גדולי חסידי בעלז

גדולי חסידי בעלז

תיאור קובץ דמויות הוד של גדולי חסידי בעלז טולפני השואה

חלק ראשון

זוהר דמותם של אדמו"רים ורבנים

מ א ת

ישראל קלפהולץ

שנת תשל"ד

כתובת המחבר:
ישראל קלפהולץ
בני־ברק, רח' בעלז 3, טל. 788440

הוצאת „פאר הספר"
בני־ברק, ת. ד. 484

כל הזכויות שמורות
נדפס בארץ־ישראל, תשל"ד
©
All Rights Reserved
Printed in Israel, 1974

דפוס „חדקל" בע"מ, ת"א

בתוכן:

עמוד

הקדמה . . . . . ה

רבי מרדכי פעלץ . . . . . כז

רבי אברהם מסטרעליסק . . . . . מו

רבי פייביש מיברוב . . . . . נד

רבי משולם זלמן יוסף מטופורוב . . . . . סט

רבי שלום משאץ . . . . . עח

רבי פנחס יהושע באמבך מאושפיצין . . . . . צא

הרבנים מטארנופול ופרוביזנא . . . . . צד

רבי דוד מנחם מאניש באב"ד מטארנופול . . . . . צו

רבי אברהם יעקב מפרוביזנא . . . . . קפב

רבי אשר הלוי ממדיניץ . . . . . רכא

רבי מרדכי פרייליך מירטשובקה . . . . . רכג

רבי בן־ציון ורובל מבעלז . . . . . רכו

רבי שמואל־שמעלקי גלאס מלאשציוב . . . . . רלד

תצלומים ופקסימילות

תמונת רבי שלום משאץ . . . . . עט

מכתבו של רבי משה, בנו של מרן מהר"א . . . . . פו

תמונת רבי מנחם מאניש באב"ד מטארנופול . . . . . צז

תמונת רבי אברהם יעקב הורוביץ מפרוביזנא . . . . . קפט

תמונת רבי אברהם יעקב הורוביץ מפרוביזנא . . . . . קצה

ג ל - ע ד

מפעל הנצחה ומצבת זכרון

בתיאור דמותם הנעלה של קדושי עליון כפי שהובאו בספרנו זה לא יצאנו ידי חובתנו. חובה ומצוה עלינו להקים מצבה חיה להנצחת זכרם של גדולי חסידי בעלז שנספו בשואה ע"י הנאצים ימ"ש.

שתי מטרות נשגבות הצבנו לנו, ותקוותנו חזקה שאחינו בני ישראל יראו את שאיפתנו כשאיפתם, יטו שכם ויפתחו יד נדיבה לסעוד לתמוך ולעודד עד שנזכה לברך על המוגמר ולהגשים את המטרות דלהלן:

א) נוסדה קופת גמילות חסדים ע"ש הקדושים ובצירוף שמו של כ"ק מרן מהר"א זצ"ל.

ב) ברצוננו להתחיל בקרוב בכתיבת ספר תורה לעילוי נשמתם של הקדושים שהיו לנו למופת.

כ"ק מרן מהרי"ד זצ"ל אמר: איתא בקדמונים, דאף דאין מעשה וחשבון בשאול, ואדם זוכה בעוה"ב רק כפי המצוות ומעש"ט שעשה בעולם הזה, מ"מ האב המשפיע לבנו תורה וירי"ש וכן הרב לתלמידו, מתעלים אף בעולם העליון יותר ויותר ע"י לימוד התורה ומעש"ט שבניו ותלמידיו עושים בעוה"ז, עכלה"ק. הרי שאדם אף בהיותו בעולם האמת, מתעלה יותר ושכרו גדול אם מקיימים בניו ותלמידיו מעשים טובים בעולם הזה, לפיכך עז רצוננו להרבות פעלים לאורייתא.

קוראים אנו בזה לכל נדיבי־עם ליטול חלק במצוות הללו ולהנציח את שם יקיריהם בלוח זכרון ובספר שיודפס בקרוב.

ברכת הטוב תחול על ראשי הנדבנים ויזכו לראות בנים ובני בנים דורות ישרים ההולכים בדרכי התורה והחסידות מתוך נחת והרחבה.

את התרומות אפשר לשלוח לפי הכתובת:

קופת גמ"ח, מפעל הנצחה לחסידי בעלז, בני־ברק, ת. ד. 484

או לר' ישראל קלפהולץ, רח' בעלז 3, בני־ברק.

הקדמה

„מימיהם של אבותינו
לא פרשה ישיבה מהם"
(יומא כ"ח)

הכל תלוי במזל, אפילו ספר תורה שבהיכל. ישנם מאורעות בתולדות ישראל, אשר קורותיהם זכו להיכתב בזמנם לדורות, ועדיין חוקרים ודורשים בהם סופרי קורות העתים של זמננו, כדי להיטיב ולהבין את התקופה הנדונה שחלפה.

מאידך, עדים אנו למאורעות היסטוריים חשובים, שבמרכזם פעלו גדולי־תורה כבירי המעש והחזון, אישים שהגו דעות ושיטות בהלכה ובהוראה, מהם שפילסו נתיבים מקוריים במחשבת האמונות והדעות או בתורת הקבלה והחסידות, וכן גאונים שיסדו ישיבות או שריכזו סביבם אנשי־עליה נבחרים, שהיו השלהבת ועמוד־האש להלהבת המונים להתעוררות רוחנית בהרבה גלילות מתפוצות הגולה. אולם, משום־מה אין בידינו חומר תיעודי מספיק כדי להאיר או להרחיב את ידיעותינו על גדולי האישים והמנהיגים שהיו המניעים הראשיים בתקופה הנדונה, אם משום שהסתגרו בד' אמותיהם ומזיוום לא נהנו אלא המתאבקים בעפר רגליהם, או משום שלא העלו את דברי הגותם ותורתם על הכתב, או אולי מפני שראו את עיקר מגמתם להקים ישיבות כדי להרבות עדרים לתורה, ואילו האחרים ריכזו סביבם יחידי־סגולה של אנשי־עליה, להם נמסרו רובי הגיגיהם, אשר כל אחד מהם היווה ספר חי של מנהגי רבו ותורתו, מבלי לראות צורך לכתבם או להדפיסם. אולם ברבות השנים, או מחמת צוק העתים באותם הגלילות, נשתכחו דבריהם ומנהגיהם, כמו כן

ניטשטש זכר מעשיהם, וממילא לא ימצא חוקר־סופר דהאידנא, בנושא הנידון, מקום להתגדר בו ובמנוד ראש יפטיר: „חבל על דאבדין".

גורל דומה לזה עלה לה לחסידות בעלז. במשך הדורות נשתרשה, כנראה, הדעה אצל גדולי חסידיה ופטרוניה, שתורת בעלז שבעל־פה, דהיינו — תמצית דברים של תורות, מסורות של התנהגות בחסידות ליחידי־סגולה, עדיפה על זו שבכתב. הן כך גם היתה דרכם של יוצרי תנועת החסידות, הבעש"ט הק' והמגיד הגדול ממעזריטש, שלא העלו כלל על הכתב דברי תורתם בנגלה ובנסתר, אלא מסרו את עיקר הגיגיהם בעל־פה לתלמידיהם הגדולים. אחרי הסתלקות המגיד הגדול, כאשר יצאו מבית־מדרשו ראשוני התלמידים להפיץ וללמד את תורת החסידות להמוני בית ישראל, העלו על הכתב את דברי מוריהם הגדולים הבעש"ט והמגיד. יחד עם זה הרחיבו והעמיקו את תורת רבותיהם וכל אחד פירש את תורת הבעש"ט והמגיד לפי דרכו ושיטתו. בתורת החסידות נתייסדו שושלות וזרמים שונים, שאמנם מגזע אחד צמחו ועלו אלא שכל ענף וזרם סיגל לעצמו גוון אחר מתוך הקשת הרבגוונית של תורת הבעש"ט והמגיד הגדול כיסוד ועיקר לבנין חדש בתורת החסידות. מכאן ריבוי ספרי תורת החסידות, אשר כולם כאחד מהווים היכלי־קודש רבי־מידות בארמון החסידות.

חסידות בעלז לא התימרה מראשית דרכה להכריז על עצמה כסוללת דרך חדשה בשיטת החסידות. בעלז ראתה את עצמה כממשיכה ויורשתה הרוחנית של חסידות ליז'ענסק ולובלין. היא שׂמה לה למטרה להביא את תורת ליז'ענסק ולובלין לידי חישול ושיכלול מושלם, הנקי מכל כחל ושרק. בעלז הדגישה איפוא את החשיבות של שמירת תורת החסידות והבנתה כביום נתינתה. בתחום זה של יניקה מהמעיין המקורי והזך עשתה בעלז גדולות ונצורות מאין כמוה. מיום היווסדה ע"י הרבי הראשון עד ליום שעלה עליה הכורת בשנות השואה, היתה קיימת בבעלז יצירה מקורית, בית־יוצר לחסידים אנשי־עליה, גדולי תורה ויראה,

פרושים וקדושים, אשר כדוגמתה לא מצינו מאז ימי בית־מדרשו של המגיד הגדול והחוזה מלובלין. ה„יושבים", זוהי גולת תפארתה של בעלז, להם יוקדשו רוב פרקי ספרינו.

בדברי ימי ישראל נוצרו כמה מטבעות־לשון, המציינים חבר תלמידי־חכמים מיוחדים ומפורסמים, אשר לעצמם מהווים מעין חבורות עילית שבעילית, כגון: „גורי האר"י" בצפת, „החבריה הקדושה" של הבעש"ט, „חכמי הקלויז" — הגאונים בעיר ברזאד שבגליציה, „תלמידי הגר"א" שבוילנה, ואחרון אחרון חביב ה„יושבים" בבעלז. מקורו של כינוי זה אינני יודע, ושמא הוא בהשראת דברי חז"ל: „אלו בעלי אסופות — שיושבין אסופות־אסופות ועוסקין בתורה" (חגיגה דף ג' ע"ב). פשוטו כמשמעו, שמם נאה להם והם נאים לשמם.

כמדומה שיצירה זו — ה„יושבים" — אין לה אח ורע באף אחת משושלות החסידות וזרמיה. היא היתה מעין אספקלריה של „החבריה הקדושה" אצל הבעש"ט ושל תלמידי המגיד הגדול וה„חוזה" מלובלין. בבעלז קרמה מחשבת הבעש"ט עור וגידים ויצאה אל הפועל בחבורת ה„יושבים". במשך כמאה וארבעים שנה נתקיים בבעלז כור היתוך לחסידות צרופה ומקורית, אשר חותמו של יוצרה הראשון, השר שלום, נשאר טבוע בה עד תקופתה האחרונה.

דווקא לבעלז היוצרת והתוססת, מלאת החיים והמרץ, אין עדיין זכר בספרות. עלולים אנו לגרום עוול לדורות הבאים אם נתעלם מדמויות־הוד אלו, הראויות בהחלט לתשומת־לב מיוחדת. אלה הם ה„יושבים" אשר הפיצו את חסידות בעלז למרחקים. הם־הם אבן־השתיה, שממנה הושתתה והתפשטה החסידות מחוץ לגבולות בעלז. האורות שבקעו מבעלז האירו את לבותיהם של רבבות יהודים. ה„יושבים" היוו מסכת מופלאה ומיוחדת במינה, באמצעותם חושלה דמותו העילאית של החסיד הגליצאי. ה„יושבים" גדלו אמנם והתחנכו בבית־מדרשה של בעלז, אולם הם הכניסו בה גם מרוחם, השפעו והשפיעו, בבחינת טופח על

מנת להטפיח. בית בעלז היה פתוח לכל אדם מישראל, החל מפשוטי־עם וכלה באדירי הבשן בעלי שיעור־קומה, אדמו״רים, רבנים, עסקנים ואנשי־ציבור, לומדים וגבירים וסתם ,,עמך״, כולם חברו בו יחדיו וגיבשוהו למרכז של תורה וחסידות, ששמו והשפעתו יצא למרחקים. ה,,יושבים״ היו הבריח התיכון שעל ידיהם היה הקשר בין הרבי לבין החסידים. עקב פעולתם החינוכית של ותיקי ה,,יושבים״ החלה לפעם רוח של תורה וחסידות בקרב הנוער, שברבות הימים נהפכו לפרחי כהונה. ה,,יושבים״ היו ממריצים אותם לפעולות כדי להשפיע על זולתם בעניני חיזוק התורה והיהדות. ואכן מעט מן האור גירש הרבה מן החושך וקדרות הגלות, ובזה הצטיינה חסידות בעלז כמבצר חזק ביותר של היהדות החרדית. היא עמדה ושמרה בסביבתה על חסידיה, ועל היהדות בכלל, מפני הרוחות המזיקים של ההתבוללות המתכחשת למקורה.

ה,,יושבים״ היו חסידים גדולים ואנשי־מעשה נאמנים, שפעלו ועמלו להעלות ולהתעלות שלא על מנת לקבל פרס ולהאיר מתורתם ומחסידותם למען המטרה הקדושה שהציבו להם. החסידים מבני העליה היו מתעלמים לחלוטין מכל הבלי העולם הזה. אף שבדרכם לבעלז חשבו להעלות בפני רבם את סבלם הגשמי ולהתברך מלפניו בפקודת ישועה ורחמים, הרי משהופיעו לפניו שכחו עולם ומלואו ועסקו בטיהור נגעי לבם, לא הקפידו על מזונותיהם ונוחיותם, הזניחו את כל דרישותיהם ושאיפותיהם הפרטיות, אך הקפידו על חזותם החיצונית בתלבושתם. כמיהתם היחידה היתה ללמוד בהתמדה ולהתרחק מהחמריות ומכוונות זרות. הם לא דאגו ל,,תכלית״ במובנו ההמוני, אלא רשמו על לוח לבם בדם התמצית של נפשותיהם ובאש התלהבות קדושה, שהם מקדישים את מבחר שנותיהם על מזבח התורה. ה,,יושבים״ היו אישים רמי־מעלה, צדיקים וגאונים, אשר כל שעל רגליהם כולו תורה וכל ניד עפעף מלא יראת־שמים. יראת־שמים היתה נסוכה על פניהם וחדורה בכל אבריהם. הם קיימו את כל המצוות

לכל פרטיהם ודקדוקיהם. הם לא החמירו על עצמם חומרות יתירות, לא נהגו מנהגי חסידות מופרזת, לא ייחדו כוונות וייחודים ולא עסקו בטבילות ובסיגופים, אלא קיימו את המצוות כפשוטן וכהלכתן, בלי התחפמות או התעמקות, והרגישו בתמימות ילדותית בכל מלוא נפשם שהם ממלאים בזה רצון השם וגורמים נחת־רוח לקונם.

גדולי החסידים לא נתנו מנוח לנפשם ועמל רב היו משקיעים בזיכוך מידותיהם ועידונן, כי לא בנקל שוברים את התאוות הרעות ורוכשים מידות טובות. ואכן, הם הגיעו לשיאים גבוהים בכוח יגיעתם.

„חסידים יושבים" נוטים היו לפשטנות, לישרנות, להצטמצמות ולהסתפקות במועט. הם לא הרקיעו שחקים, סלדו מהתלהבות חיצונית, מגלגול עינים חסודות, ממלל מתרברב ומתפיסת המרובה. סולדים היו מהשתפכות ומרגשנות יתירה ונוטים לרצינות ולשיקול־דעת. בלבם פנימה געשה לבביות יהודית חמה, נדיבות רוח ואהבת ישראל, מוסריות רבה ועמוקת שרשים.

באיזו חרדת־קודש ורטט של יראת הרוממות ביטאו פעם חסידי בעלז את המלה „יושבים". המלה „יושבים" סימלה בעינינו את ענקי־הרוח שהתהלכו בכרם בעלז בדור שלפני השואה והאירו בזוהר דמותם את חשכת הגלות. מאות גדולי ישראל חיו, פעלו ויצרו בתוך החברה. כ"ק מרן מהרי"ד אמר על חסידיו, שיש בהם בני־עליה, שבכוחם להנהיג עדה ולקרבם לאביהם שבשמים.

*

בבעלז שכן אור גדול, הוא האור של כ"ק מרן מהר"א זצ"ל, אשר משך אליו בעבותות אהבה ויראת כבוד את החסידים ה„יושבים" בהתלהבות רבה עד כדי מסירות נפש. כ"ק מרן הצית בחביוני נפשם תשוקה עזה לעבודת ה'. הן עצם אישיותו היתה מופת, כל תנועה שלו — מסכת של חסידות, כל דיבור — תורה

שלמה. החסידים ה„יושבים" חשו בקרבם, כי חוסים הם בצלא דמהימנותא, וכי ההנהגה נמסרה ע"י ההשגחה העליונה בידי קברניט מומחה, בידיו הטהורות של איש האלקים להאיר את שמי היהדות. מרן קלט את תורת החסידות בדמו ובנפשו, עד שכל כולו נהפך לאישיות עליונה שלא מעלמא הדין. אמרו עליו, כי הוא נראה למקורביו כאיש קדמון אשר נגזר עליו לחיות בדור מאוחר.

מידת הערצתם את הרבי ודבקותם בו לא ידעה גבול. הם התעמקו בכל תנועה של הרבי, בכל הגה שיצא מפיו הקדוש, ועמדו בפניו מתוך רטט של קדושה ויראת־הכבוד. כל ישותם אמרה אז הכנעה מלאה והתבטלות ללא שיור.

יראת־הכבוד מפחד קדושתו של מרן הקיפה את כל שכבות הציבור לכל חלקיו, אולם חברת ה„יושבים" הקימו מעין חומת־אש סביבו וממרכז רוחני זה יצאו חוטי אור־מסתורין שנתמשכו על פני כל המדינה ומחוצה לה. ה„יושבים" היו חיילים ממושמעים, המוכנים להקריב עצמם על קוצו של יו"ד ועל כל רמז שיצא מחצר הרבי, ללחום בחירוף־נפש על כל תג ומנהג חסידי ומכל שכן על כל דין ומנהג ישראל. הם כשלעצמם שימשו דוגמא ומופת בהגשמת אותו רעיון, בהיותם הגרעין הבריא והמעולה של אותה חברה אשר בכוחו להשריש תורה, חסידות ויראת־שמים בקרב העם, השתרשות של קיימא לדורות הבאים. בדרך זו נקט הרבי הראשון מבעלז זצ"ל ולמטרה זו יסד את חברת ה„יושבים", שהיתה כעין חממה לגידול אישים תורניים מובהקים ברוח החסידות. אחרי שיטתו נהרו מסלתה ומשמנה של חסידות גליציה, הונגריה והארצות השכנות. סביבו התלכדו מגדולי הלומדים, רבנים, חסידים ואנשי־מעשה. העיירה הקטנה בעלז נעשתה למטרופולין חסידי גדול, ולא היה מאורע ציבורי יהודי, או עולמי, שלא מצא את הדו בחצר בעלז, עד שגם השלטונות הטו אוזן לדברי הרבי הקדוש.

✶

על הפסוק „ויצא יעקב מבאר שבע" (בראשית כ"ח) אומר רש"י: „שבזמן שהצדיק בעיר — הוא הודה, הוא זיוה, הוא הדרה". בתפוצות הגולה של עם ישראל אנו מוצאים ערים וקהילות שקבעו לעצמן מקום חשוב ומיוחד וזכו לפירסום רב בדברי ימי ישראל תודות לגדולי חכמי ישראל, ארזי הלבנון, אדירי התורה ונקיי הדעת אשר איוו אותן קהילות למושב להם, האירו את עיני העדה בתורתם ובצדקתם והיו עמודי־אור לכל האומה כולה, הם המה שפירסמו את שמותיהן של הערים האלה לדורי דורות. אחת הקהילות החשובות והמיוחסות האלה היתה גם העיר בעלז, אשר לה מוקדש ספר זה, הבא לספר לדורנו ולדורות הבאים מה היתה העיר הזאת במשך דורות. דמויות מיוחדות של אנשי־רוח ואנשי־מעש הוציאה מתוכה העיר בעלז, ממנה יצאו תורה וחסידות ליהדות גליציה והעולם כולו.

גם בעלז זכתה להיות עיר ואֵם בישראל, משכן לתורה ולחסידות, תודות לאישים הדגולים אשר איוו אותה למושב להם. המרכז החסידי הגדול התלכד סביב האדמ"ורים לבית בעלז. החסידים ה„יושבים" ונוכחותם של האישים הדגולים יצרה במקום אוירה תורנית וחסידית, שהצמיחה גידולים נאים, תלמידי־חכמים מופלגים בתורה, עסקני ציבור ובעלי־בתים מסורים לעם ה' ולתורתו, אשר גאוותה של כל המדינה היתה עליהם ובמרוצת הזמן נעשו לסמל ולדוגמת האומה.

שנים חלפו ועברו, דור החסידים הראשונים הלך לעולמו. עוד לא שקעה שמשו של מרן מהר"ש ושמשו של מרן מהר"י עלתה וזרחה. קם דור חדש. כ"ק מרן מהר"י קירב אברכים צעירים, עמל בכל כוחו ובתנופה מלאת קדושה למען יוסיפו צעירים אלו להקדיש את מיטב שנותיהם לתורה ולחסידות. מאמציו הוכתרו בהצלחה וכך צמח ועלה מהגרעין הקטן, שטיפח אביו מרן מהר"ש, אילן עבות, מרובה שרשים וענפים, ששילה פירותיו למרחבים. גידל אלפים ורבבות יהודים תלמידי־חכמים ויראי־שמים, חדורי פרישות עצומה. אחריו בא כ"ק מרן מהרי"ד,

שהרחיבו עוד יותר והוציאו לעולם הרחב וחינך לחסידות גם בחורים צעירים. בימיו התפשטה תנועת חסידות בעלז וזרועותיה חבקו ימים ונהרות, נצטרפו אליה אלפים ורבבות מארצות השכנות, ולשיא התפשטותה הגיעה בימי כ״ק מרן מהר״א. הזרם הסוחף לבעלז גרף עמו מאות רבות והמונים נמשכו אליה כבמטה־קסמים. עם סיום מלחמת־העולם הראשונה, כשמרן מהרי״ד שב מגלותו לבעלז החרבה והמתבוססת בדמה, התחילה לזרום לבעלז עליה של בני נוער מגליציה ומחוצה לה. נוער זה בא לבנותה ולהיבנות בה. צעירים אלה היו מלאי מרץ, מסירות שלא ידעה לאות, נכונות להקרבה ואמונה רבה בתורת ישראל וברבי.

הרוח החיה בזמננו בכל אלה היה כ״ק מרן מהר״א, שהזכרת שמו בלבד הפיחה בלבות מעריציו רוח של התלהבות ומסירות־נפש ונסכה בהם רצון לנטוש חיי הפרט של חולין, לא לדאוג לשום מטרה ותכלית לעצמם, אלא להתמסר כליל ללימוד תורה ויראה. ברוח זה הקדישו את מבחר שנותיהם, או את כל ימי חייהם, לעבודת ה׳, להפיץ תורה ויראה ולזכות את הרבים. הזרעים שזרעו צדיקי בעלז עשו פרי הילולים. בתי־המדרשות בכל העיירות היו שוקקים תורה וחסידות. בקרב ההמונים, בכל מקום שחסידי בעלז תקעו בו יתד, קמה התעוררות גדולה ללכת בדרך ישראל־סבא, כמקובל מדור דור, בכל הליכות החיים. שמירה מלאה על כל מצוה ודבר שבמסורה, דקדוק קפדני על התלבושת ועל כל מנהג קל. רמת החינוך בחדרים ובתלמודי־תורה התקדמה בצעדי ענק. ההורים שוב אינם דואגים ל„תכלית״ לבניהם, ללמדם אומנות, לא לימדום שום שפה זרה וחכמה חיצונית ולא אבו לערבב מין בשאינו מינו. כל תשוקתם היתה שבניהם יגדלו בני־תורה, יראי־שמים וחסידים. וכל זה מכוחו של מרן מהר״א, שהיה המצביא האישי לפעולות ברוכות אלה של צבא־אדירים זה.

*

בית־המדרש שבבעלז היה המקום המתאים לתיקון פגמים ומידות וזיכוך הנפש, בית־יוצר לנשמות חסידיות טהורות, וכל זאת תודות ל„יושבים" שהסתופפו בבית־מדרשו של הרבי. נפשם של ה„יושבים" כלתה ללמוד וללמד, בבחינת „יותר ממה שהעגל רוצה לינוק פרה רוצה להניק", והם־הם שהפיחו את האוירה הקדושה של הרבי בלבות הצעירים. מלבד ה„יושבים" הזקנים, שהיו עטרת כבוד לבנין הרוחני של חסידות בעלז, היו שם גם אברכים ובחורים, בנין מושלם של צעירי גליציה, שגמרו אומר להקדיש את חייהם לחסידות הצרופה, להתעלות למעלות של קדושה ע"י פרישה מחיי החולין. ביניהם היו למודי סבל, עניים מרודים או רעבים ללחם, אך כל זה לא עצר בעדם להגיע אל המטרה הנכספת. בעלז זיככה את פגמי האדם. באו בחורים שהיו נגועים ברוח ההשכלה ונבוכים בדעותיהם, בתוכם בעלי מזג סוער, גאים ואנשי רהב, שחינוכם היה כאגוז הקשה לפיצוח, אבל ה„יושבים" מצאו לרוב נתיב ללבותיהם השסועים, למשוך אותם ולכוונם לדרך התורה והיראה. אמנם קשה ומפרך היה הטיפול בתועים הללו ודרש סבלנות מרובה, אבל כמעט תמיד יכלו להם לתלמידים אלה, עד שנמשכו אל החסידות ונקשרו אליה בעבותות־אהבה. ה„יושבים" המריצו את הצעירים וזירזו אותם והעמידום על החובה הגדולה המוטלת על כל אחד מהם, להשתדל ולהשפיע, ללמוד וללמד.

כל בחור מבין ה„יושבים" שחזר מבעלז לביתו נהפך מיד למזפה את הרבים — ע"י פעולות חינוך וסעד בקרב הצעירים. בעיקר נקלטו בחורים צעירים מסיימי התלמוד־תורה, כי ראו בהם חומר־גלם מתאים לחינוך חסידי, לפי שעדיין לא היו מושרשים בדעות חדשות וניתנים להשפעה, מעין נטע רך הניתן לכיפוף לכל צד. יש ולאחר הכשרה היו נשארים ללמוד בבעלז, שהיתה המרכז שלהם. היו הרבה מקרים שצעירים ברחו מבתי הוריהם, שהיו רחוקים מדרכי היהדות, נכנסו לבית־המדרש והשתלבו עם חיי הבחורים ה„יושבים". לעתים נפל בגורלם של

מחנכי הילדים להסתכסך עם הורים, שרצו להחזיר את הבנים לבתיהם ולהרחיקם מהשפעתה של בעלז. לא פעם ניהלו הילדים מאבק עיקש עם אבותם ודבקו בצפרניהם בספסלי בית־המדרש ולא אבו לסור מדרכם ימינה או שמאלה. הזמן המועט שהספיקו לשהות באוירה זו של בעלז חישלה את רוחם ונסכה בהם אומץ להתמיד במאבקם, וברבות הימים עלו במעלות התורה והיראה והיו מגדולי החסידים. היו גם מקרים שעלה ביד הבנים להפוך את הבית מן הקצה אל הקצה, וגם ההורים נעשו לחסידי בעלז בהשפעת צאצאיהם ודבקו ברבי.

✶

פרשת ה„יושבים" המשולחים תופסת פרק מיוחד בקורות בעלז. המשולחים, שנבחרו מתוך גדולי החסידים, הצטיינו בכשרון ההשפעה. הם נסעו לאסוף „מעמדות" — תרומות כספיות שהתחייבו חסידי בעלז לשלם בקביעות לצרכי הרבי. זו היתה מעלה גדולה בחסידות. בהזדמנות זו של מסעיהם למרחקים האצילו המשולחים מרוחם על המוני בית ישראל, והפיצו את תורת רבם. מדי פעם היו גם יוצאים לשם דבר־מצוה, למטרה מוגדרת, כגון הכנסת כלה וכדומה. בכל העיירות היו החסידים מצפים לבואם בכליון־עינים, מקבלים את פניהם במאור פנים ומרימים את תרומותיהם בשמחה ובהדרת־קודש. כרגיל נערכו סעודות־מצוה לכבוד המשולחים, שהשתמשו בשעת הכושר, תוך כדי סעודה, וחזרו על דברי תורה של רבם, מנהגים וסיפורי חסידים. בחורים רבים שנכחו בסעודות הללו הצטרפו אחר־כך לחסידי בעלז.

ה„יושבים" מילאו תפקיד נכבד ביותר בחיים החרדיים, ואולם היקף הפעילות הענפה שנעשתה על ידיהם ועוצמת השפעתם בחיי היהדות, עלו לאין־ערוך על גודלם בכמות, בבחינת מועט המחזיק את המרובה. היה זה בעיקר תודות לכך שבראשם עמד חבר־עסקנים מלאי תנופה, בעלי יזמה ומעוף, חדורי התלהבות

קדושה ואהבת־ישראל עד כדי מסירות־נפש, שעוררו יחסי הערצה ואֱמוּן כלפיהם מצד כל שכבות האוכלוסיה היהודית. השפעתם של החסידים בעיירה היתה רבה, הם הפיצו בה תורה ויראה ובלטו בחיים הציבוריים משכמם ומעלה. למעשה היו הם מעצבי דמותה של העיירה היהודית במלוא מובן המלה, הרוח החיה והפעלתנית. התגלם בהם הפסוק (מלאכי ב׳): „תורת אמת היתה בפיהו ועוולה לא נמצא בשפתיו, בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוון״. בקירוב רחוקים הפליגו לכת, ובמקרים רבים הצליחו להחזיר אל התורה והמצוה אנשים שלא היו להם כל ידיעות או מושגים על „יודישקייט״ (יהדות). במקרים אלה למדו אתם בעצמם והרגילו אותם בקיום המצוות. גם את אלה אשר התרחקו מהדת בהשפעת הסביבה או רוח הזמן — החזירו ה„יושבים״ למוטב וקיימו בהם „ושבו בנים לגבולם״ — לגבול אשר גבלו ראשונים ולדרך העולה בית־אל.

✶

השפעתם של אדמו״רי בעלז לא הצטמצמה בין כתלי בית־המדרש של בעלז בלבד. באמצעות ה„יושבים״ המשולחים התפשטה החסידות עד לארצות רחוקות, לשם הגיעו חסידים אלה, ומעינותיה נפוצו לכל עבר. יותר משהשפעתם היתה חזקה על הרבנים ותלמידי־החכמים, הם חדרו לבין חוגי בעלי־הבתים ולבין ההמון הרחב של בעלי האומנויות, שסיגלו לעצמם חיי צדק ושלוות־נפש ופעלו עליהם על־ידי חיזוק מידת בטחונם בה׳ וקביעת עתים לתורה. בציבור מלוכד זה גובשו בעלי־בתים, גדולים בתורה ושלמים בדעת וביראת ה׳, לצד בעלי־מלאכה או אנשי־מסחר, שעלו על במתי ההצלחה ושיגשגו גם במעלות עליונות של תורה ויראה; עשירים מופלגים בעלי עסקים מרובים, שהיו זהירים במוצא פיהם וישרים עד להפליא, לצד נדיבים שפיזרו צדקה בצנעה ועיניהם לא סונוורו לשנות את ארחות חייהם בגלל עשרם. הם התגוררו בעיירות הקטנות, כדי לא להיסחף בזרם חיי הכרך,

שקדו על לימוד התורה ביגיעה, התנהגו בחסידות מופלגת והתמידו לדקדק במצוות קלות כבחמורות. נמצאו ביניהם כאלו שהיו להם מהלכים בחצרות גדולי המדינה ונסיכי־עם. הם עמדו בנסיונות שונים וקידשו שם שמים וישראל, לא ויתרו על מנהג קל ולא זזו כקוצו של יו״ד מהשולחן־ערוך. מאידך היו חסידים, שמצבם הכלכלי היה דחוק מאד, אבל הנשים הקפידו שבעליהן לא יופרעו מעבודתם הרוחנית והעמיסו על עצמן ברצון את עול הפרנסה הכבד וחיו חיי מחסור, אבל הן לא התלוננו על מצבן. נמצאו גם אברכים אשר הקדישו מספר שנים שלאחר נישואיהם ובאו להסתופף בצל קורתו של כ״ק מרן. יש שבאו רק לזמן קצר, על־פי־רוב בחודש אלול — אבל בתקופת הימים־הנוראים היו מתלקטים שם אברכים רבים ובית־המדרש היה תוסס רוחניות ועבודת השם.

✶

בחורי בעלז חונכו ללימוד התורה, ובעיקר למסירות־נפש ולהקרבה של ממש למען הערכים המקודשים והנצחיים. כל קרבן לא היה יקר לבחורים הללו למען המטרה שהציבו להם בחייהם — לעלות תמיד מעלה מעלה בחסידות הצרופה והקדושה, להפוך לעובדי־השם אמיתיים ולהתגבר על המידות המגונות והאנוכיות. הם עשו לילות כימים בעמלה של תורה וחסידות, כי הרי האדמו״ר הגדול לימדם לבחול בעם־הארצות ובבורות. התלמידים, שדבקו במורם הגדול בכל נימי נפשם, מוכנים ומזומנים היו תמיד ללכת אחרי רבם באש ובמים. לא היה גבול למסירות־נפשם ונכונות הקרבתם למען חסידות בעלז.

מי ימלל את יפי המידות והדרכים הטובות, להן חונכו הבחורים בבעלז. לא ברעש ולא בשבטים ובמקל־חובלים חונכו לכך, בלתי־אם בתוכחת־חיים אשר יטיפו להם לפעמים החסידים המבוגרים. מלבד ה„יושבים״ הוותיקים והאברכים, שהיוו כעין גג מפואר לבנין הרוחני של חברת ה„יושבים״ וחסידי בעלז,

הוקמה בימי מרן מהרי"ד גם חברת „פרחי יושבים", שהיו מעין יסוד לה, כי בה קיבלו את חינוכם בחורים בגיל צעיר יותר, ושם הנצו הניצנים שלאחר־מכן הפכו לאילן עבות, רב פארות.

✶

„עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים". לפנים, בעבר הלא רחוק, היתה „עין רואה" ואחר־כך „אוזן שומעת". אנשים ידעו לספר את אשר ראו, כאילו זה עתה נתרחשו הדברים לנגד עיניהם, אולם בימינו נשתנה המצב. מתמעטים והולכים אלה שראו ויש באפשרותם לספר והגיע התור של „וכל מעשיך בספר נכתבים", לא נותרה לנו אלא המלה הכתובה.

גדול כוח השיכחה, השנים חולפות ועוד מעט ויקום דור שלא נוכל אפילו לתאר לו גודלם של היהודים היקרים האלו, ויהא זה בבחינת „מעוות לא יוכל לתקון". על כן באתי לספר, מעל דפי ספר זה, לפחות על מספר מסוים של גדולי התורה והחסידות. יפתחו־נא בני עמנו בדורות הבאים את הספר הזה ותעמודנה לפניהם דמויותיהם של ענקי־הרוח היקרים מפז ומפנינים, דור מלא תורה ויראה. בדחילו וברחימו וברטט של יראת־כבוד מעלה אני כאן את זכרם של קדושי בעלז עבור כל אלה הקשורים לשושלת חסידית זו באלפי נימים, שלנצח לא ינותקו, לעודדם ולעוררם לאמור: מתי יגיעו מעשינו למעשיהם. הרי כל חסיד שנסע לבעלז רוצה לראות את דיוקנה כפי שהיתה עד לפני השואה האיומה. לגבי דידיה ממשיכה עדיין היצירה בבעלז. אמרתי לתאר את דמותם של אותם היהודים היקרים, הקדושים והטהורים, משרידי אנשי כנסת הגדולה, אשר ההווי שלהם ידוע לנו היטב, כי במחיצתם גדלנו, ביניהם בילינו את ימי נעורינו ומפיהם קלטה נפשנו דברים רמים ונשגבים שנחרתו עמוק בלבנו ומלווים אותנו בכל דרכי חיינו. וכל זאת כדי שיזכרו הדורות הבאים את אשר אבד לנו וזכרם לא יסוף מפי זרעם.

יתפוס־נא ספר זה את מקומו הראוי בארון הספרים שבביתנו, והבאים אחרינו יעיינו בו לעת מצוא להיות להם אור לנתיבותם.

ניסיתי כאן למסור ולתאר בשפה פשוטה את הקדושים שחיו בתקופה היסטורית גדולה, רבת־עלילות ורבת־הוד, תקופה שכולה מהווה תעודת־גבורה לנפש היהדות, על היאבקות עקשנית שלא ידעה ליאות, למען צביונו ועתידו הרוחני של העם.

מאז ימי ילדותנו היתה בנו הרגשת גאווה מובנת, על כי חסידי בעלז אנחנו. בבית ובימי נדודינו נצטיירה לנו דמותה של בעלז כערש ילדות מתוקה וכעילה לכיסופים וגעגועי־נפש. העיר הקטנה עם רבניה הגדולים היתה לנו מקור לאהבה ולגאווה. זכר הודם של הצדיקים והחסידים העלה ורומם בעינינו מאז ומתמיד את דמותם, באשר היו מורי־דרך לכל יהודי גליציה ומחוצה לה. השם בעלז היה לנו מושג רוחני עשיר־תוכן ומרנין לב.

אמנם קדושים אלה כשלעצמם סלדה נפשם מכל פירסום ודרכם בקודש היתה הצנע לכת, אך היום, לאחר שבעוונותינו הרבים נחרב המקדש־מעט בבעלז, רבבות נאמנים עלו על המוקד ונשארו רק אודים מוצלים מאש הזוכרים את ימי תפארתה וזהרה — חובה קדושה לדאוג לכך, שהדברים ישארו חרותים לדורות וישמשו גל־עד ומזכרת־נצח.

רבים מחסידי בעלז ומעריציה, שהכירו את פרשת חסידות בעלז הנפלאה והמיוחדת במינה, ברצותם להצילה לנו ולדורות יבואו, דיברו על לבי להעלות מסכת זו על הכתב. קשתה עלי העבודה הזאת, כי הרי גם ספרים מושלמים ביותר לא ימחישו לפנינו את האישים רבי־הזוהר שפעלו בתחומי בעלז. בכל זאת העזתי לנסות לשרטט ולהציג את תוארם של חלק מהאריות שבחבורה, גדולי החסידים שהטביעו את חותמם על דורנו זה. בחרתי בחלק קטן מהם ועל הרוב פסחתי. ברור כי אפשר לכתוב ספר שלם על מסכת חייו של כל אחד מקדושים אלה, אך נגעתי רק נגיעה קלה ושטחית ומקום השארתי לאחרים להתגדר בו. מי יתן ויבואו וירחיבו את היריעה.

כתבתי על כמה אדמו"רים ורבנים, ובחרתי יחידים מהחסידים היושבים ראשונה במלכות בעלז וכן דמויות של בחורים תלמידי־חכמים וחסידים, בתקוה שעל־ידי כך יכיר הקורא אפס קצהו של חסידות בעלז. אבל כל אלה אינם אלא כטיפה מן הים לעומת מעשי תקפם וגבורתם שהצניעו בחכמה מעיני הבריות.

בספר שלפנינו מסופר על אישים מבין צמרת החסידים שהתחנכו בבית־המדרש במחיצתם של אדמו"רי בעלז; אבל באין מקום ואפשרות להקיף את כולם נקבעה המגמה לעמוד על אותם האישים שחייהם היו מוקדשים לטובת הכלל והשפיעו הרבה בתוך התנועה, מהם אשר תולדותיהם ופעולותיהם באים בארוכה ומהם בקצרה. כמעט את כל הנזכרים בספר זה הכרתי אישית ותודות לכך ניתן לי להעריכם לא מפי השמועה בלבד כי אם גם מתוך ראיה. אילו באנו לספר על כל ה„יושבים" או לספר על אלו שאני מזכיר בספרי זה את כל מה שיש לכתוב עליהם, לא היו מספיקים עוד כרכים רבים. תלאֶה ידי מכתוב ותקצר היריעה מהכיל את כולם ומהקיף את כל מעלליהם. אין בפי אנוש די מלים לתאר את האנשים הללו, ואין קולמוס שיוכל להעלות על הכתב את כל שהיה לנו ואיננו עוד. הרושם הבלתי־נשכח עולה על כל מה שהעט או חרט אומן מסוגלים לשרטט.

מה שנעשה בספר זה הוא נסיון לקבץ דף אל דף, קצת מפה וקצת משם, עד כמה שידי מגעת, וייחשב לנו כאילו שמנו אבן אחת מצבת זכרון לשמם ולתפארתם של גיבורי־רוח אלה.

*

מפרכת היא מלאכת הכתיבה למי שלא חונן בעט סופר ולא נתברך בכשרון התיאור. שבעתיים קשה לכתוב זכרונות על קדושים וטהורים שהצניעו לכת. הבאתי בקצרה תולדות חייהם של ה„יושבים", אשר עקב צניעותם הרבה מעטות הן הידיעות על אישיותם והליכות דרכם. אלה הם רשמים ספורים

בלבד הנותנים מושג־מה על דמותם ורוממות ערכם, מנהגיהם ומעשיהם בכל יום, עסקיהם עם הציבור, צדקותיהם עם הבריות והליכותם בקודש. יש להדגים בפני הדורות הבאים איך נראה פעם חסיד, שאנו בתקופתנו רחוקים ממנו כמטחווי קשת, חסיד שהגיע למדרגות נעלות אחרי עשרות שנים של לימוד תורה בקדושה ובטהרה, בהתמדה ובשקידה מתוך יגיעה עצומה, אחרי שחי כל ימיו בסביבה של קדושים וטהורים. צריכים אנו לדעת מה הן התביעות הרוחניות כדי להיות חסיד. לפיכך, מה חיוני איפוא לתאר בפני הדור את דיוקנו האמיתי של חסיד מלפנים בכדי שנוכל ללמוד הימנו, עד היכן מסוגל האדם להתעלות.

עד מה רחוקים אנו מאורח חייהם של החסידים האלו. כל אימת שאנו חושבים עליהם קיימת בנו ההרגשה כאילו חולמים אנחנו על דורות עברו, אשר בינינו לביניהם מפריד מרחק רוחני של דורות רבים. כל מה שהיה פשוט וטבעי אצלם מצלצל באזנינו כבלתי־יאומן. החסיד של ימינו והחסיד של טרם השואה מייצגים שני עולמות נפרדים. הם נשמו לתוכם קדושה וטהרה, אפילו מחשבת החולין שלהם היתה על טהרת הקודש. אחרי השואה נסבה פעם השיחה אצל כ״ק מרן מהר״א על ה,,יושבים״. נאנח מרן ואמר על כמה מהם, שהם היו ראויים להיות אדמו״רים ולהנהיג עדה קדושה.

✶

בית־המדרש של בעלז המה תמיד כים זועף. קבוצות קבוצות עמדו והתנגחו בהלכה. לשיא הרתיחה היו מגיעים בחודש אלול ובערב החגים. באותם ימים נתכנסו ובאו לבעלז תלמידי־חכמים מכל העיירות ונפגשו יחדיו, כשפגישתם משמשת קרקע פוריה לויכוחים בתורה. רוב שעות היום של תלמידי־חכמים אלו עברו עליהם בפלפולי חברים. גם באכסניותיהם וברחובות העיר היו עוסקים בפלפולי דאורייתא בכל המרץ

וההתלהבות. העיר בעלז דמתה לישיבה אחת גדולה, שקול התורה לא נדם בה אף לרגע. מאות חסידים יושבים ולומדים בלי הפסק במשך 10—8 שעות, מבלי להרגיש שהשעות חלפו ועברו. מתהלכים הם בבית־המדרש של רבם מופשטים מכל עניני העולם, וחיים בעולם שכולו קדושה וטהרה, עולם של תורה ועבודת ה'. אם כי הלימוד בבתי־החסידים לא היה מאורגן ומסודר בשיטתיות בדרך הלימוד, הגיעו המתמידים לרמה גבוהה מאד בלימודם ויצאו מהם גדולים בתורה, ביניהם פוסקים מפורסמים ומשיבי בעניני דת ודין, איסור והיתר.

במשך הדורות לא ננעלו שערי בית־המדרש. לאורו הקלוש של הנר עמלו על התורה ועל העבודה, הלומדים הקשישים, צעירים רבים, ביניהם עילויים חריפים ובקיאים, שהדהימו בידיעותיהם ובהתמדתם והתבלטו בכשרונותיהם הנדירים. בבעלז לא היתה חברת ה„יושבים" מוסד תורתי לפי המתכונת המקובלת בימינו כדוגמת הישיבה שיסד מרן ז"ל בירושלים — ישיבה עם בתי־מגורים ומטבח משלה, פנימיה, משרד ומנגנון. מעולם לא אספו כספים חוץ מבית הרבי, ומהחסידים שבאו לרבי בבעלז. בבעלז דאגו רק לרוחניותו של הבחור ותקציבה של הישיבה בא לה רק מבית הרבי ומהחסידים שבאו אליו. אך היה זה מעיין שהרווה עדרי־צאן רבים על רועיהם.

✶

בבואי לתאר את חיי ה„יושבים" בבעלז בתקופה שלפני השואה, עלי לשאוב בעיקר ממעינות החויה של ה„יושבים" שחיו בימינו. מי שלא ראה ארחות־חייהם של ה„יושבים" לא יוכל להבין ולתאר לעצמו אפילו חלק קטן מהדמויות האמיתיות שלהם. היו ביניהם אנשים שונים ומגוונים, ממש קשת רבגונית של סגולות אישיות, שעם היותם נבדלים זה מזה בהליכותיהם ושונים האחד מרעהו, היוו בכל זאת גוש מלוכד, משפחה מסונפת

של יחידי־סגולה מבני־עליה שבאותו דור־דעה במשכן החסידות של בעלז. לכל אחד תולדות־חיים, מסורות, כמיהות ושאיפות משלו בעולם שכולו רוחניות. לכל אחד מהחבריא גושפנקא אישית שלו: האחד בעל מזג חריף וסוער, השני שקט ורגוע; בעיני האחד היה לימוד התורה יסוד היסודות, ומשנהו ראה חזות הכל בחסידות, למרות שהוא עצמו לא פסק פומיה מגירסא כל ימיו. כאשר נזדמנו בני חבריא קדישא אלה לפונדק אחד יכלה אף עינו הפשוטה של בשר־ודם להבחין בזוהר הקורן מחסידים אלה. ברם, כרגע עלינו לקצר ולהסתפק בשרטוטים קלים בלבד, אולי נייחד פעם, אי״ה, פרק נרחב יותר עליהם. יודע אני כי רבים הם שהיו ראויים לבוא בשערי הספר, וכי גם לאלה שהזכרנו לא ניתן הביטוי המלא והנכון לאישיותם ולדמותם, אך לא עלי המלאכה לגמור, ויחד עם זאת אינני בן חורין להיפטר ממנה.

בספרי זה לא קבעתי הלכה של ראשון ואחרון, לא בחרתי לי דוקא את הגדולים מבין אריות אלו. רשמתי רק שרטוטים של אריות הידועים לי והשארתי כר נרחב לאחרים שיבואו ויוסיפו וימלאו אחרי.

✶

בשואה האיומה, בה נשמדו ששה מיליון יהודים, עלתה ידו האכזרית של הכורת גם על חסידות בעלז. שלושים וחמש שנים מפרידות בינינו ובין הימים המאושרים, בעוד חברת ה„יושבים״ חיה ושכנה בתוכנו. תקופה שלמה חלפה ועברה. ואמנם נתייתמנו, אבדו חסידים מן הארץ. קרן־האור של רבותינו הקדושים, שמשכה אליה רבבות יהודים מכל קצוי תבל, כבתה. פלך בעלז השוקק חיים — אין עוד מחונן את עפרו.

כיום שוממות העיירות ועטופים ביגונם, עזובים ונטושים, עומדים בתי־חסידים אלו. קדרות הגלות ירדה עליהם ואין מי

שיאיר עליהם. יתמי דיתמי אנן, כי לא נתמלא החלל הריק שהותירו אחריהם ה„יושבים" בהסתלקותם. לא קמו לנו עוד ענקי־רוח בעלי שיעור־קומה בדומה להם, שיוכלו למלא את מקומם. דיוקנם הולך ומיטשטש, הולך ונגוז מנגד עינינו. לעתים מדמים אנו לעצמנו כאילו העבר הזה אינו אלא חלום פז. השואה האיומה שינתה פני כל, השתנו הרבה מדי דברים בחיינו, הענקים הללו הלכו לעולמם בקדשם שם שמים. כ"ק מרן מהר"א אמר: „בדרך כלל משתנים הדורות, בכל דור יש משהו מיוחד המבדילן מהדור שקדם לו, אבל מהדור שמלפני השואה עד עכשיו יש הבדל של כמה וכמה דורות".

עלינו, איפוא חובה ומצוה להציב יד ושם לגדולי־הרוח האלה ולתאר את דמויותיהם הטהורות למען הדורות הבאים, שידעו מה היו לנו גדולי־החסידות האלה, שהאירו את אפלת הגלות ונסכו בנו אמונה וכוח להחזיק מעמד. מי יתן וישמשו דוגמא ומופת לרבים.

✶

מיום היותנו לעם, ראה ישראל בגדולי התורה והיראה את הסמכות הרוחנית העליונה והמכרעת בכל שטחי החיים, והביט עליהם כעל עמודי התווך של בנין האומה. במשך הדורות ידע עמנו לקבל עליו את עול ההכרעות ההלכתיות ולקיים את כל תרי"ג המצוות באורח מופלא. שרי התורה ומנהיגי האומה הנאמנים ידעו לבצר את חומת בית ישראל בפני השפעות זרות ומזיקות על־ידי גדרים וסייגים ותיקון מערכת תקנות ברורות ומועילות לחיזוק הדת והאמונה. בתקופתנו, כאשר רוחות חילוניות מנשבות בחוצות ומנסות תוך חתירה מתמדת לערער את סמכות דעת התורה, נודעת חשיבות מיוחדת לתאר תולדות חייהם של גדולי התורה ונושאי דגל היראה כדי ללמוד את הדרך אשר נלך בה. חייבים אנו ליצור ספרות חרדית טהורה, המבוססת

על טהרת הקודש, במקום הספרות הקלוקלת המרעילה את נפש הדור הצעיר והמחרידה רעיונות־כזב בהכרתם היהודית של צעירי הצאן. על־ידי הבלטת היופי הנאצל והקדושה הנפלאה של קדושי־עליון, בחשיפת האור הגנוז באישיותם של אבירי ישראל נחדיר בקרב הנוער את האהבה לתורה ולנושאים בעולה, ועל־ידי כך ידעו גם להוקיר כראוי את גדולי ישראל וללכת בדרכיהם. למרבה הצער כתבו גם מפיצי ההשכלה החילונית את תולדות החסידות והם סילפו בזדון וביד רמה את דמותה, וכל כוונתם לפגוע בקדושי עליון כדי להחליש את חומת האמונה.

כאשר חנני ה׳ להשלים ולסדר חלק מזכרונותי אלו על חברת ה„יושבים״ מוצא אני לנכון להודיע בשער בת רבים, כי אין אני סופר היסטוריון. כל ימי חיי לא עלה על דעתי לכתוב. ובאמת חבל על דאבדין, כי הלואי והיה עולה בדעתי בימי נעורי לכתוב, כי אז היתה הזדמנות ואפשרות לאסוף ידיעות נרחבות שהיו מעשירות את המידע על חסידות בעלז הנהדרת. אולם מה שהמריצני להעלות על הכתב את זכרונותי הוא מפני שרואה אני שינוי גדול במצב החסידות. אין כיום הרבה אנשים שהכירו את בעלז המקורית. אינני בא לומר שהנני הפליט היחידי, שקיפל את העולם הישן והחדש בחיקו, ישנם ב״ה הרבה כאלה, אך לא כולם חפצים להתעסק בספרות ואינם מבינים את נחיצותה.

הנני מוסר לציבור את ספרי הצנוע, שהוא הספר הראשון על נושא זה. נמנעתי מכל הידור וקישוט פיוטי על חייהם של האישים והדמויות שתיארתי והשתדלתי להעבירם לפני עיני הקורא כפי שהיו במציאות — חטיבה נהדרת, ובזה דייני.

בכתבי פרקים אלה ליווה אותי תמיד הרגש שעוסק אני במלאכת קודש, כדי לספר על חייהם המופתיים של החבריא הקדושה, שחיו עוד בדורנו. ואתה, הקורא בספר זה, אל־נא תבקש בזה סיפורים יפים ומרתקים. הספר נכתב לא ע״י סופר מחונן, אלא ע״י איש פשוט שספג לדמו מחיי היהודים האלה

ומתוך קירבה נפשית העֵז לתאר את חייהם הקדושים של אנשים ישרים וצנועים אלה.

יתכן מאד, שכאשר אני כותב היום ודולה זכרונות מנבכי ילדותי, נראה לי הכל אך טוב ויפה וכולו זרוע אור. אולם ברי לי, ללא כל צל של ספק, שאם גם היו בהם צללים, הרי רב לאין־ערוך מהם היה האור. והיה אם ספר זה ישמש כדחיפה, ולוּ רק לאחד יחיד בתוכנו, שיתמסר לחיות כמותם — והיה זה שכרי. ואני תפילה שלא תארע תקלה על ידי ותשרה הברכה במעשה ידי.

ישראל קלפהולץ

החסיד רבי מרדכי פעלץ

אחת הדמויות המפוארות והנערצות ביותר בדברי ימי חסידות בעלז היה רבי מרדכי פעלץ. אחד האישים הנודעים ביותר במחנה היהדות החרדית ומחוצה לה. פרסומו והערצתו חרגו מכל מסגרת רגילה, הרחק־הרחק מעבר לתחומי גליציה, בה חי ופעל. לא בכדי יצאו לו מוניטין כיהודי גדול ומופלא, מורם מעם, אשר מעטים כמותו. היתה זו אישיות רב־גונים, שכולה אומרת זוהר והוד אצילות. בראש וראשונה היה תלמיד־חכם גדול, חסיד נלהב ועובד ה׳ מופלג, כחד דבי עילאה, בר־לבב ובעל־מוחין, נגיד־רוח ומקושט בכל מידה נכונה. היה מחונן בכשרונות של עילוי ומצטיין בכל השטחים. מנהיג חסידי מובהק, איש היזמה הציבורית, השופע תמיד דינאמיות ותוחלת טובה. ידע לרכוש לבבות בקסם האישי שלו, בחיוך הלבבי שהיה מרחף תמיד על שפתיו. אך מכל אבני־החן, ששיבצו את כתר אישיותו — הזדהרה שבעתיים תכונתו הסגולית כפרנס יהודי טיפוסי מעולה, כשתדלן דורש טוב לעמו, שאין לו בעולמו שאיפה גדולה יותר מגמילת טובות לאחיו היהודים, ואשר את כל חיותו יונק הוא מהתמסרותו בחירוף־נפש למען אחינו בני־ישראל לטוב להם, לפרט ולכלל. הוא היה אחת הדמויות המעטות בקרב פרנסי־ישראל בדורו, שכל חייהם היו קודש אך ורק למען טובתו של הזולת, ועניינם האישי כאילו לא היה קיים אצלם בכלל. לב יהודי חם היה לו לרבי מרדכי, לב מלא וגדוש אהבת־ישראל, השופע תמיד חמימות ורוך אבהי לבלי גבול.

השם רבי מרדכי פעלץ הפך במרוצת השנים למושג, לנכס כלל ישראל; לסמל של יהודי, שכולו אומר אהבה לזולת

והקרבה למענו; שכל חייו קודש לה', לתורתו, לעמו ולרבו; לדמות אגדית של אישיות טהורה וזכה כבדולח. הוא היה מיחידי סגולה ומבני העליה של הדורות הקודמים.

רבי מרדכי ספג את תורת החסידות בדמו ובנפשו וכל עצמיותו הפכה לאישיות חסידית עילאית. הוא היה אחד המפיצים הגדולים ביותר של תורת בעלז בעולם, ובמשך תקופה של יותר מארבעים שנה היה הוא השליט והמצפן המרכזי של חסידי בעלז. רבי מרדכי היה אחד ה„יושבים" הראשונים, ואולי הראשון, במסגרת תנועת ה„יושבים", שמילא תפקיד זה במובנה הרגיל של המלה. הוא היה אבטיפוס לכל ה„יושבים" מסוג זה, והוא שסלל את הדרך לחסידים ה„יושבים" אחריו. אם זכו הרבה מה„יושבים", שאנחנו עוד הספקנו להכיר, שהקדישו חייהם לתורה, לחסידות ולעסקנות לשם שמים, שאהבתם לכל אחד מישראל בערה בלבם — יש לזקוף כל זה לזכות רבם רבי מרדכי, שהשפעתו פעלה עליהם ובצלו מצאו את בצרונם הרוחני.

אלה שזכו להיות במחיצתו היו מלאי השתוממות מבהירות רעיונותיו ונמשכו אחרי אורותיו המבהיקים תוך הערצה מפליאה. הוא נחשב לפטרון החסידות בדורו, בבחינת „מארי חיטיא" שהכל צריכים לו. הוא היה כל כולו התגלמות מוחשית של חסידות בעלז. הוא עצמו היה תורת חסידות מהלכת, בבחינת כזה ראֶה וקדש, כזה ראֶה ולמד. הוא היה יוצרו ומחוללו של המושג „יושבים" החסידיים ונחשב כאביהם הרוחני של כל ה„יושבים". הוא היה הראשון שיצק את היסוד לבנינה של החברה הזאת.

כל תלמידי הרבי וחסידיו הקימו את חברת ה„יושבים", אך רבי מרדכי היה גולת הכותרת, בחיר החסידים וגדול העושים והמעשים. לא נוכל לתאר לעצמנו גורלה של החברה בלי רבי מרדכי. הוא השתלב והתמזג יחד עם החברה — הוא וחברת ה„יושבים" חד הם.

אגדות וסיפורים רבים נרקמו סביב אישיותו של ענק־רוח זה, אשר תרם רבות לעיצוב דמותה של חסידות בעלז. רבי מרדכי, שהיה מלא הוד־קדומים, שימש מופת לרבים והפך לשם־דבר. הוא גילם את שלמות האדם על מידותיו הנעלות. כאשר נעמיק להבין את אופיו של רבי מרדכי נמצא בו מזיגה נאה של חכמת התורה ועסקנות ציבורית. מסירותו לטובת הכלל היתה גדולה לאין שיעור.

בהיותו מטבעו בעל נפש עדינה, מסר את נפשו ומאודו להטבת מצבם של אֶחיו היהודים בגשמיות וברוחניות. הוא פעל יחד עם הגאון רבי שמעון סופר ועם כל גדולי הרבנים והאדמו"רים העסקנים. עם כל פעולותיו הרבות למען הכלל לא שכח גם את דאגתו של הפרט. הוא לא חסך מזמנו ולא חס על כבודו להיטיב עם כל יחיד. היה מטה אזנו לכל בעל נפש מדוכאה וקשה־לב ומתעמק בגורלם לתקנם בעצה טובה ולהקל סבלם. היה גם נוסע באופן מיוחד למקומות רחוקים, אם ראה סיכוי כלשהו לפעול שם לטובתו של מי שהוא. אהבת ה' ואהבת ישראל מילאו את כל ישותו. עסקן ציבורי זה לא ידע לאות. שתדלן מובהק היה. יומם וליל שקד לעשות טובות וחסדים לכלל ולפרט. נפשות רבות מישראל התקיימו על ידו, או ניצלו על ידו מחרפת רעב. ביתו ולבו היו פתוחים תמיד לכל איש מישראל, קיבל כל אחד באדיבות ובידידות, בהתענינות כנה וערה בגורלו של האיש, במעשיו, בדאגותיו ובמבוקשו. ה„יער" של עבודת הכלל לא כיסה את ה„עצים" של היחידים, כי אהבת ישראל שבו לא התרכזה לכלל ישראל בלבד אלא גם ליחיד.

רבי מרדכי ידע לחלק את זמנו בין לימוד התורה לבין הדאגה לעניני הציבור או טיפול ביחיד. לא היה איש אשר פנה אליו במשאלה כלשהי ולא נענה. מעשי־צדקה רבים נזקפים לזכותו — הכנסת כלה, ביקור חולים, פדיון שבויים או תמיכה בעניים. כאשר היה הולך לאסוף כספים היו שואלים אותו

הבריות: „לאיזו מטרה אתה אוסף עתה?" והוא ענה להם: „בכיס ימין לצורך... ובכיס שמאל לצורך..."

חסדיו של רבי מרדכי — כל היום. אין לך שעה שהוא אינו עוסק בגמילות חסדים. תלמיד־חכם הוא ההוגה תמיד בתורה ועוסק בצרכי ציבור באמונה, אבל החסד הוא אצלו עיקר וקודם לכל. נפשו, רוחו ונשמתו נמשכו אחרי החסד יותר מכל דבר אחר.

רוב זמנו היה מקדיש ללימוד התורה. בשעות אלה היה כמרחף בעולמות העליונים ולא ידע ולא הרגיש מכל המתרחש סביבו. אולם ברגע שהתקרב למחיצתו יהודי שנזקק לעזרתו ובא לפגשו בבית־הכנסת או בבית־המדרש — היה רבי מרדכי נמשך אליו כאילו בכוח אבן־שואבת ויורד משמי גבהיו ומתעורר מדבקותו. אחרי שהרגיש באורח פלאים כי מאן דהוא צריך לו, הרכין ראשו אליו להאזין למבוקשו. כשנתחוור לו שאין ענינו של הלה סובל דיחוי — מיד היה סוגר את הגמרא או פושט טליתו, חולץ את תפיליו ונחפז במרוצה לעזור לנצרך, אם כי ייתכן שלא הכירו כלל. ביתו היה פתוח לרווחה לכל נצרך, רבים צבאו על דלתות ביתו ולכולם נענה בעצה ובתבונה. בשל רחמנותו הרבה ראו בו כולם פודה ומציל. ביתו שימש אכסניה לחולים דלי אמצעים, אשר באו לבית־החולים בלבוב, עיר מגוריו, לשם טיפול רפואי. רבי מרדכי איכסן אותם בביתו וטרח להמציא להם מזון ותרופה. כשהביאו חולה יהודי לבית־החולים, היו פונים מיד אל רבי מרדכי והוא דאג למימון הוצאות אישפוזו וריפויו.

פעם הביאו לבית־החולים יהודי אחד, שהיה ממתנגדיו הגדולים, אשר דיבר רעות על רבי מרדכי מבלי להכירו אישית. רבי מרדכי הבין שאותו יהודי לא יאבה לקבל ממנו עזרה, על כן ציוה על אנשיו שלא יקראוהו בשמו בנוכחות החולה, כדי שהלה לא יזהה אותו, והוא עצמו טיפל בחולה במשך כל שהותו בבית־החולים. כאשר היהודי החלים והלך לביתו בליווי רבי

מרדכי, שמע בדרכו אנשים פונים אל מלווהו ומכנים אותו „רבי מרדכי". עמד וחקר לדעת מי הוא „רבי מרדכי" זה, וכאשר נודע לו כי זה הוא רבי מרדכי פעלץ, נפל לרגליו וביקש ממנו מחילה.

בשנת תרל"ז, כאשר היתה מלחמה נטושה בין רוסיה וטורקיה — ברחו הרבה יהודים יוצאי־צבא מרוסיה, וגם לבעלז הגיעו כמה מאות מהם. רבי מרדכי כילכל אותם ודאג לכל מחסורם כמו אב לבניו. בין רוסיה ואוסטריה היה חוזה ידידות. הלשינו על רבי מרדכי בפני השלטונות שהוא מסתיר בביתו בורחים מרוסיה. רבי מרדכי הועמד לדין ומשפטו נקבע ליום שבת בסטניסלב. רבי מרדכי הגיע לעיר לפני שבת. בשבת בבוקר, לפני המשפט, התפלל אצל רב העיר הגאון רבי משולם יששכר הורוביץ. הרב כיבדו לעבור לפני התיבה בתפילת שחרית ורבי מרדכי התפלל בהתלהבות ובשמחה כמו תמיד ולא ניכרה עליו כל התרגשות. אחרי התפילה התייצב בבית־המשפט בלי עורך־דין שיגן עליו. אחרי שהשמיע הקטיגור את דבריו, ביקש רבי מרדכי רשות הדיבור. במשך כשעתיים הסביר לשופטים את מצות הכנסת אורחים ושאין לו שום ענין בפוליטיקה וכל מגמתו לעשות טוב וחסד. דבריו היו מלאים תוכן. שטף דיבורו, שפתו העסיסית והעשירה בביטויים, כשרונו הריטורי, התרוממותו ושפע הרעיונות שהשמיע, השפיעו על השופטים והוא יצא זכאי. גם הקטיגור ניגש אליו אחרי המשפט ולחץ את ידו והודה לו על נאומו. המאורע הזה היה לשיחת־היום בסטניסלב והיכה גלים ברחבי גליציה.

אביו של רבי מרדכי, ר' משה־צבי ענסער, היה משכיל וחיבר ספרי השכלה שונים, ביניהם ספר „המצרף" על הדקדוק. בשם הספר נרמז שמו משה־צבי. אמו היתה צדקנית והיתה לה קירבת משפחה עם הגה"צ רבי שמריה שמוקלר אב"ד בעיר מאסט, ולפי גירסא אחרת היא היתה אחותו. רבי שמריה היה גאון וצדיק, תלמידו של רבי אורי הצדיק מסטרליסק. אחרי

פטירתו של רבי אורי התחיל נוסע לכ״ק מרן מהר״ש. בראות ר׳ משה־צבי את שכלו החד וכשרונותיו המדהימים של בנו הצעיר, הצטער על עילוי כמוהו שיתמסר כולו ללימוד תורה ויבלה כל ימיו בש״ס ופוסקים, והחליט למסור את הנער לאחד מבתי־החינוך הגבוהים למדעים, מתוך תקוה כי לא יעברו ימים רבים ושמו יצא לתהילה כאחד הפרופסורים והמשכילים המפורסמים. הנער מרדכי, שהיה מחונן ביראת־שמים טבעית וכל מהלכו בגינוני קדושה, הבחין בתכניותיו של אביו ביחס לעתידו והתהלך בפנים זועפות מלאות צער. בראות אמו כי סרו פני הנער, הפצירה בו שיספר לה מה מעיק עליו. סיפר לה הנער את צערו על תכניות האב. האֵם, שידעה היטב על מחשבת בעלה והעלימה זאת מבנה, נדהמה לשמוע מפי ילדה היקר את סיבת עצבונו ושמחה מאוד על טוהר נפשו של בנה. היא השתדלה בכל מיני מאמצים לגדל את בנה על דרך התורה והיראה ולנטוע בלבו יראת־שמים ואהבת הבורא, והשגיחה עליו על כל פרט ופרט — בתפילה ובברכות והוליכה אותו לבית־הכנסת בבוקר ובערב. לעומת זאת לימדו אביו שפות שונות והנער מרדכי כבר ידע היטב צרפתית, גרמנית ופולנית. אמו, בדאגתה לנפש בנה שלא יצא, חלילה, לתרבות רעה, העתירה עליו דברי מוסר ותוכחה והוא גמר אומר לעזוב את אביו ולברוח מהבית. אמו, בשמעה את הדבר, לא הפריעה בעדו, על אף שקשתה עליה הפרידה מבנה אהובה, סייעה לו בסתר כדי שיגלה למקום תורה, ושלחה אותו בלי ידיעת בעלה, למאסט, אל הגה״צ רבי שמריה. היא בעצמה נסעה לכ״ק מרן מהר״ש וביקשה ממנו בדמעות שיתפלל עבור בנה, שיגדל כיהודי נאמן לעמו ולתורתו.

באותו הזמן, לפני שנסע הנער מרדכי למאסט, היה מרן מהר״ש בלבוב ונסע בתוך העיר בכרכרה. ראה מרדכי הצעיר את הכרכרה הנוסעת ובתוכה הרבי מבעלז, רץ אחריה כדי להשיגה. ראה אותו מרן וציוה על העגלון לעצור. כאשר הגיע הנער ועמד סמוך למרן, שאל אותו הרבי: „מה בקשתך?״

ענה: „מבקש אני שני דברים...“ הפסיק אותו מרן ואמר: „את חפצך כבר הספקת לפעול“. כאשר נסע מרן חזרה לביתו לקח עמו את הנער והוא שהה בבעלז ובמאסט שנים אחדות. כשחזר ללבוב אחרי שנים כשהוא מלא וגדוש בתורה ויראת שמים, לקח רבי נחום מלמברג שהתגורר בלבוב, והיה מגדולי תלמידיו של מרן מהר“ש, את מרדכי הצעיר תחת חסותו וחינכו לחסידות. בכל פעם שנסע ר' נחום לבעלז לקח אותו עמו. לאט לאט עלה הצעיר במעלות החסידות ורכש לעצמו מידות תרומיות והכל הביטו בו באהדה ובהערצה.

כשהגיע לפרקו נשא לאשה את בת הרב מבולקמין ושם ישב על התורה ועל העבודה. כפי הנראה היה גם אביו בחתונתו לפי שבהקדמה לספרו כותב הוא, שבנו נשא אשה ומביע שם קורח־רוח שהיא ממשפחה מיוחסת. אביו אמר פעם: „יש לי שלושה בנים — הגדול שבהם גוררני לגן־עדן; הבינוני דוחפני לגיהנום; והקטן, המחבב סוסים — אוחז בכנפי אדרתי, מושכני וקורא פר...“

בבוא אורחים עניים אל בית־המדרש, נוהג היה רבי מרדכי לצאת בעצמו לשוק לקנות לחמניות ומזמין את העניים לביתו ומאכיל ומשקה אותם. כשנפטר חותנו הרב מבולקמין מינו אותו לרב ראשי של הקהילה למלא מקומו של חותנו. באותו יום שמסרו לו את כתב הרבנות, הבחין רבי מרדכי באורחים עניים שבאו לבית־המדרש. מיהר אל השוק לקנות לחמניות, פרש את מעילו ונשא בו את הלחמניות. ראתה אותו אשה אחת ואמרה: „איזה רב הוא זה הקונה בעצמו לחמניות בשוק...“ דברי האשה הגיעו לאזניו של רבי מרדכי, קרא לשמש ואמר לו: „לך כנוס את אנשי העיר, ברצוני לדרוש בפניהם“. מיהרו האנשים ובאו. עלה רבי מרדכי על הבמה כשבידו כתב הרבנות ואמר: „שמעתי אשה אחת אומרת, שרב ההולך להאכיל עניים רעבים אינו מתאים להיות רב העיר, לכן אבקשכם שתחפשו לכם רב אחר,

אני איני מוכן לשמש רב אצלכם..." וקרע בפניהם את כתב הרבנות (מפי הרה"צ מנארול).

רבי מרדכי היה פיקח וחריף. הוא הירבה לחשוב ולהעמיק בכל ענין וידע להבחין בין עיקר לטפל. כשם שידע לרדת לעומקה של סוגיא הלכתית, כך ידע לעמוד על שרשיה העיקריים של החסידות. בהיותו גדוש ידיעות מקיפות ומעמיקות בים התלמוד, התבלט עד מהרה בין החסידים.

היה זה בכ"ז באלול שנת תרט"ו. רבי נחום למברגר ותלמידיו הלכו ברגל לבעלז. על אֵם הדרך פנה רבי נחום לתלמידיו ואמר: „אין לי עוד צורך להמשיך בדרכי, כי הרבי הקדוש מבעלז נפטר". ענה לעומתו רבי מרדכי: „לרבי נחום יש אמנם רוח הקודש, והוא יודע על הנעשה מרחוק, אבל לנו יש עדיין רבי". הם המשיכו בדרכם ונשארו בבעלז עד לאחר הימים הנוראים.

אחרי הסתלקותו של מרן מהר"ש לא התפרקה חבורת בעלז. כ"ק מרן מהר"י הוכתר למלא מקומו ורבי מרדכי נמנה עם חסידיו המסורים והדבקים ברבם בכל לבם ונפשם. למרות גילו הצעיר נמנה הוא עם הלומדים החריפים והבקיאים ביותר, בין זקני החסידים שהסתופפו עוד בצילם של אדמו"רי לובלין ואפטא. היה גדול בתורת החסידות, במעשים ובמידות, ונחשב לאחד מעמודי התווך שבעדת החסידים. אברכים צעירים החלו להסתופף בצילו ונעשו לתלמידיו המובהקים. מתוך הליכותיו ומעשיו למדו להכיר ולדעת את אורחותיה של החסידות כולה. הם כינו אותו „שולחן־ערוך חי". רבי מרדכי לא שימש כאדמו"ר או כראש ישיבה, אך היה אישיות אשר דיברה בעד עצמה. הוא גילם את החסידות בשלמותה.

פעם ראה רבי מרדכי פירצה בעניני דת בעיר לבוב ונסע במיוחד לקולומייא כדי להשפיע על הגאון רבי הלל, שיבוא ללבוב לדרוש ולעורר את העם לתשובה. רבי הלל נעתר לבקשתו ונסע עמו. הוא התאכסן בביתו של רבי מרדכי ורבי מרדכי

בכבודו ובעצמו עבר ברחובות העיר וזירז את המוני העם, שיבואו לשמוע את דרשותיו של רבי הלל. כל ערב דרש רבי הלל בבית־מדרש אחר, עד שלבסוף עלה בידו לתקן את הפירצה (מפי הרה"צ מנארול).

כל מעשי החסידות של רבי מרדכי היו בהצנע ובהסתר מן הקרובים אליו. פעם ישב לבדו בבית־המדרש ועיין בספר „ראשית חכמה" ובכה. תוך כדי כך נכנס חברו החסיד רבי יוזי מרודניק. שאל אותו רבי יוזי: „מרדכי, מדוע אתה בוכה?" התחיל רבי מרדכי לצחוק. הוסיף ושאל רבי יוזי: „מה פשר הצחוק הזה?" השיב לו רבי מרדכי בדרך הלצה: „נזדמן לידי ספר ,ראשית חכמה" וכשעיינתי בו מצאתי כתוב, שאת המאכלים שאדם אוכל, עליו לאכול בקדושה ובטהרה, אחרת הם נפגמים. אז העליתי בדעתי כמה אווזים וכמה ברווזים בלעתי וחשך עלי עולמי; מיצר הייתי ובוכה על כל המאכלים שפגמתי. אולם בראותי אותך עלתה המחשבה בלבי, שלולא בלעתי אני כל אותם המאכלים היית בולעם אתה ואמרתי לעצמי: מוטב שאכלתי אנוכי מאשר אילו היו נאכלים על ידיך ומחשבה זו עוררה אותי לצחוק". אגב, הצדיק רבי ברוך מגורליץ אמר: „כשרבי יוזי נמצא ברודניק — מאיר הבית־מדרש כל הלילות".

רבי מרדכי היה רגיל להתענות ביום שלפני ערב יום הכיפורים וגם בלילה שלאחריו עד ערב יוה"כ, שנחשב כהפסקה של שלושה ימים. אבל זה היה בהצנע, כדרכו. דרכם של החסידים היתה, כשהיה להם איזה דבר קשה לשאול את הרבי שאלו קודם את רבי מרדכי, שידריכם איך להתנהג כשיכנסו למרן. נהגו להזמין את רבי מרדכי לבית־קפה, שם היו החסידים מתוועדים, ותוך כדי שתיית כוס יין או שיכר שוחחו בענין. פעם בא חסיד אחד שהיה לו איזה ענין קשה — היה זה ביום שלפני ערב יוה"כ — הזמין את רבי מרדכי לבית־הקפה וביקש מרבי מרדכי להסב ולשתות עמו, אבל רבי מרדכי, ששרוי היה אותו יום בתענית, לא שתה. כשהתקרב הלילה חשש רבי מרדכי,

שמא ירגיש בו שהוא מתענה, ונעתר לבקשת החסיד ושתה עמו (מפי הרב ר' בעריש שפירא).

גדולה היתה אמונתו ברבו הקדוש מהר"י. שמעתי מפי החסיד ר' משה־אייזיק כץ ז"ל, שפעם חלה רבי מרדכי (הוא סבל משלשול קשה) ונשקפה סכנה לחייו. נכנס לכ"ק מרן מהר"י וביקשו שיתפלל עבורו לרפואה שלמה. אמר לו מרן: „נפוצה האימרה כשעשן בארובה מעבירין אווז בתנור". כששמע זאת רבי מרדכי, הלך לביתו וביקש שיצלו עבורו אווז ואכל את כולו על אף פקודת הרופאים להינזר ממאכלים כאלה. כל־כך חזקה היתה אמונתו ברבו עד שלא שם לב לדברי הרופאים.

גדולה היתה מסירותו של רבי מרדכי למרן. פעם חלה הרה"ק מרן מהר"י. על אף אזהרת הרופאים, עז היה רצונו של מרן לטבול במקוה. כששמע זאת רבי מרדכי, השתטח על האסקופה של המקוה ולא נתן למרן לעבור. אמר לו מרן: „אם לא תרשה לי להיכנס, אחרים אותך משני העולמות". ענה רבי מרדכי: „אוותר על שני עולמות ולא אתן לסכן את בריאותו של הרבי; כפרה הוא מרדכי כולו עבור ציפורן אחת של הרבי".

פעם נסע רבי מרדכי בשליחות מרן מהר"י ונקלע לסביבה של מתנגדים. פתח ואמר: „אליעזר עבד אברהם אמר: ‚לא אוכל עד אם דברתי דברי. ויאמרו לו: דבר. ויאמר: עבד אברהם אנכי'. כמו כן אנוכי שליחו של הצדיק מבעלז". דבריו אלה אמר בהתלהבות כזאת, עד שנכנסו ללב שומעיו ופעל אצלם כל מה שהיה חפץ (מפי הרה"צ מנרול שליט"א).

מספרים, שאחרי תפילת מעריב נוהג היה רבי מרדכי ללכת לביתו, אוכל שם סעודה דשנה וחוזר לבית־המדרש. שם השעין עצמו על העמוד, כשרגלו האחת על המדרגה של ארון הקודש, וככה היה לומד כל הלילה. בבוקר, כשהיו באים לתפילת שחרית, מצאוהו שקוע בלימודו כשהוא עומד ליד העמוד באותו מצב ללא שינוי.

בימים הנוראים היה רבי מרדכי עובר לפני התיבה בתפילת שחרית בבית־הכנסת בבעלז. הוא היה בעל תפילה נדיר, קולו קול אריה ותפילתו שבקעה מן הלב, היתה מלאה מתיקות ודבקות והרטיטה לבבות. מרן מהרי"ד אמר עליו, שרבי מרדכי ניגש לעמוד עם כל הימים וכל הלילות של כל השנה.

פעם, ביום הכיפורים בבוקר, שמע רבי מרדכי על חולה מסוכן בעיר. הוא הבין שהחולה נמצא ללא טיפול. אמר לאחד מחבריו, שיש בדעתו ללכת לטפל בחולה וביקשו כי בעת שיתקרב זמנו לעבור לפני התיבה יבוא להודיעו. ביקר רבי מרדכי אצל החולה, הכין לו צרכיו ואף חימם עבורו משקה לשתיה. הוא הספיק להגיע לתפילת שחרית בזמן ותפילתו היתה מלאה התלהבות. אחרי התפילה שאלו מרן: „מפני מה היתה תפילתך כה חמה היום?" ענה רבי מרדכי: „מפני שהסקתי קודם לכן את התנור..."

פעם, לפני תפילת נעילה, אמר רבי מרדכי לר' יעקב הויזמן ממונקץ': „בוא עמי ונבקר אצל חולה אחד". כשבאו לביתו של אותו חולה ראה רבי מרדכי, שזקוק הוא למים חמים ויש כאן חשש של פיקוח נפש. פנה לר' יעקב ואמר: „בוא ונדליק מהר אש ונחמם לו מים, כי עוד מעט יהיה מותר גם לאחרים לחמם".

בנו ר' גדליה סיפר, שהוא היה משורר אצל אביו בזמן שעבר לפני התיבה בבית־הכנסת בבעלז. פעם ביום הכיפורים עמדו להתפלל והגיעו ל„ברוך שאמר" ורבי מרדכי טרם הגיע. אמרו האנשים לר' גדליה, שילך לחפש את אביו. אבל הוא ידע שאביו איננו באכסניה ולא ידע היכן לחפש אותו. כשגמר בעל התפילה רבי יצחק קרקוביצר את הפסוקי־דזמרה וסיים גם את המלים „והנורא בנוראותיך"... שמעו לפתע את קולו של רבי מרדכי בוקע מפתח בית־הכנסת כשהוא שואג „המלך". בית־הכנסת היה מלא מתפללים ועד שהצליח רבי מרדכי לפלס לו דרך ולהגיע לתיבה עבר זמן. במוצאי יום הכיפורים, כשרק

הספיק לטעום משהו אחרי הצום, הגיע שליח ממרן מהר"י וביקש מרבי מרדכי לבוא מיד אליו. ביקש ר' גדליה מאביו להילוות אליו. בדרך אמר רבי מרדכי לבנו: „הרבי יוכיח אותי על שלא באתי בזמן לתפילה ובוודאי הרגיש שלא התפללתי פסוקי דזמרה". הלך רבי מרדכי בפחד גדול. כשאך דרכה רגלו על מפתן בית הרבי, הלך מרן לקראתו באהבה ובשמחה רבה ואמר לו: „רבי מרדכי, כבר אמרתי לרבנית, שאתה מתפלל בכל שנה טוב מאוד, אבל השנה היו התפילות שלך לעילא ולעילא. מה הסיבה שהתפללת היום כל־כך חם וטוב?" סיפר לו רבי מרדכי: „יהודי אחד מעיר מושצ'יסק בא לר"ה לבעלז וחלה בדלקת הריאות. בכל יום הלכתי לבקרו וטיפלתי בו. היום, לפני התפילה, נכנסתי לבקרו וראיתי שהוא שוכב לבד ואין איש בבית, יש לו חום גבוה והוא מסוכן. הבנתי שכולם הלכו להתפלל והשאירו אותו בלי שום טיפול ולא נתנו לו אפילו אוכל. מיד לקחתי עצים, הדלקתי אש, בישלתי עבורו אוכל והאכלתי אותו. כשגמרתי להאכילו ולהשקותו נזכרתי שעלי לעבור לפני התיבה ורצתי מיד לבית־הכנסת. כשהגעתי לפרוזדור שמעתי את קולו של רבי יצחק המסיים במלים ,והנורא בנוראותיך' ומיד התחלתי ב,המלך'". אמר לו מרן: „יישר כוחך! אשריך וטוב לך".

רבי מרדכי משמש כסמל לתקופה שלמה, תקופה זוהרת של חסידות בעלז. אישיותו מבטאת את היסודות הקדושים והטהורים, עליהם עומדת תנועה אדירה זו, אשר חבקה זרועות עולם ואשר זכתה לממדים גדולים בתוכנה ובהיקפה ואשר הטביעה את חותמה על העם היהודי.

כידוע, גרמו המתבוללים שבגליציה למלחמת־דעות. הם שאפו לכבוש את הקהילות על מנת שיוכלו לנהלן לפי רוחם. מתוך מטרה למשוך לצדם את דעת־הקהל, הקימו מוסדות צדקה ובתי־חינוך. גם בלבוב ניסו את כוחם, אולם כאן נתקלו במתנגד חריף. היה זה רבי מרדכי, שניהל נגדם מלחמה עזה. במאבקו

נגד המתבוללים היתה ידו על העליונה. כאשר ראו שלא יוכלו להתמודד עמו, ניסו להשיג את מבוקשם על־ידי משא־ומתן, אך לזאת התנגד רבי מרדכי. לא פעם דחה אותם באמרו: „אינני רוצה לדבר עמכם, לא אקבל שום תנאי מהתנאים שהנכם מציעים לי ולא אשא ואתן עמכם".

כשהגיעו גדולי הדור לכלל הכרה בנחיצות הקמתה של חברת „מחזיקי הדת", השקיע רבי מרדכי כוחות אדירים ביצירתה ובדאגה לפעולותיה. הוא נשא על שכמו את מרבית המעמסה לארגון החברה והוצאותיה.

בשנת תרכ"ו נתארגנה בלבוב חברה יהודית בשם „שומר ישראל", שמטרתה היתה להפיץ השכלה בין השדרות הרחבות של היהודים. מתחילה היו גם יהודים חרדים חברים בה, אבל משנכנסו לתוך החברה הזאת הרבה משכילים אשר היו ברובם רחוקים מן היהדות והכניסו אליה נטיות של התבוללות — עזבוה היהודים החרדים והחליטו להקים חברה נפרדת לעצמם וברוחם.

בשנת תרכ"ח החלה חברת „שומר ישראל" להוציא עתון משלה, ועל עמודי עתונם זה התחילו מייסדיו לנהל תעמולה להנהגת סדרים חדשים בקהילות גליציה והשמיצו את הדת ואת הרבנים. אז החלו גם היהודים החרדים לחפש דרכים כיצד להוציא החלטתם לפועל ולהתארגן בחברה רשמית. הראשון היה מרן הקדוש מהר"י, שחזה את הסכנה הנשקפת ליהדות מתנועת ההתבוללות ורצה לקדם את פני הרעה על־ידי ארגון חזק של היהדות החרדית. מרן רתם את רבי מרדכי לפעולה זו להקים חברה בשם „מחזיקי הדת". כאשר נודע הדבר לחברי „שומר ישראל" ביקשו להפריע בעד הקמת הארגון הדתי ויצאו נגדם במלחמה גלויה, ובהיותם קרובים למלכות הצליחו לעכב את מתן הרשיון ליסוד אגודת „מחזיקי הדת". רבי מרדכי ורבי שמואל מרגושס נסעו לעיר הבירה וינה ושם עזר להם רבי יצחק דויטש, מתלמידיו של ה„חתם סופר", עשיר גדול

ומקורב למלכות, לקבל אישור רשמי לחברתם. מאז היו לו לרבי מרדכי מהלכים בחצר בית המלכות בווינה. בעתונים מאותם ימים מתואר כיצד רבי מרדכי, יהודי גבה־קומה עם לבוש חסידי ארוך, אבנט עבה חגור על מעילו וספודק על ראשו מטייל בריש גלי בחוצות וינה עם חשובי חצר המלכות.

הרוח החיה בכל עבודת הארגון הזה היה רבי מרדכי, ולמרות זאת לא נזכר שמו בעתון „מחזיקי הדת", כי הוא היה מעלים את מעשיו ופעולותיו מעין רואים, מצניע לכת ונחבא אל הכלים.

רבי מרדכי הכניס מבוכה במחנה המתבוללים והצליח ליצור פילוג בתוך שורותיהם. חלק מהמתבוללים החליטו להפסיק ממאמציהם להכניעו, אך קבוצה אחרת של מתבוללים, שבראשם עמד ד"ר ביק המשיכה במאבק. כשעמדו להתקיים בחירות לפרלמנט בווינה, הוצב ד"ר ביק בראש רשימת המתבוללים. מה עשה רבי מרדכי? הדפיס מודעות גדולות באידיש, הנושאות את הכותרת „ניט צו ביקן" („לא תשתחוה"); „ומרדכי לא יכרע". המודעות הודבקו במקומות ציבוריים וברחובות העיר. מכיון שהאוירה בחוגי היהדות החרדית, וביחוד בין החסידים, היתה מחושמלת, מפאת הרדיפות שרדפו החפשים וגם מחמת סקרנות — נאסף קהל רב ליד המודעות וקראם בעיון רב. ויכוחים קשים התעוררו בין קהל האלפים שהצטופפו ליד לוחות המודעות.

כאשר ראו המתבוללים שתעמולתו של רבי מרדכי נשאה פרי, נבהלו והזמינו את רבי מרדכי לפגישה בלשכת הקהילה. רבי מרדכי נעתר להזמנה. אך פסע רבי מרדכי על סף לשכת הנשיאות של הקהילה, יצא ד"ר ביק לקראתו בסבר פנים יפות והציג לפניו את שני חבריו המשכילים, ד"ר מאנש וד"ר בלומנפלד. ד"ר ביק הוציא מתוך המגירה מודעה שפירסם רבי מרדכי, פרשׂה לפניו על השולחן ואמר: „אודה ולא אבוש, הכותרת של הכרוז

הצליחה בידך אדון פעלץ, ואילולא הייתי נוגע בדבר הייתי גם אני נהנה הימנה".

אחר־כך התחילו להתווכח. שאלו אותו: „משמע שנוח לו לרבי מבעלז כי לבוב תשלח גוי לפרלמנט?" ענה להם רבי מרדכי: „גם הרבי מבעלז מבקש להשפיע על דרכו והוא סבור, כי מוטב גוי בפרלמנט בוינה, מגוי על כסא הרבנות בפאטוליטש". אמרו לו: „אמת שיש בינינו חילוקי־דעות, אבל אתה, אדון פעלץ, מבין, שחילוקי־דעות אפשר ליישב בדרכי נועם. לדעתנו לבשה מלחמתנו צורה, שאינה אלא תולדה של אי־הבנה". ענה ואמר רבי מרדכי: „כן, זה הכל מ,אי־הבנה', כי אין בכם ידיעה והבנה בטיב היהודים שלנו ואין בכם הבנה בטיב העיירות שלנו". אמר ד"ר ביק: „זה לא נכון שאני רוצה לזכות את הובניב ברב משלנו כמטיף". אמר להם רבי מרדכי: „אבל בעיירות הגדולות אתם רוצים לזכות במטיף כרב? אנו רוצים לשמור על כל הקהילות מהרבנים שלכם". טען ד"ר ביק: „אתה סבור, שהכל ישאר כבשנים קדמוניות ורב בעיירה אסור שיהא יודע לשון המדינה?" ענה להם רבי מרדכי: „אין לכם זכות להתערב בכוח ולמנות רב כרצונכם ואתם מחוללים שערוריות בכל המקומות". הויכוח התנהל במשך הרבה שעות ולבסוף הבטיח ד"ר ביק לא להתערב בעניני דת בשום מקום.

רבי מרדכי יצא בנצחון גדול וחזר לבעלז. כשנכנס לבית מרן פגש ברבי פנחס ז'ולקבר הגבאי שאמר לו כי הרבי ממתין לו. כשנכנס רבי מרדכי אל מרן, ראה כי מרן כבר יודע על ההתעוררות בלבוב ועל מבוכת המשכילים. אז סיפר רבי מרדכי על המשא־ומתן עם ראשי המשכילים, וכי ד"ר ביק מוכן לפרסם ברבים, כי הוא מתנער מכל זיקה לחברת „שומר ישראל" ומחר יגיע מכתבו, שיכלול התחייבות, כי כל עוד הוא יהיה ציר בפרלמנט, לא יתן לחדש גזירות על הקהילות. מרן שמח מאוד על כל מה שפעל רבי מרדכי, הודה לו ובירכו לשלום.

לימים כשהרגישו מרן מהר"י וגדולי הדור בצורך בעתון יומי או לפחות שבועון, שיבטא דעותיהם והשקפותיהם של נאמני התורה והמסורה, היה רבי מרדכי בין אלה שיסדו את השבועון „מחזיקי הדת". בהיותו מחונן במבט רחב־אופקים, הכיר רבי מרדכי בנחיצותו של עתון, אשר יהיה שופרה של היהדות החרדית לכל זרמיה. הוא כונן חברה מיוחדת להוצאת העתון וחתר במרץ להגשמת משימתו. קשיים רבים עמדו לו בדרכו בפעילותו הציבורית, אך למד כיצד להתגבר עליהם וזאת על־ידי התיעצות מתמדת עם מרן מהר"י אשר לפניו עמד כעבד לפני רבו. מאז שמרן מהר"י הכניסו בסוד העסקנות הכלל־ישראלית, היו כל חייו קודש לכל־ישראל. בכל רגע מחייו דאג לטובת העם, מבלי שיותיר פנאי לעצמו. הוא התמסר לעבודת הקודש ללא ליאות ובאותה מסירות שעסק למען הכלל עסק גם לצרכי הפרט.

הוא היה לא רק ממיסדיו הראשיים של מוסד מרכזי זה, אלא גם אחרי הקמתו היה הכוח המניע והרוח החיה שבו. למרות מאבקיו הבלתי־פוסקים עם זרמים שונים וזהותו הבלתי מסוייגת עם חסידי בעלז ורבם, נשאר רבי מרדכי חביב על ההמונים, על חבריו לדעה ועל יריביו; כולם ידעו כי אין הוא פועל לתועלתו האישית, כולם הכירו בטוהר מידותיו וכוונותיו הרצויות.

לשם השלמת תיאור אישיותו ולשם ציון קווי אופיו ותכונותיו, שהם עשאוהו לאיש מורם מעם והם שהיוו את גורמי ההערצה וההוקרה שרחשו לו מכיריו ומיודעיו מכל שכבות העם, כציבור וכפרט. מידת הסבלנות שהיתה בו היתה נר לרגליו ולא עזבתו גם בשעת מתיחות ובעידנא דריתחא, מצבים שאינם נדירים כלל בדרכם הקשה של העוסקים בצרכי ציבור. הודות למידה זו עלה בידו פעמים רבות להתגבר על מכשולים ומעצורים שעמדו על דרכו בעסקנותו הציבורית. היא־היא שסייעה בידו למצוא מוצא מהסבך בכל מיני בעיות ציבוריות קשות.

הודות למתינותו ופיקחותו הרבה, בהן היה מחונן, הצליח תמיד למצוא את שביל הזהב ועלה בידו ליישר את ההידורים ולגשר בין הדעות המנוגדות ועל־ידי כך להביא לידי המשך הפעולות ולעתים מרובות גם לידי התגברותן.

הפעולות המקיפות ומסועפות שהעסיקו את רבי מרדכי הפכוהו למעין ציר של גדולי הדור. הוא נשלח לארצות שונות ובכל מקום שם ביקר עשה רושם כביר. קשריו ההדוקים עם הקהילות לא רק שעוררו כלפיו יראת־כבוד, אלא אף הטביעו חותמם על אופי חייהם של אלה אשר עמם בא בקשרים.

זיקתו הנפשית של רבי מרדכי ל„מחזיקי הדת" היתה לשם־דבר. דמותו האצילה פיארה את כל המושבים והכינוסים של החברה. הוא השתתף בכל הוועידות והישיבות של „מחזיקי הדת", בהן נפגש עם גאונים וצדיקי הדור, אשר הגו לו רחשי חיבה והוקרה, קירבוהו במידה יוצאת מן הכלל, ואף התפארו בו. רבי מרדכי נמנה בין אלה שדאגו למימון הוצאות החברה.

גדולי ישראל העריצוהו וחלקו עליו שבחים לרוב. מרן מהר"י אמר עליו שיש לו ניצוץ ממרדכי הצדיק. הצדיק רבי אהרן מטשרנוביל אמר עליו, שהוא היה נותן שני שליש מחסידיו עבור חסיד אחד כמו רבי מרדכי. הצדיק רבי ישראל מויזניץ התבטא פעם: „האם חכמה הוא להיות הרבי מבעלז אם יש לו חסידים כמו רבי מרדכי פעלץ".

רבי מרדכי היה אדם גדול כשלעצמו, אך עיקר תפקידו ומקומו — ביהדות החרדית בגליציה. היה יד ימינו של מרן מהר"י, שליחו, נציגו ונושא דברו. רבי מרדכי נעשה „קצין הקשר" בין מרן לבין גדולי הדור ומרכז „מחזיקי הדת". היה מבקר לעיתים תכופות בלבוב ובקראקא. הוא לא הסתפק בהבעת דיעה ובעצה, אלא ידיו היו בביצוען של ההחלטות. הוא התמסר כולו לטובת הכלל ועשה גדולות בשם רבו. היה יוזם אסיפות ומארגן ותמיד דואג לכך, שלא תיגמרנה בהחלטות ערטילאיות, כי היה

איש המעשה. רבי מרדכי היה פעיל מאוד בחברת „מחזיקי הדת", המארגן והיוזם, המנהיג והמפעיל. לעתים היה העסקן הפעיל היחיד, שעשה את כל עבודת התנועה. הוא הירבה לבקר בערים ובעיירות, אירגן ועידות והזמין אליהן את הרבנים הגדולים בגליציה, שנענו תמיד למבוקשו ולהזמנתו.

עם כל בעיה דתית או כלל־ישראלית, שעלתה על הפרק — יזם רבי מרדכי, יחד עם הגאון רבי שמעון סופר ועם עוד רבנים אחרים, כינוס או התיעצות של רבנים, ולפי ההחלטות שנתקבלו הוסיף רבי מרדכי לפעול. הוא התידד עם מרבית האדמו"רים והרבנים בגליציה ובפולין. במשך שנות פעילותו לא היו כמעט אסיפות רבנים בגליציה בלי השתתפותו הפעילה. פעולות רבות של רבני גליציה נעשו ביזמתו, והוא היה מראשי העושים בין רבנים אלה.

את חין ערכו של רבי מרדכי והשפעתו אפשר לראות ממכתב שכתב כ"ק מרן מהר"י אל הגה"צ רבי שמעון סופר, וזה לשונו:

„בכל לב רציתי להתראות פנים עם כבוד הדרת גאונו, להמתיק סוד ולשית עצות על עדת ה', להצילם מפח יוקשים. אולם למען אשר יראתי פן תהיה נסיעתי אושא מילתא ופרסום רב, אמרתי טוב לשלוח אליו ת"ח נכבד לדבר עמו יחד את כל ונכוחות. וכעת אשר הודיעני ע"י טעלעגראם כי נסע לויען, קשה לפני האיש אשר בחרתי בו ליסע דרך רחוקה כזו, על כן בחרתי לשלוח אליו ידידי המופלג רבי מרדכי נ"י, ושמתי דברי בפיו ויוכל כבוד הדרת גאונו לדבר אתו".

בשנת תרמ"ב כותב מרן אל רבי שמעון סופר:

„אבקשהו מאוד שיסלח על אשר לא אוכל לקיים פקודתו לשלוח את ר' מרדכי פעלץ נ"י למחנהו, כי לא אוכל לשלחו ועדיין צריך הוא להיות פה בהכרח גדול להעסק הזה".

בשנת תרנ"ב (או תרנ"ג) חלה רבי מרדכי ונסתלק לעולמו. פטירתו היתה אבידה כבדה לחברת „מחזיקי הדת", כי הוא היה לה בבחינת קברניט הספינה במשך כל השנים וכל מעמסתה היתה על שכמו. זו היתה גם אבידה עצומה למרן, שנפשו היתה קשורה בנפשו ובמשך כל שנות התקשרותו למרן לא זזה ידו מתוך ידו.

לפני יום הכיפורים, בעת עשיית נרות נשמה, כשהזכירו אדמו"רי בעלז את נשמות אבותיהם הקדושים וכן נשמות הצדיקים תלמידי הבעש"ט הקדושים — הזכירו גם את נשמות רבי מרדכי פעלץ ור' יוזי.

רבי מרדכי הניח שני בנים חסידים — ר' גדליה ור' נחום. נכדו רבי שלום לוביצ'ר היה עובר לפני התיבה בבעלז בשבתות ובחגים וכן אמר סליחות. והיתה לו גם „חזקה" לנגן בזמנים קבועים. הוא היה מגדולי החסידים.

רבי אברהם לנדאו, אב"ד סטרליסק

אחד הכוכבים המאירים שהאירו בשמי חסידות בעלז היה הרב הצדיק רבי אברהם מסטרליסק. הוא היה בנו של החסיד הדגול רבי אורי סטרליסקר, שהיה מאנשי בית מרן מהר"י ואח"כ אצל מרן מהרי"ד. את חינוכו הראשון קיבל רבי אברהם מאביו החסיד, גדל על ברכיו וספג לתוכו את חסידות בעלז. על אף גילו הצעיר, התנהג אברהמ'לי כבר בילדותו בחסידות ובפרישות. למד תורה בהתמדה גדולה מפי גדולי תורה ויראה, שאביו החסיד הוֹעיד עבורו. בעודו צעיר לקח אותו אביו עמו לבעלז ושם ישב שנים רבות על התורה ועל העבודה. במשך השנים הללו התעלה רבי אברהם בתורה ובחסידות, וכבר אז ניבאו לו גדולות. בני עליה מקרב חסידי בעלז היו עומדים לפניו ביראת־כבוד והיו מתפעלים מהתנהגותו.

בבית־המדרש בבעלז דרך כוכבו, שהאיר והקרין על כל סביבתו. בינינו ובתוכנו התהלך, כולם יכלו לראותו ולהתקרב אליו, אך דומה היה כי רק הגוף מתהלך לעינינו ואילו רוחו הרקיעה שחקים. הוא אמנם התהלך עלי אדמות, אך לא היה מעלמא הדין. עובד ה' בכל אבריו וגידיו. הוא היה ההתגלמות המוחלטת והטבעית של חסידות בעלז.

קדוש היה מיום צאתו מרחם אמו. יומם ולילה היה שקוע בלימודו. רק בודדים, בני־עליה מעטים, היו מעיזים להתקרב אליו, כדי ליהנות מתורתו ולשאוב ממנו מים חיים. אך לא רק גדול בתורה היה האיש, כי אם גם גדול ביראה. תכונה אחת לא גברה על השניה, כי אם השלימו זו את זו ויצרו את המיזוג המופלא, שאיפיין את גדולי חסידי בעלז, שתורה וגדולה, גאונות וצדקות, תקיפות וענווה, למדנות וחסידות שימשו במקום אחד.

הוא היה צדיק נסתר וחסיד גדול המתייחד עם קונו בלבד. היה פורש מכל עסקי העולם הזה ועוסק רק בעבודת ה' תמימה ונותן בה כל חילו, והכל בהסתר גדול מעיני הבריות ובהצנע אפילו מן הקרובים אליו ביותר. רבי אברהם התפרנס בדוחק גדול — ואולם פניו היו שמחים תמיד כמי שהון ועושר בביתו וכל משאלות לבו נתמלאו. בני עירו ובאי ביתו לא הכירו את רבי אברהם ולא ידעו את טיבו. ראוהו מתנהג בפשטות ובישרות, לומד הרבה ואמרו עליו — חסיד הוא ככל החסידים. יותר לא ידעו. בימים ההם מרובים היו בעיירות הקטנות חסידים שלבם לשמים ומתנהגים בחסידות ומצניעים לכתם מעיני הבריות, על כן נקל היה לרבי אברהם להיות מעורב בין שאר החסידים ואיש לא שם לבו אליו. אולם כ"ק מרן מהר"י וכן כ"ק מרן מהרי"ד ידעו אותו. הם עמדו על צדקתו והפליגו בשבחו. ראו החסידים שמרן מכבד את רבי אברהם — כיבדוהו גם הם. רבי אברהם נמנה עם החסידים המסורים ביותר, שדבקו ברבם בכל לבם ונפשם. עוד בצעירותו דבק בכ"ק מרן מהר"י ונמנה עם גדולי הלומדים והחסידים בסביבת מרן. הוא כבש עמדה בתוך החבורה הקדושה, חבורת ה„יושבים" הראשונים במלכות בעלז.

כאשר כ"ק מרן מהר"י היה בזידיטשוב, בשנת תר"ל, עת השתדך עם הרה"צ רבי אליהו, בנו של הרה"צ רבי יצחק־אייזיק מזידיטשוב, באו אז עם מרן מאות חסידים ובתוכם היה גם הרה"צ רבי אברהם. שאל הרה"צ מזידיטשוב את מרן בהצביעו על ר' אברהם: „מי האברך הזה, אשר כוכבו מאיר כל כך בשמים?"

כשהיה מרן מהר"י בצאנז היה שם גם רבי אברהם. רמז לו הצדיק מצאנז שהוא רוצה שישאר אצלו. רבי אברהם הבין הרמז ולא הסכים להינתק מרבו האהוב.

לפני שנתמנה רבי אברהם לרב בסטרליסק היה עני מרוד שישב בבעלז על התורה ועל העבודה ואביו ר' אורי תמך בו וכל מחסורו היה עליו, מלבד שכר לימוד הבנים — זאת רצה

אביו שהוא, רבי אברהם, יממן בעצמו. אירע פעם ולא היה לו לשלם שכר לימוד, כי היה דחוק מאד, וביקש מהשי"ת שישלח לו עזרתו. בפורים שהה אצל כ"ק מרן מהר"י ומרן שלח אותו לסקאהל עם משלוח מנות אל בנו הצדיק רבי שמואל. רבי אברהם יצא לדרך עם משלוח המנות. בדרכו לרכבת עבר דרך קשה מרופשת ורגליו בוססו בבוץ. תוך הליכתו הרגיש בדבר־מה קשה מתחת לרגליו. כשהתכופף כדי לסלק את המכשול, הבחין בארנק מלא מטבעות כסף. שמח רבי אברהם על המציאה, שבעזרתה יוכל לשלם את שכר הלימוד. בשובו מסקאהל נכנס אל מרן מהר"י וסיפר לו על אודות המציאה אשר נקרתה לו בדרכו. אמר לו מרן: „ודאי מציאה כשרה היא, אבל היא אינה מיועדת ליהודים כמונו. צא החוצה, ולעני הראשון שתפגוש תמסור את הכל". כשיצא ר' אברהם מבית מרן פגש בראש החבורה של ה„יושבים", מסר לידו את כל הכסף והוא נשאר ללא פרוטה.

כשנתבקש מרן מהר"י לישיבה של מעלה, קיבל עליו רבי אברהם, הגאון והצדיק, את מרותו של כ"ק מרן מהרי"ד בהתלהבות ובדבקות, התאבק בעפר רגליו ושתה בצמא כל מלה היוצאת מפיו. כן היה קשור בעבותות אהבה לכ"ק מרן מהר"א שעדיין היה אז צעיר לימים ובחיי אביו הגדול. הוא הפליג בשבחו של מרן מהר"א ואמר עליו גדולות, ויעץ לאנשים שהוצרכו לישועה שיכנסו גם אליו להזכיר את עצמם אצלו להפקד בישועה.

אביו ר' אורי היה נוסע לכ"ק מרן מהרי"ד. פעם אמר מרן: „איין אלטער נאר — ער האט אזא זיהן און פאַרט צי מיר" (זקן שוטה — יש לו בן כזה והוא נוסע אלי").

אביו רבי אורי סיפר פעם למרן מהרי"ד, שבנו אינו ישן יותר מחמש שעות ביום. על כך אמר לו מרן: „יהודי כמו בנך, שהקב"ה משתוקק לתורתו, די לו שיישן ארבע שעות בלבד".

בשנה הראשונה לשבתו של כ"ק מרן מהרי"ד על כס האדמו"רות לא היה רבי אברהם בבעלז בימים הנוראים. כשהגיע

לאחר חג הסוכות, אמר לו מרן: „חבל שלא היית פה בימים הנוראים, כי אבי ז"ל היה שואג מגרוני".

כשנתמנה לרב בסטרליסק היו כמה מחבריו שלא דיברו עמו. „היתכן שעשה שטות כזו ונעשה לרב?" — רטנו. אחרי שנה, כשראו שלא נשתנה ונשאר במדרגותיו הקודמות, נתפייסו אתו.

בבעלז התלכדו סביבו אברכים צעירים, אשר נעשו לתלמידיו המובהקים והמסורים. הם למדו מתורתו ומחסידותו, הקשיבו בהאזנה עמוקה לדבריו, נהנו לשמוע בכל עת את שיחותיו הנפלאות ולא חסכו עמל כדי להגיע אליו ולהימצא בחבורתו.

בשנת תרע"ד, שנת מלחמת־העולם הראשונה, יצא כ"ק מרן מהרי"ד לגולה. באותו עת הגיע למרן החסיד ר' ישראל־משה מנדל מטעגלאש וביקש את מרן שיבוא אל ביתו וקיבל על עצמו לספק למרן את כל צרכיו וצרכי חסידיו. מרן סירב להיעתר לבקשתו ואמר לו: „לא אקח את צרכי ממך, כי ברצוני לזכות בכך את כל בית ישראל. רק זאת אבקשך, שתקבל על עצמך לספק לרב מסטרליסק די מחסורו".

היה לו לר' ישראל־משה יין משובח ובכל שבוע היה שולח ממנו לקידוש למרן וכן להרב מסטרליסק. כאשר ראה ר' ישראל־משה, שחבית היין המשובח מתחילה להתרוקן, חשש שלא יישאר מספיק יין עבור מרן לחג הפסח והתחיל לשלוח להרב מסטרליסק יין מחבית אחרת. פעם, בליל שבת קודש, לא בא הרב מסטרליסק אל מרן. משהבחין בכך מרן בשעת הסעודה, שלח אליו להיוודע את סיבת היעדרו ונודע לו שהרב קילקל את קיבתו אחרי ששתה מן היין החדש ששלח לו ר' ישראל־משה. רצה מרן שר' ישראל־משה יידע מזה וביקש מר' שמואל־צבי רוזנצווייג מדברצ'ין ואמר לו: „כאשר תשוב לביתך תרד על אֵם הדרך בטעגלאש ותיכנס אל ר' ישראל־משה. כאשר ישאלך מאין באת, תגיד לו שהיית אצלי ברצפרד ותספר לו את הסיפור ששמעת ממני. וזה נוסח הסיפור: אצל ה„חוזה" מלובלין זצ"ל היה חסיד אחד עשיר, שתמך ב„חוזה" בכסף רב וה' הצליח

דרכו והוא הלך וגדל בעשירותו. פעם בא ללובלין באמצע השבוע, שחל בו ראש חודש וראש החבורה של החסידים ביקש ממנו סכום הגון עבור סעודת ראש־חודש. שאל אותו הגביר: „מדוע דורש אתה סכום רב כזה?" אמר לו ראש החבורה: „ברצוני לקנות בשר לסעודה זו". ענה לו העשיר בעזות: „אני עצמי איני מרשה לעצמי לאכול בשר בראש־חודש ואתם רוצים לאכול בשר על חשבוני?" נתן לו הגביר לראש החבורה סכום כסף קטן ופטרו לשלום. מאז ירד הגביר מנכסיו ונעשה עני מרוד. הלך אל ה„חוזה" מלובלין ושאל אותו על מה ולמה ירד מנכסיו ענה לו ה„חוזה": „לך ופשפש במעשיך". תוך שיחתם סיפר האיש לחוזה על התנהגותו עם ראש החבורה. אמר לו ה„חוזה": „זוהי סיבת ירידתך". וה„חוזה" המשיך: „על הפסוק ,רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם' היקשה הרבי ר' אלימלך: כפל הלשון על שום מה? והוא פירש כך: הצדיק, שהוא כל־כך קדוש במדרגתו עד שאין לו תאוה לשום דבר, והוא מסתפק במועט — אינו יכול להשפיע עשירות. אבל החסידים היראים ה„יושבים" צריכים לגשמיות והם מתפללים על כך ובתפילתם הזכה העולה ישר למעלה נאחזות תפילות היהודים הפשוטים והם נענים בזכותם. וזה שאמר הכתוב: ,רצון יראיו יעשה', ועל ידיהם ,ואת שועתם — של האנשים הפשוטים — ישמע ויושיעם'. עד עכשיו, שנתת להם ביד רחבה, נושעת על ידיהם, אבל מאז שדיברת נגדם בעזות וקפצת את ידך — קיפחת את פרנסתך ונסתחפה שדך". עשה ר' שמואל־צבי כמצוות הרבי, נסע לטעגלאש וסיפר לר' ישראל־משה את אשר שמע מפי מרן. מיד עמד ר' ישראל־משה על כוונתו של מרן, ונסע מהר להרב מסטרליסק לבקש ממנו סליחה וחזר ושלח לו מהיין המשובח כמקודם.

סיפרו עליו על הרב מסטרליסק, שהיה בעל רוח־הקודש ועובדות ומעשים רבים מאנשים שנושעו על ידיו, מהם חשוכי בנים שנפקדו ומהם חשוכי מרפא ונדכאים שנרפאו או נחלצו

ממיצר בברכתו. סיפר ר' שמעון קנופף, איש סטרליסק, שאחיו הצעיר ממנו חלה בילדותו ע"י רוח פרצים וקיבל שיתוק בחצי הגוף ולא יכל להניע יד ורגל. הלכו ההורים לרבי אברהם ובכו לפניו על גורל בנם. אמר להם הרב להביא את הילד אליו בכל יום בבוקר השכם. הם עשו כמצוות הרבי והביאו אליו את הילד בכל בוקר. כעבור שבועיים, כשבאו עם הילד, נתן לו הרב חתיכת סוכר. רצה אביו לקחת את הסוכר מידי הרב בידעו שאין הילד מסוגל להניע את ידו. אמר לו הרב: לא נתתי לך, כי אם לבנך. וראה זה פלא: הילד פשט את ידו ולקח את חתיכת הסוכר ומאז הבריא בידו והיה ככל אדם. רק את הרגל עדיין לא היה יכול להניע. באותו פרק זמן נסע הרב מסטרליסק למשך ששה שבועות וממילא פסקו לבוא אל הרב עם הילד והוא נשאר צולע ברגלו. כל ימיהם בכו ההורים ואמרו כי לולא נסע הרב מהעיר, היה הילד נרפא גם ברגלו.

בתקופת מגוריו ברצפרד חי ר' אברהם בדחקות. בשכנותו גר יהודי בשם פלדמן. הוא לא הכיר את הרב וגם הרב לא הכיר אותו. פעם בליל־חורף קר, בשעה מאוחרת, כשחזר אותו פלדמן מעבודתו לביתו, ראה מרחוק יהודי הולך. היה זה רבי אברהם. כשהתקרבו אחד לשני, שאלו לאן הוא הולך בשעה מאוחרת כזאת. ענה לו: „לבית המדרש". והוסיף: „אולי אתה יכול לתת לי כמה גזרי עצים לחמם בהם את דירתי?" אמר לו: „בוא אתי ואני אתן לך בחפץ־לב". הלך אתו. רצה לעזור לו בהבאת העצים הביתה, אך לא הרשה לו הרב ולקחם בעצמו. כשהיו בידו העצים, אמר לו הרב: „אולי תוכל גם לתת לי גילדן (מטבע אוסטרי) אחד?" נתן לו. אמר לו: „אני מברכך שיקל לך ממה שמעיק לך על הלב וגורם לך הרבה צער". לפלדמן זה היה בן יחיד שהתאהב בערלית וברח מהבית והדבר גרם לאביו צער רב, אולם לא גילה לאיש את דבר צערו. ויהיו דברי הרב לפלא בעיניו. לא עברו ימים רבים, והנה שב הבן אל אביו ובכה לפניו בדמעות שליש ואמר כי הוא מצטער על שגרם לו

צער וסבל ומעכשיו הוא חוזר בתשובה. האב שמח מאוד על כך, וכל פעם שסיפר על הדבר הזה הוסיף, שזה היה רוח הקודש מהרב מסטרליסק שידע סתרי לבו.

ר' צבי מנטל מסטרליסק סיפר, שפעם חלתה אמו ומצבה היה חמור מאוד. כשראה אביו את המצב, הלך אל הרב. זה היה בלילה, גם הילדים הקטנים הלכו עם אביהם. כשבא לפני הרב בכה אביו מאוד ואמר: „מה חטאם ומה פשעם של ילדים קטנים אלה? מה יעשו בלי אֵם". כשראו הילדים את אביהם בוכה התחילו גם הם לבכות. ביקש מהם הרב, שלא יעשו רעש היות ועכשיו לילה ואנשים ישנים והבטיח להם שתהיה לאמם רפואה שלימה. וכך הוה. בבואם הביתה מצאו שיפור במצב בריאותה של אמם ולאט לאט החלימה לגמרי.

החסיד ר' משה מפריצק סיפר, שפעם לן בחדר אחד עם הרב מסטרליסק. באמצע הלילה ראה הרב, שר' משה התעורר, ירד ממיטתו ושב וחזר ושכב במיטתו. אמר לו הרב: „אם מתעוררים מהשינה — קמים ויושבים ללמוד ואין חוזרים לישון". מאז, כשהיה ר' משה מתעורר, לא חזר לישון, כי קשה היה לו להירדם שנית מכוח דבריו של הרב מסטרליסק.

כששהה כ"ק מרן מהרי"ד בשנות המלחמה בהונגריה היה שם גם הרב מסטרליסק בין החסידים ה„יושבים" אצל מרן. לפני הימים הנוראים חלה הרב מסטרליסק ונפל למשכב. בראש השנה אחרי תפילת שחרית אמר מרן להחסיד ר' דוד געצילס, שיקח אתו שופר וילך להרב מסטרליסק לתקוע אצלו. הזדרז ר' דוד ועשה כמצוות מרן. בבואו אל בית הרב אמר לו: „דוד, תן לי מים לרחוץ את הידים, לפי שמרן כבר מוכן לתקיעת שופר, ואני רוצה לשמוע ולצאת ידי תקיעת שופר". ויהי הדבר לפלא בעיני ר' דוד, כי איך אפשר לו לשמוע את התקיעות ממרחק כזה ואיך הוא יודע, שמרן כבר מוכן לתקיעת שופר. אף־על־פי־כן מילא משאלתו והביא לו מים. כשרחץ הרב את ידיו פתח ואמר „למנצח לבני קרח", ו„מן המצר", וענה „אמן" אחר ברכות

התקיעות וגם אמר „יהי רצון" אחרי כל סדרי התקיעות, ואחרי כן התפלל תפילת שמונה־עשרה עד גמר סדר מלכיות והמתין קצת ואמר „היום הרת עולם", וכן כל התפילה כאילו היה מתפלל יחד עם הציבור. כשגמר להתפלל אמר לו ר' דוד, שהוא בא בשליחות של מרן לתקוע בפניו. אמר לו הרב, שאין צורך בכך, כי שמע כבר כל התקיעות ממרן. חזר ר' דוד לבית התפילה של מרן, ופגש את מרן בדרכו לביתו, לאחר שגמר להתפלל. כשראה אותו מרן שאלו: „מה שלום הרב מסטרליסק?" ענה: „אני חושב שיש לו חום גבוה והוא מדבר מהחום". וסיפר למרן את כל מה שדיבר הרב מסטרליסק. אמר לו מרן: „שוטה, התקיעות שלי הולכות ב"ה מסוף העולם ועד סופו, ומי שזוכה — שומע אותן".

רבי אברהם נפטר ברצפרד. בהסתלקותו איבד העולם החסידי אבידה שאינה חוזרת. בניו המשיכו בדרכו והגיעו להישגים חשובים בתורה וחסידות.

הצדיק רבי פייביש רובין, מיברוב

שמו של הצדיק רבי פייביש עורר תמיד יראת־כבוד. הוא נחשב כאחד הצדיקים בדורו ומיחידי הסגולה שבחבורת חסידי בעלז הקדושה. הוא היה נצר של קדושים וטהורים.

דל אוצר לשוני מכדי לתאר נאמנה את האישיות הנפלאה של אותו אילן גדול, אשר בעורקיו זרם דמו של הצדיק הקדוש שר־שלום מבעלז.

רבי פייביש היה בנו של הצדיק רבי אלימלך מיברוב וחתנו של הצדיק רבי שמעלקי מקוז'ניץ, בנו של הצדיק רבי משה ממקאריב, בנו של מרן מהר"ש. רבי אלימלך היה קדוש עליון בעל רוח הקודש ונפלאות רבות מספרים אודותיו.

רבי אלימלך נולד בשנת תרי"ג. כשהיה בן שנתיים חלה במחלת האבעבועות וכתוצאה מכך נתעוור בשתי עיניו. נכנסה אמו לאביה הצדיק שר שלום ובכתה לפניו. אמר לה: „אני מבטיח לך, שלא יחסרו לו העינים". כשגדל הרגיש בשאר החושים את אשר חסר לו בשל עוורונו.

כן ידע את כל הש"ס עם המפרשים בעל־פה וכל ארבעת חלקי שולחן ערוך, והיה ידען גדול גם במילי דעלמא.

פעם נזדמן רבי אלימלך אל תחנת הרכבת בברודי. כששמע שריקת הקטר, אמר מיד את מידת הגובה של הארובה. כשזזה הרכבת והתחילה לנסוע, אמר את מספר הגלגלים שיש לקטר ושהגלגלים הקדמיים גבוהים יותר מהאחוריים, ונקב את הגובה של כל הגלגלים.

פעם נזדמן אצל אחיו רבי שמעלקי בסערעט. סמוך לדירתו של רבי שמעלקי היתה תחנת הרכבת. כשעברו על־יד התחנה אמר לו רבי אלימלך: „מאד חשקה נפשי לדבר עם מנהל התחנה". ניגש עמו רבי שמעלקי אל מנהל התחנה ורבי אלימלך ביקש מהמנהל רשות לבדוק ולמשש בידיו קטר אחד. נתן לו המנהל רשות והוליכם למקום בו עמד הקטר. מישש רבי אלימלך בידיו את הקטר מבית ומחוץ ולא הניח בורג אחד שלא נגע בו. כשגמר, הודה רבי אלימלך למנהל על אדיבותו וחזר לבית אחיו רבי שמעלקי. בבואם הביתה ביקש רבי אלימלך שיתנו לו שני ק"ג שעוה. כשהביאו לפניו את השעוה, חימם אותה וישב לכייר את הקטר. כשגמר, ראו שלא החסיר דבר, וכייר כל אשר נמצא בקטר. הלך רבי שמעלקי אל מנהל התחנה וסיפר לו על מעשה אחיו. לא האמין המנהל לדברי ר' שמעלקי וביקש להיווכח במו עיניו. משראה את העבודה, התפעל מאוד. בדק וראה שלא החסיר דבר. אפילו הבורג הקטן ביותר נמצא שם. סיפר המנהל על כך לממונים עליו, והדבר הגיע עד לשר התחבורה. באו אנשי המלוכה לראות את הפלא, ורבי אלימלך זכה בפרס ממלכתי: נסיעה ברכבת במשך כל ימי חייו ברביעית המחיר.

בערוב ימיו סבל רבי אלימלך מחוסר תיאבון ועל־ידי כך נחלש מאוד. יעץ לו הרופא לשתות כל יום מעט יי"ש לפני האוכל. עשה רבי אלימלך כעצת הרופא ולגם מעט יי"ש לפני האוכל, קיבל תיאבון והבריא. כשנזדמן אצל כ"ק מרן מהרי"ד סיפר לו רבי אלימלך, שהוא טועם מעט יי"ש כל יום לפני האוכל. גינה מרן בפניו את שתיית המשקאות החריפים. כששמע זאת רבי אלימלך, פסק מלשתות ומתוך כך פסק תיאבונו. דאגו לו בני ביתו וביקשוהו שימשיך לשתות יי"ש והסבירו לו כי מרן התכוון לגנות שתיה מרובה של משקאות, ולא ללגימה לשם רפואה לצורך תיאבון. אבל רבי אלימלך לא רצה בשום אופן להמשיך לשתות. כעבור זמן מועט נפל למשכב. ציוה לו רופאו לנסוע לוינה אל אחד הרופאים המפורסמים. כיון שהיה זה

בחודש אלול, דחה רבי אלימלך את הנסיעה עד אחרי החגים. אחרי החגים ארזו הגבאים את מזוודותיו של רבי אלימלך והוא עצמו שם דבר־מה בסתר באחת ממזוודותיו. הגבאים הזמינו כרכרה ויצאו עמו לדרך, כדי לנסוע לוינה. לפתע הבחינו הנוסעים כי העגלון סוטה מהדרך המוליכה לוינה. קראו אליו: „טעית בדרך!" אבל הוא לא אבה לשמוע להם וגילה באזנם שזו הדרך אשר ציוהו הרבי לנסוע בה. פנו אל רבי אלימלך ושאלוהו: מדוע שינה את דרכו, הלא המדובר היה לנסוע לוינה? ולאן פניו מועדות? השיב להם: „האיך אסע לוינה להתרפאות מבלי לנסוע תחילה לבעלז לקבל את ברכתו של הרבי?" משהגיעו לבעלז נכנסו לאכסניה ופירקו את חבילותיהם. פתח רבי אלימלך את המזוודה בה הניח את החבילה הסודית, הוציאה ומסרה לבעל האכסניה ואמר לו: „שמור לי על חבילה זו, בבוא העת תבין מה לעשות בה". כעבור זמן קצר חלה רבי אלימלך ונפטר בליל שבת־קודש. במוצאי־שבת לאחר הפטירה נזכר בעל האכסניה בחבילה שמסר לו רבי אלימלך. פתח את החבילה וראה שיש בה עפר מארץ־ישראל. מיד הבינו הכל מה היו ההכנות של רבי אלימלך לפני נסיעתו וכי ידע מראש כי קיצו קרוב.

הרה"צ רבי אלימלך נפטר בשנת תרס"ה (או תרס"ו) בליל ש"ק פ' וירא, כ' חשון, והוא רק בן חמישים ושלוש. לפני פטירתו ביקר אצלו בנו הצדיק רבי פייבישׁ. אמר לו אביו: „מהר ולך לשולחנו הטהור של כ"ק מרן מהרי"ד, כי עוד מעט יכנס לסעודת ליל־שבת וכבר מסדרים את השולחן. אמר לו רבי פייבישׁ: „הלא השעה עתה שבע וחצי ומרן רגיל להיכנס בשעה עשר". אמר לו רבי אלימלך: „וכי אינך שומע את מרן אומר ‚שלום עליכם'? אם רצונך לשמוע היטב, קרב אזנך אל אזני ותשמע". עזב רבי פייבישׁ את אביו ומיהר לביתו של מרן. כשהגיע לשם מצא אותו באמצע הקידוש.

כשנפטר רבי אלימלך הפליג מרן מהרי"ד בשבחו. אחרי ה„שבעה" אמר מרן מהרי"ד, שלא ידע בחייו שהוא היה כל כך

גדול, ועכשיו כבר הגיע למקומו במקום גבוה בגן־עדן וכבר זכה לנועם השכינה. והוסיף: „על שהניח בן כמותו אינו מת". בדבריו אלה התכוון אל בנו הצדיק רבי פייביש.

רבי יהושע, השמש בבית־הכנסת בבעלז, התיתם בקטנותו והתחנך בביתו של רבי אלימלך, אשר לימדו ודאג לכל צרכיו. כשגדל והיה לשמש בבית־הכנסת בבעלז, היה משמש את רבי אלימלך כל אימת שבא לשם. אחרי פטירתו של רבי אלימלך נכנס פעם ר' יהושע אל כ"ק מרן מהרי"ד. אמר לו מרן: „ראיתי עכשיו את רבך הרה"צ רבי אלימלך ופניו קורנות ומאירות. אחזתי בידו ואמרתי לו: „בוא אתי, כדי שיראוך כל אותם הפושעים אשר אינם מאמינים בהשארת הנפש, ותספר להם את כל מה שראית שם".

על רבי פייביש אין אנו יודעים הרבה. הוא היה אישיות מיוחדת במינה. הוא היה מחונן בכל מעלות הקדושה וכל באי בעלז התיחסו אליו בהערצה רבה, כי ראו בו סמל היראה העילאית, הגדולה והרוממות. נשמה חסידית שכנה בו ומילדותו נמשך בכל נימי נפשו אחרי החסידות. אביו הצדיק הוא אשר חינכו בראשית דרכו בחסידות. האב הגדול, שהיה מקדיש לילות וימים לעבודת הבורא, היה מפריש מזמנו עבור בנו היניק וחכים פייביש'ל ומלמדו תורה וחכמה, התנהגות ודרכים אשר בם ילך. יחד עם התעלותו בדרגות התורה עלה גם בדרגות החסידות. התורה והחסידות היו אצלו מזיגה עילאית ביותר. את תיקונו ושלימותו החסידית מצא רבי פייביש אצל צדיקי בעלז. הוא היה חסיד בעלז בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. כבר מילדותו נראו בו כשרונות ומידות טובות. מטבעו היה אציל ועדין, בעל לב טוב ונפש יקרה. הצטיין בפשטות וענוה, נחבא אל הכלים, סגור ומסוגר בד' אמות של תורה. עוד בנערותו התפרסם כעילוי. אביו הצדיק התיחס לבנו הצעיר בחיבה יתירה ולא זזה ידו מתוך ידו. בזמן שהרב הגאון הצדיק רבי מנחם מאניש באב"ד, אבד"ק טרנופול, היה ביברוב, הם למדו בצוותא.

רבי פייביש היה אוצר בלום של תורה ויראה, אהבת ה' ואהבת הבריות, והיה מלא כרימון בדברי תורה, הלכה ואגדה ושל דברי צדיקים ומעשיהם. הוא היה אחד מעמודי התווך של חסידות בעלז.

הכל כינוהו רבי פייביש, ללא כל תוספות, בבחינת גדול מרבן שמו. ביראת־הכבוד, אהבה וערגה ביטאו חסידי בעלז את שמו, אשר עורר בלב רבים רצון וכמיהה להתעלות ולהגיע לקדושה ולטהרה, לחסידות צרופה. רבי פייביש היה סמל לתפארת האדם ולהוד שבתפארת. דמותו המיוחדת במינה היתה מושלמת מכל הבחינות, הליכותיו היו בנועם ובחכמה, תנועותיו מחושבות, מילותיו ספורות וכל צעדיו מדודים. ידע לחשב את זמנו לבל יבטל רגע שלא למען התכלית הרצויה. רבים ראו את רבי פייביש כצדיק וכאדמו"ר הראוי להמשיך בדרכו של אביו הצדיק. עתיד מזהיר היה צפוי לו בכוח תורתו ויראתו, צדקתו וחסידותו, ובכוח זכות אבות ויחוסו המשפחתי יכול היה להתייצב בראש העדה ולנהלה על מי מנוחות. אך הוא לא חפץ כל אלה וברח מן הכבוד והשררה. קם ועזב את חסידיו ועלה לבעלז. את נזר האדמו"רים קיבל רבי פייביש בירושה, בהיותו נכד לכ"ק מרן מהר"ש והצדיק רבי נפתלי מרופשיץ — בנו של ר' אלימלך, מגדולי הצדיקים שבדורו, אשר הראה מופתים לרוב. אלפי יהודים נושעו על ידיו. הוא הציל וריפא לבבות נשברים. לגביו לא היו יהודים זרים, כל יהודי מסכן היה לו כבן משפחה והרעיש עבורו עולמות, אם היה צורך בכך. ברכותיו נתקיימו ולכן הצטופף קהל רב בביתו. הכל ראו בו כיצד „צדיק גוזר וקדוש ברוך הוא מקיים".

עם פטירת אביו הצדיק לא הסכים רבי פייביש להנהיג את עדת חסידיו, על אף הפצרות רבים וגדולים, והיה נוסע אל הצדיק מבעלז כאחד החסידים. אך החסידים לא הרפו ממנו והיו דבקים בו, אף שהיה זה למורת רוחו. מרן מהרי"ד ציוה עליו להיות רבי לחסידיו והוא השתמט מכך. פעם בבקרו אצל

מרן ציוה עליו מרן במפגיע להיות מנהיג לחסידים. לבסוף חזקה עליו מצוות מרן והוא נעתר לו ולהפצרת חסידיו והתחיל להנהיג עדת צאן מרעיתו. אישיותו האצילית השפיעה על סביבתו, אשר נהגה בו כבוד רב, כיאות לאיש קדוש כמוהו. עיניו הטובות היו חודרות ורואות כל דבר לאשורו. מבטו החד והפיקח היה מבחין בין טוב לרע.

כהערצתם של בני העיר לאביו הצדיק רבי אלימלך, כך העריצו את בנו רבי פייביש. אגדות פלאים נפוצו עליו כבעל רוח הקודש, אולם משהגיע לבעלז הסתיר עצמו ולא התבלט ויחד עם יתר החסידים, ביניהם רבנים ואדמו"רים גדולי תורה, הצטופף ליד שולחן הרבי בציפיה לדברי רבם. וכמעשהו אצל מרן מהר"י ומרן מהרי"ד כך מעשהו בשעה שקיבל עליו ככל בני החבורה בבעלז את מרותו של כ"ק מרן מהר"א, ואם כי בעצמו נהג בחסידות כאחד האדמו"רים, נמנה עם חסידי בעלז.

גם עליו סיפרו שהיה בעל רוח הקודש ומופתים מאנשים רבים שנושעו על ידיו, מהם חשוכי בנים שנפקדו על ידיו, ומהם חשוכי מרפא ונדכאים, שנרפאו או נחלצו ממיצר בברכתו.

כשהיה רבי פייביש בוינה ביקר אצל ר' נפתלי גוטסמן. הראה לו ר' נפתלי גביע של כסף וחתיכת בד שבאו לו בירושה מהצדיק רבי יצחק־אייזיק מזדיטשוב, ונתן לו פתקא. לר' נפתלי היו רק בנות ובפתקא שטח בקשתו שיוושע בבן־זכר. לקח רבי פייביש את הגביע בידו, דפק על השולחן ואמר: ,,יש לך כבר בחור בבית". באותה שנה נולד לו בנו רבי יצחק.

למרות יחוסו וגדולתו בתורה ובחסידות הצטיין בענווה. הוא היה רגיל לשהות בבית־המדרש בבעלז כאחד החסידים, אך כולם העריכוהו כמורם מעם. דרכו היתה לשבת בבית־המדרש כשהוא מעמיק בתורה ועבודה. הוא היה מאיר את בית־המדרש מזיו פניו הקורנים ותמיד נמצא בין החסידים והמון העם. אהב להתערב בתוכם, לשמוע את דאגותיהם ומועקת לבם, ולעזור לכל אחד כפי יכולתו. עשה עצמו כאסקופה נדרסת לכל אדם,

והתרחק מן גבהות הלב. הכל ידעוהו כבעל מידות תרומיות, שמעטים זוכים להגיע לדרגה כזו. התנהגותו כאדמו"ר היתה מלאה נעימות, רוך ועדינות נפש. צדקתו וקדושתו השפיעו על סביבתו ובחכמה רבה ידע להחדיר יראת־שמים לכל אלה שהיו זקוקים לכך מבין הבאים להסתופף בצילו.

מעולם לא שמע אדם מפי רבי פייביש שיחת חולין. דבריו היו מתובלים תמיד בדברי תורה וברעיונות נשגבים. במיוחד הצטיין בסיפוריו, סיפורי צדיקים, שהיו מלאי תורה ומוסר. אלה שזכו לכך, והם אתנו בחיים, עודם זוכרים את השעות הגדולות האלה, אשר לא יימחו מלבם לעד. כל דיבור שיצא מפיו הקדוש היה מלא חן ונעימות, קדושה וטהרה. זכה רבי פייביש לפה מפיק מרגליות ובכוחו הריטורי וחיתוך דיבורו הנעים היה ממש מקסים את קהל המאזינים לדבריו והיה מעבירם מעולם השפל בו הם מצויים לעולם זך וטהור, ישר אל חצרותיהם וארמונות שטופי האור של צדיקים, משם היה דולה מלוא חפניים ומשקה את שומעיו מים חיים ישר מהמעיין הטהור. כל סיפור ואימרת צדיקים שיצאו מפיו היו ספוגים חיות דקדושה, שהשפיעה רבות על שומעיו הרבים, שהיו מתדפקים על דלתי ביתו ושותים בצמא את דבריו.

כשהתגורר רבי פייביש בווינה נהג ר' נפתלי גוטסמן לבוא אליו מזמן לזמן. פעם, כשהלך אליו לסעודת מלוה מלכה, נלוותה אליו אשתו. הדרך היתה ארוכה ומייגעת. כאשר הגיעו אל שער ביתו של רבי פייביש לא רצה השוער לפתוח להם את השער. הצטערו מאד והאשה התחילה לבכות. בינתיים נפתח השער, כי השוער ביקש לשלשל מכתב אל תיבת הדואר. פתאום באה רוח חזקה והעיפה את המכתב מידי השוער. רץ השוער אחרי המכתב ור' נפתלי ואשתו נכנסו דרך השער הפתוח. לאחר סעודת מלוה־מלכה סיפרו לרבי פייביש כיצד התקשו להיכנס אליו והאשה סיפרה שבכתה מאוד. אמר לה רבי פייביש: „אספר לך מעשה שהיה: איש אחד הצטער פעם ועמד על־יד אילן ובכה.

הדמעות עלו על האילן ונשארו תלויות שם. עבר שם אדם אחד שהצטער בצער לשם שמים וגם הוא בכה ליד אותו אילן. עלו דמעותיו למעלה ועברו את הדמעות הראשונות ובכך העלו למעלה את הדמעות הראשונות..."

השפעתו בכל העניינים היתה גדולה, כי היה פיקח מאוד. עזרה לו בזה גם צורתו החיצונית הפטריארכלית, קומתו התמירה, נימוסיו היפים ותלבושתו הנאה. כל הליכותיו עוררו יחס של הערצה אליו והכל ראו בו איש המעלה ונהגו בו כבוד. פניו האצילים וזקנו המהודר עם הספודק על ראשו שיוו לו הוד והדר. הוא הקפיד על נקיונו החיצוני וכל כולו אמר כבוד. לבושו הצחור והנקי ללא רבב, הליכתו האיטית אך צעדיו הבטוחים — כל אלה אמרו כבוד. בעברו ברחוב היו האנשים שחלפו על פניו נעצרים בהילוכם ומביטים אחריו, כשהם משתאים לדעת מי הוא האיש הנפלא הזה.

הרה"צ מנרול מוסיף: הצדיק רבי פייביש רגיל היה להקדים ולבוא לבעלז עוד לפני שלושת ימי ההגבלה. כשבאו החסידים לבעלז וראו את הצדיק רבי פייביש יושב בבית־המדרש ולומד, די היה בהסתכלות זו כדי לעורר את האדם לקראת החג הגדול ולקבלת התורה.

מעודו שאף להסתופף בחצר אדמו"רי בעלז וללמוד מדרכם ותורתם. תמיד חיפש לעצמו את המורה והמדריך שיוכל לעצב את דמותו וללמדו תורה ודרך ה'. כבר בנעוריו בילה בבעלז, בה ספג ריחה של תורה וחסידות ובה התאבק בעפר רגליהם של חסידים ואנשי מעשה יקירים וגדולי ה„יושבים".

מנעוריו היה מצוין בקדושתו וטהרתו ולא היה לו ענין בחיזו דהאי עלמא. דבקותו בלימוד התורה היתה להפליא. בעודו נער רך בשנים למד הרבה תורה ומילא כרסו בש"ס ובפוסקים, וכבר אז נתגלה לעיניו המאור הגדול אשר בקע מן העיירה הקטנה בעלז והוא שאב מריח הניחוח של תורת דודו מרן מהר"י, אשר קרבו מאוד. כשבא בצעירותו לבעלז על מנת לשבת שם באהלה

של תורה וחסידות, שכר לו מקום לינה באכסניה וישב בבית־המדרש יומם ולילה על התורה ועל העבודה ולא פסק פומיה מגירסא. אחרי שבועיים קרא מרן מהר"י לבניו הקדושים ושאלם אצל מי סועד רבי פייביש. סיפרו לו שהם הזמינו אותו להתארח אצלם, אבל הוא השתמט מהם ולפי דעתם, כפי שהם מכירים אותו כחסיד „יושב", ודאי שהוא אוכל אצל ה„יושבים". קרא מרן לראש החבורה של ה„יושבים" ושאלו איפה סועד רבי פייביש. ענה ראש החבורה: היות והוא הזמינו לחברה, אבל רבי פייביש השתמט ממנו, הבין, שכנראה הזמינו אותו בניו של מרן לסעוד אצלם. נזף מרן בבניו ובראש החבורה על שלא שמים עין על איש קדוש כזה שהגשמיות היא דבר טפל אצלו, ואם לא ישגיחו עליו הוא ירעב כל הימים, וציוה עליהם לעקוב אחריו ולראות כיצד הוא חי. עקבו אחריו ונודע להם, שכל מזונו הוא לחם יבש עם מי חלב. כששמע זאת מרן פקד על רבי פייביש, שיבוא לסעוד אצלו ולא יענה את נפשו ועל הרבנית ועל בניו ציוה שישגיחו עליו בשבע עינים.

שלושה צדיקים גדולים, עמודי אור לבית ישראל ושרשי תורה, שימש רבי פייביש. את דרכיהם ותורתם מיזג באישיותו הפלאית. יותר מיובל שנים היה רבי פייביש מסתופף בצילם של צדיקי בעלז, שומע תורתם, מתבונן בהתנהגותם ומתעמק במשנתם.

טעון בידיעה רבה בתורה נכנס אצל רבו הראשון לחסידות, מרן מהר"י. מיד נתדבק ברבו הגדול דביקות שאין עמה חציצה. מרן מהר"י האציל עליו מהודו, השפיע עליו ולימדו דרכי אמת והלהיב את לבו בחסידות לוהטת. כעבור זמן חזר רבי פייביש לאביו הצדיק כשכולו מוקסם. כשנתבקש מרן מהר"י לישיבה־של־מעלה, המשיך להסתופף עם אביו הצדיק בצל כ"ק מרן מהרי"ד כמקודם בדביקות.

סיפר הרב ר' אלימלך רומפלר: בזמן מלחמת־העולם הראשונה לא ביקר רבי פייביש אצל מרן מהרי"ד במשך תקופה

ארוכה, כי לא היתה אפשרות לנסוע. כעבור זמן רב ואחרי השתדלות גדולה הגיע למונקץ'. הוא התכונן לדבר עם מרן על ענינים רבים, שהצטברו אצלו במשך כל אותו זמן שלא היה אצלו. כאשר נכנס למרן שאל אותו מרן על יהודי אחד, שהיה מחסידי אביו רבי אלימלך ואחר־כך היה מאנשי שלומו. אותו יהודי היה פעם בבעלז בשל דין תורה שהיה לו עם פלוני. מאז התחיל לשלוח „פתקאות" לבעלז. עתה התעניין מרן באותו יהודי. רבי פייביש נמנע מלענות לו מפני שאותו יהודי כבר לא היה בחיים. שאל אותו מרן אם היהודי כתב צוואה לפני מותו. ענה לו רבי פייביש, שאינו יודע. וקשה היה הדבר בעיני רבי פייביש: מדוע אין מרן משׂוחח עמו כמו בכל פעם על ענייניו הוא, אלא בחר לדבר על אודות אותו יהודי. בעודו עומד ותוֹהה שאל אותו מרן שנית: „כיצד זה ייתכן שיהודי בעל־בית כמוהו לא יכתוב צוואה ולא ישאיר ירושה?" ענה רבי פייביש, כי דבר לא ידוע לו בענין צוואה או ירושה. אך מרן חזר ואמר לו שזה לא יתכן. לפני שעמד לחזור לביתו נכנס רבי פייביש למרן להיפרד ממנו וקיוה שהפעם יעלה בידו לשוחח עם מרן על ענייניו. כשרק נכנס שאל אותו מרן שוב על אותו יהודי שנפטר. הצטער רבי פייביש מאוד, שאחרי שכל־כך הרבה זמן לא היה אצל מרן. לא דיבר אתו עכשיו על ענייניו הוא ולא שאל אותו מה היה אתו כל זמן המלחמה, כי אם שאל וחזר ושאל על אותו יהודי, וחשב בלבו שודאי דברים בגוֹ ואין זה פשוט כלל.

כשחזר רבי פייביש לביתו נזכר, שלפני שהלך לעולמו נכנס אליו אותו יהודי ואמר לו: „כל הזמן אני שולח כסף לבעלז ועכשיו יש לי חבילה, שהייתי רוצה למסור אותה דרכך להרב". מיד לאחר מכן פרצה המלחמה והיו לו לרבי פייביש טרדות רבות ושכח לגמרי על החבילה שהשאיר היהודי. כן נזכר, שהיהודי ביקש בזמן שנתן לו את החבילה, שילדיו לא יידעו מזה. עתה, משחזר רבי פייביש ממונקץ' ונכנס לביתו, נזכר בחבילה. הוא חיפש את החבילה ומצאה. מיד שלח למרן את החבילה בצירוף

מכתב התנצלות, שמחמת טרדותיו הרבות שכח את הדבר וביקש ממנו סליחה. רבי פייביש הבין שבטח בא הנפטר למרן שיעשה לו טובה וסיפר לו שהשאיר אצלו את החבילה בשביל מרן.

רבי פייביש חלה פעם ושלח פתקאות לכ"ק מרן מהרי"ד שיתפלל בעדו. כשהחלים בא מיד לבעלז. היה זה בשבת פרשת מצורע. בשעת הסעודה אמר מרן: כאשר באים אל הצדיק שיתפלל עבור חולה והחולה מתרפא, אין הצדיק רשאי לחשוב שתפילתו היא שהועילה ושעל ידיה נתרפא החולה, אלא צריך לתלות שהרפואה באה מחמת זכויותיו של החולה. ולעומת זאת, אין החולה רשאי לחשוב שבזכות צדקתו נתרפא, אלא צריך לתלות שתפילת הצדיק הועילה לו שהשי"ת ריחם עליו ונתרפא. והנה הצדיק הוא בבחינת כהן. הכהן הקריב קרבנותיהם של ישראל והצדיק גם הוא מעלה תפילתם של ישראל, שתתקבל לרצון לפני ה'. וזה אולי מרומז בפסוק: „וזאת תהיה תורת המצורע" — החולה, „ביום טהרתו" — כשנתרפא, „והובא אל הכהן" — שיתלה רפואתו בזכות תפילת הצדיק שהתפלל עליו. ולעומת זה: „וראה הכהן" — הצדיק, „והנה נרפא נגע הצרעת" — כי מה שהחולי עזב את החולה, הוא: „מן הצרוע", שהחולה נתרפא בזכות עצמו ולא בזכות תפילת הצדיק.

סיפר ר' אליעזר וואלף פאדוה, ששמע מרבי פייביש. בנו ר' אשר־ישעיה שימש ברבנות בעיר רדיחוב. פעם התקלקל המקוה בעיר. לאחר שתיקנוה התעוררו הרבה שאלות והתקשה לקבל על עצמו להכשיר את המקוה. ביקש מאביו שיבוא לרדיחוב לסייע לו בענין זה. רבי פייביש למד כל ההלכות השייכות לדבר הזה ויגע הרבה, אבל לא היה יכול לברר כל ההלכות הנוגעות בענין זה. לכן החליט לנסוע לבעלז כדי לברר את כל השאלות אצל מרן. כשבא לבעלז מצא את כ"ק מרן מהרי"ד חלש מאוד (זה היה לפני פטירתו), והשמשים אמרו שלא יתנו לו להיכנס עכשיו, כיון שמרן אינו מרגיש בטוב, ובודאי לא יענה לו על שאלותיו. אמר רבי פייביש: אף־על־פי־כן, אם כבר באתי — הריני רוצה להיכנס,

ולו על מנת לקבל שלום בלבד". כשנכנס, שמח אתו מרן ושאל אותו על הסיבה שהניעה את רבי פייביש לבוא אליו עכשיו באמצע השנה, כי לא היה זה בזמן שהיה רגיל לבוא. סיפר למרן את שאלותיו שהטרידו אותו. התחיל מרן לפרש לו את כל הענין באר היטב והראה אז בקיאות רבה בש"ס בבלי וירושלמי וכל הראשונים והאחרונים, שעסקו באותו ענין, ודיבר אתו במשך שלוש שעות וחצי מאותו הענין ובירך אותו. רבי פייביש נסע לרדיחוב שמח וטוב לב והכשיר את המקוה כפי שהורהו מרן.

כשנתבקש מרן מהרי"ד לישיבה של מעלה נמנה רבי פייביש הצדיק על בעלי החבורה הקדושה, שהמליכו עליהם את כ"ק מרן מהר"א, שמילא את מקום אביו. רבי פייביש המשיך לנסוע לבעלז בלהט ובהתלהבות. זה לו רבו השלישי, שהוא מתאבק בעפר רגליו. בעיני ההמונים הוא רבי פייביש הצדיק והקדוש, ובעיני עצמו — חסיד פשוט הזקוק למורה ולמדריך, חסיד השותה בצמא כל מלה מפי רבו.

כשנתמנה מרן מהר"א לאדמו"ר, סגר עצמו תחילה בחדרו ולא הסכים לקבל את הנשיאות. אמר רבי פייביש: „בואו ונשבור את הדלת ונאלצהו שיקבל את הנשיאות".

רבי פייביש היה השני שממנו קיבל מרן את הפתקא שלו. הראשון היה רבי מנשה מרופשיץ־דבצק, נכד הצדיק רבי נפתלי מרופשיץ.

רבי פייביש סיפר, שבחג השבועות הראשון להתמנותו של מרן מהר"א, היה הוא בחדר הסמוך לחדרו של מרן וראה את מרן לוקח טליתו ומכין עצמו לתפילה. עמד שעה ארוכה עטוף בטלית ואחר־כך הניח אותה על השולחן ואמר לעצמו: „מילא, אל אבי וזקני באו חסידים, כי הם היו מלאכים, אבל אלי למה הם באים?" כך עמד דקות ארוכות והמשיך: „אבל אחרי שלא עשיתי ב"ה שום פעולות שיבואו אלי, רק השי"ת ששלחם לכאן — שיעזור הוא יתברך להם".

בזמן שרבי פייביש חלה ונסע לוינה לשאול ברופאים, אמר לו הרופא, שהוא זקוק לניתוח. אז כתב כ"ק מרן מהר"א מכתב לד"ר ניימן הפרופסור המנתח וביקש ממנו שהוא יהיה המנתח וכל הזמן היה למרן קשר עם הפרופסור. על כל העניינים שנגעו למחלתו, התייעץ הפרופסור עם מרן וכל יום בא לבקר אצל החולה. אמר רבי פייביש על מרן מהר"א, שהוא מראה גדולות בכל הענין שלו — את כל ה„רביס'טבא".

פעם באו אנשים לבעלז ורצו להתקבל אצל מרן. הם המתינו כמה ימים ולילות עם פתקאות בידיהם וכ"ק מרן לא פתח את הדלת לקבלם. היו אלה ימי חורף קר. בחוץ ירד שלג ובבית מרן שררה דחקות. אותו זמן היה שם רבי פייביש. נכנס למרן ואמר לו, שרחמנות וחבל על היהודים שמחכים כבר כמה ימים ואין נותנים להם להיכנס למרן. ענה לו מרן, שאצל המגיד מקוז'ניץ המתינו שבועות ואחרי זה חזרו לביתם בשמחה.

לבעלז נוהרים אלפים ורבבות המתאבקים בעפר רגלי הצדיק מרן מהר"א, דבקים בו בכל לבם ונפשם. בחרדת קודש הם נדחקים לשולחנו, מטים אזנם בהתלהבות דקדושה לכל מלה היוצאת מפי הצדיק הקדוש. סביב לשולחנו יושבים רבנים ואנשי מעשה, אדמו"רים, גדולי תורה. רבי פייביש יושב ליד השולחן כחסיד בין החסידים. נאמן רבי פייביש לרבו ומסור לו בכל נימי נפשו. דבקותו במרן לא ידעה גבול. כל ימיו היתה נפשו קשורה בנפש רבו ולא עשה דבר גדול או קטן בלי לשאול את פיו. הכרעת מרן היתה עבורו גילוי דעת תורה שאין להרהר אחריה.

גם בהגיע רבי פייביש לשנות זיקנה ושיבה אין הוא מפסיק את נסיעותיו כשניגש למרן מהר"א עמד לפניו באימה וביראה.

חיים גשטאלטר מספר:

„כאשר כבש צבא היטלר ימ"ש את מזרח גליציה, ב־15 ביולי 1941, נפתחה הדלת בברודי אצל משפחת ביטאטישר ונכנס רבי פייביש רובין, רבה של יברוב. כמובן שהוא התקבל בשמחה, הובל לחדר והוסבר לו שהוא יכול לשהות שם זמן רב. רבה

של יברוב נהג להופיע שם פעמיים או שלוש פעמים בשנה, כדי לבקר אצל חסידיו הרבים שם. באותו בית היה בית־תפילה עם ספר־תורה והתפללו שם כל אנשי הבית והשכנים מסביב. מאותו יום והלאה ישנתי אתו בחדר אחד, טיפלתי בו ודאגתי שלא יחסר לו מאומה. היה אז קשה להשיג מזון. היות והורי גרו אז בכפר הלסקוביצה, לא הרחק מברודי, והיו להם בהמות, יכולנו לספק לו מאכלי חלב. באותם ימים נהג הגסטאפו לפרוץ לבתים ולהוציא משם צעירים ולשלחם למחנות־ריכוז. כששמע רבי פייביש שהגרמנים מתקרבים, החביא את זקנו הלבן תחת בגדיו וקשר את צווארונו במגבת, כך שלא ראו את הזקן. במוצאי־שבת בשעת ההבדלה נהגתי להחזיק את הנר, שהכין בעצמו משעוה צבעונית. הוא נהג לבשל בעצמו את הדגים לשבת, למרות שכולם היו מוכנים לעשות זאת עבורו. הוא טען, שדגים יש לדעת איך לבשל. שלוש שעות נהג לבשלם ובינתיים קרא בספריו. אנשים נהגו לבוא אליו עם פתקאות ולשאול בעצתו. אולם הוא לא רצה לראות יותר מדי אנשים, כדי לא לעורר תשומת לבם של הגרמנים.

„בשנת 1942, כאשר הוקם הגיטו בברודי, שמענו באחת השבתות גרמני דופק בדלת ביתנו ודורש להכניסו פנימה. אני נהגתי תמיד להתחבא, כי הגרמנים חיפשו בעיקר אנשים צעירים, אבל הפעם לא הספקתי לעשות כן. בדרך כלל אסור היה להשתהות עם פתיחת הדלת, כי במקרים כאלה ירו בכל מי שנמצא בבית. רבי פייביש הסתיר את זקנו ואמר לנו: „אל תדאגו! לא תהיה לו שליטה לנגוע בכם לרעה". וכך היה. הגרמני נכנס ושאל: „יהודים?" ענינו בחיוב. הגרמני עבר בכל החדרים, פתח את כל הארונות, הוציא משם כמה שמלות משי והניחן בצד, ובסוף נתקל בשתי חבילות חמאה שהבאתי עבור הרב, ועם שללו זה עזב את הבית, מבלי לנגוע בנו לרעה. הטוב בידידיו היה באותה תקופה פיני, השו"ב של ברודי, שביקר אצל הרב לעתים קרובות וגם הרב היה מבקר אצלו.

„בתחילת 1942 הורע המצב. הוקם הגיטו והרב היה עוד אתנו זמן קצר. יום אחד נפוצה השמועה שהגיסטפו מכין ‚אקציה' בברודי. אז החליט הרב לעבור לביתו של ידידו השוחט פיני. הצטערנו מאוד וקשה היתה עלינו פרידתנו, כי התרגלנו אליו כאל בן משפחה. אולם באותה תקופה אי־אפשר היה לייעץ לאיש מה לעשות ועל אחת כמה וכמה לא העזנו לייעץ לרבי פייביש.

„רבי פייביש היה איש־שיחה נעים ובראותו את צערנו על עזיבתו אותנו הסביר, שהוא עובר לביתו של השוחט, כי יש שם מקום־סתר שהכין פיני, כדי להסתתר בו מפני הגרמנים בעת צרה. לצערנו, זה לא עזר, כי באקציה הראשונה בברודי נלקח הרב והשוחט עם כל משפחתו יחד עם כמה אלפי יהודי העיר והובלו לבלז'יץ ושם נספו כולם.

„בתקופת המלחמה אי־אפשר היה להשיג לוח וקשה היה לדעת זמני החגים. רבי פייביש היה בקי גם בלוח. ביקשו ממנו יהודי יברוב, שיחבר בשבילם לוח. הוא התקין להם לוח רק עד חג הפסח. להפצרת אנשי העיר כתב עוד כמה ימים ולא יסף. ובאותו יום בו הסתיים הלוח נספה".

הצדיק רבי משולם זלמן יוסף זילברפרב מטופורוב

נולד בשנת תר״ל. היה בן בתו של הצדיק רבי העניך מאלעסק וחתנו של הצדיק רבי אהרן מקוידינוב. מילדותו נתחנך אצל סבו הקדוש רבי העניך, עד שנת תרמ״ד, היא שנת פטירתו של הצדיק מאלעסק. הצדיק הגדול שם עיניו על הנער והיה מדריכו ומחזקו בחומר וברוח. גידולו וחינוכו בבית הצדיק הטביעו את חותמו על הנער הרך. אחד הדברים שלמד בבית סבו היה שלא לבזבז את הזמן לבטלה וכל שעותיו היו קודש לתורה ולתפילה. הצדיק הזקן שבע נחת מנכדו זה והיה מתפאר בו בפני גדולים ואדמ״ורים. ילד שעשועים היה לסבו הגדול, שהיה מרבה לחבבו, לחשוף גדולות ונצורות ברוממות נשמתו ולנצרו כבבת עיניו. ואף שהיו לו עוד נכדים — חרד לו ביותר. אף מיטת הילד עמדה סמוך למיטתו. גם הילד היה קשור בעבותות אהבה אל סבו הגדול, שעל ברכיו התחנך משחר ילדותו.

בשנת תרל״ג, כשניגשו אנשי העיר טופורוב לבנות בית־כנסת, הזמינו את הצדיק רבי העניך מאלעסק, שיבוא לכבדם בהנחת אבן הפינה. רבי העניך נעתר לבקשתם. נסע לשם ולקח אתו גם את נכדו האהוב משולם זלמן, שהיה אז בן שלוש. כשהחלו במכירת הכיבודים להנחת אבן־הפינה ציוה רבי העניך לקנות את האבן השניה עבור הילד משולם זלמן. עשו כמצוותו והילד הניח את האבן מיד אחרי סבו הצדיק. ויהי הדבר לפלא. לימים, כשנתמנה רבי משולם זלמן לרב בטופורוב — הבינו את כוונת הצדיק מאלעסק.

כשנפטר סבו הגדול היה הנער בן ארבע־עשרה. במשך תקופת־שנים זו נתגבשה אישיותו והוא הגיע למדרגה גבוהה בהשתלמותו הרוחנית והוכשר להיות אחר־כך למנהיג ישראל. בהגיעו לפרקו נשא לאשה את בתו של אחד מצדיקי הדור הגה"ק רבי אהרן מקוידינוב. החותן הגדול שש והתפאר בחתנו אשר שמו הלך לפניו והתענג על חידושיו בתורה. הוא שהכניסו לפרדס החסידות והדריכו בתורה ויראת שמים. בהיותו סמוך על שולחן חותנו התמסר בכל נפשו לתורה ולעבודה והתנהג בחסידות ובפרישות יתירה. תמיד היה צמא לתורה ורעב למעשי חסד. ארבע־עשרה שנה הסתופף אצל חותנו רבי אהרן והירבה לספר על קדושתו וצדקתו ועל רוח הקודש שראה אצלו. לדבריו, אמר לו רבי אהרן, שלהיות בעל רוח הקודש זוהי המדרגה הקטנה ביותר.

רבי משולם זלמן יוסף הוסמך להוראה על־ידי גדולי הדור הגאון רבי שלמה הכהן מוילנא, הגאון רבי בצלאל הכהן אבד"ק סמילאוויץ, הגאון רבי שלום מרדכי הכהן אבד"ק ברעזן, והגאון רבי חיים אבד"ק בריסק. בשנת תרנ"ו נתמנה לאב"ד בעיר טופרוב.

הרב והאדמו"ר מטופרוב, שהתייחס על שושלת בעלז, קוריץ, ברדיטשוב, אלעסק ועוד, היה אחת הדמויות האצילות בגליציה, התמזגו בו למדנות ועבודת ה', מידות טובות והופעה נעימה, עירנות לעניני הכלל והתרכזות בתורה ובחסידות. היה לו לב בוער ביראת ה', שמחה רבה בקיום מצוות, אהבת ישראל, התעמקות במשנת החסידות להלכה ולמעשה.

מלבד היות רבי משולם זלמן יוסף גדול בתורה בחסידות ובמעשים — ידיו רב לו בקבלה. לתורת הנסתר הוכנס על־ידי סבו, שהיה גאון בחכמה זו. קדוש מרחם היה רבי משולם זלמן ומעולם לא יצא מד' אמות של תורה ועבודה וחסידות, והוסיף שקידה על שקידתו. לא היה גבול לעבודתו בקודש, לזהירותו

במצוות ולעמלו במעשים. רבות האגדות שהתהלכו סביב אישיותו עוד בימי צעירותו ונעוריו. יראתו וחרדתו הפכו לשם־דבר. מעולם לא שח שיחה בטלה ומעולם לא נראה מבטל אף רגע קט מזמנו. הדיר שינה מעיניו ועשה לילות כימים על התורה והעבודה ועלה מעלה מעלה. כבר בצעירותו נחשב לצדיק מופלא ואיש המעלה, העתיד להאיר בשמי היהדות כאחד הרועים הנאמנים. הוא היה מבקר במדינת ליטא בוילנא, מיר, ברנוביץ׳ וכו׳ ובכל מקום נהרו אליו חסידים רבים. אמרותיו בחידושי תורה ומוסר היו חודרים לתוכה של הנפש, והמוני תלמידים מישיבות הערים ההן שתו בצמא כל מלה שיצאה מפיו. הגאון בעל ה„חפץ חיים״ חיבב אותו מאוד וכן כל ראשי המתיבתא של אותן ישיבות. כי מלבד היותו למדן גדול, הפליא במידותיו ובכוחות נפשו המאומנים. גדול בתורה וגדול ביראה. האחת לא גברה על השניה, כי אם השלימה זו את זו ויצרו את המיזוג המופלא שאיפיין את גדולי חסידי בעלז, שתורה וגדולה, גאונות וצדקות, תקיפות וענוה, למדנות וחסידות שימשו במקום אחד.

פעם בעת שנעתר לבקשת חסידיו לשבות במיר, נכנס בחור ישיבה שהגיע לפרקו, אשר בחיצוניותו לא עשה רושם מרשים ונפשו בשאלתו להזכיר עצמו לפני הרב שיעתיר בעדו שיזדמן לו שידוך הגון. הוא ביטא בקשתו במלים: „יעזור ה׳ ואמצא אבידתי״. השיב לו הרב בבדיחותא: „אם היית מחפש אבידתך היית מוצאה כבר מזמן; אבל אתה הנך מחפש מציאה, ולפיכך אינה מזדמנת לך״.

בישבו על כס הרבנות בטופורוב היה מוקף מעריצים רבים לאין שיעור. הוא לא ויתר על עקרונותיו ועל דרכו ולא התחשב בשום גורם שהוא, אלא היה מוכן ומזומן למסור את נפשו בעד דרכו הסלולה מאז ומתמיד. איש לא התקומם ולא העיז פנים נגד הרב המחמיר בידעם, כי כל כוונתו לשם שמים. יחסם של בני הקהילה אל רבם היה יחס של כבוד אמת והערצה. הם לא עשו שום דבר קטן או גדול בלי ידיעתו והסכמתו. אכן

ידעו בני הקהילה, כי כחומה בצורה עומד הרב על דעתו, ולא ניסו מעולם להשפיע עליו כי יקל עולו.

הרב מטופורוב משך את תשומת־לב כולם כאחד, כי להבות אש היו בוקעות מפיו. התלהבות לוהטת היתה שופעת מתפילתו ומתלמודו. הוא לא התחשב בשום נימוסים מקובלים. את דרכו המקורית לא הסתיר בחדרו המיוחד, אף לא בבית־מדרשו. הלמדן המובהק והרבי החסיד הנלהב מסוגל היה גם להתאים עצמו להמוני העם ולבני הנעורים. הכל חיבבו את גילוי לבו. די היה להעיף עין על הרב מטופורוב, להביט על זיו פניו המאירים, לראותו כשלהבת קדושה בתפילתו, להבחין בעבודתו בהתלהבותו העצומה, כדי שהדבר יעורר מהפכה בלבו של האדם ושזה יעשה רושם בל ימחה על המסתכל כדי לפתוח לפניו אשנב קטן אל עולם אחר, עולם הקדושה והטהרה.

הרב מטופורוב היווה אישיות מיוחדת במינה ונשגבה להפליא. הוא היה מחונן בכל מעלות הקדושה, וכל באי בעלז התיחסו אליו בהערצה וחיבה, כי ראו בו את סמל היראה העילאית, הגדלות והרוממות. הוא זכה להערצת ההמונים בגלל צדקתו, קדושתו ומידותיו התרומיות. הוא קיבל את פני הבאים אליו, דורשי עצתו, בסבר פנים יפות. לבו היה פתוח לכל משאלה, ותשובותיו המלאות חכמה ותבונה התפרסמו לתהילה. לא התערב בפוליטיקה, לא השתייך ולא נטה לשום מפלגה או ארגון כלשהו. הוא היה שייך כולו לעולם אחר — לעולם של אצילות וקדושה, של פרישות וחסידות. מעולם לא ניסה להתבלט בגדולתו בתורה. נהפוך הוא, תמיד השתדל להסתיר עצמו יותר ויותר לבל תתגלה גדולתו. הוא שימש דוגמה לבעלי מדרגה אחרים, שהלכו בדרכי היראה אשר מאחריה אין מאומה מלבד יגיעת התורה, אהבת הבורא ואהבת האמת.

הוא עשה לילות כימים באהלה של תורה. פיו לא פסק מגירסה אפילו לשעה קלה. ורק שעות ספורות נתן תנומה לעיניו. נוסף ללימוד התורה עסק בחסידות, שאליה נמשך גם בשל

נשמתו הפיוטית, ובעיקר בשל החינוך שקיבל מזקנו ומחותנו בשחר ימיו. יחד עם עלייתו בדרגות התורה עלה בדרגות החסידות ואלו השתים היו מזיגה עילאית אחת.

חתנו הגה"צ מנארול שליט"א מספר, שפעם בליל־החורף, כשבחוץ שרר קור עז, בעת קידוש לבנה רצה לחכות לחותנו עד שיסיים תפילתו, אבל בגלל הקור הגדול נאלץ לוותר על רצונו זה ונכנס לבדו הביתה. אבל ר' משולם זלמן נשאר על עמדו במשך למעלה משעתיים, כי התפלל עם כוונות האר"י מתוך הסידור „לב שמח" מאת סבו הגדול.

עוד מספר חתנו הנ"ל, שבכל ליל ש"ק היה לו שיעור קבוע עם גיסו הרב הצעיר מטופורוב, הרה"ג ר' מרדכי הי"ד, שהיה חתנו של הצדיק הקדוש ר' אלימלך מיאברוב. הם התישבו והחלו ללמוד באותה שעה שר' משולם־זלמן החל „שלום עליכם" וגמרו כמעט כל פרשת השבוע עם ה„אור החיים", כי אמירת „שלום עליכם" של חותנו נמשכה כמעט ג' שעות. בשולחנו שהיה עורך בליל שבת־קודש, ושאנשי העיר היו נוהרים אליו, פתח באמירת „שלום עליכם" בנוסח מיוחד, פסוק אחרי פסוק, בהתלהבות ובשמחה עצומה, כשדמעות זורמות מעיניו. אח"כ המשיך ב„רבון כל העולמים", „אשת חיל" וכן „אתקינו סעודתא". היו אלה רגעים נעלים, חויה נדירה מלאה התרוממות והשתפכות הנפש שאין לתארה במלים ואי־אפשר לשכחה. לשיא ההתלהבות הגיע בש"ק בבוקר בעת תפילת „נשמת כל חי". בית־המדרש היה מלא מפה לפה וכל הקהל מקטן ועד גדול האזינו שעה ארוכה לכל מלה שיצאה מפיו בהשתפכות הנפש ובבכיות עצומות, כבן המתחנן לפני אביו. חתנו הצדיק מנארול אמר לי, שבתפילת „נשמת" שהה בערך חצי שעה והוא לא יכול להבין איך עמדו אנשי עירו בסבלנות ארבעים שנה במשך כל זמן תפילתו. אין זה אלא משום הטעם הרוחני שהרגישו בתפילתו.

בימים הנוראים נהג לעבור לפני התיבה. דרכו היתה להתפלל מוספים, ואמרו עליו, שמי שלא שמע את תפילתו לא שמע

תפילת יראה ורוממות מימיו. בתפילתו גרם להתעוררות ולהרהורי תשובה בין השומעים. בראש־השנה אמר הזוהר לפני התקיעות בקול רם, מלה במלה, בבכיות ובהתלהבות.

כל ימי חודש אלול, ובמיוחד הימים הנוראים, היו ימים גדולים בטופורוב. רבים באו להזכיר עצמם בימי הרחמים והסליחות. בערב ר״ח אלול היתה לו „חזקה״ להתפלל בקלויז של המגיד מסטעפין בלבוב. קלויז זה היה אחד מבתי החסידים הותיקים ביותר בלבוב, שנוסד על־ידי המגיד הקדוש רבי דוד מסטעפין. במקום קדוש זה התפללו בקביעות אנשים נכבדים מלבוב, כמו הקדוש רבי הרצלי רפפורט, חבר בי״ד בלבוב; הצדיק רבי מנדלי מאלעסק ועוד. הקלויז היה הומה תמיד אנשים שהתכנסו לתורה ולתפילה. תפילתו בערב ר״ח אלול משכה אליה מאות אנשים, שרצו ליהנות מתפילתו, תפילת יו״כ קטן, שאמרה בבכיות ובתחנונים, והרטיטה את לב כולם. גם במשך כל ימות השנה היתה תפילתו חדורה רגש עמוק, בבחינת אש עצורה בעצמותיו. לעתים השתפך תוך הרהורים עמוקים וכוונות נשגבות, וקולו הערב והנרגש נשמע כמי שמתמוגג מתפילתו יותר מכל תענוגות שבעולם. תפילתו היתה בקול רעש גדול ובהתלהבות עצומה. לפני תפילתו התקדש והתטהר במשך שעות ותפילותיו יצאו תמיד מפיו בדחילו ורחימו, בהתלהבות ובדבקות עצומה, עד כלות הנפש. יחד עם זה היתה תפילתו בנחת ובמתינות, מלה במלה, וכל מלה מדוקדקת, שקולה ומדודה יוצאת מעומק לב רגיש וטהור, בנעימה מיוחדת וחודרת בנועם זיוה והדרה לתוך תוכו של לב הציבור.

בבעלז לא ראו בעין יפה אנשים המרבים בתנועות ובצעקות בעת תפילתם. לא כן לב העולה על גדותיו הבוער כולו, העושה תנועה באחד מאבריו כדי לתת ביטוי־מה לסערת רוחו. זה — שאני. על כן לא הפריע איש בבית־המדרש בבעלז להרב מטופורוב בתנועותיו ובצעקותיו בעת תפילתו. הכל ידעו שהלב הוא המפעיל אצלו את האברים.

שלושה צדיקים גדולים אדמו"רי בעלז שימש הצדיק מטופורוב. למעלה מיובל שנים היה מסתופף בצלם של צדיקי בעלז. עוד בצעירותו נסע לכ"ק מרן מהר"י. כשנתבקש כ"ק מרן מהר"י לישיבה של מעלה, המשיך להסתופף בצל כ"ק מרן מהרי"ד בדבקות. כשנתבקש מרן מהרי"ד לישיבה־של־מעלה וכ"ק מרן מהר"א מילא את מקום אביו, המשיך הרב מטופורוב לנסוע אליו בלהט ובדביקות. כל אימת שבא לבעלז עיכב אותו מרן מהר"א עד יום ג' בשבוע ולא נתן לו לנסוע לפני זה ומרן אף הזכיר עצמו ואת בני ביתו לפניו.

הרה"צ מטופורוב היה רגיל להיות בבעלז בכל שנה בשבת שלאחר חג הפסח, הנקראת „שבת געלע מצות" והיה עובר לפני התיבה בעש"ק בתפילת מנחה. בעמדו לפני התיבה בתפילת שמונה־עשרה, הרגיש שכ"ק מרן מהר"א סיים כבר תפילתו. לא היסס הרבה והתחיל מיד בחזרת הש"ץ, אעפ"י שבעצמו לא גמר עדיין את התפילה. אחרי התפילה ניגשו אליו מקורביו ושאלוהו: „למה לא גמרת תפילת שמונה־עשרה בלחש?" ענה להם: „איתא בגמרא (ברכות דף ל' ע"ב) ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. ואמרו בגמרא (שם דף ל"ב): לא שנו אלא נחש, אבל עקרב פוסק. ובאבות (פרק ב') איתא: הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב, ולכן היה מותר לי להפסיק באמצע התפילה". כשסיפרו דבריו למרן שיבח את דבריו מאוד ובעת שנפרד ממנו אמר לו שדבריו נכונים.

רבי משולם־זלמן הגיע עד לזיקנה ושיבה, אולם גם לעת זיקנתו, כמו בנעוריו, נשאר אותו עובד ה' בלהט ובהתלהבות, התלהבות של קדושה שלא דעכה אלא התגברה והלכה. נוסף על גדולתו בתורה הכירו בו רבים כאיש צדיק הפועל ישועות בתפילתו.

הרב מטופורוב היה גדול הדור, אך לא התמסר לעסקי ציבור ומדינה, אלא הסתגר בד' אמות של הלכה וחסידות. הוא שימש מופת בהנהגתו בכלל וביראת־השמים שלו בפרט. מידת

האמת היתה תכונה בולטת באופיו ושימשה נר לרגליו. לאורה של האמת בחן ומדד את כל מעשיו, ובכך זכה לדרכי חיים זכים וטהורים וכן לתיקון מידותיו. בשל אמיתותו העמוקה היה מדקדק מאוד בדיבורו והתהלך בצניעות בכל מעשיו.

הרב התעניין במצבו האישי של כל אחד מתושבי המקום והיה להם כאָב הדואג לבניו. כל דבריו היו עצות והדרכות בדברי ה' והתחזקות בעבודה. את דבריו היה משמיע בלשון פשוטה, אבל הם היו כגחלי־אש בוערות ופעלו פעולה נמרצת על שומעיהם. כל כוונתו היתה להכניס בלב רוח קדושה והתמדת התורה, שזה יהיה עיקר וכל עניני עולם הזה טפל. דברי מוסרו ותוכחתו היו מתקבלים באהבה והיו עושים פרי. כל אחד היה מרגיש בהם את האהבה האבהית, הכנוּת, ששרשה באמת הבלעדית, והשאיפה להתעלות ליושר וצדק. למרות יחוסו וגדולתו בתורה ובחסידות היה מלא הכנעה ונמצא תמיד בין החסידים והמון העם. הוא אהב להתערב בתוכם, לשמוע את דאגותיהם ומועקת לבם ולעזור לכל אחד כפי יכולתו. עשה עצמו כאסקופה נדרסת לכל אדם והתרחק מן הגאוה. הכל ידעוהו כבעל מידות תרומיות, שמעטים זוכים להגיע לדרגה כזו. התנהגותו כאדמו"ר היתה מלאה נעימות, רוֹך ועדינות. צדקתו וקדושתו השפיעו השפעה גדולה על סביבתו ועל כל הבאים להסתופף בצילו.

מעולם לא שמע אדם מפי הצדיק מטופורוב שיחה בטלה. דבריו היו תמיד מתוּבלים בדברי תורה וברעיונות נשגבים. במיוחד הצטיין בסיפורי צדיקים, שהיו מלאי תוכן ומוסר. אלה שזכו לכך — והם אתנו בחיים — עודם זוכרים את השעות הגדולות האלה, אשר לא יימחו מלבם לעד. כל דיבור שיצא מפיו הקדוש היה מלא חן ונעימות.

הרב הקים בית לתפארת, דור ישרים יבורך. עם פלישת קלגסי הגרמנים ימ"ש הונפה המאכלת על הרב ועל בנו הצדיק רבי מרדכי־שלמה, חתנו של הצדיק רבי אלימלך מיברוב, יחד

עם בני קהילתו. וכן על חתנו הרה״ג ר׳ יעקב־צבי ולדמן מאונגור ועל חתנו הרה״ג ר׳ אביגדור־דוב רוקח, אב״ד בילקמין, הי״ד.

נשארו בחיים: בנו הרב הצדיק רבי חנוך העניך דוב זילברפרב שליט״א מבוטושאני (רומניה) וכעת אדמו״ר מקוידינוב בתל־אביב; חתנו הצדיק רבי חיים־מאיר־יחיאל שפירא שליט״א, אב״ד נארול, כעת בבני־ברק. בצעירותו ישב בבעלז אצל כ״ק מרן מהרי״ד, שהשתעשע אתו ואמר לו פעם והוא אז רק בן ארבע־עשרה: „להוי ידוע לך, שא״א ז״ל אמר, שאתה מהמיוחסים הגדולים, ממשפחת זקני, על כן לבטל מהלימוד במשך עשר דקות יהיה בעיניך איסור גדול״. אחר־כך היה אצל כ״ק מרן מהר״א בין הרבנים החשובים ביותר.

הצדיק רבי שלום, משאץ

חוטר מרום היחס היה רבה של שאץ, נצר מפואר לשושלת רבנים, קדושים וגדולים בתורה וביראה, ענקי רוח ומעש. היה נכד הצדיקים רבי יחיאל־מיכל מזלוטשוב, רבי מאיר מאפט, רבי נפתלי מרופשיץ, רבי אשר מרופשיץ, רבי שלום מבעלז, רבי מאיר מפרמישלן ועוד.

רבי שלום נולד בי״ז כסלו תרל״ח לרבי מרדכי־יוסף־משה מסוליצא, בן הצדיק רבי יואל משאץ, בן הצדיק רבי חיים מסאטינוב, בן הצדיק רבי יוסף מיאמפולה, בן הצדיק רבי יחיאל־מיכל מזלוטשוב. רבי יואל היה חתנו של הצדיק רבי מאיר מפרמישלאן.

כנצר לקדושי עליון קיפל הרב בנפשו אצילות והתלהבות. אש־קודש יקדה בתוכו וכוחו היה רב לקרב לבבות בני ישראל לאביהם שבשמים.

הרב משאץ היה בעל הדרת־פנים נפלאה, עינים פקחיות החודרות לתוך תוכו של כל מי שבא לפניו. מבטו חדר לפני ולפנים ועשה על כולם רושם בל ימחה. השפעתו על אנשים היתה גדולה מאוד.

ברבי שלום זה התגלמה אישיות פלאים. קדוש וטהור, חסידא ופרישא. תקיף באמונתו, אישיות דגולה, מיחידי סגולה בדורו. זקנו הלבן הארוך השתלשל וירד על־פי מידותיו. מלבושיו בגדי משי, גם בימות החול. הילוכו אצילי. כל תנועותיו קצובות וכולו אומר כבוד ויקר. היה אוהב ישראל אמיתי, דואג ומסייע באהבה אבהית לכל בני קהילתו ובמיוחד לדור העתיד, לבני הנעורים. תמיד מצא לו פנאי להתמסר לבחורים אלה באהבה

הצדיק רבי שלום משאץ (הראשון משמאל) בשיחה עם מעריציו בירושלים.
הראשון מימין: הרב ר' נפתלי הלברשטם, היום אדמו"ר ונשיא הישיבה
„דברי חיים" בירושלים; השלישי: נכדו הרב ר' מאיר הלברשטם.

רבה. נכדו הרה"ג ר' משה הלברשטם מירושלים מספר, שרוב מכתביו לנכדיו היו מלאי התעוררות להתמדה בתורה ולעמול ולחדש בתורה.

הגאון רבי מאיר שפירא היה תלמידו של הצדיק משאץ ובמשך תקופה ארוכה למד תורה מפיו. בספרו „זכרון מאיר" (עמוד ס"ה) כותב אחיו ר' אברהם שפירא על הרב משאץ: „הוא הכתר של כל האדמו"רים הגרים בלונדון והוא גאון וצדיק מפורסם". לפי הידוע למשפחת הרב, נתגדל רבי מאיר שפירא בבית הרב, וכשעלה לגדולה הכיר תודה לרבו רבי שלום. והם מספרים הרבה מתקופת ילדותו של רבי מאיר בבית הרב. לדבריהם, גם רעיון הדף היומי שיזם רבי מאיר שפירא הוא פרי מחשבתו של הגה"צ רבי חיים־יואל, אדמו"ר מסמבור (בעת חורבן יהדות אירופה עלה הכורת עליו ועל משפחתו הי"ד), אחיו הצעיר של רבי שלום, אשר למד בחברותא יחד עם רבי מאיר שפירא אצל רבם הצדיק רבי שלום. דבר זה מוזכר גם בספר „אהל קדושים" מאת גיסו הרה"צ רבי אביש קאנער (הוצאה שניה דף ח'־ט').

בשבועון „מחזיקי הדת" מיום ו' פרשת תבא, י"ז אלול תרס"ז, יש ברכה מהרב ומשפחתו להגאון רבי מאיר שפירא שהתחתן בתקופה זו.

יצאו לו מוניטין ביחסיו לבריות. היה מחונן במידות טובות ונאות ונזהר מאוד בכבודן של הבריות. השתתף בצערו של כל מי שהיה נתון בצרה ועשה כל שביכולתו לבוא לעזרתו. בעיקר הצטיין במידת הכנסת אורחים. היה מקבל בביתו כל עובר־אורח ודואג לצרכיו. ביתו היה פתוח לרווחה ועל שולחנו היו מסובים לעתים קרובות אורחים, ביניהם חולים ועניים. אפילו בראשית ימי מגוריו בלונדון וכשמצבו היה דחוק, ואפילו בימי הפסח שבהם נהג בחומרה יתירה כמנהג פרעמישלאן, לא נמנע מלהכניס אורחים רבים.

נוסף על מסירותו הרבה לבני־אדם התהלך בצניעות ובענווה והשתדל להסביר פנים לכל אחד, גם כשהיה טרוד מאוד. סדר־יומו היה מלא וגדוש. מהשכמת הבוקר עסק בשיעורים שונים ורבות עסק בנסתר. תפילתו נמשכה עד חצות היום, בדביקות נפלאה. בברכת „אהבה רבה" האריך ואמר אותה בנוסח של תפילות הימים הנוראים וכפל התיבות פעמים מספר. אחרי התפילה טעם משהו וחזר לעבודתו. לא סעד סעודה של ממש כי אם פעם אחת ביום, לעת ערב, פרט לשבת ויו"ט, שאז סעד את הסעודות כדין.

מנעוריו ועד ערוב יומו הקדיש את חייו לעבודת ה'. משעות הבוקר המוקדמות ועד לשעות הערב המאוחרות עסק בלי הרף בתורה ובעבודה. הוא נשאר נאמן לדרכי אבותיו הקדושים. עיקר מאוויו היה לימוד תורה בהתמדה, והודות לשקדנותו הנדירה, תפיסתו הפלאית וכוח־זכרונו הבלתי־מוגבל נעשה לבקי עצום בכל מכמני התורה. היה בעל הוראה גדול. זכר שו"ע בעל־פה. הרב הגדול רבי שמואל־יוסף רבינוב מלונדון אמר עליו, שלא היה אפילו סעיף קטן אחד בשו"ע שלא ידע אותו בעל־פה. להוראה הוסמך על־ידי הגאון מהרש"ם מברזן, ואף ישב בביתו תשעה חדשים לשימושה של תורה.

בעת שהותו בברזן, נכנס פעם אל חדרו של המהרש"ם. המהרש"ם לא הבחין בכניסתו, כי היה שקוע בסוגיא עמוקה. ר' שלום נכנס בלאט אל החדר וניגש אל ארון־הספרים הגדול והתחיל לדפדף בספרים. לפתע תפס ספר אחד וזרקו על השולחן. מעוצם הרעש נתעורר המהרש"ם ושאלו בתמיהה לפשר הדבר. „ראיתי בספר זה דברים לא נכונים ולא יכולתי להתאפק" — ענהו ר' שלום. „אכן" אמר המהרש"ם, „אויב דו האסט נישט קיין מורא פאר קיין געדריקטע זאך, וועסטו זיין א תלמיד־חכם" (אם אינך מתירא מדבר שבדפוס, תהיה תלמיד־חכם).

בעודו צעיר למד תורה למכביר ומילא כרסו בש"ס ופוסקים, וידיו רב לו גם בפלפול. פעם, בהיותו בבעלז בעודו אברך, התפלפל

בדברי תורה עם הרה"ג ר' דוד־מנחם־מאניש באב"ד, אבדק"ק טארנופול, והאחרון התפלא מאוד על גדולתו בתורה, בפרט שבא אז מבוקובינה, שלא היתה ידועה למקום תורה.

היה נעים להסב עמו בצוותא ליד שולחן אחד, או לשמוע שיעור מפיו. היה לו קול ערב וחזק וכשהתפלל הרקיעה תפילתו שחקים. מי שהסב על שולחנו בשבת חש מעין עולם־הבא. רבים שאפו להיות במחיצתו, כדי לספוג מאוירת קדושתו.

רבי שלום היה מסור מאוד לפעילות למען ארץ־ישראל, למען כולל גליציה. הוא היה מקבץ סכומים הגונים לפני החגים ושולחם לחלוקה בארץ, ולא היה חס על כבודו וגם לא על טירחתו בעת שעסק בקיבוץ הכספים. קנאי גדול היה בהשקפתו ובמעשיו וכל ימיו קינא קנאת ה'. הוא דיקדק על כל מנהג של מקורביו וחסידיו שלא יסטו ח"ו מדרך החסידות בהתנהגות, בלבוש וכד'. מאת אבותיו ירש את הקנאות הלוהטת ואת הנכונות להילחם על כל תג ותג ביהדות. כאבותיו לא גרס שום פשרות. הוא לא הסכים לשנות ממנהגי הקהילה הנהוגים מדור דור והשפיע על בני קהילתו, למרות תמורת העתים, כי ילכו בדרכו ולא ישנו ממנהגי אבותיהם. הוא נלחם שלא להרשות להכניס לעיר שאץ אווזים מפוטמים, כי ראה את זה לפירצה, ונלחם בכל עוז נגד רב מפורסם בבוקובינה שרצה להקל.

חתנו, הגה"צ ר' יואל מושקוביץ שליט"א, אדמו"ר משאץ־ירושלים, מספר, שבמשך חצי שנה סבל חרפת רעב, הואיל ואנשי קהילתו לא שילמו לו משכורתו מפני כבודו של הרב המפורסם — אבל רבי שלום לא נכנע ולא שקט, עד שסולק מכשול זה.

בעיר שאץ היתה המקוה מעין מים חיים בבנין ישן ורעוע במורד העיר. אחרי המלחמה הראשונה רצו נדיבי העיר להקים במרכז העיר בית־מרחץ חדש עם מקוה של מי־גשמים. רבי שלום התנגד לכך בכל תוקף, כי חשש להמוני העם, שהורגלו להשתמש במעיין בתור מקוה, שמא יאמרו: כשם שאלו מטהרין כך אלו מטהרין (והכוונה, שמא יסתפקו באמבטיה בלבד).

לפעמים היה נכנס למטבח לפקח על מלבושי הנשים ולהטיף להן מוסר על צניעות ומידות טובות וכו' וגם דיקדק מאוד שלא לדבר בשפה זרה וראה בזה אחד מעיקרי הדת.

להלן (עמ' קיב) מובאת תשובה של הרב הגה"צ מטארנופול אל רבי שלום, ששאל בענין חינוך. משם אפשר לראות את קנאתו הגדולה, שלא לשנות ממנהגי אבותיו.

הרב, שנהג בפרישות יתירה ודרכו בחיים היתה בלתי־פשרנית, נחשב כרב מהדור הקודם. הוא לא התאים עצמו לתמורות הזמן, אבל עמד על דעתו בכל להט הנפש. הוא שלל כל חידוש בחיים היהודיים, הפרטיים או הציבוריים, התנגד לארגונים ולמפלגות, שאותם ראה כתופעה מסוכנת לעתיד העם. את שיטתו זו לא הסתיר ולא חת מפני איש מלהשמיעה ברבים, אם כי הדבר גרם לו לעתים די תכופות סבל רב והקים נגדו יריבים חזקים בקהילתו.

לאחר קום המדינה ערך והדפיס מכתב גלוי לראשי המדינה („מכתב גלוי לממשלת מדינת ישראל וראשיה, לונדון תש"י"), בו הוא מייסרם קשות ודורש להשתית את יסודות המדינה על דרכי התורה, ויוצא חוצץ נגד חוק גיוס נשים, נגד חוק ירושת הבת, מתריע על החינוך הקלוקל, חילול שבת־קודש, ודורש לבנות בתי־כנסיות ומקוואות. המכתב הוא בן עשרים עמודים ובין השאר הוא כותב: „עוד תדעו אתם, שרי הממשלה, שאין הדור יתום חלילה. עוד יש לנו ב"ה בארץ־ישראל גדולי הדור דפקיעי שמיא בכל חלקי תבל, הרה"ג הגדול הרב איסר־זלמן מלצר שליט"א, הרה"ג בעל „חזון איש" שליט"א, הרה"ג היחסן הרב זאב סולובייצ'יק מבריסק שליט"א, הרה"ג המפורסם מטשבין שליט"א ועוד והאדמ"ורים מבעלזא ומגור שליט"א, עכ"ל. בקונטרס מובאים גם דברי אחד השרים, שהשיב לו. המכתב־הקונטרס נמצא אצל נכדו הרה"ג ר' משה הלברשטם, דומ"ץ ור"מ בירושלים.

בואו ללונדון עשה רושם כביר. כאן החלו להתרכז סביבו אנשים מכל השכבות והחוגים, ביניהם למדנים מופלגים, חסידים ואנשי מעשה. ביתו המה תמיד אנשים שהיו יוצאים ונכנסים אליו. דייני לונדון, שברובם היו יוצאי ליטא או אשכנז, ביקרו אצלו והתייחסו אליו בידידות. הכל היו מתייחסים אליו בהערצה ובהדרת קודש, ואף הוא היה שמח בשמחתם ומיצר בצרתם, באהבת ישראל בלתי־שכיחה. ביתו היה תמיד פתוח לרווחה והוא עצמו נכון תמיד לכל דבר מצוה ומעשה טוב. כל מר נפש מצא אצלו אוזן קשבת.

היה בקי גדול באסטרונומיה ובטבע והירבה לבקר בגני־החיות להתבונן בבעלי־החי השוכנים שם ובמידותיהם שהטביע בהם היוצר־כל, ובחיבורו על פרק שירה (כתב־יד שיודפס בקרוב על־ידי נכדו הרה"ג ר' משה הלברשטם דומ"ץ בירושלים). הוא ממזג במזיגה נפלאה בחינות חסידיות עמוקות עם ידיעתו בטבע ולומד מהיצירה עצות ומחשבות עמוקות ביראת ה', במוסר ובחסידות.

בחגים ומועדים היו באים אליו חסידים מופלגים, לאו דוקא מבית בעלז, שהתחממו לאורו. רבים גם נהרו אליו כדי להיוושע בפקודת ישועה ורחמים. ואף שהוא לא ראה עצמו ראוי לאותו איצטלה ובקושי פעלו אצלו לקבל מדי פעם „פתקא".

היה קשור מאוד לאדמו"רי בעלז והיה מסתופף בחצרות קדשם ושאל לעצתם ולדעתם בכל דבר. אמו הרבנית פייגא ע"ה נהגה לומר: „ארום מיר איז טאקע רומעניע, בוקובינה, אבער ביי מיר אין שטיב איז בעלז" (אמנם, מסביבי רומניה, בוקובינה, אבל בביתי שורה רוח בעלז).

רגיל היה לומר שיש לו סמיכה מכ"ק מרן מהרי"ד. פעם, בהיותו בבעלז, נתעוררה שאלת איסור והיתר על עוף. אמר מרן: „נו, רבי שלום שאצר איז דאך דא — זאל ער פסקענען" (הלא רבי שלום משאץ נמצא כאן — שיפסוק הוא בענין). מרן מהרי"ד קירבו באהבה רבה. פעם אמר מרן בבדיחותא: „יש לי שלושה

ידידים שהם בניהם של קדושים, שנוסעים לבעלז באמת ואלה הם: רבי פייביש מיברוב, רבי שלום משאץ והשלישי איני רוצה לנקוב בשמו, ויחשוב לו כל אחד שמתכוון אני אליו".

סיפר הרב ר' בעריש שפירא, שפעם היה רבי שלום בראצפרד אצל מרן מהרי"ד, וכשיצא רבי שלום מחדרו, ליווהו מרן מהרי"ד עד הפתח. באותה עת אמרו, שבזה נתן לו מרן סמיכה.

פעם בראות מרן מהרי"ד את אחד מבניו קרא להרבנית ואמר לה: „קיק אן ווי אזוי דער שאצער רב איז מגדל קינדער אין די בוקובינה" (ראי־נא, ראי, איך הרב משאץ מגדל בנים בבוקובינה).

נכדו הרב ר' משה מספר, שזקנו אמר פעם על מרן מהרי"ד: „מי שהבין וידע על מה להסתכל ואיך להסתכל — יכול היה לראות אצלו דברים גדולים בכל הליכותיו, ואפילו בארוחת־ערב רגילה".

אחרי פטירת מרן מהרי"ד הסתופף בצל כ"ק מרן מהר"א והיה נוהג לומר שלדעתו נמצא מרן מהר"א במדרגה גבוהה מאביו ומזקנו הקדושים.

בשנת תש"ז עלה במיוחד לארץ־ישראל לבקר אצל מרן שקירבו מאוד והושיבו תמיד לידו. נכדו הרב ר' משה הלברשטם מספר, שבעיניו ראה את מרן מלווה את זקנו עד למדרגות הבית, בעת שנפרד ממנו.

בעת ביקורו בארץ־ישראל ביקר אצל ה„חזון איש", שאמר בהתפעלות אחרי שר' שלום נפרד ממנו: „דער רבי פון לונדון קען לערנען" (הרב הלונדוני ידיו רב לו בתורה). גם הוא העריך מאוד את ה„חזון איש" ואמר עליו, שלשונו היא כשל אחד הקדמונים.

בהיותו בירושלים השתדל יחד עם הרב הראשי לארץ־ישראל הרב יצחק־אייזיק הרצוג להכשיר את מטבח הפועלים. הוא לא חס על כספו והשקיע סכום עצום בקניית כלים חדשים, כלי בשר לחוד וכלי חלב לחוד.

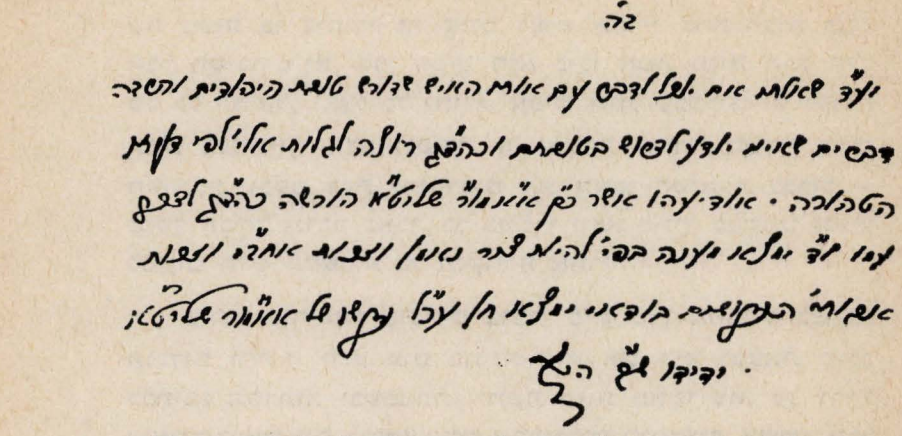
בעזהי"ת בעלז

הה"ג וכו' לכ"ס ידידי נ"י הה"ג חריף ובקי
בנש"ק חו"ב איש אשכולות ההמ"ה כש"ת מ' שלי' שליט"א
משנה [illegible] בעיר [illegible]

אחדש"ה כהנ"ל. עתה הסליחה שאחרתי עד כה כי כתה"ג גילה בעת יגעו בענינו
אותו את הטעלעגראם ליד כ"ק אאמו"ר שליט"א לכן [illegible] בזה ומסרתי בעצמי
את השני [illegible] ליד הטהורה לצאת ואחר עד עתה אשר [illegible] עת
הכשר לזה [illegible] לכהנ"ל [illegible] כ"ק אאמו"ר [illegible] יחי' בבריאות השלימה
ויזכה להתגדל [illegible] ולהאדירה [illegible] עד [illegible] שהוא
[illegible] הלא הם [illegible] אותו רק ידרוש על בריאות [illegible]
לזה ע"כ נדפיס. ואבקש [illegible] עבור הספר ובירך אותו
ברכ"ה על [illegible] להצלחה [illegible] ובעבור [illegible]
לשלוח [illegible] על הספרים [illegible] כ"ק אאמו"ר שליט"א אם האיש הזה הלא
שומר שבת [illegible] לב [illegible] אומר
לכהנ"ל [illegible] לשלוח [illegible] איש [illegible] ידידנו
החסיד הר"ר משה [illegible] והוא ימסור אותו ליד כ"ק אאמו"ר שליט"א והוא
ימשיך [illegible] כ"ק אאמו"ר שליט"א [illegible] ומעתה [illegible]
[illegible] ידידו [illegible]

הק' משה רוקח בהרה"ק שליט"א מבעלזא

משה רוקח בהר"י
שליט"א מבעלזא
MOZES ROKACH
BEŁZ

אגרת מהצדיק רבי משה הי"ד, בנו של כ"ק מרן מהר"א, להצדיק רבי שלום
[תשואות חן להרה"ג רבי נפתלי הלברשטאם שהמציא לנו אגרת זו וגם התמונה]

בחתונת הרה"צ מבילגורייא, שהתקיימה בפתח־תקוה בערב שבת, היה גם הרב משאץ. אחרי הברכה השניה משבע הברכות תחת החופה, עשו הפסקה. שאל מרן: מהי סיבת ההפסקה? אמרו לו: מתיעצים בענין הכיבודים. אמר מרן בבדיחותא: „הרי אמרו עכשיו, שהכל ברא לכבודו' וציוה לכבד את הרב משאץ בברכה אחרונה.

כשביקר מרן בפתח־תקוה באו אליו המוני יהודים וצבאו אל פתחו והדוחק היה גדול כל־כך עד שהיה צורך לפעמים לעזרתה של המשטרה. כשהלך מרן לאיזה מקום היה קהל רב ועצום רץ אחריו. הכינו אולם גדול בשביל סעודות מרן בשבת. בליל שבת, כשיצא מרן מחדרו אל האולם, היה קהל עצום מחכה לו בחוץ ובקושי עבר את הרחוב. כשהגיע למקום היה האולם מלא כבר אנשים ואי־אפשר היה לו להגיע למקומו. בלית ברירה חזר לחדרו ושם ניהל שולחנו הטהור לפני קומץ מאנ"ש. כך היה גם בשבת. אמר לי על כך רבי שלום: „הרי זה פלא. אנשים הרחוקים מחסידות ואף יש ביניהם אנשים חילוניים וחפשים —

מה מצאו בו ביהודי זה שהם רצים אחריו בהתלהבות כזו? אבל הסיבה היא, לפי שמרן הוא כולו אמת והוא הוא הלב של כל ישראל, ואצל כל יהודי, אפילו הקל שבקלים יש נקודת אמת בפנימיות הלב ונקודה זו נמשכת אחרי השורש כאבן השואבת. וכשם בעת שמקרבים את האבן השואבת לברזל — נמשך הברזל ונדבק באבן, כך כשמרן יוצא מחוץ למקומו ומגיע למקום חדש, נמשכות כל הנקודות אחריו.

כיוצא בזה אנו מוצאים בדברי כ"ק מרן מהרי"ד בפרשת תולדות וז"ל: ידוע שגם בחינת הרע אם היא נמצאת קרוב לבחינת הקדושה ובשכנותה, יונקת חיות מהקדושה, על דרך: „ואתה מחיה את כולם", ואז מתעוררים הניצוצות שבתוך הרע להימשך אחר הקדושה כנר בפני אבוקה, וכענין המאמר: „אליהו בעיר כלבים שוחקים". וכן כאשר בא עשו ונתקרב אצל יצחק, נתעוררו בו הניצוצות, וזהו „כל זינא רחים ליה לזיניה", שנתעוררו בו לרגע רגשי חרטה, אלא שבצאתו חזר לסורו. וזהו שמדגיש הזוה"ק: „ועל דא רחים ליה לעשו יתיר".

ר' מרדכי שפרונג מספר: בעת שהוצרך לנסוע ללונדון לטיפול רפואי נכנס להיפרד ממרן ושאל אותו: מה עליו לעשות ובמי להיוועץ אם תהיה לו איזו בעיה רפואית. ענה לו מרן: „על דבר כזה צריך לענות א גיטער יוד, ובלונדון א גיטער יוד הוא לדעתי רבי שלום שאצער".

חסידים ומקורביו של ר' שלום מספרים, שראוהו הרבה פעמים מסתובב בחדרו כשהוא מדבר אל עצמו ואומר: „אין לנו מושג על גדולתו וקדושתו של הרבי מבעלז". לאחר פטירת מרן מהר"א אמר: „מקנא אני באותם אנשים שזכו להתעסק בגוף קדוש זה".

לאחר פטירת מרן מהר"א הספיד אותו בבית־מדרשו אשר בלונדון. ההספד נדפס בירחון התורני המופיע בלונדון. והנה קטע מהספד זה:

„בעוה״ר שמענו שמועה לא טובה, מרן הקדוש והטהור אשר כל העולם העידו עליו כי הוא צדיק הדור בדור הזה וכו׳, ובעו״ה נשבה ארון הקודש ונפטר, מלאכים שרפים רעדו בראותם גוף קדוש זה. זה הרבה שנים שלא היה בעולם גוף קדוש כמוהו. אבידה גדולה אבד העולם, אבידה שאינה חוזרת. מי ימלא זאת, רק משיח צדקנו שסובל צרת ישראל, ונזכה במהרה לביאת גואל צדק האמתי״.

גם לעת זיקנה שקד על התורה ביום ובלילה. מלימודו הפסיק רק לאכילה או לדבר מצוה. כמה בנים ובנות מיוצאי חלציו גדולים בתורה ובחסידות נפטרו על פניו בדמי ימיהם, והוא קיבל עליו את הדין באהבה. התגבר על כאֵבו תוך השתקעותו בתורה, ולא פסק פומיה מגירסא ותמיד היה שגור על לשונו: „זאת נחמתי בעניי״.

נפטר בלונדון בכ״ב טבת תשי״ח בהיותו בן שמונים. ציוה לרשום על מצבתו, שכל מי שיקבל על עצמו איזה דבר טוב וידליק על מצבתו שני נרות לעילוי נשמתו, הוא מבטיח להשתדל עבורו בעולמות העליונים. ואכן, חסידים ואנשי מעשה בלונדון משתטחים בכל עת צרה וצוקה על קברו ומספרים שנושעו בזכותו.

הוא השאיר אחריו ברכה — חידושי תורה בהלכה ועל התורה, וחיבור גדול על פרק שירה. לפי עצת מרן מהר״א לא הדפיסם בחייו והם עדיין בכתובים. בין כתביו יש גם מספר שו״ת הלכה למעשה. שם רואים — נוסף לגדולתו בתורה — כוח ההתירא שלו.

חידושי תורה מעזבונו שיצאו לאור: א) הגהות על שו״ע או״ח בשם „דעת שלום״ — בסוף השו״ע — נדפס באמריקה והוצא לאור ע״י חתנו הגה״צ רבי ישכר־בער הלוי רוטנברג שליט״א, אב״ד ואדיסלאב; ב) הגהות על רבינו בחיי על התורה בשם „הערות והגהות״. נדפס בהוצאת „מעין החכמה״, ירושלים תשי״ח. הוצא לאור בתוספת הערות ע״י נכדו הרה״ג ר׳ משה

הלברשטאם, דומ"צ בירושלים תובב"א ור"מ בישיבת „דברי חיים"; ג) „ויאמר שלום" על שו"ת „נודע ביהודה", ב"ח, הוצאת „הלכה ברורה", ניו־יורק תשכ"ו, הוצא לאור ע"י חתנו הגה"צ רבי ישכר־בער הלוי רוטנברג שליט"א, אב"ד ואידיסלאב.

בהכנה לדפוס — החיבור הגדול על פרק שירה.

הניח אחריו דור ישרים יבורך, בנים ובני בנים עוסקים בתורה והולכים בדרכיו, מהם רבנים גדולי תורה.

רבי פנחס יהושע באמבך, מאושפיצין

הגאון רבי פנחס־יהושע היה חתנו של הה״ג רבי לייביש בנו של הגה״צ רבי אליהו, מחבר ספר ,,אזור אליהו״, שהיה אב״ד בדרוהוביץ. נמנה בין גאוני התורה שבדורו. ידע את כל הש״ס על כל מפרשיו. בעצמו חידש חידושים עמוקים. הוא סלל לו דרך מיוחדת בהבנת ההלכה ובהסברת הדברים וידיו רב לו גם בפלפול.

בעודו צעיר לימים כבר ניהל מעין ישיבה והרצה את שיעוריו וחידושיו לפני חבורה של לומדים צעירים וכבר אז התחיל לחדש חידושים והעלה אותם על הכתב. וכך הלך מחיל אל חיל, למד ולימד, חידש והתפלפל בפלפולי דאורייתא ומזמן לזמן ביקר אצל כ״ק מרן מהר״י. נולד בעיר יברוב בשנת תרכ״ה. ישב על כסא הרבנות בהרבה עיירות ולבסוף בדרוהוביץ׳ ובשנת תרס״א התמנה לרב באושפיצין.

ספרו ,,אהל יהושע״ חלק א׳ נדפס בשנת תרס״א. ברובו מכיל הספר תשובות לשאלות שכתבו אליו תלמידיו. הסכמות על הספר קיבל מהגאונים רבי יצחק שמעלקיס אבד״ק לבוב, רבי דוב בעריש הכהן רפפורט אבד״ק ראווע, רבי שלום מרדכי הכהן אבד״ק ברעזן. חלק ב׳ הוצא לאור ע״י בניו בשנת תרצ״ב והוא כולל תשובות להרבה רבנים שפנו אליו. בהקדמה לספר כותב בנו, שאביו השאיר חיבורים רבים וכמעט שלא הניח מקצוע בתורה שלא עסק בו.

הגאון רבי יצחק איטנגא כותב בשו״ת של הרי״א הלוי חלק א׳, תשובה ט״ז, אל רבי יהושע־פנחס והוא אז בן י״ח

שנה: „קונטרסו הנחמד הגיעני, והאמת אגיד כי אילו לא ראיתי לא הייתי מאמין שנער רך בשנים כמוהו יהיה אב בחכמה, דילידא אמיה כוותיה תילוד' (והלואי שמה שאם תלד, יהיה כמוהו).

גם בשעה שהיה משוחח עם אנשים שיחת חולין היה מהרהר בדברי תורה, כי כל הגותו היתה בתורה וכל כולו היה חדור באהבתה. אפילו תנועותיו היו מלאות אהבת התורה, כל רצונו ומאווייו היו קודש לה' וללמוד תורתו. דרך לימודו היתה עיונית. הוא ירד לעומקם של ענינים והקיפם מכל צד, כשהוא מנתחם בהגיונו הבריא ובהבנתו הדקה. בכוונתו לחתור אל מסקנת המעשה מתוך ההלכה נעזר בספרים רבים. תוך עיון מעמיק במקורות ובמפרשים הראשונים והפוסקים. חידושי התורה שלו הצטיינו בחריפותם ובהגיונם. מרן מהרי"ד אהב לשוחח עמו בדברי תורה וכשבא לבעלז היו שניהם מטיילים שעות ארוכות תוך פלפולים וחילופי חידושי תורה.

מרן העריך מאוד את גדולתו בתורה. בעת שמרן הגיע לאושפיצין, הקביל פני מרן בטלפון וביקש ממנו שיגיד לו איזה חידוש בתורה שחידש לאחרונה. השיב לו מרן: „בחד בשבא לא אמר להו ולא מידי משום חולשא דאורחא" (שבת פ"ו).

פעם הגיע לבעלז לאחר תפילת ערבית ומיד בהיכנסו למרן לקבל שלום התחיל מרן לשוחח אתו בתורה ועיכב אותו שעה ארוכה. כשהתאחרה השעה התחילה הרבנית לדאוג למרן כי לא מצאה אותו בחדרו והוא טרם סעד פת ערבית. נכנסה לבית המדרש ומצאתהו מתווכח בתורה עם הרב מאושפיצין, והוא היה שקוע בלימוד עד כדי כך שלא הרגיש בה והיא הוצרכה לחזור פעמים מספר על בקשתה לבוא לסעוד.

בספרו „אוהל יהושע" התגלה כוחו הרב בש"ס ובפוסקים. חריפותו ובקיאותו הפליאו את גאוני הדור, שברכו עליו ברכת הנהנין.

פעם התווכח עם מרן בסוגיה מסויימת והרים את קולו. לפתע נזכר עם מי הוא מדבר וביקש סליחה ממרן ואמר: „חוששני מפני זעמם של החסידים".

בספרו בח"ב (סימן פ"ט) הוא כותב בסוף התשובה לשואל אחד מדרוהוביץ' בענין קטלנית: „ויען שכתוב בתשובות ,דברי חיים' סי' כ"ו בשם רבותיו, שדבר זה תלוי בידי צדיקי הדור כפי אשר יגזרו, לכך לדעתי ישאל בזה את כבוד אדמו"ר הגה"ק מבעלזא שליט"א, וכפי אשר יגזור כך יקום".

בכ"ח ניסן תרפ"א, בעיצומה של פריחה ושגשוג, נקטף הפרח, בשנות העצה הלך לעולמו, והוא רק בן חמישים ושש. הניח בנים ובני בנים, כולם לשם ולתפארת.

אחיו הגאון רבי נפתלי הירץ, ראב"ד בסמבור, היה מגדולי הדור ומחשובי חסידי בעלז. משחר ילדותו הקדיש רבי הירצל את כל עתותיו לתורה והפליא בהתמדתו בלימוד, כתורתו כן יראתו, התנהג בחסידות מימי בחרותו. רוב תורתו קיבל מאחיו הגאון. בספרו „אהל יהושע" מכנהו בשם „תלמידי". לחלק הראשון עשה ר' הירצל מפתחות וכותב שם: אמר הצעיר נפתלי הירץ, יען יצקתי מים על ידי אחי מו"ר הגאון המחבר שליט"א, ואני הייתי המעתיק לבית הדפוס, אולם אנוכי הרואה כי נתבוללו הרבה, אמרתי המתחיל בדבר אומרים לו גמור, ואפתח אנא פתחא לנפשאי, לרשום מכל סימן וסימן הענינים שנדברו בו, למען ירוץ הקורא ולא יצטרך לחפש.

הרבנים מטארנופול ופרוביזנא

כ"ק מרן מהרי"ד אמר עליהם, שהם שתי מזוזות כשרות לשמירה במזרח־גליציה. שמעתי מפי כ"ק מרן מהר"א שאמר: הרב מטארנופול והרב מפרוביזנא היו מלאכים. שני המאורות הגדולים האלה האירו במזרח־גליציה בחשכה ששררה שם אחרי מלחמת־העולם הראשונה, משבטל ת"ת והמשכילים שלטו שם ועקרו את הדת, ושני הגדולים הללו העמידו שני מבצרים חזקים של תורה ויראה נגד הנחשול הזה.

בגאונותם הרב־גוונית, שהקיפה את כל מכמני התורה וסגולות חמודותיה, העטירו הרב מטארנופול והרב מפרוביזנא את חסידות בעלז בכתר תורה ועל שני גאונים אלה היתה גאוות בעלז.

שניהם, גם הרב מטארנופול וגם הרב מפרוביזנא היו מאדירי התורה הגדולים ביותר, שהצמיחה מתוכה יהדות גליציה בתקופה האחרונה. תורתם חדרה לרשות הרבים של העולם התורני וספריהם קנו לעצמם זכות בכורה. רבנים מורי הוראה שאבו ממעינות תורתם. בחריפות מוחם מצאו פתרון לכל שאלה וכן מצאו דרך ליישר הידורים בדיני־תורה הקשים והמסובכים ביותר. הם היו הכתובת המרכזית לרבנים מכל קצוי ארץ. שניהם היו בעלי מדרגה גבוהה, שניהם ינקו את חיותם מלימוד התורה וכל ימיהם היו פרושים מן העולם ומסוגרים בתוך חומה של תורה לשמה. הם לא למדו בישיבות מימיהם, הם צמחו והיו למאורות מכוח עצמם, ללא ראשי־ישיבה שיתוו לפניהם את דרך הלימוד. שני הגאונים הללו היו ידידים גדולים, אולם עם ידידותם ויחס הכבוד שרחשו איש לרעהו היו לעתים קרובות חולקים אחד על השני. מה שבנה האחד בא חברו וסתרו, וכך

נלחמו שני הגאונים מלחמתה של תורה לשמה. אבל אהבת התורה, שיקדה בלבות שניהם, גישרה על פני ניגודי האופי ונתקיים בהם הפסוק „את והב בסופה".

שני הגאונים הללו לא היו חצובים במתכונת רוחנית אחידה. אמנם יחדיו הקימו את מגדל התורה הרם והנישא בגליציה המזרחית, אך לכל אחד מהם נועד תחום משלו. כל אחד מהם היה מייצג עולם נפרד בפני עצמו. הם נבדלו האחד מן השני הבדלים עמוקים בצורת ההבנה של אוצרות התורה, שבאה לידי ביטוי בקווים בולטים. הם חיפשו את אמת התורה בדרך משלהם, לכל אחד מהם היה מעיין משלו. הם חיזקו את בנין המפואר של גאונות גליציה. על ברכי תורתם נתחנכו הרבה רבנים וראשי ישיבה, ובכל זאת לא תמצא ביניהם קשר שיטות כלשהו, איש איש ושיטתו המיוחדת, המקורית. תורתו של הרב מטארנופול היתה שונה מתורתו של הרב מפרוביזנא, גאון גאון ושער לו. וכך נוצרה למדנות גליציה בשלל צבעים של חכמה, תורה ויראה.

כאשר נפגשו שני הגאונים בווארשה עם הגאונים רבי אהרן קוטלר ורבי אלחנן ואסרמן, נכונה לכולם הפתעה נעימה. הגאונים מטארנופול ופרוביזנא השתאו להכיר את גדולי ליטא כקדושים וטהורים, בעוד שגדולי ליטא התפעלו מעוצם גדולתם בתורה של גאוני גליציה אלה המתנהגים בחסידות.

שניהם, הגם שהיו מגדולי חסידי בעלז, לא דיברו מעולם על לב התלמידים שיסעו לבעלז ולא נתנו להם להתעסק בחסידות אלא המריצום ללמוד תורה. ואם דיברו לפעמים בחסידות, היה זה רק כדי למשוך אותם לאהבת התורה. כל מאווייהם היו לראות את תלמידיהם עוסקים בתורה וביראה. בין התלמידים היו חסידים שונים — חסידי הוסיאטין, טשורטקוב ועוד. פעם שמע הרב מטארנופול כיצד שני בחורים משתי שושלות חסידיות מתווכחים ביניהם. יצא אליהם מחדרו ונזף בהם: „בחורים, אם רצונכם לדבר בחסידות — די רבע שעה בשבוע; אבל להתווכח זה אסור בכלל, בחורים צריכים רק ללמוד תורה".

הגה"צ רבי דוד מנחם מאניש באב"ד, מטארנופול

ככוכבים המאירים בשמי חסידות בעלז היו גדולי הרבנים שהיו שרויים במחיצת כ"ק מרן מהר"א. הם רוממו והגשימו את שאיפותיו ומגמותיו של מרן בתנועותיהם ובפעולותיהם. המזהיר ביותר בחבורה קדישא זו היה הרב הגאון הצדיק רבי מנחם מאניש באב"ד. לא קל היה בבעלז, שהיתה מלאה לומדים גדולי תורה, רבנים, גאונים וצדיקים, לתפוס מקום כבוד כראש החסידים והרבנים. בקיאותו המופלאה בכל חדרי התורה, תשובותיו המפורטות והברורות בעניני הלכה, קדושתו ויראתו ועסקנותו בצרכי הכלל, הקנו לו מקום חשוב בין הגאונים הפוסקים והחסידים ונחשב לאחד מהאריות שבחבורה. אלה שבאו אתו במגע הושפעו מהיקף אישיותו הכוללת. הקסם והיקוד שחברו יחדיו ונתמזגו אצל הגאון מטארנופול, יצרו מזיגה נפלאה. היה איש אשכולות, איש פלאים, גאון וצדיק, חסיד ואיש מעשה, שתדלן וחלוץ, מחבר ופוסק, מרביץ תורה ומנהיג ופטרון לעדתו. ועל הכל היה מוכן למסור את נפשו. ולא רק את הנפש היה מוכן למסור מרוב אהבתו לה', כי אם גם את הדבר החביב עליו מנפשו והוא לימוד התורה. ידוע עד כמה היה לימוד התורה חביב עליו. הוא החשיב מאד את הזמן ולא ביזבז רגע בלי לימוד תורה, כי ראה בזה את עיקר חיותו של האדם, ובכל זאת, כשנזדמן לו ענין של חיזוק הדת או שיש בו משום כבוד שמים — היה מפסיק מיד את לימודו, נוסע למקומות רחוקים, עוסק בפעולות שונות ומבזבז מזמנו היקר לתקנת הדברים. השתלבו אצלו גאונות בתורה יחד עם עסקנות ציבורית. הוא השיב תשובות בהלכה לכל פונה, ניהל ישיבה ויחד עם זה עמד בראש העדה ודאג לכל פרט ופרט.

הגה"צ רבי מנחם מאניש באב"ד

הוא היה יד ימינו של כ"ק מרן בעסקי הכלל. כשהיה צורך לנסוע לעיר המלוכה לווארשה להתייצב לפני שרים ולפעול בעניני הכלל, היה הוא האיש שמרן בחר בו לתפקיד זה. גם באסיפות הרבנים היה הוא ראש המדברים בשם הרבי מבעלז והיה פעיל ביותר לטובת היהדות החרדית וקיומה. בכל שטחי עסקנותו תפס מקום בראש וקנה לו שם עולם במעשים המועילים לטובת היהדות החרדית. הגאון מטארנופול היה מלווה את מרן בכל אשר הלך לטובת הכלל. הוא היה איש הביניים בין מרן לבין גדולי הדור ומנהיגיו. הוא השמיע והסביר את דבריו וחוות דעתו ברבים. כאשר מרן לא הופיע באופן אישי באיזה כינוס או אסיפה, היה הגאון מטארנופול משמש נציגו ודוברו המוסמך, והכל היו שומעים בתשומת לב מיוחדת את דבריו, כי ידעו שהצדיק מבעלז שלחו והוא עוזרו הנאמן הקשור אליו בכל נימי נפשו ומקיים בדייקנות, בנאמנות ובשלמות כל תפקיד שמסר לו. הוא היה מושפע מאוד על־ידי מרן. הוא קלט את רוחו והלך מחשבתו של רבו הקדוש, ספג כל ניב שיצא מפיו, הרגיש בכל רמז קל בדיבורו. הוא היה גם יד ימינו של מרן בכל האסיפות ושימש לו לפה וכמעט על כל פעולותיו של מרן נישא שמו של הרב מטארנופול עליהם והכל ידעו שהוא מביע דעתו של מרן. בכל הגה שיצא מפי מרן ראה הרב צו עליון ולאורו הלך בכל אשר פנה. עוד כ"ק מרן מהרי"ד ציוה על הגאון מטארנופול לשאול את דעת בנו כ"ק מרן מהר"א בכל עניני הכלל.

הרב מטארנופול לא היה נואם מזהיר. הוא לא היה ממלל רברבן. דבריו היו מעטים ונשמעים בנחת. כשדיבר באסיפה התרכז בנקודה המרכזית ולא סטה לצדדים, אלא דיבר ישר אל הענין ובקיצור נמרץ. כולם הקשיבו אליו בשימת־לב מיוחדת ותמיד הכריעו דבריו, משום שדיבר בהגיון, ברגש אחריות ובהתלהבות, ומפני ששמעו בדבריו הד מדעותיו של כ"ק מרן.

הגאון מטרנופול תפס מקום נכבד ונטל חלק פעיל בהנהגה העליונה של פזורי ישראל. השתתף באסיפות של רבנים ואדמו"רים

בטארנא, בלבוב ובווארשה. בפקודת כ"ק מרן זכיתי לשמש אותו באסיפה בווארשה, וכן כשבא בשליחות מרן לראשי המלוכה בווארשה. דמות זוהרת ומופלאה ביותר, שהוסיפה כבוד ליהדות גליציה, היה הגאון הצדיק מטארנופול. הוא היה מגדולי הרבנים וכיהן שנים רבות כרבן של קהילת יברוב ואחר־כך בטארנופול. אישיותו הטהורה והעילאית, חריפותו ובקיאותו הנדירה בכל חדרי תורה, סגולות נפשו העדינה ומידותיו התרומיות, תבונתו העמוקה ורגש האחריות לכלל ישראל שפעם בלבו, יצרו סביבו גלי הערצה והוסיפו יוקרה לכל נושאי דגל התורה. נוסף על גאונותו בתורה ושלמותו בחסידות וביראת ה' הטהורה, היה בעל צורה נאה, הליכותיו והדרת פניו אמרו כבוד. ניכרו בו גינוני חסידות בעלז ויהדות גליציה התפארה ברבה של טארנופול המוּרם מעם, שהיה לסמל ולמופת.

צורתו ההדורה והפטריארכלית של הגאון מטארנופול שיוותה לו הוד קדומים והזכירה את קדושי תקופת הזוהר של הבעל־שם־טוב ותלמידיו. זקנו הלבן שירד לו על פי מידותיו, פיאותיו הארוכות, קומתו התמירה, עיניו הטובות והחודרות, מבטו השנון והמלא פיקחות, התנהגותו, אופן דיבורו והופעתו — כל אלה משכו את תשומת לב כל שכבות היהדות החרדית. הוא שבה את לב הדור הצעיר והדור הישן כאחד. בפניו הלוהטים, שיקדוּ וזהרו מתוך קדושה טהורה, הקסים את כל רואיו. כ"ק מרן מהרי"ד העריצו ואמר עליו, כי הוא היה יכול להימנות בין הקדושים מהדורות הקודמים.

בלימודו הכניס את תלמידיו לתוך עולמות חדשים ודיוקנו הטהור נחקק עמוק עמוק בלבם. הוא עצמו הרגיש בלימודה של תורה הנאה נפלאה. יום אחד ראו התלמידים פני רבם קורנות משמחה למעלה מן הרגיל אצלם. לשאלתם לפשר השמחה גילה להם, כי באותו בוקר חידש דבר נפלא בתורה.

הוא היה בעל מזג טוב, וטוב לבו השופע בחום הרעיף כטל־תחיה על אלפי נצרכים וסובלים אשר פנו אליו לבקש עזרתו.

והוא מצא פנאי בשביל כולם. הוא נענה לכל דורש בלי יוצא מן הכלל. בזמן מלחמת־העולם הראשונה היה ביתו מלא פליטים. הצפיפות היתה גדולה ואנשים ישנו גם על הריצפה. והוא עצמו לא פשט את בגדיו במשך כל זמן המלחמה וכך ישן.

פעם ביקש מתלמידו ר' ואלף קנעלער מלאנצט שיקבץ מעות בעד דבר נחוץ. התלמיד, שהיה מתמיד גדול, סירב לעשות רצון רבו, מתוך נימוק שאינו רוצה לבטל מלימודו. אמר לו הרב: „עכשיו אני מבין דברי הגמרא (חגיגה דף ב' ע"ב): שלושה הקב"ה בוכה עליהן בכל יום: על שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק, ועל שאי אפשר לו לעסוק בתורה ועוסק וכו'. וקשה, מדוע בוכה על מי שאי אפשר לו לעסוק ועוסק? אלא כוונת הגמרא היא, על כגון זה שצריך לעסוק בדבר מצוה ואינו עוסק במצוה, אלא עוסק בתורה — עליו הקב"ה בוכה" (מפי הרב ר' יוסף שטייכעל).

הרב מטרנופול נולד בשנת תרכ"ה בעיר ברודי לאביו הרב הגאון היחסן רבי יהושע העשיל באב"ד, אב"ד סטריסיב, ואח"כ בעיר פאדולושיסק, שם מנוחתו כבוד. נכד הגאון מחבר ספר „פני יהושע", דור עשירי להרבי ר' העשיל. אמו הרבנית הצדיקה מרת גיטל היתה מגזע הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות, נכדת מחבר ספר „תבואות שור" ונכדת מחבר ספר „שערי תשובה". בהסכמה לסידור „אור הישר" כותב שהוא נכד לרבי מאיר פפירש בעל מחבר ספר „אור הישר" ו„טל אורות".

זכו הרב והרבנית מפאדולושיסק למה שלא זכו גדולים וטובים אחרים וראו פרי הילולים בחייהם. הם הקימו משפחה לתפארת, דור ישרים יבורך. כל צאצאיהם היו בעלי שיעור קומה, אנשי מופת. אביו הרב מפאדולושיסק היה גם הוא חסיד בעלז. בני משפחת מרגליות מברוד, שהיו מחסידי בעלז בחרו בו לחתן לבתם. אמו הרבנית הצטיינה כל ימיה בהליכותיה הקדושות ובהתנהגותה הטהורה. היא היתה מחוננת בפיקחות נדירה ובלב חם. דיקדקה במצוות וביראת חטא. יד ביד עם בעלה הרב

יצרו השנים את אופיו המיוחד של ביתם המפואר, אשר היה מיוסד על אדני התורה, מלא בדעת ובחכמה, וכל ילדיהם היו ספוגים מילדות באמונה טהורה, יראת־שמים אמיתית ואהבת תורה. הרב העיד על אמו שבשכבה על ערש דווי קראה לו באישון הלילה ואמרה וידוי. בהקדמה לספרו הוא כותב על אמו:

ועל הטוב יזכר שם אמי מורתי הרבנית הצדיקת החסידה גדולה במעשים ומפורסמת לשבח ולתהלה אשת חיל עטרת בעלה המיוחסת מ' ג י ט י ל ע"ה שיש לה חלק גדול בלימוד התורה של בניה ששמרה אותנו תמיד והשגיחה עלינו בעינא פקיחא שלא נטה אשורינו ח"ו מדרך התורה והיראה. ודכירנא כד הווינא טליא נתנו אותי למורה אחד ללמדני מלאכת הכתיבה ובאת בעצמה לבית המורה והזהירה אותו שלא ללמדני רק כתב עברי לבד ולא שום כתב ולשון אחרת אף שבעצמה היתה מלומדת גדולה מיראתה שלא יזיק לנו זאת ללימוד התוה"ק והתפללה תמיד בעדינו שנהיה ת"ח ויראי ה' זכרה לה ה' לטובה. י"ר שתהיה נפשה ונשמתה צרורה בצרור החיים בין נשמת האבות והאמהות הקדושות ותתפלל גם שם בעדינו שלא תמוש תורה מפינו ומפי זרעינו וז"ז ע"ע, אכי"ר.

סיפר הרה"צ ר' משה רוקח האדמו"ר מקוזלוב להרב ר' בעריש שפירא על אמו של הרב מטארנופול שהיתה חסידה גדולה של אדמו"רי בעלז וכל השידוכים שעשתה עם בניה רצתה שיהיו מחסידי בעלז. מרגלא היתה בפיה לאמר „ותטענו בגבולנו" זה בעלז.

חמשת אחיו היו: רבי יצחק באב"ד אבד"ק טרטקוב, רבי לייביש אבד"ק פאדולושיסק, רבי שלום אבד"ק וורנז', רבי יוסף דיין במיקולינץ, רבי נחמן אבד"ק האליץ. אחותו היתה הרבנית ראדי, אשת הרב מסטריסוב.

הרב מטארנופול אמר על אחיו הרב מפאדולושיסק שהוא גדול בתורה. בספרו הוא מפנה אל אחיו את אלה שיש להם שאלות מסובכות. על אחיו מטרטקוב אמר שהוא צדיק, ואהבו מאוד והיה קשור אליו בקשר הדוק. בתענית אסתר שנת תרפ״ט הגיעה ידיעה להרב מטארנופול שאחיו חולה קשה ושנסעו אתו ללבוב ושהוא צריך לרחמים גדולים. בערב הגיעה הידיעה על פטירתו, אבל מהרב העלימו את הידיעה. בלילה אחרי המגילה ישב במחיצת תלמידיו. גם למחרת, בפורים, לא שאל כלום והתנהג כרגיל. בשושן פורים נהג כמו בכל השנים וכיבד את בני העיר שהיו נוהגים לבקרו ביום זה. למחרת בבוקר השכם לפני התפילה למד עם תלמידיו, ורק לאחר התפילה שאל על אחיו מתי נפטר. אז ראו שידע שאחיו נפטר אלא שלא רצה לבטל את השיעור, אחר־כך ישב באבילות כדין. בתום ימי האבל נסע לטרטקוב ושהה שם שבוע ימים. הוא הטיל על עצמו את הדאגה ליתומים.

הגאון רבי יצחק באב״ד, אב״ד טרטקוב, היה מכניס־אורחים מובהק וביתו שימש אכסניה לכל עובר־אורח שהוצרך לכך.

בילדותו התחנך על ברכי אביו, ואחר־כך — על ברכי חותנו הגאון רבי יואל־משה לנדא, אב״ד דק״ק יברוב, שעל שולחנו היה סמוך הרבה שנים. בנעוריו יצא לו שם של עילוי. רבנים וגאונים, שבחנו את דוד־מנחם הצעיר ותהו על קנקנו, התפעלו מכשרונותיו הנדירים ומידיעותיו היסודיות בגמרא ופוסקים. שמע העילוי הצעיר הגיע גם לאזניו של הגאון רבי יואל־משה, הרב מיברוב. כשסח פעם הרב לאחד מאורחיו, שהוא מחפש עבור בתו שהגיעה לפרקה חתן שיהיה גדול בתורה, הציע לו הלה את הבחור דוד־מנחם, ששמו הולך לפניו כמצויין בתורה וביראה: ,,כבודו לא יוכל לאחל לעצמו חתן נאה וטוב ממנו״. לשמע הדברים הללו אורו עיני רבי יואל־משה, וכאשר נקשר קשר־השידוכין בין בתו לבין רבי דוד־מנחם, לא היה קץ לששונו.

שמחתו בחתן זה היתה כפולה — שהוא בר־אורין ובר־אבהן, גדול בתורה שמנבאים לו גדולות ונצורות ומוצאו ממשפחה מיוחסת. אחרי בואו בברית הנישואין היה סמוך על שולחן חותנו כשהוא פנוי מכל טרדות ומקדיש את עתותיו ללימוד התורה. הוא נתחבב עד מהרה לא רק על בני הבית והמשפחה בלבד כי אם גם על תושביה היהודים של העיירה, בגין תורתו ובזכות מזגו הטוב ומידותיו התרומיות.

אמרו עליו, כי עבר על הש"ס כולו הרבה פעמים תוך עיון ודקדוק מעמיק. באותן שנים קיבל גם מפי חותנו את תורת הרבנות וההוראה למעשה, דבר שעזר לו לא במעט כאשר שימש בעצמו ברבנות. כן למד הרבה שנים ביחד עם הצדיק רבי פייביש מיברוב.

הרב מטארנופול לא היה חניך ישיבה, אלא לבדו גיבש לו את דרך הלימוד באופן עצמאי, והתעלה בידיעת התורה בכוחות עצמו. משחר עלומיו הוליכוהו רגליו לבית־המדרש. סיסמת חיים מרכזית אחת ויחידה ריחפה מול עיניו — שקידת התורה בעמל מפרך וביגיעה ללא גבול. אדיר היה חפצו להקדיש עצמו ללימוד התורה לשמה. שקידתו בתורה במשך כל חייו היתה עצומה. מימי נעוריו ועד יומו האחרון לא פסק פומיה מגירסא, לא הבחין בין יום ולילה. דרכו היתה ללמוד ללא הפסק עד שאזלו כוחותיו ואז היה ישן שעות אחדות, אוסף כוחות חדשים וממשיך בלימודו. עיניו היו תמיד אדומות מחוסר שינה.

תלמידו הרב ר' אלימלך רומפלר מספר, שפעם ביקר אצל הרב מטארנופול במוצאי־שבת והוזמן לסעוד אתו סעודת מלוה־מלכה. באמצע הסעודה נרדם הרב ונימנם קצת. כשהקיץ מנמנומו אמר לר' אלימלך: „בצעירותי לא ישנתי לילות רבים, ועכשיו אני מוכרח לישון". הרב סיפר לו, שפעם בערב שבת ישב בחדר צדדי ליד בית־המדרש ולמד. כיון שהיה עייף, מפני שלא ישן לילות רבים, נרדם וישן עד אחרי הדלקת הנרות. אנשי ביתו,

שדאגו לו על כי לא חזר הביתה, לא הלך למרחץ ולא החליף בגדי שבת — חיפשו אותו עד שמצאו אותו ישן שם.

אחרי נישואיו התנהג בפרישות ובסיגופים והירבה בטבילות. מתוך חיי צער ודוחק עמל בתורה והיה לגאון מופלג. לחותנו הגאון עזר בניהול הרבנות ובאורח בלתי־רשמי היו כל עניני העיירה מתנהלים על פיו. גם בדיני־תורה מסובכים ישב לפרקים. שמו הלך לפניו כגאון וגם כצדיק. אנשים רבים באו לשאול ממנו עצה ולקבל את ברכתו. אצילות פניו כבשה את הלבבות. נועם הליכותיו וזיו פניו עשו על כל רואיו רושם בל ימחה. כל תנועה מתנועותיו היתה צריכה לימוד. נוח לבריות ומסביר פנים לכל אדם. עניו ושפל־רוח, מתון בדיבורו וזריז במעשיו. יהודי יברוב השתאו למראה שקידת התורה שלו. התמדת תורה במידה כזו לא ראתה עינם מימיהם. בכל עת, לילה ויום, ראו את הרב שוקד על תורתו, ופניו לוהטות כלפידים. בחורים דורשי תורה מקרוב ומרחוק נמשכו אחר תורתו ויראתו והרב אמר לפניהם שיעור עיון יום־יום. הוא קירבם קירבה אבהית והורה להם את דרך ה'. נוסף על שיעוריו היום־יומיים היה דרכו להסתגר לילה־לילה עם אחד העילויים שבתלמידיו וקבע לו שיעור עיון ממושך במשך שעות רבות.

הבחור פיישי ראווער הי"ד סיפר, ששמע מפי תלמיד־חכם גדול מיברוב, שהוא ביקש מהרב שילמד אתו, ואמר לו הרב שהוא מסכים לכך רק בתנאי שיבוא בכל לילה בשעה שתים אחר חצות להעירו משנתו. הוא עשה כמצוות הרב והם למדו בלי הפסק עד שהגיע זמן תפילת שחרית.

חותנו הגאון השקיע הרבה בחינוך חתנו יקירו לרבנות. בעת שהגיעה אליו שאלה מסובכת נהג להרצות אותה לפני חתנו ושאלו: „מה הייתה אתה פוסק בכגון דא?" והיה נהנה לשמוע ממנו תשובה כהלכה. ואף הוא עצמו התבונן היטב בזיו פניו המאירות של חותנו ונהנה מעומק סברותיו, מרוחב בקיאותו

ומפיקחותו הרבה בעניני דעלמא. מפי חותנו למד גם להכיר את חייה ובעיותיה הסבוכות של קהילה.

בן נאמן היה לאביו, אבל הרבה הושפע מחותנו, שהתיחס אליו באהבה רבה וראה אותו כבן חביב ויקר. הוא הירבה להשתעשע עמו בדברי תורה וכיבדו מאוד.

הרב מטארנופול נסע לראווע אל הגאון רבי בעריש רפפורט לקבל ממנו סמיכות להוראה. רבי בעריש החזיק אותו אצלו שבוע ימים ודיבר עמו הרבה בדברי תורה. אחר־כך אמר רבי בעריש: „כשרק התחלתי לדבר אתו בדברי תורה ראיתי שזכאי הוא להיות מורה הוראה בישראל בלי כל פקפוק, אלא מכיון שרציתי לדבר אתו בדברי תורה, לפי שנהניתי מדבריו — החזקתיו אצלי שבוע שלם".

בשנת תרנ"ב נבחר לרב אב"ד בסטריסיב במקום אביו. שם התחיל להרביץ תורה ולהפיץ מעיינותיו חוצה. בשנת תרנ"ד, אחרי פטירת חותנו, נקרא ליברוב למלא מקומו. יברוב היתה קהילה עתיקה; על כסא הרבנות של עיר זו ישבו רבנים גדולי תורה ומעש, שפיארו והאדירו את שמה של העיר. היתה זו קהילה של חסידים ולומדי תורה, ומהם למדנים מופלגים, אף כי היו שקועים במסחר. הרב נהג נשיאותו ביד רמה. בשקדו באהלה של תורה בהתמדה מפליאה, התפרסם כמחדש גדול וכמעיין המתגבר בנבכי ים התלמוד ומפרשיו ובהבנת הסוגיות לכל עומקן ורוחבן.

ביתו שימש תמיד כמרכז לחיי תורה. לא פעם ניתן לראות את הרב יושב, כשמסביבו בעלי בתים מבני הקהילה והם עסוקים בפתרון בעיה הלכתית מסובכת או בפיענוח סוגיה קשה. הוא לא נתן לטירדות ולעסקי הציבור שיבטלוהו מלימודו. בעניני הציבור עסק דרך אגב, באקראי וכלאחר יד. את הגמרא והפוסקים לא הניח מידו אף לרגע והתרחק מכל מגע בלתי־הכרחי עם הציבור. בני הקהילה התיחסו אליו בדרך־ארץ ובהערצה גלויה,

בגלל שקידתו והתמדתו, והשתדלו שלא להטרידו יתר על המידה.

בחורים בעלי כשרונות וצמאי תורה נהרו ליברוב ללמוד תורה מפיו. הוא הכניס בלב כולם מידות תרומיות ונימוסים להפליא והם התקשרו אליו בקשרי־נפש חזקים. תלמידיו, גדולי ישראל, הוגים לו חיבה ומזכירים בהמיית־לב ובהודיה את תקופת לימודם אצל רבם הגדול. יחסי ידידות, חיבה והערצה הדדיים שררו בינו לבין תלמידיו. גם אלה מבין תלמידיו שלאחר עזבם את הישיבה שלחו ידיהם במסחר, המשיכו את קשריהם אתו והיו שולחים אליו את חידושיהם בתורה והוא היה משיב להם את הערותיו ומדריכם בדרכי הלימוד. אלה המאושרים שזכו להתחמם לאורו, עודם מתרפקים בכיסופי ערגה על זכר דמות דיוקנו כחד דבי עילאה.

ברגע שהתחיל להיכנס לפני־ולפנים של חיי העיר ותפקידו כרב־דמתא, הומטרו עליו שאלות ובעיות בעניני ממונות, גיטין וקידושין, איסור והיתר, סכסוכים בין שכנים, עניני מוסדות וחברות, מינוי גבאים ותלמוד־תורה וכדומה. אז נתגלה בכל שיעור קומתו כמומחה ליישב הידורים, להשכין שלום, לדון ולהורות. שמעו כמורה־הוראה מובהק נודע בראש חוצות ורבים פנו אליו בשאלות הלכה, דת ודין. בחכמתו ובגאונותו נטל על עצמו הכרעות בעניינים, שרבים לא היו מוכנים ליטול אותם על עצמם.

קרנו עלתה מיום ליום. הוא כתב תשובות ופסקים. צלל במים אדירים ודלה משם פנינים ומרגליות. פסקיו המחוכמים, חידושיו הגאוניים, המצאותיו והברקותיו הפכו לשיחה בקרב תלמידי־חכמים ויושבי על מדין. העיירה יברוב הפכה למרכז רבני, שרבים פנו אליה לקבל דעת תורה. תוך תקופה קצרה הוא נעשה סמכות דתית עליונה בגליציה ומחוצה לה, כתל תלפיות, תל שכל פיות אליו פונים. דעתו היתה דעת תורה

קובעת בעניני הלכה. בתוקף גדולתו הבלתי מעורערת בכל עניני דת ודין הוא נעשה למרכז רוחני ושיפוטי בגליציה.

בשנת תרע"א, ביקשה לה עדת טארנופול רב שיבוא לעירם לשבת על כסא הרבנות, בו ישבו גדולי עולם, ויחזיר את התורה לאכסניה שלה. בהתיעצויות שקיימו ביניהם נאמני טארנופול, ראשיה ומנהיגיה, התגבשה החלטה להציע לפני הרב מיברוב, כי יאות לקבל על עצמו את התפקיד הזה ולהעלות את עטרת רבנותה של טראנופול על ראשו. נקהלו קהילות ונאספו אסיפות ובכולן הובעה דעה אחת ברורה, שהרב מיברוב, שבו מצאו את כל הסגולות הדרושות לנושא משרה רמה זו, הוא האיש הראוי באמת לישא על ראשו את כתר הרבנות בטארנופול, ועל־ידי כך לא תיפסק שלשלת הזהב של רבני באב"ד מדור דור. כתב המינוי, נחתם על־ידי רוב יהודי העיר, פרט לקומץ קטן של אנשים חפשיים שרצו ברב משלהם, ומשלחת מורכבת מגדולי העיר ומחשוביה נסעו ליברוב, התיצבה לפני הרב והביעה את משאלת הציבור כי יאות לעלות על כס הרבנות בעירם.

לאחר שקיבל את הסכמתו של כ"ק מרן מהרי"ד למינוי זה, נעתר הרב מיברוב לבקשת אנשי טארנופול לכהן כרב בעירם. בשורה זו עשתה לה כנפיים בעיר טראנופול והסביבה ומילאה בשמחה את לבות החרדים בעיר ובכולם ניצנצה התקוה כי הרב יצליח להגביר חילים ולשמור על עירם מפני הרוחות הרעות מימין ושמאל. אך לעומתם, החוגים החילוניים אשר חלמו על כיבוש הקהילה ומינוי רב כחפצם, הוכו בתדהמה עם היוודע להם כי מאמציהם עלו בתוהו ופניהם חפו.

תושבי יברוב התנגדו בתוקף ליציאת הרב מעירם. היתה זאת התנגדות כנה וספונטאנית שלא אורגנה על־ידי איש, כי נערץ וחביב היה הרב עליהם. הוא שימש להם כרב ומורה, כידיד ויועץ נאמן בכל התחומים. גם אחרי נטשו את קהילת יברוב, כשפעל כרבה של טראנופול, לא שכחוהו בני יברוב. בהערצה דיברו אודות הרב והירבו לספר על מידותיו התרומיות ועל

התנהגותו המלאה צדקות והקרבה ומסירות אמת לכל הפונה אליו. קשרי האהבה והידידות העמוקים שהיו לו עם רבים מתושבי יברוב לא התרופפו עם צאתו של הרב מהמקום, שם השפיע והטיל את חותמו, חותם האמת והצדק במובנו היפה ביותר, במשך קרוב לעשרים שנה.

כיון שראו בני יברוב כי כלה ונחרצה החלטת הרב לעזוב אותם, התאספו בביתו והתחילו בוכים ומתחננים לפניו לבל יעזבם. הרב הרגיע אותם וביקש מהם שירפו מלהפציר בו בדבר הזה. כשיצא מן העיר באו כל יהודי המקום להיפרד ממנו במעמד נרגש ומזעזע, ורבים ליוהו עד לתחנת הרכבת. בפרשת שלח שנת תרע"א הגיע הרב לטארנופול בלוויית אנשים מכובדים מבני יברוב. כאן הפגינה טארנופול את אוצרה הטוב, את אהבת התורה בלי מצרים, שהיתה חבויה בלבות אנשי העיר. לבושי חג יצאו כולם כדי להקביל פני רבם החדש ולשמוח בשמחת התורה. כל הלבבות הוצפו גלי ששון ברגע הגיעו אל שער העיר ונגלתה דמות דיוקנו הקורנת של הרב, המפיקה שלל אורה. ביום ההוא באה טראנופול על סיפוקה והשיגה את מבוקשה. הרב נעשה לקברניטה ורועה הנאמן, והעטרה חזרה ליושנה. כל בני העיר קידמו את פניו בתשואות וערכו לכבודו קבלת־פנים חגיגית. קהילת טארנופול יצא לשם ולתפארת בכל תפוצות ישראל, גאונים מופלגים העלו את הרבנות בעיר למעלת משרה מכובדת ביותר. הרב המשיך במסורת זו והוסיף חוליה של כבוד לשרשרת זו. עד מהרה התערה הרב בחיי העיר ורבים באו לשאול בעצתו. בעיקר באו תלמידי־חכמים ולומדים והביאו לפניו את שאלותיהם בלימודם והוא ענה להם בעמקות ובהסברה רבה.

עלייתו על כס הרבנות פתחה דף־זהב חדש בדברי ימי הרבנות של טארנופול ובישרה מיפנה מרחיק־לכת בהנהגת העיר והנהלתה, מיוסדת על אדני התורה; נשיאות רמה בעלת משמעות מיוחדת, שיש בה משום העלאה; קידוש כל מערכות הציבור והיחיד בקדושת התורה ובטהרת היראה.

תקופת שפל רוחני, שפקד את טארנופול עקב חדירת המשכילים, אשר טישטשו לא במעט את צביונה התורני של הקהילה בכללה. טארנופול של הימים ההם לא היתה עיירה שעל נופה הרוחני היתה טבועה גושפנקה של תורה. היתה זו עיירה שכללה בתוכה הרבה משכילים ואגודות חילוניות. פשוטי היהודים שבה, היו רחוקים ברובם מריחה של תורה וצאצאיהם לא למדו בתלמוד־תורה אלא בבתי־ספר חילוניים. לא כיהודי יברוב, שהיו קשורים בתורת ה' תמימה וגידלו את בניהם לתורה ויראה, היתה טארנופול. הרב נכנס לפעולה מתוך גישה מחוכמת ובהתיעצות עם רבו כ"ק מרן מהרי"ד, שהדריכו לא לצאת במלחמת־חרמה גלויה כנגד החילוניים אלא לפעול בכלי־זין חיוביים — להקים תלמוד־תורה, לייסד ישיבה ולאט־לאט לתקן פרצות הדת ולנהל הסברה שקטה בין ההמון הפשוט בדברים המושכים את הלב. למטרה זו גייס לעזרתו בעלי־בתים שלבם דאב על שפל היהדות בעיר וכן צעירים אחדים והוא הדריך אותם כיצד לחבב את התורה על ההמון הפשוט והשקיע מאמצים בלי גבול לבסס את החינוך אצל הדור הצעיר. קומץ יהודים נאמנים נהו אחרי הרב וצייתו למוצא פיו. בהשפעתו חזרו גם הרבה מיהודי העיר למוטב. הרב הקים על תילם את מוסדות הדת ופניה הרוחניים של העיר נשתנו כליל. גבול הישיבה המקומית נתרחב, בבית־המדרש נוספו ספסלים והרבה מצעירי המקום נסעו כעבור זמן ללמוד בישיבות שונות. הרב החזיר עטרה ליושנה וטארנופול חזרה להיות תל־תלפיות, שהכל פונים אליו לבקש דבר ה', מקום שממנו יצאה תורה והוראה לישראל. אט־אט נתבצר מעמדו של הרב כפוסק בר־סמכא ושמו יצא לתהילה בכל תפוצות ישראל כגדול בתורה וגם כעסקן ציבורי.

מעת בואו לטארנופול התחיל לזרוח אור קדושתו ותורתו על כל המדינה ומחוצה לה, כי נטל עליו להשיב בכתב לכל דורש ומבקש דבר ה', זו הלכה למעשה, ומשם יצאה הוראה לכל הגולה. כל הרבנים הקרובים והרחוקים השכימו לפתחו

בכל דבר הקשה להם והוא היה החרש והמסגר — הפוסק הגדול בדורו.

שמו של הגאון הלך לפניו. אצילות וגדלות הנפש התמזגו יפה עם כשרונותיו הגאוניים ובצדק ראו בו את הכוכב העולה בשמי הרבנות בגליציה. עתיד מזהיר היה צפוי לגאון הצעיר ששבה את לב כל: את גדולי התורה — בגאונותו בתורה, את החסידים — בהתנהגותו, ואת המוני העם — באהבת ישראל ובמידותיו התרומיות. הוא עשה נפלאות והשיג גדולות בכל שטחי החיים הדתיים בעיר. אנשי העיר כיבדוהו מאוד וגם ראשי הקהילה התיחסו אליו בהוקרה רבה, למרות שכמה מהם היו ממתנגדיו. בטארנופול היה חסיד אחד, מגדולי חסידי בויאן, בשם ר' דוד לבוב, שהרב העריצוהו. ר' דוד זה היה רגיל לאמור, שאחרי הרבי מבויאן, הרב מטארנופול הוא צדיק הדור. הוא סיפר, שבמלחמת־העולם הראשונה היה חבוי יחד עם הרב מטארנופול במרתף במשך תשעה חדשים, והיתה לו הזדמנות לראות את הרב בגדולתו, ומאז החל להעריכו ולהעריצו יותר ויותר.

עינו של הרב היתה צופיה על העיר ועל הליכותיה. בכל עת שניבעו פרצות ונראו בקיעים בחומות הדת, עמד על המשמר והשתדל לסתום את הפירצות בעודן באיבן. תמיד פחד שלא ייכשל בדבר הלכה. פעם הכשיר את המקוה בטארנופול ושלח אחד מתלמידיו להשגיח שהמקוה תהיה יבשה. התלמיד ראה שממקום אחד נוזל מים וסיפר זאת לרב. כששמע זאת התחיל בוכה ומצטער על שקיבל עליו עול הרבנות, אם יכול היה להיכשל בדבר כזה. הוא לא יכול היה להירגע ובכיו נמשך זמן רב.

פעם בערב שבת בא אליו יהודי אחד עם שאלה בעופותיו. הוא לא מצא את הרב, כי הלך לטבול במרחץ. הלך הלה לרב אחר בעיר והוא הטריף את העופות. הצטער האיש מאוד והלך וחזר אל הרב מטארנופול שחזר בינתיים לביתו. הוא הרצה

בפני הרב את שאלתו והרב הכשיר את העופות. לאחר מכן סיפר לו היהודי שהיה קודם אצל הרב השני, ושהלה אינו בר־הכי, כי הטריף את העופות. כששמע זאת הרב, אמר: „אם כן — הכל טריפה" (מפי הרב ר' יוסף שטייכעל).

תמיד בערה בו יראת ה', תורתו היתה לו עבודת ה', משנתו ותפילתו היו אחוזות ודבוקות אצלו זו בזו. הוא היה גאון וצדיק. צדקתו וגאוניותו — שתיהן היו שלובות זו בזו ומשלימות אחת את רעותה, בבחינת שני צדדים למטבע.

עם זה היה מחונן בנפש רגישה ונלהבה. רגשותיו היו באים לידי גילוי בעיקר בלימוד ספרי חסידות. בליל־שבת היה משתפך בהתלהבות סוערת, בניגון ערב ובהתרגשות עצומה. הוא היה לומד בלשון בקשה ותשובה, בניגון של תחנונים קורע לב ונוגע עד הנפש ומתלהב במשך שעות ארוכות. תפיתו היתה בהתפשטות הגשמיות. בזמן אמירת „הלל" ראו אש בוערת בקרבו. בדרך כלל נהג בהצנע, אבל באמירת „הלל" לא היה יכול לעצור בעדו ונכנס להתלהבות גדולה. לפני הפסח עבד ביגיעה רבה. הוא לא רצה לבטל את השיעורים, לכן עשה את כל העבודות בלילה. הוא בירר את החטים ואח"כ טחנם לבד ביגיעה רבה. מכ"א אדר עבד בלילות ולא ישן, ובערב פסח עצמו עבד במשך כל היום ללא הפוגה.

תלמידו הרב ר' אלימלך רומפלר מספר, שפעם נזדמן לו להתארח אצל רבו בסדר ליל פסח. הרב לא האריך הרבה ב„סדר", וכשסיים לקח אתו מסכת פסחים, מדרש רבה ואת הספר „מאור עינים" ופרש לחדרו. בבוקר השכם שמע ר' אלימלך את קולו של הרב הלומד בהתלהבות בוקע מתוך החדר. חשב בלבו שלבטח עוסק הוא בספרי קבלה, אולם כשנכנס לחדר ראה שהרב לומד שולחן־ערוך.

על האמת אשר בלבו שמר מכל משמר ותמיד היו פיו ולבו שוים. מעולם לא העמיד פנים ולא נשא פני איש, ועם זאת היה נוח לבריות, צדיק ועניו. נמנע מלצוות אפילו על הבחורים

הצעירים מבין תלמידיו שלמדו אצלו לעשות איזו שליחות בשבילו או לשמשו, למרות שהיו מוכנים תמיד למלא כל מוצא פיו. הוא פעל בסביבה של חסידים משושלות אחרות וזכה מצדם לכבוד ולהערצה כי חיבבוהו ואהבוהו בגלל תכונותיו הנעלות ואהבת האמת שלו, שלא ידעה פשרות.

סיפר לי תלמידו הצדיק רבי חיים־מאיר־יחיאל אב״ד נארול, שהוא היה נוכח פעם בעת שהרב הטיף מוסר לאחד האברכים, מידידיו הטובים, שהיה מראשי תנועה אחת שלפי דעת הרב היתה פסולה. הרב גינה את האברך לעיני כל הקהל והטיח כלפיו דברים שהרב מנארול היה בטוח שהאברך ייעלב ולא יבוא יותר לבית הרב. למחרת פגש את האברך בבית הרב. כשראה האברך סימני תמהון על פניו של הרב מנארול, אמר: איך אפשר להיעלב מיהודי כזה שהוא כולו אמת ואין לו שום פניה עצמית, ולא היסס להגיד את אשר חשב.

בספרו שו״ת ,,חבצלת השרון״ הוא מופיע לא רק כגאון חריף ובקי בכל מכמני ההלכה וכגדול הפוסקים שבדורו אלא גם כלוחם נגד כל מיני מעשי עוול וסטיות מדרכי היושר והצדק בחיי הקהילה והציבור היהודי ונגד כל מיני שינויים וחידושים במנהגי ישראל שהוכנסו אז על ידי המחדשים. כדאי להעתיק את התשובה (סימן י״ב), שהצדיק רבי ברוך מסערעט זצ״ל אמר שמצוה להדפיסה ולהפיצה ברבים:

,,ב״ה.

,,שלמא רבא להני גברי רברבי ויקירי הרבנים הגדולים. מאורי התורה והוראה עומדים לנס עצתם. גודרי גדר ועומדים בפרץ. ה״ה הה״צ החסיד בנש״ק מוהר״ר שלום מאשקאוויץ שליט״א. ואתו עמו אחוזת מרעהו הרבנים הגדולים חברי ועד הרבנים דק״ק לונדון איש איש כערכו ומהללו. ה׳ עליהם יחי׳!

„יקרת מכתבם במועדו לנכון הגיעני. ולדאבוני לא יכולתי להשיב תיכף, מסיבת אי בריאותי על כאֵב העינים, ואתם הסליחה. והנה אם כי לא אדע מה מצאתם בי. כי מרחוק פניתם אלי. בדברים העומדים ברומו של עולם. ומה כחי להכריע ביניכם. ומה אדע אשר לא תדעו. אך אחר אשר כבר באתם אלי במכתבכם. חלילה לי לסרב לגדולים כמותכם. ומוכרח אנכי לחוות דעתי הקלושה. ויהא רעווא משמיא שישפע עלי רוח ממרום. ללמדני דעת ותבונה. דעת להשיב דבר אמת לאמיתו. כתורה וכהלכה. ויצילני משגיאות.

„בדבר אשר עורר ה' את לבבכם, לחשוב מחשבות. להרים קרן התורה והיראה אשר בעוה"ר ירדה פלאים. ועופר בעפר קרנה. וקמתם לתקן בעירכם חדרים ללמוד בהם נערי בנ"י תורה ומצוה. ונולד חילוקי דיעות ביניכם. קצתם אומרים שסדר הלימוד יהיה כמנהג אבותינו ואבות אבותינו הקדושים מימי קדם. וקצת אומרים, שאולי כדי להמשיך לבם של רחוקים שכבר נתרחקו מדרכי התורה והיראה. כדאי לוותר על מנהגי אבותינו, ולבחור הרע במיעוטו. זאת היא תוכן הויכוח שביניהם.

„ואנא זעירא דמן חבריא, מוכרח אנכי לאמר שלענ"ד וקט שכלי, הדין עם הראשונים, דהנה נלענ"ד דסדר לימודינו עם התינוקות הוא נהוג עוד מימי הש"ס, וילמוד סתום מן המפורש. דמנהגינו עד עתה להתחיל ללמוד חומש עם תינוק בפ' ויקרא, ובמדרש פ' צו אמר ר' אסי מפני מה מתחילין עם תינוקות מת"כ ואין מתחילין בבראשית, אלא שהתינוקות טהורין וכו'. משמע שהיה אז דבר קבוע בישראל לעשות כן וראינו שדבר זה נוהג ע"ע בכל תפוצות ישראל. א"כ מסתמא גם שאר מנהגינו בסדר הלימוד עמהם כמו לפרוט את האותיות במילואם אל"ף בי"ת עם שמות הנקודות קמץ אל"ף וכו' ולא אַ בּ, הוא עוד מימים קדמונים מימי הש"ס או עוד מקודם. ומדקאמר ר"א מפני מה מתחילין ולא קאמר מפני מה נהגו להתחיל, מוכח מזה כדעת זקיני הגאון בתבואות שור סי' ל"ה שכתב וז"ל: ואי משום

שהדינים אלו לא נזכרו בתלמוד אפילו ברמז, תמהני אטו מי קאמר רב אשי דתני ולא שייר מידי ,הרי יש כמה דינים ומנהגים דלא הוזכרו בש"ס, ואזכיר מהם הא דקיי"ל וכו' וכהנה רבות נהנו בדיני תפילין עפ"י שימושא רבא ולא נזכר כלל בש"ס וכו'. אלמא דר"א לא יסד בגמ' כ"א מה דאצטריך ליה. ואם יש שום דבר מקובל אצל גדולי ישראל אעפ"י שלא נתבאר בש"ס תורה היא ונקבל וכו'. וכבר העיד הרא"ש וכו' וז"ל: כי אני מחזיק המסורת שלנו וקבלת אבותינו חכמי אשכנז שהתורה ירושה להם מאבותיהם וכן קבלת אבותינו רבותינו שבצרפת וכו', עכת"ד זקני הגאון בתב"ש ז"ל שהעיד עליו הגאון בנוב"י בתשו' מהדו"ת חיו"ד שהוא ממש יחיד בדורו. וא"כ ה"נ בנ"ד כיון דנראה דהיה נוהג כן עוד מימים קדמונים, י"ל דדינא הוא ולא מנהגא בעלמא. ומסתמא תקנה קבועה היתה מאיזו טעם שהיה להם. ואף אם היה רק מנהג, מ"מ ידוע מדברי הרשב"א בתשו' הובא בתשו' ארי' דבי עילאי שמנהגי ישראל אף מנהג נשים זקינות אין כח בס"ר אותיות לדחותם, כי מנהגי ישראל הם למעלה מהשכל, עיי"ש.

„וא"כ מעתה נחזי אם יש רשות לעקור תקנות קבועות פן יצילו בזה איזו נפשות מחטא. והנה בש"ס כתובות ד"ג ע"ב קאמר הש"ס דמפני הסכנה נהגו לכנוס בשלישי ולא מיחו בידם חכמים. ופריך מאי סכנה אילימא דאמרי וכו' תיהרג נהגו לגמרי ניעקריה אלא דאמרי תיבעל תחילה להגמון ולדרוש להו דאונס שרי. איכא פרוצות ואיכא נמי כהנות, ופירש"י איכא פרוצות דעבדי ברצון ואיכא כהנות דנאסרות באונס ומסרו נפשייה לקטלא. ופריך הש"ס וליעקריה. ופירש"י הואיל וזימנין דאתו לידי סכנה. וקשה לכאורה מי הכריחו לפרש דהקושיא וליעקריה הוא משום סכנה דצניעות דוקא. והא גם משום תקנתא דפרוצות איכ"ל דפריך הש"ס וליעקריה כדי להציל אותם מחטא גדול ביאת א"א. אלא ודאי דהאי פשיטא ליה לרש"י דכדי דהציל פרוצות מחטא לא עקרינן תקנתא דרבנן, אבל משום סכנה הוי

ס"ד דהש"ס לעקור תקנה. ומשני ע"ז דגם משום ספק סכנה לא עקרינן תקנתא, דגזירה עבידא דבטלה וכו', עיי"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד אין לנו לעקור תקנות קבועות בישראל כדי שמא יצילו בזה איזו עוזבי תורה וקלי דעת. ואין לומר דהילדים שבזמנינו נחשבו כאנוסים דהוי כתינוק שנשבה לבין העכו"ם. דז"א דמשום אונס וודאי לא עקרינן תקנתא דרבנן כדקאמר הש"ס שם ולדרוש להו דאונס שרי שמותרין לבעליהם ולא ימסרו נפשייה. וקשה דאדרבא נועקריה כדי להציל אותם מאיסור ביאת א"א באונס. אלא וודאי דגם משום זה לא עקרינן תקחז"ל כדי להציל נפשות העושות עבירה באונס.

„ואין להקשות מהא דאמרינן בגיטין דל"ח גבי האי אמתא דעבדי בה איסורא בכפו את רבה לשחררה. והקשו בתוס' שם דמ"א ע"ב ד"ה כופין והא היכא דעבדי בפשיעה ל"א חטא בשביל שיזכה חבירך. ותירצו דכיון דמשדלת אחריהם לזנות הוי כאנוסין או משום מצוה דרבים שאני. ה"נ אמאי ל"א חטא בעקירת תקנתא דרבנן כדי לזכות הני ילדים דמיחשבו כאנוסין, או משום מצוה דרבים. דז"א דיש חילוק בין לעשות איסור לפי שעה או לעקור תקנתא דרבנן לעולם. ומנא אמינא לה מהא דאמרינן ביבמות ד"צ ע"ב: ת"ש אליו תשמעון אפילו אומר לך עבור על אחת וכו' כגון אלי' בהר הכרמל שומעין לו הכל לפי שעה שומעין לו וכו'. ולגמור מיניה מיגדר מילתא שאני. ופרש"י שם ד"ה מיגדר וכו', שהשיבן ע"י כן מלעבוד ע"ז. הרי דאף דעשה כן להשיבן מע"ז מ"מ רק לעשות איסור לפי שעה כמו שם שהקריב בחוץ בשעת איסור במות, אבל לעקור מצוה לדורות אין שומעין לו אף למיגדר מילתא כמבואר להדיא ברמב"ם פ"ט מה' יסוה"ת ה"ג וד' דאף המוחזק בנביאות כאליהו בהר הכרמל רק לפי שעה שומעין לו ולא לעקור מצוה לדורות, עיי"ש. והמעלה דהיה מוחזק בנביאות מהני רק דעי"ז אנו יודעים שבוודאי יהיה כדבריו בירידת האש ויתקדש ש"ש. וישובו מע"ז ויהיה מוגדר מילתא כמ"ש התוס' שם ד"ה ולגמור הרי אף

דשם הוי המיגדר מילתא וודאי, כיון דאמר כן בנביאות ואפ״ה דוקא לפי שעה שומעין לו ולא לדורות. מכ״ש בנ״ד שאין זה וודאי שיועיל לקרבם למקום, וודאי לא עקרינן תקנתא לדורות. ואף דיש חילוק בין עקירה בקו״ע לעקירה בשוא״ת. דבשוא״ת גם לדורות עוקרין ד״ת כמו שופר ולולב בשבת. מ״מ חדא זה ג״כ אין יכולין לעשות רק חכמי הש״ס. ואחר חתימת הש״ס אין בידינו כח לחדש שום דבר לעקור ד״ת. ובוודאי אם יעמוד מי מחכמי תורה, וירצה לעשות תקנה בזה״ז לעקור ד״ת אף בשוא״ת היינו משמתין אותו באלפי שיפורי. ועוד דכאן הוי בקו״ע שילמדו כדרכי הגוים שלא כמנהג ישראל מאז ומקדם. וברמב״ם הנ״ל בהלכה ד׳ מבואר דגם אם יאמר נביא לעקור מה שלמדנו מפי השמועה אין שומעין. וכאן במנהג קדום כהאי כדברים שלמדנו מפי השמועה דמי כמש״ל.

,,ובפרט מנהג קדוש כהאי שהרגלנו התינוקות להזכיר מילואי האותיות והנקודות בפיהם, והזכרה בפה לאו מילתא זוטרתא היא כמבואר בש״ס עירובין שיננא פתח פיך וכו׳ חיים הם למוצאיהם בפה. ומילואי האותיות שבח הוא להאותיות הקדושות שלנו, שבזה יש הבדל בין אותיות הקדושות שלנו לאותיות שלהם, כמבואר בס׳ בני יששכר, שהאותיות שלהם הם ריקות וחריבות מכל קדושה, ואותיות שלנו מלאים בקדושה. ובכל קוץ וקוץ יש תילי תילי של הלכות ובהם נבראו שמים וארץ ונארגה בהם תורתנו הקדושה. והאותיות הם שמותיו של הקב״ה כמבואר במהרש״א בח״א שבת ק״ד ע״א ד״ה אתו דרדקי ועיי״ש שכתב ונ״ל כי אותיות התורה הן הן שמותיו של הקב״ה וכו׳ ויש בהם סודות בצורת הכתיבה ובהקריאה, עכ״ל. הרי דגם בקריאתם יש סודות. ואיך יזיד איש לשנות בקריאתם והעושים כן לדמות לכל הגוים מחללים את הקדוש ועושים מקודש חול ואומרים ככל הגוים בית ישראל ח״ו, אוי להם ולנפשותם. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שהן אפיקורסים וכופרים גמורים ואין להם חלק בה׳ ובתורתו, אם לא נלמד עליהם זכות שאין בהם דעת ותבונה.

וכסיל לא יבין זאת שיש בתוה"ק נגלה ונסתר, חיצוניות ופנימיות, כידוע מס' הזהר שמקלל מי שאומר שאין בתוה"ק רק פשטיות ח"ו. ואם בענינים גשמיים אנו רואין שמתגלה בכל עת חכמות ופליאות יוצר בראשית, עאכו"כ ברוחניות ובתוה"ק שהיא נובלת חכמה העליונה שבוודאי יש בהם חכמות עמוקות ונפלאות. ואנו מתפללים עי"ז שיתקיים במהרה ומלאה הארץ דעה. והנה אנו רגילים לומר ביהי רצון שלאחר אמירת תהלים בזכות אותיותיהם ונקודותיהם וכו' יתכפר לנו עוונותינו ופשעינו, ואיך לא נבוש להקל בקדושתם, ולנהוג בהם מנהג הגוים, ויהיה סניגור נעשה קטיגור ח"ו.

,,וגם מבואר בש"ס דאף לימוד תוה"ק שלא לשמה מאור שבה מחזירו למוטב, הרי שיש אור סגולייי בתורה שמסוגל לתקן ולזכך את נפשותינו. וכל דבר שהוא בסגולה מי יודע באיזו אופן היא הסגולה יותר מאבותינו הקדושים שמקובלים מאבותיהם ואבות אבותיהם עד הנביאים ועד מרע"ה שקיבל תורה מסיני. ואיך יהין אדם דל השכל ונבזה כמוני לשנות דבר מסדר שסידרו לנו בדרכי לימוד תוה"ק.

,,ובפרט שזה גורם ליקח מלמדים שחבקו חוק נכריה וכל יראת ה' אין בהם, שזה איסור גמור בש"ס וש"ע שילמדו אצלם תינוקות כמבואר בש"ס חגיגה ט"ו ע"ב דרמי הש"ס קראי אהדדי דכתיב ושפתי כהן וכו'. אם הרב דומה למלאך וכו' ואם לאו אל יבקשו תורה מפיהו והכתיב הט אזניך וכו' ולבך תשית לדעתי ולא לדעתם וכו'. ומשני הא בקטן הא בגדול. הרי דקטנים אסורים ללמוד תורה מאדם שאינו הגון. והובאו דברי הש"ס אלו בטור יו"ד סי' רמ"ו. וכן בסי' רמ"ה כתב הטור וז"ל: לפיכך אינו ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה, עי"ש.

,,והנה גוף השיטה החדשה שנתחדשה בזה"ז אצל כמה בני תורה שנכון לוותר קצת ממצות התורה, כדי לקרב בזה את אלה הרחוקים שפרקו עולה מעליהם, זו שיטה חדשה שלא מצינו אותה בש"ס שהיא המקור שאנו דולים ממנה חוקי ומשפטי

התורה, ויש בה כל דרכי התורה והיראה והמוסר. ואחר חתימת הש"ס אין לנו רשות לחדש שום דבר אם לא נמצא ע"ז איזה מקור בש"ס. וכאן אדרבא מצינו להיפך שדרכי התנאים והאמוראים היה, שאם היו רואים שהחלו לפרוץ גדרי התורה, היו מוסיפים לגזור ולהחמיר ולעשות גדר לגדר כדאיתא בחולין ק"י ע"א: רב בקעה מצא וגדר בה גדר. ופירש"י שהיו מזלזלים באיסור בב"ח והחמיר עליהם לאסור גם כחל. וכן בעירובין (ק' ע"ב) רב איקלע לאפסטיא ואסר בגדודא משום דבקעה מצא וכהנה רבות. ואמרינן בש"ס יבמות (כ"א ע"א) דגזרו על שניות משום דכתיב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי. וקאמר שם משל למה"ד דומה לאדם שמשמר את פרדיסו משמרו בחוץ כולו משתמר, עיי"ש. אבל להיפך לתקן במה שנוסיף להקל ולוותר קצת מד"ת, זה לא מצינו והיא שיטה חדשה לא שערום אבותינו ולא ממקום קדוש תהלך. ואם מצינו בש"ס ברכות עת לעשות לה' הפרו תורתיך, הרי כבר פירש שם רש"י (בדף ס"ג ע"א ד"ה מוסיפי') דזה רק כאליהו בהר הכרמל שהקריב שעת איסור הבמות. וכבר הבאתי לעיל דברי הש"ס והרמב"ם דזה רק לפי שעה ולא לעקור לדורות כמש"ל. ואני אומר שהבא לתקן תקנות לזכות את הרבים צריך להיות מקודם בטוח, שלא יוכל לצמוח שום הפסד ותקלה לדת תוה"ק, ואז אם יעלה בידו איזה תיקון מה טוב ומה נעים, אבל להכניס א"ע בדבר שיש בו ספק נזק וקלקלה לאלו שמשמרים את הד"ת, מי נתן לו רשות להכריע, ואין אתה יודע מתן שכרן של מצות, לידע אם לא יצא שכרו בהפסידו. וידוע מדרכי המלחמה ששר הצבא המשובח הוא שמפלס דרכו לשמור קודם את חילו ולהגן עליהם מחרב אויביהם, ואח"כ הוא מנסה ליפול על אויביו, להרוויח במלחמתו. וכלל גדול הוא שמירת הנזק וההפסד הוא קודם לשאיפת השכר והריווח. בא וראה לשונו הקדוש של הרמב"ן, הובא בב"י או"ח סי' תרצ"א וז"ש רואה אני דבריך נכחים וטובים, שאפילו בעסקי העולם כל משכיל בוחר לנפשו הדרך

היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול ואפילו באפשר רחוק, אאכו"כ שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצוה שהם כבשונו של עולם והאיך נניח הדרך אשר דרכו בה אבותינו הקדושים ונכניס עצמנו במקור צר ומשעול הכרמים, עכ"ל הקדוש. והדרך הנ"ל לצאת קצת מגדר התורה כדי להגיע ולתקן ולהרוויח קורא אני עליו כל הדרכים בחזקת סכנה, שענין כל דרך הוא שהולך מביתו לעיר אחרת שבשעה שיושב בביתו הוא בטוח ומשומר ועל הדרך כמה פעמים יש סכנה. ומיהו לשמור א"ע שלא ילך רק בדרך שהוא בטוח ומשומר מכל סכנה, כן הרוצה לצאת מקיר וחומת תוה"ק החוצה כדי להשיג ולבוא לאיזו תכלית טוב מחויב הוא לשמור א"ע היטב היטב שלא יהיה שום חשש נזק ומכשול ותקלה בדרכו.

„וכשאני לעצמי גם גוף אלו החדרים שלומדים בהם תורה, ולשונות העמים, לא יתכנו בעיני ותערובות קודש וחול, טומאה וטהרה, געלה בזה נפשות רבותינו הקדושים ומי שיש לו דיעה טהורה ירחק מזה. וזה שלוש שנים שהייתי בצוותא חדא עם הרב הגאון הישיש בעל חפץ חיים בווארשה, שמעתי מפיו שאמר על החדרים שנוסדו שם בזה הלשון: „די חדרים זענין אויך טריפה". ושמעתי מפי אחד שהיה בקאטאוויץ בעת האסיפה שהיתה שם עוד קודם המלחמה, ועלה ת"ח אחד מריגא על הבימה, איש זקן גדול מאוד, תלמידו של הגאון ר' יוקל עטלינגער מהאמבורג, ופתח ואמר: מי שלא יעסוק בתורה ידקר בחרב זה. שקשה לכאורה מה היה לו לנעוץ החרב הזה בביהמ"ד, הלא מי שכבר בא שם וודאי בא ללמוד, והיה לו לנעוץ החרב בבתי הטריטאות וקרקסאות או בהגמיענאזיומס, ולומר מי שלא ילך לביהמ"ד ללמוד ידקר בחרב, אלא שזאת ידע חזקיה, שמי שכבר יצא לחוץ מחומת התורה לו לא יועיל מאומה. אך עכ"פ רצה לפעול ששם בביהמ"ד יעסקו רק בתורה ולא בדברים אחרים, ולכן נעץ חרב בביהמ"ד, שעכ"פ בביהמ"ד לא יעסקו רק בתורה. ואמנם ע"ז לא נשאלתי מאתכם, אך לשנות מסדר ולימוד תוה"ק

ולדמות לדרכי לימוד אומות העולם איסור גמור הוא לדעתי, כנלפענ"ד הקלושה. והשי"ת יאיר אור על דרכיכם וינהל אתכם בדרך הטוב והנכון שתזכו להיות ממזכי הרבים והמועילים ומשפיעים טוב לישראל.

„כאות נפשכם ונפש הדוש"ת, מוקירכם ומכבדיכם כערכיכם הרב".

כ"ה שבט תרצ"ג.

כדבריו נמצא בספר מהר"י על התורה בפרשת ראה:

„כתיב, את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם תשמרו לעשות לא תסף עליו ולא תגרע ממנו'. ויש לדקדק, דכיון שאמר, לא תסף עליו ולא תגרע ממנו' למה היה צריך להקדים, אותו תשמרו לעשות', דמכיון שלא יוסיפו ולא יפחתו יקיימו ממילא את כל המצוות, והול"ל, לא תסף על כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרע ממנו'. וי"ל שלרמז בא דלפעמים עולה מחשבה בלב שומרי התורה שמוטב להניח מעט מהמצוות והתורה ולא להרבות כ"כ בחומרות וסייגים, כדי שיהיה לתועלת התורה, שעי"ז יוכלו למשוך לבם של אותם האנשים שכבר סרו מדרך התורה, כי כשהאנשים היראים לא יחמירו כ"כ על עצמם יקרבו הרחוקים ולא יסורו לגמרי. לכך כתבה התורה, את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אותו תשמרו לעשות לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו', דגם כאשר תחשבו שעל ידי שתוסיפו או תגרעו תשמרו לעשות, היינו שעוד אנשים יעשו המצוות, בכל זאת לא תוסף ולא תגרע".

„שלום וכט"ס לכבוד ידידי הרב הה"צ הישיש
חו"פ בנש"ק וכו' מו"ה **מאיר** שליט"א
חוב"ק **זבאראז** יצ"ו.

„אחדש"ה, הנה עד כה לא נפניתי להשיב כי לא הייתי בביתי ובבואי הייתי ג"כ מוטרד טובא. וכעת הנני להשיבו, ע"ד אשר שאל במה שנתהווה בקהלתו שמשנים מנהג קדמונים, להעמיד מצבות אצל הרגלים ולא אצל הראש, השתוממתי מאד

מאד על הדבר, כי מי אשר יהין לשנות מנהג קדמונים. וידוע מ"ש הרשב"א בתשו', הובא בתשו' ארי' דבי עילאי כי מנהג נשים זקינות שבישראל אין כח בששים רבוא אותות ומופתים לדחותם, כי מנהגי ישראל הם למעלה מהטבע, עיי"ש בחיו"ד. וכן האריך בשמ"ח בטריפות הריאה כי מנהגי ישראל הקדמונים הם עוד מקודם לחכמי הש"ס והם דין גמור, עיי"ש. ובפרט בענינים כאלה. וגם יש טעם נכון למנהג, דהא מבואר בס' הקדוש מעבר יבק בחלק אמרי נועם פ"א ומ"א ענין המצבה. וכתב שם בפ' מ"א וז"ל: וכן במשנת שקלים וכו' עושין לו נפש על קברו וכו' מ"מ נייחא אית למת מיהא בנפש ולאנשים דעלמא וכו' ולרשום להם איזה מקום כבודו וכו' ולכן מציינין מקום לגוף שיוכל להתפלל אצל הראש וכו', עכת"ד עיי"ש. הרי מפורש שמה שהולכין להתפלל על הקברים מקום התפלה הוא אצל הראש, ולכן מעמידין שם המצבה. והמנהג להניח ידו השמאלית על המצבה ולומר שם פסוקים ונחך וכו' כמ"ש הבר"י והשע"ת באו"ח סי' רכ"ד בשם הקדוש מהר"א אזולאי זקינו של החיד"א ז"ל. והמחברים הללו הבעמ"ח ס' מעבר יבק והמהר"א אזולאי היו מגדולי המקובלים ומגדולי הקדושים העליונים, וכיון שהמצבה עושין לכבודו של הנפטר ועושין אותה נאה ויפה חולקין כבוד לראש שהוא אבר היותר מכובד שבאדם להעמידה שם כמו שנהוג לענין הטהרה דמתחילים מהראש בנוי על הפסוק ראשו כתם וכו' שמתחילים מלמעלה למטה: ראשו, עיניו, מעיו, ידיו, שוקיו וכו' כמבואר במעבר יבק במקומו. ומצינו בש"ס שבת ונדרים ג"כ שכינה למעלה מראשותיו של חולה, הרי דעיקר השראת שכינה הוא ג"כ אצל הראש ובכ"מ חולקין כבוד לראש כמבואר ג"כ במס' תמיד פ"ד לענין הולכת אברים לכבש דהיו עומדין בשורה והראש בראשון עיי"ש ואיך שייך לומר טיפשות כזה לשנות מנהג להקדים הזנב להראש. ולולי שכת"ה אמר לי שהדבר יצא מפי הרב המנוח מו"ה... ע"ה שהייתי מכירו, הייתי אומר שאיזו מינות נזרקה במי שרוצה לעשות כן לשלוח ידו במנהגי

ישראל הישנים. וירא אנכי מאד שבנפשו עשה זאת הרב הנ"ל שזה גרם קיצור ימיו ר"ל, שלא האריך כלל אחר העמדת המצבה לבנו באופן הנ"ל שרא לי' מרי'. ואם היו אנשי זבאראז שומעים לי לגמול חסד עם הרב הנ"ל שיהיה לו שם מנוחה, טובה גדולה היו עושים לו מאד לשנות מקום המצבות ולהעמידם אצל הראש כבראשונה. וגם להמצבה שלו ושל בנו יעשו כן, ויחזיק להם טובה בעולם העליון. והשי"ת ירחם ויתקיים במהרה ויבולע המות וכו' וחיים ושלום על כל ישראל.

„כ"ד ידידו דוש"ת מברכו בשיבה טובה דשינה ורעננה,

„דוד מנחם מאניש באבד אבדפ"ק **טארנאפאל"**

קטע ממכתב שכתב הרב מטארנופול לגדול אחד בשנת תרס"ד

„...ולא אוכל לכבוש מילתא ששמעתי מאדמו"ר הרה"צ שליט"א, הנה תלמידי המגיד הגדול ממעזריטש שאלו להמגיד אם אינו חושש לדברי חז"ל שכל הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה וכעובד ע"ז, ומדוע אינו נושא פעמיו לארץ ישראל. והשיב לתלמידיו: הנה הרמב"ן כתב ומובאים הדברים בכמה ספרים ובספר חרדים כי הבאים לארץ ישראל חייבים להזהר מאד מאד בשמטה ובכל המצוות התלויות בארץ, כשם שהיו זהירים לקיימן האמוראים הדרים בה, כדאיתא בירושלמי, כדי שלא תהא מצות הדרים־בארץ־ישראל באה בעבירה של ביטול המצוות התלויות בה, ונמצא הפסדן יותר על שכרן. ובעל ספר חרדים אחר שכתב בהמיית לבו באהבת הארץ, כתב: הבאים לארץ־ישראל ואין שמים על לב כי הם בהיכל המלך ומורדים ופושעים ומרבים במשתאות של סעודת מריעות ומרזחים, עליהם הכתוב אומר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה. ולא יעלה על לבם שאחרי מותם ישארו בארץ ישראל, אלא במותם יגרשום חוצה ככלבים. והרמב"ן בפרשת אחרי מות בשם הספרא הביא: ולא תקיא הארץ אתכם, ארץ ישראל איננה כשאר ארצות, אינה

מקיימת ידי עוברי עבירה וכו'. לכן כל אדם יחרד בבואו אל ארץ ישראל להיות ירא שמים כפל כפלים ממה שהוא בחוץ לארץ, וידע כי בבית המלך הוא, עכלה"ק.

„והנה מדברי בעל החרדים יש לראות כי כבר בימיו היו בארץ ישראל מורדים ופושעים. ועוד אגיד לכם טעם בדרך צחות. כתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאוד וגו' והנה המקום מקום מקנה. וקשה לתפוש למה ספרה התורה שהיה לבני ראובן וכו'. אך הענין חשוב. דהנה בני ראובן ובני גד טענו שיש להם קנין ברבם משה ע"ה, וכיון שרבם נקבר בעבר הירדן אינם רוצים לעזוב המקום, אלא להשאר במקום המקנה. וכך אני לא אוכל לעזוב הארץ והאדמה שבה נקבר הבעש"ט. ודין לעבד להיות כרבו. ואני אומר שכל איש אשר לבו ידבנו לעלות, עליו להתאגד ולהתדבק עם הקדוש בעל החרדים בלימוד בספרו הקדוש, ועד שה' לא יכין לבנו ויזכך נפשנו שנהיה ראויים לעלות, אנו מתפללים בכל יום לבנין ירושלים ושישיב ה' נדחינו ובזה אנחנו מודיעים אמונתנו כי יש אחרית ותקוה. והיריעה קצרה למסור כל אשר שמעתי בזה מפיו הקדוש של הרה"צ אדמו"ר שליט"א".

בספרו זה נתגלו גדולתו ואהבת התורה שלו. אחת מתשובותיו הוא מסיים במלים: „הכותב בנחיצה למען חיזוק ידי שוקדי על דלתות התורה. יהי רצון שיעלה ויצליח ויזכה לקבלת התורה בשלימות ובשמחה בתוך כלל ישראל. תשובה אחרת הוא מסיים כדלקמן: „ועתה הנני להשיבו כחפצו למען חזק ידי שוקדי על דלתות התורה". ובמקום אחר הוא כותב: „והנה אמת ונכון כי עמוס טרדות אנוכי, אבל למען חזק ידי לומדי תורה ושוקדי על דלתותיה לוקח פנאי לעיין בדבריו העיקריים ולהשיב לו כחפצו".

ראויה לציון אהבתו לאדם השוקד על לימוד התורה ואת המוסר נפשו עליה. אהב כל תלמיד שלמיד בישיבתו ושמח על

כל חידוש בתורה שחידשו ועודדם. התעניין במצבו של כל אחד מתלמידיו, התמצא בבעיותיהם ותמיד חיפש דרכים איך לעזור ולתמוך בזקוק לעזרה. עם כל שאר עסקיו בצרכי ציבור ומעשי החסד שלו עם הבריות, שם את כל מעינו בישיבה ונשא בעולה.

דאגתו לתלמידיו היתה כדאגת הורים לבניהם. כשראה תלמיד שפניו חיוורים, נחפז מיד לשלחו אל הרופא. לעתים תכופות היה מפציר בתלמיד שירבה בשינה ובאכילה, או אפילו למעט בשעות הלימוד שלו, אם חשש שהתמדתו המופלגת תערער חלילה את בריאותו.

את עיקר מרצו היפנה הרב לעידוד תלמידי־חכמים מבני הישיבה, עליהם שפע אהבה, ובכל שעת הכושר היה מפארם ומשבחם. כחג היה לו היום בו הרצו לפניו הבחורים את חידושיהם בתורה, או כאשר תלמיד שטח לפניו את בעיותיו בתלמודו. הוא גם לא נמנע מכל עמל כדי לענות להם ולתרץ את בעיותיהם.

הוריו של הרב ר' אלימלך רומפלר, שהיה אחד מתלמידיו, התנגדו לנסיעתו לישיבת טארנופול ונעתרו לו בתנאי שלא ישהה שם זמן רב. כשעברו חדשים אחדים ובנם טרם חזר הביתה, כתבו אל הרב וביקשו ממנו שישלח את ר' אלימלך הביתה. כשקיבל הרב את המכתב, קרא לר' אלימלך ושאל אותו אם בא לטארנופול בהסכמת הוריו. סיפר לו ר' אלימלך, שהוא נסע ללא רשותם. שאל אותו הרב: „ומה יהיה אם לא ישלחו לך כסף?" השיב לו: „הבוטח בה' חסד יסובבנהו". כששמע זאת הרב לא הציק לו יותר בשאלות. לימים נודע לר' אלימלך דבר המכתב שכתבו הוריו אל הרב ושהרב הריץ מכתב אל הצדיק מקפיטשניצא וביקש ממנו שידבר אל לבו של אביו שיסכים לשהותו של בנו בטארנופול. בהשפעת הצדיק מקפיטשניצא כתבו ההורים אל הרב מכתב שני ובו הסכימו שבנם ילמד בטארנופול. כעבור זמן, בהיות הרב בבעלז, פגש בתלמידו ר' יהושע פישלר

וסיפר לו בשמחה: „אתה יודע, קיבלתי מכתב מהוריו של אלימלך והם מסכימים שישאר אצלי".

פעם אמר לר' אלימלך, ששמו ישראל אלימלך, בבדיחותא: „שמך ישראל מלך. אם תעבוד על עצמך — אתה יכול להיות מלך ישראל".

את מפעל חייו ראה בהרבצת תורה. במשך יותר מחמישים שנה רצופות הרביץ תורה לתלמידים. ישיבת טארנופול הפכה מרכז לבני תורה מופלגים. עילויים שנפשם חפצה לעלות ולהתעלות במעלות התורה נסעו לטארנופול. ואמנם נאספו אליו מן הטובים והמובחרים של הצעירים לומדי התורה ברחבי גליציה. וכשם שכהונתו בישיבתו לא מנעה ממנו עסקנות ציבורית ענפה ומגוונת, כך לא פגמה העסקנות הציבורית באחריותו כלפי הישיבה. על אף טרדותיו העצומות בעניני הכלל, הספיק גם להשגיח וללמוד עם תלמידיו ולדאוג לקיומם ברוח ובחומר, ומצא זמן לכל ועת לכל חפץ, כי היה איש מעשים ורב־פעלים במלוא מובן המלה. מעולם לא ישב בטל ולא השתתף בשיחה בטלה. כל לילה קם בשעה שתים, בשתיים וחצי הלך למקוה. כשחזר מן המקוה למד שיעוריו, והוא לבד הרתיח קפה, שיהיה מוכן לתלמידיו. אחרי שעה ארבע הוא העיר את תלמידיו והגיש להם את הקפה שהכין עבורם.

תלמידו רבי ואלף קנעלער מלאנצט, שהיה משמשו בשנים האחרונות, סיפר, שעד השעה עשר וחצי בלילה קיבל הרב את אנשי העיר ולא ידוע באיזו שעה שכב לישון, אבל הרב ציוהו שבשעה שתים ורבע יעירו משנתו, כי בשעה זו היה הולך למקוה, אפילו בימות הכפור. בחורף היו ידיו נפוחות עד זוב דם כתוצאה מטבילתו במים הקרים של המקוה, ולמרות זאת לא הפסיק ממנהגו זה. בשעה שלוש אחרי חצות ישב ללמוד זוהר בקול תוך התפשטות הגשמיות. ממש לא הרגיש מה שמסביבו והיה כלפיד אש. כך ישב ולמד עד שעה ארבע לפנות בוקר.

את השיעורים לימד בשבתות ובימים טובים כבימי חול, משעה חמש בבוקר עד תשע וחצי. מחצית הזמן של אותן שעות למד גמרא ותוספות ובמחצית השניה למד שולחן־ערוך. לימודו היה ביגיעה ואמר, שעיקר תורה לשמה היא ללמוד ביגיעה, לחדש חידושי תורה, לזכך הגוף. וזה אפשר להשיג ע״י יגיעה בתורה.

השיעור שלו לא היה מורכב מחידושי תורה גרידא. יום יום היה לומד דף גמרא עם ראשונים ובאמצע לימודו היה משמיע איזה חידוש. על הבנתו של כל ענין וענין היה עמל בצוותא חדא עם התלמידים. יחד היו מנתחים את הסוגיא, חודרים למעמקיה, מתחפרים ומחטטים עד שנתגבש החידוש. הרב היה משמיע מדי פעם איזו הערה בודדת, רעיון יסוד כלשהו, עתים נוצר מכך חידוש גדול ועתים היו כל היסודות מתפוררים והופכים לאַין אחרי עיון וביקורת הגיונית.

הוא הקפיד שהתלמידים לא יאחרו לשיעורים. תלמידו הרב ר׳ שאול־דוד אסטרייכר מספר, שאירע פעם והתלמידים איחרו לשיעור של השכמת הבוקר בשעה ארבע וחצי. סיפר להם, שה„חתם סופר״ אמר פעם לתלמידיו, שכל מי שיחסיר שיעור אחד משיעוריו, יראה ויבין רק לאחר שנים שזוהי אבידה שאינה חוזרת.

התורה היתה חמדתו, נשמתו ותמצית חייו. בהבנתה הגה ושקד יומם ולילה. השיעורים שלו הבהירו את הסוגיות הקשות ופתחו את צינורות המוח של כל אלה שיצקו מים על ידיו.

בלימוד התורה ראה הרב את השתקפות החיים ואת החסידות. הוא אמר: „תמה אני כיצד אפשר לצעוד צעד אחד בלי ללמוד תורה; ואם לימוד — אזי לימוד בעיון, כי מי שלומד בלי עיון והבנת הדברים — מנין תהא לו יראת שמים וממה ישאב חסידות אמת״.

היה רגיל לספר לתלמידיו, שהצדיק רבי חיים מצאנז, אמר לעת זיקנתו: „איפה הם הימים שבהם היה ה,חושן משפט' למעלה, וה,קצות' וה,תומים' היו מתחת ל,חושן משפט'?"

הוא החשיב מאוד בחור שלמד ונהג לומר: „לא עם הארץ חסיד". וכשראה בחור יראי־שמים שלמד, שמח אתו מאוד וביטל את עצמו בפניו.

השיעורים שלו עם התלמידים תרמו גם תרומה גדולה לאהבת התורה. תענוג היה לראותו בזמן לימודו כשהוא מוקף תלמידים השותים בצמא את דבריו. מרטט היה לראות ולשמוע כיצד הוא בעצמו היה חדור כולו פחד ויראת הקודש בשעת הלימוד ובאיזו יראת־כבוד הזכיר בעלי מימרות.

האש הקדושה בלבו בעת אמירת השיעור, האימה והיראה שאפפו אותו, השפיעו על תלמידיו להגיע לאהבת התורה ולאמונת חכמים. כוחם של השיעורים היה יפה להחדיר בלבבות תוכחה ומוסר, שכן ראו את המציאות תורה חיה. השפעתו הגדולה על תלמידיו נבעה, בעיקר, מאהבתו הגדולה ומסירות נפשו לתורה ומענוותנותו הגדולה יחד עם קדושתו ואהבת הבריות שקיננו בלבו. הוא השתייך לאותם האנשים, שמתוך נשמתם נשבה מין רוח קדושה, שטיהרה וזיככה את האויר שמסביב להם, וכל הקרוב אליהם הרגיש, שהמקום אשר הוא עומד עליו קודש הוא וכשהוא מתעכב זמן־מה הוא נעשה מושפע מהם, קולט מרוח הקדושה שלהם ונעשה זך יותר וטהור יותר, שכן האיש הטהור מטהר במראהו בלבד. הוא היה מחנך בעצם ישותו, בעצם מגעיו עם התלמידים, בדמותו האצילית, ברמתו הרוחנית, בקסמו האישי, ברוך ובטהור שהיו נסוכים עליו, בקוי החן והחסד שהיו משוכים על פניו.

אצל הרב מטארנופול אין ללמוד רק ענוה, קדושה וטהרה, חסידות ופרישות. תלמידיו ראו אצלו דברים מופלאים, כוחות טמירים, נדירים וגלויים, שהרעידו את הלב ואת הנשמה והם שהוציאו לו מוניטין ופירסמו שמו למרחקים.

תלמידו הרב ר' יוסף שטייכעל מספר, שפעם למד עם התלמידים מסכת יומא. דרכו היתה ללמוד פרק אחד גמרא ותוספות ואחרי שגמרו את הפרק חזר ושיננו עם התלמידים. במסכת יומא ישנם שני דפים, מט"ז עד י"ח, שבהם מדובר בענין מידות ובנין בית־המקדש. בעת לימודו בפעם הראשונה עם התלמידים דילג על שני הדפים האלו; כשחזר על הפרק בפעם השניה, אמר להם: כיון שיש לנו בדור הזה איש צדיק כבעל ה„חפץ חיים", הדורש ומבקש ותובע מהלומדים, שילמדו סדר קדשים, כדי שיהיו בקיאים בעבודת בית־המקדש, שבמהרה יבנה, כדי שנוכל לעבוד עבודת המקדש — לכן אני רוצה לקיים בזה דבריו הקדושים ונלמד גם את שני הדפים האלו.

בשעה עשר הלך להתפלל. תפילתו היתה בהתלהבות, ברשפי אש והשקיע בה את כל כוחו. היה כולו חוצב להבות אש. אחרי התפילה נשאר יושב עטוף בטלית ועטור בתפילין עד שעה אחת ולומד. עד אז לא בא אוכל לפיו, רק בשעה אחת הלך לביתו ואכל ארוחת־בוקר וצהרים גם יחד. אחר־כך למד עם הבחורים, שהיו צריכים לקבל היתר הוראה וסמיכה לרבנות, הלכות במשך שעתיים.

הוא השתדל להקנות לתלמידיו שיטה בלימוד ולימדם לשחות מכוח עצמם בים התלמוד. הוא לימד אותם אופן החשיבה ודרכי ההסברה, פיתח את הכשרונות הטבעיים של כל אחד ואחד והמריצם להתקדמות עצמית. ידע לשכנע בהסברה ישרה, בהשכל ודעת ובהגיון בריא. שיטת לימודו היתה עיון והתעמקות חריפה. בעיקר בירור הלכה למעשה, אגב תורה מתמדת להגיע לאמת שבסברה, בגישתו הישרה לסוגיא אותה למד. הוא התרחק מן הפלפול והתבצר בתוך הבנה יסודית ומעמיקה של הענין הנידון. הוא לא נתן לבנות מגדלים על החול, אלא הניח יסודות איתנים לחידושיו המבוססים על דברי ראשונים ואחרונים מעוגנים בדברי הש"ס. את סלידתו מדרכי הפלפול יש לראות מדבריו בתשובתו לשואל אחד: „והקשה קושיא ארוכה, קשורה חבל

בחבל, נימא בנימא". לא ממרחק הביא לחמו, כי אם מן השדה עצמו. חרש ועדר, העמיק במחרשה ובמעדר כדי להגיע לשרשי האמת וההבנה, ועם זה למד הרבה לבקיאות.

בהסברו הנפלא היטיב להסביר את הסוגיות הקשות והמסובכות בצורה הקלה והפשוטה ביותר. היתה לו דרך הסברה קלילה ומשכנעת, שהפכה את הכל לקל ומושך את הלב. במלים מספר פשט את הסוגיא, התיר סבכיה, החליק על נפתוליה, עד שהיתה ברורה ומובנת ללא כל בעיות, תקלות או מעצורים.

התלמידים ששמעו תורה מפיו מדברים עליו בהערצה ומזכירים אותו בחיבה. הם קשורים אל רבם בהערצה לאין שיעור וגבול. הוא היה משפיע לא רק בלימודו, בהסברה ובהדרכה, אלא בכל אישיותו, בכל הגה וניב שיצאו מפיו. שיחות־חולין שלו, לא רק שהיו צריכות לימוד אלא היו בעצמן לימוד. כל תנועה, כל מעשה וכל הנהגה היוו לימוד. הוא זכה לראות פרי בישיבתו הקדושה: רבנים וגדולים שנתחנכו בישיבתו — מהם היושבים על מדין ומשמשים בהוראה, מהם המתפרנסים מיגיע כפם או ממסחרם, הצד השוה שבהם — כולם קובעים עיתים לתורה וכולם יראים ושלמים.

קצרה היריעה מהכיל וקשה מאוד למצות את מעשיו ופעולותיו במסגרת זאת. אם כי להרב מטארנופול ניתן מצע רחב יותר במסגרת זו, לא מוצתה הפרשה. אין הדברים המסופרים כאן אלא אפס קצה של פעילותו, יען כי כל רגע מרגעי חייו היו מלאי תסיסה ופעלתנות.

על תלמידיו הרבים בארץ ובחו"ל, מעריציו ומכיריו החובה לאסוף את כל דבריו ומאמריו ולהוציאם לאור בקובץ מיוחד. בזה ננציח את שמו הבלתי־נשכח ונוכל לחנך ולקרב את הדור הצעיר לדמותו המזהירה של גאון וצדיק זה.

כדאי להביא כאן מה שכותבים עליו חתניו, גדולי תורה ויראה, בהקדמה לספרו „חבצלת השרון" חלק שלישי:

„תלי״ת שעשינו היום חסד עם אדוני, וחפץ ד׳ בידינו הצליח להעלות על מזבח הדפוס הספר התורה הזאת, שו״ת **חבצלת השרון מהדורא תנינא** שו״ת יקרות להלכה ולמעשה ופלפולים עמוקים רובן בסדר קדשים מכ״ק אדמו״ר הרב האי גאון הקדוש רבן של ישראל מרן **דוד מנחם מאנישבאב״ד** זצוק״ל זי״ע האבד״ק ור״מ בעיר **טרנאפאל.** אשר כבר זכו ספריו הראשונים שו״ת חבצלת השרון ח״א וח״ב לכתר שם טוב שנתקבלו באהבה וחיבה יתירה בין גדולי המורים ותלמידים. ורבים שתו וישתו ליהנות מאורו וזיו חכמתו, וכמעשהו בראשון כך מעשהו בשני, דברים ברורים, בסברות חמדים ועמוקים כפתור ופרח משוקדים, ואף אמנם שכמעט רוב התשובות שבספר הנוכחי כתב רבינו זצ״ל בעת חליו, בשעה שהיה נודד מביתו, והרבה מהם כתב בשכבו על ערש דוי במדינה רחוקה מדינת שווייטץ שהי׳ אז מחוסר ספרים, ואפי׳ ספרי הפוסקים כמו השלחן ערוך ודומיהן לא הי׳ עמו, רק ש״ס קטן דפוס חורב [כמו שמתנצל א״ע באיזה תשובות שבספרו] אבל כל אלו המניעות, לא עצרו אותו מלעבוד עבודתו הקודש שסלל לו מנעוריו להשכים ולהעריב באהלו של תורה וכ״מ שהלך ביתו עמו, ותלמודו בידו, וחרז בכח גאונו וזכרונו הנפלא מש״ס לפוסקים, לסקור בסקירה אחת, קולע אל השערה, בבירור הלכה ברורה, בדעת ותבונה, כאיש דגול מרבבה, זקן ויושב בישיבה.

„ועל זה דוה לבינו, כי נפלה עטרת ראשינו, חשכו המאורות, ונטלה האשכולות, אשכול שהכל בו צמודים, תורה, עבודה, וגמילת חסדים, בכל עמודי עולם האלו הצטיין א״ע ביתר שאת ועוז עד שהי׳ למופת דורו.

„תורה בו הי׳ שעשועי׳ כל ימי חלדו. ומראשית נעוריו הי׳ שקדן עצום ונפלא שאין כמוהו **דוד** ישן שינת ארעי והיה מעורר השחר לעסוק בתורה. ורכש לו ידיעה בכל מקצועי

הש"ס וראשונים ככל גאוני הזמן. אבל לרוב ענותנותו ופרישתו, לא רצה לצאת מד' אמותיו להראות חזותו לרבים, רוב גדלו ורום ערכו, וישב לו בחדרו משוקע בים התלמוד והפוסקים הצנע לכת שלא יכירו בו, שלא יהי' מוטרד להפריעהו ממנוחתו ועבודתו. ואך בשנת תרע"א כאשר נקרא מאת ראשי וטובי העיר טרנאפאל לשרת שם בקודש בתור אב"ד והתאספו אליו שמה עדרים עדרים. צאן קדשים. צעירי ישראל. להקשיב לקח מפיו להשקותם ממי באירו. באר מים חיים. מאז החל כוכב מזהיר הזה להזריח אור לישרים. ובכח גאונו ושקידתו הרב, העמיד תלמידים הרבה. גדולים בתורה ויראה. אשר כבר זכו מהם שיהי' פקיע שמיהו לרבנים ומורים בישראל. וכאב רחמן ונאמן סיכך עליהם וביותר לבני עניים לפרנסם בחומר וצורה. לשכללם באוצר המדע ותושי'. ולהדריכם בדרך החסידות והיראה. ובמעט ימים נתפרסמה ישיבתו הגדולה ע"פ תבל ונתוספו ספסלים בבית מדרשו. והתחילו גם חכמי מדינה ומדינה, לדרוש ממנו עצה ותושי' להלכה ולמעשה, בפלפול וחידוד, והוא, למרות שלא רצה לצאת ממחבואו, הכרח לגלות מעיין חכמתו הגדולה ובעים רוחו השיב לכל שואל ודורש את ד' ברוב חריפותו ובקיאותו, בהסברה זכה ועמוקה. ואף שהשיעורין עם הישיבה לקחו מאתו את רוב העת כי למד לפעמים עמהם ג' שיעורין ביום [כאשר יכתוב באחד מתשובותיו] ושיעור אחד התמהמה ערך חמשה שעות מן שעה החמישית קודם אור הבוקר עד ערך שעה עשירית ביום. וגם טרדותיו העצומות בעיר הגדולה הפתוחות לקודש ולחול. אבל כל זה לא מנע אותו לחיבת חכמי התורה מלהשיב להם תשובות ארוכות כיד ד' הטובה עליו כדי לרומם ולפאר קרן התורה ולומדי', אשר זאת הי' משוש נפשו ושעשועי חייו ללמוד וללמד בעל פה ובכתב עד כמעט יומו האחרון, אשר גם במשך ימי חלי' שהי' מוכרח להיות כלוא בחדרי משכבו מוטל על ערסו, לא פסק פומו מגירסא גם בלימוד התלמידים, במסירת נפש ויגיעה רבה, שאין כמוהו, והתגבר על היסורים כליש וכלביא, וקיבל את

היסורים באהבה. וגם בעת שהי' במדינת שווייץ התלקטו אליו איזה תלמידים מופלגים והגיד לפניהם שיעור קבוע מדי יום ביומו. ולשער עד כמה הגיע גודל שקידתו והתמדתו ושמחתו בלימוד התורה גם אז בעת חליו הנני מעתיקים בזה את דברת קדשו שכתב משם לאחד מחתניו הרבנים הה"ג שליט"א בשנת תרצ"ו בזה"ל:

„והנה גם אנכי שבעוה"ר זה יותר משתי שנים שאנכי מדוכא ביסורים רח"ל וקרוב לשתי שנים שהשלכתי מביתי ומזרעי ומאוהבי למדינה רחוקה למקום שאינו מהישוב, לולא שבחמלת השי"ת נתן בלבי גם עדותיך שעשועי, לא הייתי עצור כח לעמוד בכ"ז וקורא אנכי על עצמי לולא תורתך שעשועי וכו' תה"ל יתברך שלמדתי בכאן ששה עשר מסכתות קרוב לחצי ש"ס וכל מס' ארבעה פעמים כאשר הייתי רגיל מנעורי ואנכי מקוה שזה חלקי מכל עמלי, (אבקש שלא לעשות מזה פומבי כי רק לך אני כתוב מזה שתאחז גם אתה דרכך בקודש לעשות כן) ולא יוכל שום אדם להכחיש מקרא מלא פקודי ד' ישרים משמחי לב, נוסף עכ"ז הנה כפי מקריות העת נראה כי יש לנו לקוות שבמהרה תקרב גאולתינו ופדות נפשינו, ומה יפה אף נעים יהי' מאד לתפארת אבותינו הקדושים ראשי המשפחות הגדולים כשיהי' שרידים מבני בניהם עוסקים בתורה ונושאים ונותנים בה ומשתעשעים בה ומתרפקים על אהבתה שכל חפצים לא ישוו בה וכל העולם והכבוד המדומה אינם כדאי לעזוב אותם בשבילם". עכלשה"ק.

„דבריו הקדושים האלה הם כלפיד אש בוערים באהבת התורה, עד שכל הרפתקאות והמכאובים שעברו עליו, לא יכלו לזוז אותו מאהלה של תורה עד ימיו האחרונים שנתקיים בו אדם כי ימות באוהל, שגם בימיו האחרונים ממש השיב תשובה לאחד מתלמידיו ממדינת שווייץ, ובאמצע הכתיבה נחלש מאוד ולא הספיק עוד לגומרה ועלתה נשמתו שמימה.

„בעבורה מנחם יצא לעבודת המלך והצטיין ג"כ א"ע למיוחד בדורו שעבד את ד' בכל נפשו ומאודו. ומה נאדר. בקודש נאדר. כאשר התגבר בתפלה. לנורא עלילה. בכוונה שלימה ורצוי'. באמרות טהורות. ובכיות עצומות. הרגיל א"ע ואת ביתו. בקדושה יתירה ופרישות. כמעט בכל יום טבל א"ע במקוה טהרה. בזריזות ושמחה יתירה. קיבל ע"ע סגופים ועינויים שונים. לזכך את חומרו וגויתו. אל צורה וכלי שלימה. כאחד ממלאכי מעלה. וכל דרכו ועבודתו הי' עפ"י חכמת מרן הר"י בעש"ט ובני היכלו. רבנן ותלמודיהון. בהתלהבות עצומה ובדביקות נפלא בשמחה רבה. התדבק א"ע לצדיקי הדור והתאבק בעפר רגליהם וכ"פ בשנה הסתופף בצל הקודש בבעלזא. והם קבלוהו באהבה ובשמחה רבה. ידעו להוקיר את רב צדקתו וקדושתו. והעמידו אותו בראש המחנה. בכל עת שהי' צורך לרכז ולאגד כוחות בית ישראל לדעה אחת. שהוא ישמיע קולו קול עז ולגדור גדר ולעמוד בפרץ לאחה את הקרעים והסדקים במחנה ישראל ולהשפיע עליהם בכח רוב גודלו וחכמתו. ודבריו עשו פרי אצל כל ההמון בית ישראל ונשמע קולו בבואו אל הקודש לאמור נעשה ונשמע ככל אשר יצווה. כי הכל יודעים ששכינה מדברת מתוך גרונו וכגבור חיל עמד על המשמר בדברים הנוגעים לדת ולא הניח לסתור אף מנהג קל של ישראל שונא את החדשות ואוהב את הישינות. ובכל ימי משך כהונתו במשרת הרבנות ערך מ"ה שנה, בעיירות סטריסוב, יאברוב, טרנאפאל, נוהג נשיאותו ברמה. וקיים במלוא המלה, לא תגורו מפני איש. ובמסירת נפש ממש השליך נפשו מנגד לחזק בדקי הדת ולחנך את דור הצעיר עפ"י מסורת הישינה הנאמנה והעתיקה. כנתינתה מסיני בענוה וקדושה וטהרה.

„ובעמוד של גמילת חסדים. הי' למופת דורו עד למרחקים. נדבות לבו ורב פזרונו לאלפים. ועושה ומעשה את אחרים. בצדקות וגמילת חסדים. קיבל את כל אדם בסבר פנים. ביתו בית וועד לחכמים. באו מכל קצווי ארץ ואיים להתבשם מאור

תורתו. ולהנחותם הדרך בעצתו וחכמתו, לסמכם בסמיכת חכמים. ולעטרם בעטרת הרבנים. ואת כולם שרת באמונה וענוה. בלי שום קבלת פרס או מתנה. ושחד מכחו לכל איש מר ומצוק הקורא אליו לעזרה. לסעדו ולתמכו ביד רחבה ומלאה. ובכבודו ובעצמו עומד עליהם. להציע לפניהם שלחן וכסא ומטותיהם. לפייסם ולברכם איש כברכותיהם. ואף שקיים בעצמו וביתו. יהי' עניים בני ביתך וחי חיי צער ודוחק כל ימיו. הפריש מעשרות מהכנסותיו לצדקות שונות, חוץ מה שהפריש הרבה לצדקה של רמבעה"נ עבור עניי אה"ק שעלה הרבה מאות זהובים לשנה.

„הן אלה אפס קצה דרכיו ומפעלותיו הכבירים. וצדקתו תעמוד לעד דור דורים. ואנחנו חתניו כבניו יקורי' וחמודי' בזכרינו את כל אשר הי' לנו. מורה דרך החיים לנו ולזרעינו. תשוח עלינו נפשינו. ונצעק אוי ואבוי כי חטאנו. מי ימלא את חסרונינו. כי נשבה ארון הקודש השמימה. ונאבד מאתנו אוצר כלי חמדה. ועלתה נשמתו בטהרה ביום כ"א סיון בשנה העברה, שנת תרצ"ז ליצירה. בעיר טאטארוב מקום הרחצה, והובל לקברות אבותיו הקדושים לעיר טרנאפאל. ביום כ"ג בו. וכבוד גדול עשו לו. ואנשים נשים וטף לרבבות, ליווהו בקולי קולות בבכיות ויללות. מאין הפוגות. הוא גולת אריאל. רב רבנן מקבציאל.

„ואך זאת נחמתינו. כי שם ימליץ טוב בעדינו. ובעד כל משפחתינו, אוהבינו וידידינו. שנזכה גם אנחנו. ללכת בדרכיו דרכו הנאוה. על מבועי התורה והיראה. להתברך בכל משאלות לבינו לטובה. שיתרומם קרן ישראל והתורה במהרה יבוא מבשר וישמיע קול ישועה, הבא נעלה לציון ברנה בב"א".

ועל זה חתמו שלושת חתניו הגדולים בתורה.

הק' אלימלך פרענקיל תאומים, האבד"ק יאברוב
הק' אורי שרגא פייביל באב"ד, האבד"ק בוזאנוב
הק' יהושע העשיל באב"ד, האבד"ק טארנאפאל
חתני המחבר זצ"ל

הרב מטארנופול התקדם בצעדי ענק. שמו הלך לפניו בכל רחבי גליציה. אליו פנו בשאלות חמורות ביותר. גדולי הדור הירבו להתחשב בו ובחוות דעתו. ביתו הפך לבית ועד של חכמי המדינה והוא עצמו היה למרכז תורני גדול.

הוא התחיל להעלות על הכתב חידושים שהוא חידש תוך כדי לימודו. חיבר קונטרס גדול ומקיף בעניני קדשים, בו נתגלתה חריפותו הגדולה ובקיאותו העצומה בכל חדרי התורה. הוא סיפר לתלמידיו שהכל נשרף. ובנוגע לתשובות אמר, שבמשך הרבה שנים לא כתב העתקות, כך שלא נמצאו כל התשובות שכתב ורק בזכותם של תלמידיו שטרחו להעתיקן בסוף ימיו נדפסו התשובות המעטות. בהפתעה גמורה קיבלו מקורביו את הבשורה המרנינה בשנת תרצ"א כי הוא עומד להוציא לאור את ספרו שו"ת „חבצלת השרון" וכשרק יצא לאור נתפרסם חיש מהר בין הרבנים ובין לומדי בית־המדרש והישיבות. אלה ואלה מצאו בו את מבוקשם.

בספרו הוא כותב כמה פעמים: „שמעתי מפי הרב הגאון מו"ה דובעריש רפפורט ז"ל אב"ד ראווע, שהיה מקובל מפי רבו הגאון בעמח"ס ,נודע בשערים' אב"ד לובלין ז"ל, שבבוא לפניו איזו שאלה, מקודם הוא שקל בשכלו על אמיתות הענין על פי השכל האנושי האיך הוא, ואם נראה לו לפי שכלו האנושי שהדבר אמיתי, אז הוא עיין בחוקי התורה הקדושה לדעת מה משפטו. וכן הוה, בבוא לפניו שאלת עגונה וכדומה — אם ברור הדבר בעיניו לפי שכל ודעת בני האדם שהדבר אמת, אז היה טורח למצוא היתר על־פי חוקי התורה ומשפטיה; לא כן במקרה שאמיתות הענין היתה מסופקת אצלו".

ב„אוצר הפוסקים" אה"ע מובאים פסקי־דין רבים מספרו „חבצלת השרון".

בבואה נאמנה לדמותו התורנית משתקפת כבאספקלריה מאירה מתוך ספרו על שלושת חלקיו, שפירסם לסירוגין באחרית ימיו. פעמים רבות הוא מתנצל על שטרדות הזמן מונעות בעדו להשיב מענה. באחד התשובות הוא כותב: „והאמת אגיד, כי

אי־אפשר לי להשיב לעלמא רק לפעמים, מפאת טרדות הזמן לקביעות שיעורים עם תלמידי. כיון שהשיעורים חביבים עלי מכל, מקדיש אני להם רוב זמני, ועל זאת לא אמצא פנאי להשיב. קשה לי לבטל שיעורים קבועים שיש לי עם הבחורים פה, כי הם חשובים אצלי יותר מכל, בעת כזאת אשר בעוה״ר יקר דבר ה׳. ואם מוצא אני פנאי להשיב, הריני עושה זאת בקיצור נמרץ״.

מתוך כתביו הרבים מבצבצת מידת הכבוד שנהג כלפי רבנים היושבים על מדין, או אפילו כלפי תלמידי־חכמים סתם, ועד היכן היה זהיר שלא יפגע חלילה בכבודם.

בתשובתו להרב ר׳ שמעון שטוקהמר הוא כותב: ,,כ״ד הכותב בנחיצה, למען חזק ידי שוקדי על דלתות התורה. י״ר שיעלה ויצליח ויזכה לקבל התורה בשלימות ובשמחה בתוך כלל ישראל״.

פעמים רבות הוא כותב: ,,את כל זה חזיתי להשיב ולהגדיל תורה ולהאדירה ואתענג בזה כי אראה עוד, שנמצאים בחורים עוסקים בתורה ומפלפלים בה ויצליחם השי״ת בלימוד תוה״ק ויעלם ויצליחם למעלה למעלה כאוות נפשם״.

לתלמיד אחד הוא כותב: ,,אני נהנה מאד שיגיעתי לא היתה לריק ח״ו ותלמידי מו״ה אליהו נ״י לא עזב את לימודו. כן תעשה וכן תוסיף לקבוע לך שיעורין בלימודים וגם אני נהנה מאד מה שאתה כותב על בנך היקר שיחי׳. יהי רצון שיתקיים בנו לא ימיש וכו׳ והתורה תחזור אל האכסניא שלה״.

לתלמיד אחד הוא כותב אריכות ומסיים: ,,כתבתי לך כל זה לחדודי שמעתיך והשי״ת יעזור לך שתצליח בלימודך ותעלה מעלה מעלה כאוות נפשך ונפש המשתוקק להרמת קרן התורה במהרה״.

רבים מגדולי הדור פנו אליו. בספרו אנו מוצאים תשובה אל הגאון רבי אברהם מנחם מנדיל, אב״ד בראדי, שפנה אליו וביקשו להסכים להיתר שנתן לאיש לישא אשה שניה על אשתו; אל הגאון רבי יצחק נחום, אב״ד ראווע ובית דינו; אל הצדיק

רבי עזריאל מאיר אייגר מלובלין; אל הגאון רבי שלום, אב"ד נארל; אל הגאון רבי אהרן שמואל, אב"ד לאבאוע; אל הגאון רבי יצחק ציף, אב"ד לבוב; אל הגאון ר' צבי חנוך, אב"ד בנדין, ששאל אותו בענין פס"ד שהם פסקו, ולא הסכים לפס"ד שלהם וביקש מהם סליחה; אל הגאון רבי מאיר שפירא; אל הגאון רבי נפתלי הירץ באמבאך, ראב"ד בסאמבור; אל הצדיק ר' אלישע, אבד"ק גארליץ; אל הצדיק ר' לייביש, אב"ד טומשוב; אל רבני וארשה; אל רבני קראקא; אל רבני לובלין ועוד.

הוא פעל הרבה למען תקנת עגונות. באחת התשובות הוא כותב: „ולמען המצוה הגדולה אמרתי להזדקק לדבר, אולי יעלה בידי למצוא איזה היתר". בתשובה אחרת הוא כותב: „הנה חזרתי על כל צדדי ההיתר ולא מצאתי מקום להתיר".

בתקופת חייו האחרונה, כשהיה כבר חולה ונתבקש לפסוק בענין היתר עגונה, הוא כותב בתשובה: „מה אעשה כי קשה לי עתה להשיב לשואלי דבר ולעיין כראוי. ועם כל זה למען תקנת בנות ישראל מוכרח אנוכי להשיב לו בקצרה".

במקום אחר הוא כותב: „אם כת"ר רואה שיש מצוה ועיגון בדבר, גם אנכי מצטריפנא להיתר והשי"ת יצילנו משגיאות. ואמנם יען כי הוא מקום עיגון גדול מאד אמרתי לחתור חתירה להמציא לה איזה היתר".

בתשובה אחת להרה"ג מהובניב הוא כותב: „ואמנם שאלתו חמורה מאד ומסובך להתירה". והוא מסיים: „והנה אנוכי כותב זה בחפזי, כי טרידנא טובא בנשואי בתי תחי', ולכן לא אוכל להעמיד יסוד על דברי להלכה למעשה כי לא אוכל לעיין כל הצורך. אך למען תקנתה של בת ישראל אמרתי לפתוח פתח כחודה של מחט, ואולי יתגלגל זכות על ידי, שיבואו אחרים לגמור לפתוח שער ההיתר כפתחו של אולם. ולכן יציע הדבר לפני גדולי הדור, הגאון מו"ה יוסי רוזן מדווינסק והרה"ג ר' שמואל ענגיל ואחי הרה"ג אבד"ק פאדולושיסק, כי לשאלה זו צריך ת"ח ובעל שכל. וכשישיג מהם תשובה להיתר יאבה לשלוח

לי תשובתם, ואם יוכשרו בעיני אצטרף גם אנוכי אי"ה בזה, אך אל יתעצל בדבר ואל ימנע טרחתו עד שיוציא כאור משפטה לקיים המצוה, שאמרו שהוא כבונה אחת מחורבות ירושלים".

תשובה אחת כתב לעיר טשנסטוחוב ולא פירט את השם מפני כבוד האב וכתב: „הנה אמת הדבר שקשה עלי מאד להשיב בענין זה, כי ירא אנוכי להכניס ראשי בין ההרים, כי מצד אחד רואה אנוכי אבי החתן לבו לשמים וקמרתחא ביה קדושת זקנו קדוש ישראל מרן הגה"ק מצאנז זצ"ל, ומתירא שלא להכניס רשעה לתוך ביתו ח"ו. ומצד השני עומד אבי הכלה, שהוא מסתמא ג"כ בן קדושים מדעשה שידוך כזה, ובטח גם לבו כואב על מה שבתו איננה שומעת בקולו. ואולי ילדות הוא דיש בה, ואין מהנכון למהר לדחותה בשתי ידים, ואעפ"כ צריך להמתין זמן־מה ולהתרותה פעמים אחדות אולי תחזור בה. ולכן רציתי למנוע עצמי מלהשיב בדבר הזה, אך לא אוכל להשיב פני השואל הרה"צ מטשנסטוחוב, שהפציר בי להשיב על זה. ולכן הנני לגלות מקצת דעתי בזה, אבל חלילה לעשות מעשה עד שיעמדו הצדדים לפני בד"צ המרוצה להם וישמעו טענות שני הצדדים זה בפני זה ויוציאם לאור משפטם. והנה ענין זה הוא כדיני נפשות אצלי ובדיני נפשות פותחין לזכות".

הוא היה מיראי הוראה. באחת התשובות הוא כותב: „אין דעתי מכרעת בכל הנ"ל כי מיראי הוראה אני, ואני כותב רק להלכה ולא למעשה". הרבה פעמים הוא מסיים: „והשי"ת יצילנו משגיאות ויורנו מתורתו נפלאות".

בענין אחר הוא כתב תשובה ארוכה ואח"כ מסיים: „ולכן כיון שיש הרבה צדדים לכאן ולכאן אין בכוחי להכריע הדבר ומי שדעתו רחבה מדעותנו יורה בזה כחפצו והשי"ת יצילנו משגיאות".

במקום אחד הוא כותב: „והנה הענין חמור מאד ופחד יסובבני להשיב בזה להקל בזה מחשש איסור אשת איש, וההיתר של האשה רופף מאוד". ואחרי פילפול בענין ההיתר הוא מסיים:

אכפול דברי שאינני מסכים בשום אופן להתיר רק אם יסכימו שנים מהשלושה רבנים — הגאון ר' שמואל ענגיל, הגאון ר' אברהם־יעקב מפרוביזנא ואחי ר' לייביש באב"ד". ובסוף התשובה הוא אומר: „אחר זמן־מה היה לי סיבה, שחזרתי מההיתר הנ"ל והודעתי להרב השואל שלא יתלו בי שום דבר, כי אנוכי אינני נמנה מן המתירים ונהניתי, שמכתבי שחזרתי בי הגיע לשם טרם שנעשה מעשה והשואל הפציר בי להתיר ולא רציתי".

בענין חתן, שטען „מאוסה עלי" ורצה לבטל האירוסין, הוא כותב: „אצל החתן הוא רק תאוה בעלמא. חלילה לנו להקל בזה לבייש בת ישראל ודעתי נוטה שאי־אפשר לו להחתן לבטל השידוך מטעם זה ואם לאו ייראה לנפשו, שהענינים הללו לא ניתנו למחילה".

בתשובה אחת הוא כותב: „מכתבך השגתי ומוכרח אנוכי להתנצל לפניך כי אין בכוחי עתה להשיב לשום אדם, ואיננו משיב כלל רק לפרקים רחוקים, כי השי"ת סיבב שבאים אלי תלמידים ממקומות אחרים והלימוד עם תלמידים בדור הזה חשוב אצלי מאוד, ומוכרח אנוכי ללמוד עמהם שלושה שיעורים ביום. ופרנסה צריך אנוכי ג"כ ומצפה אנוכי שיבואו איזה אנשים למשפט. ודברים בטלים יש ג"כ די בעיירות הגדולות. ולנוח מוכרח אני ג"כ יותר מכאשר הורגלתי, כי תש כוחי עתה, ולכן אי־אפשר לי להשיב בעיון, ובלא עיון איני רוצה להורות הלכה למעשה, ולזאת משכתי ידי מלהשיב".

להרה"ג ר' לוי־יצחק שור, אב"ד לוביטשוב, הוא כותב: „הנה עובדא דידיה הוא עסק ביש מאוד והנני בין המצרים ורבה מבוכתי מאוד, כי מצד אחד הוא לאסור אשה בת ארבעה בנים על בעל נעוריה ומצד שני הוא ענין חמור מאוד למצוא לה צד היתר. אם כי הרב הגאדב"ק בוטשוטש נטה קו להיתר לדידי צריך עיון טובא. ואמנם אחר אשר כבר דפק על פתחי אמרתי לא אמנע מלעיין בזה ולחוות דעתי והשי"ת יעזרני לכוון ההלכה

לאמיתה ויצילני משגיאות" וכו'. בסוף הוא מסיים: „ובנידון נראה לי הדבר עסק ביש מאד ומכוער ביותר. לכן אף שיש כ"כ צדדים להיתר, אנוכי לא אצטרף לזה ואינני אומר לא איסור ולא היתר ויוכל לחפש לו בין הרבנים רב אחד, שיהיה חבר להגאב"ד בוטשוטש בהיתר הזה בלעדי".

תמיד דאג שישאלו רב גדול הקרוב לשואל. כך הוא כותב באחת התשובות: „הנני מסכים להתיר האשה מכבלי העיגון, באופן שיסכים עוד רב אחד גדול לזה, כדי דלימטיה שיבא וכו'. וידוע לי ששם באותו גליל היו רגילין תמיד לשאול הרב הגאון אבד"ק ראדאמישל הדר כעת בקאשאו, נכון גם עתה להציע השאלה הזאת לפניו".

במקום אחד הוא כותב: „יען שאין ההיתר מרווח כל כך, לכן איני רוצה לפתוח ראשון בדבר הזה. ישאל מקודם עוד שני רבנים מפורסמים וגדולים ויראי ה', וכשאראה שעוד שני רבנים מובהקים דנים דינה לזכות, אראה גם אני להצטרף עמהם".

בכל פעם ביקש להציע היתרו לפני שני רבנים אחרים ופעם גם פירש לאיזה רבנים הוא מתכוון, והוא כתב: „גם אנוכי מצטרף עם האחים הרבנים הגדולים דק"ק דאמבראבי וטשעבין להתיר". באחת התשובות הוא כותב: „אך משום אשת איש אבקש שיסכים לזה עוד רב מובהק אחד והשי"ת יצילנו משגיאות". במקום אחר הוא מסיים תשובתו הארוכה כדלקמן: „ולכן הנני גם אנכי מסכים עם כ"ת בשריותא דהאי איתתא, אך בתנאי שיסכים אתנו עוד אחד משני הרבנים האלו — הרב הגאב"ד בראדי, או הרב הגאב"ד טארנא, ואז גם ידי תיכון עמו והשי"ת יצילנו מכל מכשול ושגיאה".

לשני רבנים גדולים מווארשה הוא כותב: „כיון דהיתר האשה הזאת רופף מאוד, העיקר הוא אצלי מה שכתבתי בתחילה האיך נראה הדבר בעיניכם ואז אבקש להציע את הדבר לפני עוד

שני גדולים ומפורסמים בתורה וביראה, וכשיסכימו שניהם להתיר, וישלחו תשובתם, אראה טעמם ונימוקם ואצטרף אף אני, ואם לאו — דבריו כאין יחשבו".

משכנו היה בטארנופול ואילו תורתו היתה פרושה על פני מדינות רחוקות. מרחוק פנו אליו כבר בשחר ימי הרבנות שלו, להורות ולדון כחוות דעתו, ורבינו לא כבש את דבריו. הוא השיב בכתב־ידו לשואלים הרבים, אבל בעיקר בענינים הנוגעים למעשה. כל עת שבתו על כס הרבנות לא משך ידו משום שאלה או הוראה, אף אם היו אלה נושאים מסובכים שאחריותם רבה. בכל פסקי ההלכות שיצאו מעמו בולטת הבהירות במיצוי עומק הדין וההלכה, שכן את הכרעותיו היה מבסס על יסודות הגמרא עם הראשונים והאחרונים, הכרעות הפוסקים ונושאי כליהם. הוא הוסיף עליהם הברקות המרקיעות שחקים בחריפות והמרעיפות תחי' על נפש השומעים והמעיינים, והם מותירות חומר למחשבה מעמיקה. בבירור ההלכה היה חותר על מקורות ההלכה החל מהש"ס והפוסקים עד גדולי האחרונים.

בסוף ימיו לא השיב לכל אחד. בתשובתו להרה"ג ר' ישעי' יאלעס, אב"ד סטרי, הוא כותב: „באמת בזמנים אלו אינני משיב רק לפרקים, מחמת עול התלמידים וטירדא דציבורא".

תוך עיון בספר אפשר לראות איך דאג לטובת הכלל. כך הוא כותב לאחד: „מכתבו במועדו לנכון הגיעני, אבל עתותי בל עמדי להשיב בעת הזאת בעיון הרבה, ובפרט כי עוסקים אנחנו עתה בהלכות ,בחירה', שהוא המבלבל המוח, שכל כלל ישראל צריכים עתה לרחמים, שיפלטם השי"ת מיד הרשעים המתאמצים לשלוט בנו בגופינו ובנשמותינו, השי"ת ירחם".

בימי הגזירה נגד השחיטה הכשרה בפולין, והוא היה כבר ידוע חולי — התבלט הרב בין ראשי הרבנים הלוחמים בגזירה זו. כדאי להעתיק מכתבו שכתב להרב הגאון רבי מנחם זמבא:

ב״ה, ה׳ אמור למב״י תרצ״ו טרנפל.
שוכט״ס לכבוד ידידי הרב הגאון המובהק המפו׳ חו״ב משנתו זך ונקי וכו׳ מו״ה **מנחם זעמבא** נ״י מבד״ר דק״ק ווארשא יצ״ו.
אחדש״ה הן זה מעט ששבתי לביתי לשלום ומצאתי השערורה הנוראה מגזירת השחיטה. והנה עוונותי גרמו שיסרני ד׳ שעדיין לא אוכל לצאת ולבא וליקח חבל במועצת הרבנים, כי עדיין אסור אנכי בביתי ממחלת רגלי. השי״ת ישלח לי רפ״ש מהרה. ואמנם לבי הומה מאד וירא אנכי מאד, שלא יצא מכשול ותקלה גדולה ח״ו ממה שרוצים להתיר נקור האחוריים. ומי יודע יותר ממני שפה נוהגים היתר מכבר בניקור הזה ורואה אנכי המכשולים הגדולים בזה ולא אוכל להושיע. ואשרי העיירות של שאר המדינות שנוהגים בזה איסור מאבותינו ואבות אבותינו. ואנכי אומר שהרבנים הגדולים שיראתם קודמת לחכמתם צריכים להתחזק בזה מאד בכל כחם ושלא להתיר הדבר במקומות שנהגו בהם איסור וע״ז נאמר גזירה עבידא דבטלה ותקנתא דרבנן מפני גזירה לא עקרינן. וא״א לי להביא על הכתב ממה שאנכי יודע בזה שיהיה בזה מכשול ותקלה גדולה להכשיל הרבים באיסור חלב וגיה״נ ר״ל ולדעתי נכון לאסור בזה שלא יהי׳ הקולר תלוי ח״ו בצווארינו. ולבי חזק ובטוח שאם הרבנים יראי ד׳ באמת יתחזקו ויעמדו על עמדם שלא לוותר על זיז כ״ש מתוה״ק ודברי חז״ל בשביל גזירה, בודאי ירחם השי״ת ויבטל מעלינו כל גזירות קשות ורעות. ואם גדולי הרבנים יראי ד׳ יצאו בקול כרוז שא״א להתיר הדבר הזה בשום אופן בודאי כל הרבנים יראי ד׳ ימשכו אחריהם וישראל עם קדושים ישמעו לדבריהם והנה אנכי לא אוכל לעשות בזה מאומה, כי אסור אנכי ופונה אנכי בזה אל כתה״ר שאנכי מכיר אותו לגדול בתורה ויראה שהוא ידבר מזה עם יתר מרעים

הרבנים הגדולים יראי ד' ויותר לא אוכל לעשות ואנכי את נפשי הצלתי.

כ"ד ידידו

(כאן באה חתימת ידו)

להרה"ג ר' יעקב יצחק אב"ד בעריטש כתב: „ואמנם טרידנא טובא ואין לי פנאי להשיב, אך למען כבודו וגם למען נחיצות הענין, שידעתי שבנין מרחץ בעתים הללו הוא דבר גדול, לכן מיהרתי להשיב".

להרה"ג ר' מיכלי הולנדר מטארנא הוא כותב: „אמת הוא כי הבטחתי לזקנו להשיב על קונטרסו, אבל מה אעשה ועתותי אינם בידי. עמוס טירדות אנכי ולימוד השעור עם התלמידים ג"כ לא אוכל לבטל. ומעט פנאי שיש לי לפעמים לענות, מוכרח אנוכי להשיב בדבר הנוגע למעשה".

גם חסידות בעלז משתקפת מתוך הספר.

בסוף חלק ב' הוא כותב להצדיק רבי שלום אב"ד אפט, מבית־הבראה בקריניץ: „ואולם הייתי טרוד וקשה עלי להשיב ואמנם למען כבודו וכבוד בית אביו זצ"ל, הוכרחתי ליקח לי פנאי לעיין בדבריו".

פעמים רבות הוא כותב: „ונדרשתי מאת כ"ק מרן שליט"א מבעלזא לעיין בדינו ולהוציא לאור משפטו". במקום אחר הוא כותב: „יען שהגאון הקדוש מצאנז זצ"ל כתב, שדבר זה נמסר לשאול לצדיקי הדור, לכן יציעו עוד פעם את הדבר לפני מרן הקדוש מבעלזא שליט"א וכאשר יגזור כן יקום לטוב". במקום אחר הוא כותב: „ויהי רצון שלא יאונה לו כל דבר ח"ו ויעשה בהסכמת מרן הקדוש שליט"א".

להרה"ג ר' צבי שענקער, מו"צ בבעלזא, כתב: „ולכן כיון דכ"ת כותב לי שדעת מרן הקדוש שליט"א נוטה שטובה היא לפניו שישאנה, לדעתי אין שום חשש בדבר ויכול לישא אותה".

בתשובה להרה"ג ר' לוי דיין ור' בנציון בענין עגונה כתב: „באתי לעשות רצונם אשר הוא גם רצון צדיק מרן הקדוש שליט"א לחוות דעה בדבר הזה, ולמרות שקשה עלי מאד היתרא דהאי איתתא, אולם יען כי חששו חכמים מאד לתקנת עגונות ובפרט בעגונה רכה בשנים, אמרתי לעיין בדבר".

בענין אחד שנשא נכרית והוליד ממנה בן ורוצה למולו והוא עצמו אינו מתנהג כלל בדת יהודית ואף את בנו יחנך כך, אך רוצה למולו כדי להפיק רצון אבותיו שיקרא עליו שם ישראל, שואל אם נקרא גר, דמטבילין גר קטן על דעת אביו משום דזכות הוא לו וכאן כיון דברור שיעבור על התורה חוב גדול הוא לו וגם יצמח מזה מכשול דהוא נכרי וכשיראו שהוא נימול יחשבו שהוא יהודי, — הוא מסיים: „יען שקשה עלי מאד אחריות מזה לכן רצוני שיתיעץ בזה עם מרן הק' מבעלז וכאשר יאמר כן יעשה".

בענין מה שאירע לאם ולבת שמתו ילדיהן מחמת מילה, אם לחוש גם לבת השני' כמו בשתי אחיות דקיי"ל אחיות מחזיקות, וכתב שם בסוף התשובה בזה"ל: ומ"מ כיון דספק סכנתא חמור נ"ל שלא לעשות מאומה בלי רופא מומחה שיאמר שעכ"פ הילד בריא וכו' וגם שלא לעשות מעשה בלי הסכמת מרן הק' מבעלז שליט"א, כי בדברים כאלה צריך סייעתא דשמיא ותורה שלא יארע ח"ו תקלה על ידינו וחפץ אנכי גם הסכמתו לזה וכו' אבל כאן דהילד הוא כבר בן איזו חדשים ודעתי להמתין עוד קצת כמש"ל לילד כהאי לא הוחזקה ח"ו, וכמה להמתין עוד דעתי נוטה לשאול בזה את מרן הק' מבעלז ולסמוך עליו.

בענין חשש מתו אחיו מח"מ, מצדד להקל וכתוב בסוף בזה"ל: ושפיר י"ל לסמוך בזה על בקיאות רופאים שיאמרו על הילד שהוא בריא, וגם כבר אתמחי גברא מרן הקדוש זצלה"ה שעפ"י עצתו שינתה מקום הלידה וכו' וכשיעזור השי"ת שיהי' לו איזה שנים בלי מכשול ח"ו, ויסכימו הרופאים למולו, ויסכים

ג"כ לזה מרן הק' מבעלזא שליט"א ששם נעשה המעשה, אז גם אנכי מסכים לזה.

הוא היה קשור בלב ונפש לאדמו"רי בעלז. הוא היה מתלהב בכל פעם כשדיבר על בעלז, ומזדעזע כל אימת שהזכיר את מרן, גם בעת שבעצמו היה כבר מפורסם כגדול ומורם של אלפי תלמידים, הערצתו את צדיקי בעלז חרגה מגדר הערצה רגילה של תלמיד כלפי רבו, משנתם של אדמו"רי בעלז הרחיבה את אופקיו, והגבירה את מעופו הרוחני. כל מה שהיה קשור אל בעלז היה קדוש בעיניו. קשה לתאר את דביקותו הנפלאה במרן, אזנו היתה תמיד קשבת לכל הגה שיצא מפיו. מדי פעם נסע לבעלז להסתופף בצלו של רבו הגדול, וחזר משם קורן אור שבעתיים. נסיעותיו לבעלז היו קבועות: שבת חנוכה, שבועות, ושבת שלפני סליחות. גם את חסידי בעלז אהב אהבה עזה. פעם נקלע לבעלז לרגל איזה ענין באמצע השנה, בזמן כזה שבדרך כלל לא היה רגיל לנסוע לשם, הוא נפגש שם עם הבחורים ה,יושבים' והיה משוחח ומפלפל אתם בתורה במשך שעות רבות במשך כל ימי שהותו בבעלז. כשחזר הביתה אמר לתלמידיו: אצלי אין לכם מה לחפש, סעו לבעלז ושם תמצאו תורה ויראה. הוא דיבר בהפלגה על הבחורים ה,יושבים'. הוא נהג לשלוח כסף ל,יושבים' ואמר, כיון שהם לומדים תורה לשמה, — הוא רוצה חלק בתורתם.

הרב ר' יוסף שטייכל מספר, שפעם בחג השבועות, בעת ביקורו של הרב מטארנופול בבעלז, נכנסו אליו לאכסניה בחורים מבין ה,,יושבים" בבעלז לשוחח עמו בדברי תורה, ביניהם היה גם הבחור יעקב הולנדר מטארנא, שאמר לרב דבר חידוש, כשחזר הרב לביתו חזר בפני תלמידיו על החידוש ששמע מהבחור יעקב, ואמר בהתפעלות: ,,עוד יש לנו בחורים שראויים להיות גדולי ישראל". וסיים: ,,לא ידעתי שבין ה,,יושבים" ישנם בחורים יודעי תורה כאלה". כן הפליג בשבחו של הבחור פיישע.

מנעוריו נמנה עם חסידי בעלז, והוא נסע עוד לכ״ק מרן מהר״י, דבק בו בלב ונפש והתפלש בעפר רגליו. עוד בצעירותו, והוא אז רק בן שמונה עשרה נחשב לאחד האריות בחבורת בעלז ומגדולי החסידים. על חותנו הגאון רבי יואל משה סיפר, שהוא היה מחשובי הרבנים אצל מרן מהר״ש. אחרי פטירתו של מרן מהר״ש פיקפק רבי יואל משה אם לנסוע למרן מהר״י שירש את מקומו של מרן מהר״ש, והחליט בנפשו שאם יקרבו מרן מהר״י יותר ממה שקרבו המהר״ש — לא יסע אליו. וכן הוה. הוא בא אל מרן מהר״י ומרן לא גילה קירבה יתירה אליו, ומאז נמנה על חסידיו.

פעם סיפר להרב ר׳ אלימלך רומפלר כיצד הוא נעשה לחסיד בעלז. חותנו, שהיה כאמור מחשובי חסידי בעלז, שלחו פעם לבעלז וציוה עליו לא להשתהות שם ושמיד אחרי ר״ה יחזור הביתה, כי חתנו עזר לו בניהול הרבנות והיה משיב לשואלים הרבים בימים שבין כסה לעשור. כעבור שנים אחדות, בהיותו בבעלז בראש השנה, חשקה נפשו להישאר שם עד לאחר יום כיפורים; בגלל חוסר אמצעים חי בצמצום רב, וכמעט שמנע אוכל מפיו ונחלש מאד. ביום הכיפורים, באמצע התפילה, חש עצמו ברע והתעלף. כשהתעורר, מצא עצמו מחוץ לבית הכנסת כשקהל של דיינים עומדים על ידו ורוצים להאכילו. פתאום שמע את קולו של מרן מהר״י, שעמד בתפילת ,,העבודה״, בוקע מתוך בית־הכנסת וקולו כקול שאגת אריה. מתוך נעימות קולו הרגיש חיות חדשה. קם והתחמק מהדיינים ורץ ונכנס לביהכ״נ והתערב בין המתפללים וכל היום לא הרגיש עוד כל חולשה או רעב. ואמר, שהרגיש כאילו החליפו לו את הגוף ונשמה חדשה ניתנה לקרבו. מאז התקשר לאדמו״רי בעלז בקשר אמיץ וחזק יותר.

עם כניסתו לחוג חסידי בעלז מתחילה תקופה חדשה בחייו, תקופה של התעמקות בתורה וחסידות. מעתה הוא נוסע לעיתים קרובות לבעלז. אף בחייו היום־יומיים ובכל הליכותיו חל שינוי ניכר. הוא מתנהג ביתר חסידות ופרישות, ביראת כבוד מזכיר

הוא כל שיחה וכל אימרה וכל מנהג שנהגו בבעלז. „בבעלז יש חסידים" — היה רגיל לומר — „שם יש תורה וחסידות". בהתקשרו אל מרן מהר"י טבל כולו במעיין הטהור של החסידות והזדכך בכור המוצרף שלה. כולו היה מלא התלהבות של קדושה ולא פסק מלעמול בתורה וחתר בלי הרף לשלימות.

כשבא בפעם הראשונה בצעירותו אל כ"ק מרן מהר"י ושמע את תפילתו בעברו לפני התיבה, התלהב מאד. ניגש אליו איש אחד שהיה עוד מחסידי מרן מהר"ש, וראה איך שהעילוי הצעיר מתלהב מאד כששומע תפילת מרן מהר"י, סיפר לו שכשמרן מהר"ש התחיל להתפלל ופתח פיו הקדוש בברכת השחר נזדעזע הרב הקדוש רבי שלום מקאמינקא וכל גופו היה רועד מרוב אימה ופחד. וכשהמשיך מרן מהר"ש את הברכות — צעק „אוי אוי" והחזיק ידיו על ראשו מגודל היראה. שאל אותו הגאון מטארנופול: „האם אתה היית נוכח במעמד זה"? ענה: הן, בעיני ראיתי כל זה". המשיך העילוי הצעיר ושאל: „האם גם אתה נזדעזעת"? ענה: „לא, כלום אני הרב הצדיק מקאמינקא"? אמר לו הרב מטארנופול: „אם כן, כשהרב מקאמינקא יהיה היום כאן יזדעזע כמו אז".

לאחר שמרן מהר"י נתבקש לישיבה־של־מעלה המשיך להסתופף בצל כ"ק מרן מהרי"ד בהתלהבות ובדבקות ומרן מהרי"ד כיבדו מאוד.

כשהגיע הצדיק רבי פנחס, האדמו"ר מאוסטילא, לבעלז ונעשה חתנו של מרן מהרי"ד, אמר לו חותנו: „אני אראך חידוש שטרם ראית ואצלכם אין כמותו". רבי פנחס השתוקק מאוד לדעת מה טיבו של חידוש זה. כשהגיע הרב מטארנופול אמר לו מרן: „אמרתי לך שאראך דבר חידוש — ראה, זה הוא הרב מיברוב. אני הייתי שנים רבות בסביבה שלכם ואני מכיר אותה היטב, אבל כמוהו לא נמצא שם".

פעם עבר על פני מרן מהרי"ד עם חסידים אחרים לקבל ממנו „שלום". אחרי שקיבל „שלום", אמר מרן לר' דוד געצילס:

„אתה רואה יהודי זה? הוא קדוש. אתה יודע אל מה אני מתכוון באמרי עליו שהוא קדוש? הוא קדוש כמו קדוש לפני מאה שנים. ואתה יודע האיך נראה קדוש לפני מאה שנים? קדוש לפני מאה שנים נראה כמו הרב מטארנופול של היום".

להרב רבי אלימלך רומפלר אמר מרן מהר"א: „שעוד זקני אמר עליו, כשהוא היה עוד אברך, שהוא לפיד אש, ואדוני אבי זצ"ל אמר עליו, שהוא גדול כמו הגדולים שלפני מאה שנים".

הרב מטארנופול סיפר: אחרי מלחמת העולם הראשונה, כשהגיע מרן מהרי"ד להולישיץ, נסע מיד לקבל את פני קדשו. היה זה לפני חג הפסח. אחרי החג, לפני חג השבועות, נסע אליו שנית לאחת השבתות, למרות שהדבר היה לו קשה מאוד. הוא הסביר, כי סיבת בואו לפני חג השבועות, למרות שהיה רגיל לנסוע לחג עצמו, הוא, כי נודע לו שהצדיקים מהוסיאטין ומטשורטקוב, שהתגוררו שנים רבות בוינה, חוזרים לחג השבועות כל אחד לביתו, והיות ובטארנופול הסמוכה למקום מגוריהם ומרובה בחסידי טשורטקוב והוסיאטין, תהיה התעוררות גדולה לנסוע אליהם לחג, עלולים החסידים של אותם הצדיקים, שהם קנאים גדולים, לעשות לו צרות, ומלבד זאת חשש שמא יפגע בכבודם של חסידי עירו בזה שהוא יסע אל הרבי מבעלז, על כן החליט שלא לנסוע הפעם לבעלז לחג השבועות, אלא ישאר בביתו בטארנופול, בכך לא יפגע באיש ולא תהיה חס ושלום מחלוקת. אבל בשבת שלפני החג, בעת שישב ולמד, נזכר שבכל השנים היה נוסע לבעלז לחג לשבועות; הצטער מאוד על החלטתו ולא יכול היה להתרכז בלימודו וחיכה בקוצר רוח לצאת השבת, כדי לנסוע לבעלז. מיד אחרי ההבדלה אמר לרבנית, שהוא נוסע לבעלז. הרבנית, שידעה את המצב בעיר, וחששה שבגלל המחלוקת שתפרוץ על־ידי כך עלול הרב להפסיד את הרבנות ולקפח את פרנסתו, התחילה להפציר בו שלא יסע. גם הילדים התחילו לבכות ולבקשו שיחוס על עצמו ועל כל המשפחה — אבל הוא עמד בדעתו ולא הסכים לבטל את הנסיעה. משראו בני הבית

כי אינו שומע להם, הטמינו את הטלית והתפילין ואת בגדי השבת שלו וגם את הכסף הסתירו ממנו, כדי שלא יוכל לבצע את החלטתו. משראה את אשר עוללו לו וכי נשללה ממנו האפשרות לנסוע לרבי — פרץ בבכי. תוך כדי כך נכנס אליו אחד מאנשי העיר וראה את הרב בוכה. לשאלת האיש על סיבת בכיו, סיפר לו הרב את דבר רצונו העז לנסוע לבעלז לחג, וכי הרבנית והילדים אינם נותנים לו. אמר האיש: „למרות שאני עצמי אינני חסיד ואיני מבין בחסידות, אבל כשאני רואה כיצד הרב משתוקק לנסוע לרבי שלו, הנני מוכן לעזור לו, אביא לרב כסף וגם מלבושים ואלווה אותו עד לרכבת והרב יסע כרצונו". הרבנית ובני המשפחה ניסו עוד לשכנע את הרב שלא יסע, אבל דבר לא עזר והוא נסע.

כשהגיע להולישיץ ונכנס לבית־המדרש, השגיח בו החסיד ר' מרדכי־הירש ריביטשובר שהושיט לו ידו לשלום וצחק. לשאלת הרב לסיבת צחוקו, אמר לו: „ידעתי שתבוא לחג". שאלו: זו מנין לך? סיפר לו ר' מרדכי־הירש שבשבת אחרי סעודה שניה, כשנכנס מרן לחדרו ושכב לנוח, סיפר לו ר' אהרן־יהושע, שהצדיקים מהוסיאטין ומטשורטקוב הגיעו לחג השבועות לביתם, אמר מרן: „אני שמח שהם חזרו לביתם, על־ידי כך יהיה לחסידים שלהם חיזוק, כיון שהרבה זמן לא ראו את רבם, ועכשיו תתחזק גם הדת בסביבה ההיא". אחר הוסיף בצחוק: „אני את החסידים שלי לא אפסיד". ר' מרדכי־הירש, שידע מה שאמר הרב מטארנופול, שבא לפני חג השבועות משום שלא תהיה לו אפשרות לנסוע לחג השבועות, אמר למרן: „ אני יודע על חסיד אחד שמרן כבר הפסיד לחג הזה". שאל אותו מרן: מי הוא חסיד זה שאתה אומר שהפסדתי?" ענה לו: „זהו הרב מטארנופול". שאלו שוב: „זו מנין לך?" סיפר למרן את דברי הרב מטארנופול לבעל האכסניה. על כך אמר מרן: „הוא עוד ישקול את הדבר ויחזור בו והוא עוד יבוא". לשאלתו של הרב מטארנופול באיזה יום ובאיזו שעה התרחש כל זאת, ציין

ר' מרדכי־הירש את היום והשעה. היה זה בדיוק באותו יום ובאותה שעה שהרב ישב ולמד ופתאום התעוררה בו התשוקה העזה לנסוע למרן. בהגיעו בערב החג לא אמר לו מרן כלום, רק בעת פרידתו, אמר לו מרן: „מדוע היו לך כל כך הרבה היסוסים? ידעתי שתבוא אלי".

הרב מטארנופול אמר שהוא נזהר מלהתפלפל בדברי תורה עם כ"ק מרן מהרי"ד, שבשעת הפלפול וההתווכחות עלולים להשיח את הדעת ולשכוח עם מי מתדיינים. הוא סיפר שפעם בחנוכה רצה מרן למשוך אותו לתוך הפלפול, אבל הוא השתמט מכך.

בשעת פטירת מרן מהרי"ד בליל ש"ק, ישבו בצוותא הצדיקים רבי פייביש מיברוב והרב מטארנופול ועוד. אמר רבי פייביש, שכל מי שבא לבעלז קיבל עצה ותושיה ממרן: הסוחר במסחרו, האומן באומנותו, וגם הלמדן בלימודו קיבל השפעה וברכה, ופנה לצדו של הרב מטארנופול ואמר: „אני חושב שגם כבודו קיבל ברכה בלימודו". נענה הרב ואמר: „אמת ונכון הדבר שקיבלתי הרבה ממרן".

כשמרן מהרי"ד נתבקש לישיבה־של־מעלה וכ"ק מרן מהר"א מילא את מקומו, המשיך הגאון הישיש מטארנופול לנסוע למרן, שהיה צעיר ממנו בהרבה, ובאותו הפחד והאימה שעמד בפני סבו ואביו הצדיקים, עמד אצל מרן מהר"א. יחד עם כל החסידים עמד ליד הדלת כל הלילה עד שהורשה להיכנס לקודש פנימה. אלה שעמדו לפניו פינו לו מקומם ביראת הרוממות והוא ניגש לדלת באימה ולעיתים חזר על עקביו מלא פחד. אותו יום שנסע לבעלז היה אצלו בבחינת חג ולא אמר תחנון.

אחרי סוכות נהג מרן לחלק בין החסידים תפוחים שקישטו את הסוכה בימי החג. ר' שמואל זיינויל כהנא, תלמידו של הרב מטארנופול מספר, שפעם היה הוא השליח של מרן והביא תפוח לרבו. הרב נתמלא שמחה, לבש בגדי חג וישב על יד השולחן וחילק את התפוח בין בני ביתו.

כשנפטר כ"ק מרן מהרי"ד נכנסו חסידים אחדים מנכבדי בית רוז'ין בטארנופול אל הרב, ואמרו לו: „עכשיו, כשהצדיק מבעלז נפטר, אין רבי בבעלז ואין להרב ברירה אלא לנסוע אל הרבי שלנו". ענה להם הרב: „אני אספר לכם מה שבדידי הוה עובדא ואחרי שתשמעו ממני פרטי הדברים, תשפטו אתם בעצמכם אם יש לי רבי בבעלז או לאו". פעם כתב אלי הרבי מהרי"ד מבעלז בענין הנוגע לכלל ישראל והוא רצה שאני אסע לוארשה באופן דחוף להשתדל אצל השלטונות בענין זה, וביקש ממני שלפני זה אבוא אליו לבעלז. כמובן שעשיתי כדבריו ונסעתי מיד לבעלז. הרבי מסר לי את כל פרטי הענין ויעץ לי גם מה לעשות בוארשה. לבסוף ביקש ממני לשוחח בענין זה גם עם בנו כ"ק מרן מהר"א ולקבל גם ברכתו. חזרתי לאכסניה שלי ואחרי שעשיתי את כל ההכנות הדרושות לנסיעה נכנסתי אל מרן מהר"א, כדי לשוחח אתו כמצוות אביו. את מרן מהר"א לא מצאתי בחדרו ונאמר לי שהוא נמצא עכשיו אצל אביו. נכנסתי אחריו לחדר אביו וראיתי את מרן מהרי"ד יושב על כסאו ומספר מילתא דבדיחותא ואנשי ביתו העומדים סביבו צוחקים, אולם בנו מרן מהר"א עומד מאחורי התנור בהכנעה ובהחבא מוסתר מעין רואים ורועד מפחד. ניגשתי אליו וסיפרתי לו את הענין שבגללו באתי אליו כמצוות אביו וביקשתיו לשוחח אתי. מרן מהר"א לא נתן לי לגמור את דברי ותפס בידי ויצא אתי החוצה ואמר לי: „טארנופול רב, דער טאטע רעדט יעצט דברים העומדים ברומו של עולם — ווי קען מען אוועקגעהן פון אזא שמועס?" [הרב מטארנופול, אבא מדבר עכשיו דברים העומדים ברומו של עולם ואיך אפשר לוותר על שיחות קדושות כאלה?] ומיד לאחר מכן עזב אותי וחזר לחדר אביו. אחרי ששמעתי מה שאמר על דברי אביו רציתי אני בעצמי לשמוע את דבריו הרמים והנשגבים. ניגשתי סמוך להרב מהרי"ד, אך לא ראיתי בדבריו יותר מאשר שיחת חולין של תלמיד־חכם. ועכשיו אני שואל אתכם, אם אני וכל האנשים שעמדו מסביבו

שמענו סתם מילי דבדיחותא והוא שמע והבין שהם דברים העומדים ברומו של עולם — יש לנו רבי בבעלז או לא?״

כשכ״ק מרן מהר״א ירש את כס האדמו״רות של אביו, אמר הרב מטארנופול לתלמידיו: ,,הוא כבר שלושים שנה רבי״ ואז היה מרן בן ארבעים ושבע. עוד אמר: ,,חשבתי שכאשר מרן יתמנה לרבי יראו אצלו מופתים בגלוי כמו אצל הבעש״ט, אבל מה אפשר לעשות כשהעולם אינו ראוי לכך, והוא מצניע עצמו״.

כן אמר על מרן מהר״א שבעניני קדושה וטהרה הוא חד בדרא. אצלו אפשר למשמש את הקדושה בידים יותר מאשר אצל אביו וזקנו. פעם ביקר אצלו איש אחד, וכששמע את הרב מפליג בגדלותו וקדושתו של מרן מהר״א, אמר, שהצדיקים הראשונים היו גדולים יותר מצדיקים של היום. התרגש הרב ואמר, שאיננו מבין איך אפשר לומר כך, הלא כתוב (קהלת ז׳ י׳): ,,אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים מאלה״, ולפי פירוש התרגום: אל תאמר שהצדיקים הראשונים היו יותר גדולים. והוסיף: ,,זהו כבר האדמו״ר השלישי שאני נוסע אליו ומרגיש היום אצל מרן מהר״א כמו אצל סבו, אצלי אין שום הבדל. להיפך — היום ממשמשים את הקדושה הרבה יותר״.

תלמידו הרב ר׳ יוסף שטייכעל מספר, שראה פעם אחת את ר׳ דוד געצילס יושב בחדרו של הרב והם שוחחו ביניהם על חסידות בעלז, והרב ישב ובכה ללא הפוגה.

עוד מספר ר׳ יוסף שטייכעל שבטארנופול היה שו״ב בשם ר׳ יעקב, שנסע פעם עם הרב לטרטקוב לשאוב אויר צח. בבואם אל העיירה שמעו שגם מרן מהר״א שהה לפניהם ופעם אחת נסע אל היער הסמוך לעיירה. שלח הרב מטארנופול לקרוא לבעל העגלה שהוביל את מרן אל היער וביקשו שיוביל גם אותו אל היער ושיראה לו את המקום שבו עצר מרן. נסעו הרב והשו״ב אל היער ובעל העגלה הראה להם את המקום שמרן עמד שם. ירד הרב מהעגלה והתייחד באותו מקום והתפלל תפילה קצרה שרק שפתיו נעו וקולו לא נשמע. תיכף לאחר מכן

חזרו לאכסנייתם, והרב אמר לשו"ב: „לא לשוא שהה מרן מבעלז במקום הזה, כנראה היה לו איזה יחוד ותיקון שם, לכן רציתי גם אני להיות שם".

עוד אמר על מרן מהר"א: „ווען דער רב שליט"א איז געווען יונג, האב איך מיטגעהאלטן מיט איהם אין לערנען, נאר דערנאך איז ער אוועק ווייט ווייט" [בימי נעוריו של מרן הייתי אתו בדרגה אחת בלימוד התורה, אבל אחר־כך הוא עבר אותי הרחק הרחק]. עוד אמר: „יכול אני להעיד עליו, שעוד בילדותו ידע את ‚קצות החושן' כולו ישר והפוך".

פעם דיבר עם מרן בדברי הלכה. היה זה עוד בצעירותו של מרן. אמר הרב אחר־כך: „אני יכול להעיד עליו, שהוא בקי בכל ארבעת חלקי שולחן־ערוך כמו יהודי ב‚אשרי'".

פעם הוזמן הרב מטארנופול להיות בורר בדין־תורה בסכסוך שהיה בעל תוקף כספי גדול. הבורר מצד שני היה הרב מפרוביזנא. היות והבוררים לא יכלו לבוא לעמק השוה, הוסכם ביניהם להביא את הענין לפני כ"ק מרן מהר"א שהוא יכריע ביניהם. מרן הסכים להיות הבורר המכריע בתנאי, שהבוררים יעלו על הכתב את טענותיהם. הרב מטארנופול כתב את הטענות שלו בפרוטרוט, חילק הכל לפי סימנים ומילא ט"ז דפים. לקח מרן את הכתב בידו ודיפדף בדפים בזה אחר זה. חשב הרב מטארנופול שהוא מונה את מספר הדפים מבלי לעיין בהם. כשגמר מרן לדפדף אמר: „הרב מטארנופול, במחילה מכבודו, יש כאן סתירה מסימן זה לסימן זה, וכן בסימן זה, והסביר לו את הסתירה. נתפעל הרב מטארנופול על הגאונות של מרן ודיבר מזה זמן רב.

בשנת תר"צ היתה בוארשה אסיפת רבנים שנקראה על־ידי הגה"צ בעל „חפץ חיים" וגם כ"ק מרן מהר"א השתתף באסיפה. כשהכינו החסידים את תכנית הנסיעה ישבו ביחד עם הגה"צ מטארנופול. היו כאלה שדאגו שהיות והעיר וארשה מעוטה בחסידי בעלז, אולי לא יחלקו למרן את כבודו הראוי לו. עמד

הגאון מטארנופול על רגליו ואמר שאין צורך לדאוג לכבודו של מרן, לפי שקדושת מרן היא מידת היסוד, ואחרי יסוד באה מלכות, ולמלכות נותנים כבוד מן השמים. ואין אנו צריכים לדאוג כלל לכבודו, וכך הוה. כשהגיע מרן לוארשה יצאו רבבות לקראתו וחילקו לו ממש כבוד מלכים.

באסיפה דיבר כ"ק מרן והציע שהמשלחת אל ראש הממשלה הפולנית תהיה מורכבת מרבנים גדולי הדור. האגודה רצתה לשלוח את הרב ר' אהרן לוין מאסמבור, שהיה חבר ה„סיים" הפולני. אחדים מצעירי „אגודת ישראל" שהיו באותו מעמד החלו לרטון ואמרו שבודאי כוונת הרבי מבעלז שבין חברי המשלחת יהיה גם ד"ר וואסר, שהיו לו מהלכים בחוגי הממשלה. לבקשת חסידי בעלז שנכחו באסיפה ביקש הרב מטארנופול רשות הדיבור ואמר: „כנראה שהציבור לא ירד לסוף דעתו של הרבי מבעלז, בדבריו שהשמיע באסיפה. הנני איפוא לפרש דבריו: במס' מעילה (דף י"ז) איתא: פעם גזרה המלכות שלא ישמרו את השבת, שלא ימולו בניהם ושיבעלו נידות. נמנו וגמרו לשלוח שליחים לביטול הגזירות. היה שם עסקן ציבורי בשם ר' ראובן בן איסטרובלי, שלבש מלבושי גויים וגידל לו בלורית כדרכי הגויים עד שלא הכירו בו כי יהודי הוא. נסע לחצר המלכות ואמר להם: מי שיש לו אויב יעני או יעשיר? אמרו לו: יעני. אם כן לא יעשו מלאכה בשבת וכו' וביטלוה... הכירו בו שהוא יהודי והחזירום. אמרו: מי ילך ויבטל הגזירות? ילך ר' שמעון בן יוחאי שהוא מלומד בניסים. ר' ראובן ידע לשונם ולא הועיל. ור' שמעון שהיה מלומד בניסים הועיל. כן גם היום, נעשו כבר כל מיני פעולות וללא הועיל. הרב לוין הוא אמנם אדם גדול ויודע את שפתם, אבל הוא השתדל כבר הרבה ולא הועיל — עכשיו צריכים ללכת גדולי הדור, אלה המלומדים בניסים, וידוע שילדים מקבלים אצל הוריהם כל מה שהם רוצים". לחיזוק דבריו סיפר, שבשבת בבוקר הלך יחד עם חבירו הרב מפרוביזנא לטבול במקוה ומצאו אותה סגורה. ביקשו מהממונה על המקוה

בכל לשון של בקשה והפצירו בו שיפתח להם את הדלת, אבל הוא לא נעתר לבקשתם. תוך כדי כך הגיע לשם ילדו הקטן, כששמע הפצרותיהם פנה לאביו ואמר: „אבא, שני רבנים מכובדים מפצירים בך, תן להם להיכנס למקוה". מיד פתח את הדלת ונתן להם להיכנס ולטבול.

בכל כינוס או אסיפת רבנים, בכל פעולה ציבורית מצאו את רבה של טארנפול תופס עמדה מכובדת ומרכזית ונהנה מהערצה כללית. גדולי הדור היו מתחשבים בדעתו ובהכרעותיו, כי ידעוהו כאיש נבון וחכם המעמיק לחקור בענין, וכל דבריו שקולים.

באסיפת הרבנים בקראקא בשנת תרפ"ה נבחר הוא ליושב־ראש. גם באסיפת הרבנים בלבוב בשנת תרפ"ח היה הוא הרוח החיה.

כאשר נפל פעם למשכב, שלח „פתקא" למרן בידי אחד מתלמידיו. לאחר שהלה מסר את ה„פתקא" למרן, הוא כתב מכתב אל הרב ושם ציין לפלא שמרן עיין ב„פתקא" זמן רב. עד מהרה החלים הרב. אחרי כששה שבועות עבר אותו תלמיד בליל שבת יחד עם כל החסידים לפני מרן לברכו ב„שבתא טבא". שאלו מרן, אם הוא רוצה להזכיר את הרב מטארנופול. ענה לו התלמיד, שמאז אין לו כל ידיעה מאת הרב, ואדרבה, שמע שהוא מרגיש בטוב. ר' מיכלי גבאי, ששמע את דברי מרן, קרא אליו את התלמיד ואמר לו: „אם מרן שאל — זה סימן שהוא רוצה שיזכירוהו, לכן איעצך שתחזור ותזכיר את הרב מטארנופול". חזר התלמיד אל מרן והזכיר לפניו את הרב מטארנופול, ומרן בירכו בברכת רפואה שלימה. בשבת בבוקר קיבל גלויה דחופה „אקספרס" מחתנו של הרב מטארנופול שביקש ממנו שיכנס מיד למרן להזכיר את הרב, היות והוא קיבל חום ודואגים לו מאוד. התלמיד נכנס מיד אל מרן והזכיר את הרב, ומרן אמר לכתוב לו שלא לדאוג ואי"ה יחלים במהרה. לאחר זמן קצר נתקבל מכתב מאת חתנו של הרב ושם הוא מציין לפלא שחומו של הרב שעלה כל הזמן, התחיל יורד באופן פתאומי בליל ש"ק, ומאז הוא

מרגיש טוב. וזה היה בדיוק באותה השעה שמרן אמר לתלמיד שיזכירו.

אחרי זמן חש הרב כאבים ברגלו, הרופאים בלבוב, אליהם נסע, קבעו שזו מחלה ממאירה ואמרו נואש לחייו. נסעה בת הרב לבעלז ובכתה לפני מרן וסיפרה מה שאמרו הרופאים. על כך אמר מרן: „אין הרופאים בלבוב יודעים דבר וחצי דבר, כדאי לנסוע עם החולה לוינה, שם יבדקו את עצם הרגל ויגידו מה לעשות". באותו זמן נסע מרן למקום מרפא דרך לבוב. ברצותו לפגוש את מרן ברכבת נסע הרב ללבוב, והיות ולא היה יכול ללכת ברגל נשאוהו על אלונקה עד הרכבת. בתחנת הרכבת היה דוחק גדול בגלל הקהל הרב שבא להקביל את פני מרן, ואי־אפשר היה להגיע עם האלונקה אל תא הרכבת של מרן, אז ביקש מרן שיפנו דרך לרב מטארנופול בכדי שיוכל לעבור, וחיכה לו זמן רב. כשהגיע אליו בירכו מרן ברפואה שלימה ושיחזור מוינה בריא ושלם. כשהגיע הרב לוינה קבע הפרופסור שאין זו מחלה ממאירה, אלא שחפת בעצם הרגל. הרב קיבל את הטיפול הראוי וחזר הביתה בריא ושלם.

בעת שחלה היו בידו מאה זהובים שהיו מיועדים להישלח לארץ־ישראל לקופת רבי מאיר בעל הנס, וחוץ מזה היו בידו עשרה זהובים שנועדו לפדיון למרן. ביקש מהרב ר' אלימלך רומפלר שישלח דמי ארץ־ישראל להנשיא שרייבר ואת הפדיון שישלח עם „פתקא" לבעלז. ר' אלימלך טעה ושלח מאה זהובים למרן ועשרה זהובים להנשיא. כשנתקבלה מאת הנשיא קבלה על סך עשרה זהובים בלבד, נודעה הטעות. הרב נבוך ולא ידע מה לעשות. כסף לא היה לו וחשב לבקש מר' אהרן־יהושע שישלח תשעים זהובים לנשיא, היות ונפלה טעות במשלוח. אחרי לבטים רבים החליט, שאם כבר נשלח הסכום הזה למרן לא יבקש ממנו להחזיר, אלא יכתוב לנשיא שהוא חייב תשעים זהובים, ואת החוב יחזיר בתשלומים. סיפר לו ר' אלימלך שהיה מעשה אצל מרן מהר"א שאיש אחד נתן לו „פתקא" עם „פדיון", וכשגמר

מרן לקרוא את ה„פתקא" הוציא האיש מכיסו עוד „פתקא" ומסרה למרן. לשאלת מרן על דבר ה„פדיון" של ה„פתקא" השניה, אמר האיש שב„פדיון" שנתן התכוון לשתי ה„פתקאות". על כך אמר מרן: בשעה שקראתי את ה„פתקא" הראשונה חשבתי שה„פדיון" הוא רק על זו. כששמע זאת הרב, אמר לר' אלימלך: „חבל שלא ידעתי זאת קודם, כי אז הייתי מונע ממני אפילו רגע אחד מחשבה לבקש חזרה את הכסף".

כל מי שהכיר את מרן ידע שלא התעניין בכלל במעות, לא הכיר צורת מטבע ולא היה נוגע בכסף. וכשנגע היה נוטל מיד את ידיו. את כל כספו נוהג היה לחלק מיד לצדקה — לאור זה יכולים אנו להבין את גודל מעלת הפדיון אצל הצדיקים.

באגרת שכתב הצדיק רבי אלעזר ליפא בפקודת אביו הרבי ר' אלימלך מליזנסק הוא כותב: „ואם תרצה לומר, אם הצדיקים שונאי בצע, מדוע לוקחים ממון מבני אדם אף אם היו נותנים להם היום? אהובי אחי, יש לי בזה כמה טעמים כמוסים אשר אי אפשר להעלות על הכתב".

ב„ליקוטי שושנה" (ד"ה רצון יראיו יעשה) כותב הרבי ר' אלימלך: „הצדיק אינו מתאווה לשום דבר ברצונו, כי הוא כל כך במדרגתו הקדושה שאין לו תאוה לשום דבר אחר, מהיכן בא זה שהצדיק צריך לפעמים לאיזה דבר, למזון או למלבוש או לכסף וזהב והדומה לכך? זהו הכל לצרכי העולם, שהעולם צריכין לכל זה תמיד ומתאווים להם תמיד ומתפללים עליהם, רק שאין בידם להיות נענים בתפילתם מפני שאין בתפילתם לעלות מעלה וכשהצדיק צריך גם כן לאותו דבר ומתפלל עבורו ותפילתו הזכה עולה בלי שום פגע אזי נאחזין כל תפילות ישראל באותה התפילה ונענין כל ישראל בזכותו".

בכ"ק מרן מהר"א ראה הרב את אחרון רבותיו הקדושים ממציבי דרכו, ואם גם עד אז היה פותר את בעיית חייו רק על פי דעת רבותיו — בצעירותו אצל כ"ק מרן מהר"י ואח"כ אצל כ"ק מרן מהרי"ד שאליהם היה קשור קשר נפשי, הרי

עולים על כולנה היו יחסיו עם מרן מהר״א, שהכתירו כאלוף לראשו בימים שכבר הוא בעצמו נחשב לרב גדול מפורסם ומדריך לאחרים.

למרות חולשתו הגופנית עמד בתפקידו בגבורה עילאית נפלאה. ניכר היה, כי אך הכוח הרוחני הוא שסועד אותו ועוזר לו להחזיק מעמד. על אף התלאות הרבות אשר מצאוהו בחייו הארוכים, לא נחלשו אצלו כוחותיו הרוחניים כמלוא נימה. גם כאשר גופו החל לסבול ממחלות וממיחושים — נשארו מוחו החריף, תפיסתו המזהירה, חכמתו העמוקה, זכרונו העשיר, כשרונותיו הנשגבים ערים ורעננים כבימי נעוריו. אף שקידתו גברה והלכה. קשה היה להרגיש שהרב מתייסר ביסורים. הוא שקד על התורה יומם ולילה ללא הפוגות, בניגון חרישי ובנעימה כמו של בחור צעיר השונה פרקו. גבורתו הרוחנית הכריעה את חולשת גופו. אהבת תורה בלי מצרים אשר יקדה בחביוני לבו והשתפכה מעבר לכל גדותיו, היא שדירבנה את הארי הזקן להתאמץ למעלה מגבול היכולת האנושית כדי לפעול למען הרמת קרן התורה. די היה לראות את יחסו לכל בן־תורה, ביחוד למרביץ תורה, בשביל לדעת עד כמה שגה באהבתו לתורה. גם בירחים הממושכים שהיה רתוק למיטתו וסבל יסורים נוראים, לא פגה צלילות דעתו והוא המשיך להתעניין בעניני הציבור ולהשיא את עצותיו לנמלכים בו. מתוך רצון לא לצער את תלמידיו וידידיו התאמץ והעלים מהם את יסוריו ומכאוביו. בצחוקו החינני וטוב־לבו דחה במחי־יד את כל דאגותיהם. כששהה בשווייץ בזמן מחלתו שלח בכל חודש כסף לבעלז לר׳ אלימלך רומפלר וביקש ממנו לחלק את הכסף בין היושבים על התורה בבעלז — כדי שיהיה לו חלק בתורתם.

בשהותו בווינה בעת חליו ביקרו אצלו הרבה אנשים. פעם בש״ק בסעודה שלישית, הפצירו בו שיספר על חסידות בעלז. אמר: „אחת עשרה שנה נסעתי למרן מהר״י ואחרי פטירתו נסעתי למרן מהרי״ד במשך כל תקופת כהונתו, ועד היום אני

נוסע למרן מהר"א. אצלי אין שום הבדל בין שלושת אדמו"רים אלה. אני מרגיש היום אצל מרן מהר"א כמו שהרגשתי אצל זקנו. פעם בחג השבועות שמעתי את מרן מהרי"ד אומר ,אנעים זמירות' והרגשתי אז כל כך הרבה חיות ונעימות דקדושה שנמאס עלי כל חיי עולם הזה, וביקשתי מהשי"ת שתצא נפשי מן המתיקות הזאת".

ימים מספר לפני פטירתו קיבל מכתב מאת רב אחד, ששאל אותו בסוגיא של זה נהנה וזה לא חסר; הרב התחיל לכתוב לו תשובה ובאמצע הכתיבה הרגיש ברע ואמר שאינו יכול להמשיך וכעבור ימים אחדים נפטר. העיר תלמידו הרב ר' אלימלך רומפלר, שזה פלא, כי במסכת ב"ק (דף כ"א) איתא: ,,בעי מניה מרב הונא: הדר בחצר חבירו שלא מדעתו צריך להעלות לו שכר או לא? אדהכי נח נפשיה דרב הונא". זוהי אותה הסוגיא של זה נהנה וזה לא חסר, שנפטר רב הונא בזמן שעסק בה.

במשך כל זמן מחלתו הוא לא הצטער בגלל סבלו הגופני, כי אם משום הפרעותיו בעבודתו הרוחנית. ולמרות מצבו המסוכן, עמל בתורה ביגיעה של למעלה מכוחות אנוש, ולא אבה לשמוע את דעת הרופאים שאסרו עליו כל מאמץ גופני או רוחני.

לפני פטירתו סיפר לאחיו, הרב מפאדולושיסק, שזה פלא, כי במשך שנים רבות לא ראה את אביו בחלום, והנה באותו לילה ראהו, ואמר לאביו שהוא מגיע לגיל שבעים ומבקש מאביו שיתפלל עבורו שיזכה להגיע לגיל שמונים, כי בסוף מסכת קידושין מפרש המהרש"א את הפסוק ,,עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו", ,,עוד" בגימטריא שמונים. ענה לו אביו: ,,אנחנו משתדלים להרבה יותר"...

בהיותו בשוויץ בגלל מחלתו, היה אתו תלמידו הרב ר' אלימלך רומפלר. לפני ראש השנה כתב ר' אלימלך אל הבחור פיישי ראוור וביקשו שיזכירו אצל מרן, כי השנה הזאת לא יוכל לנסוע לבעלז לימים הנוראים כדרכו מימים ימימה, כי הוא צריך לשמש את הרב מטארנופול. אמר מרן לכתוב לר' אלימלך,

שאם הוא נמצא אצל הרב מטארנופול ומשמשו — הרי זה חשוב כאילו היה יחד עם כל החסידים בבעלז. ר' אלימלך הראה לרב את מכתב התשובה של מרן והרב פרץ בבכי.

בשנת תרצ"ד חלה הרב את חליו ונאלץ לעזוב את ביתו ולנסוע על פי פקודת הרופא לשווייץ לשם ריפוי. שם הכירו אותו גדולי ישראל שבאירופה ורבים מהם — משווייץ ומגרמניה, מצרפת ומהולנד — באו לקבל את פניו וליהנות מזיר אור תורתו. בשנת תרצ"ו שב לביתו וזכה לכבוד גדול שחלקו לו אנשי העיר בזמן נסיעתו מתחנת הרכבת אל ביתו, ואמרו אז: מי שלא ראה את הכבוד שאנשי טארנופול חלקו לרבם, לא ראה כבוד מימיו. משהגיעה עונת הקיץ יעצו לו הרופאים שיסע לטאטארוב המוקפת הרים, והונח לו ממחלתו.

גם בשנת תרצ"ז, בתחילת הקיץ, ביום ג' בהעלותך, נפרד מאנשי העיר ומתלמידיו ונסע לטאטארוב. לפתע פתאום ביום עש"ק חלה שוב ורופאים גדולים הובהלו אליו, אבל כל עמלם היה לשוא, ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון הקודש. ביום ב' פרשת שלח, כ"א סיון תרצ"ז, יצאה נשמתו בטהרה. חיש מהר נתפרסמה השמועה המעציבה בכל המדינה. המשפחה החליטה להביא את הנפטר הקדוש לטארנופול, העיר בה שימש כרב במשך עשרים ושש שנים, וביום ד', כ"ג סיון, הובא שם למנוחות. אֵבל כבד עטף את העיר ובכי ויללות נשמעו בחוצותיה. פתחי בית־המדרש של ר' יעקב נפתחו לרווחה והמיטה הוצבה מול פני ארון הקודש כסמל חי: „קיים זה מה שכתוב בזה". למחרת נדמה כל העיר משאונה, החנויות נסגרו והאנשים התהלכו אבלים. בצהרי היום החלה הטהרה שנעשתה רק על־ידי תלמידיו. בשעת ההלווייה נשמעו יללות ואנחות קורעות לב. רבבות הלכו אחרי המיטה שנושאיה היו מתלמידיו המובהקים.

עם היוודע דבר הסתלקותו, אפף את העולם התורני אֵבל כבד ואוירה של יתמות השתררה. קהל רבנים ומורי הוראה חשו ביותר את האבידה הגדולה, גדול היה האֵבל בכל המדינה,

אך בטארנופול אפשר היה לחוש את הכאב בכל פינה. עשרים ושש שנה עמד על משמרה של העיר באהבה ובמסירות לאין ערוך, והצער על הילקח קברניטה היה גדול מנשוא.

כרעם כבד הגיעה הידיעה המעציבה אל תלמידיו ומעריציו. פטירתו של הרב היוותה בשביל כל מקורביו אבידה שאינה חוזרת. יהדות התורה, וביחוד תלמידיו, איבדו מורה־דרך, אילן ענק רב־פארות נגדע. בן אל־מוות נשאר הרב, בשל אלפי התלמידים שהעמיד, בשל חידושי התורה שלימדם ובשל המידות היפות והאצילות שהקנה להם.

עם פטירתו נסתם הגולל על אחד מעמודי התווך העיקריים של חסידות בעלז, אשר השאיר אחריו אלפי תלמידים גדולי תורה ויראה, שהתפזרו בכל קצוות תבל והמשיכו את שרשרת החסידות עד היום הזה.

הניח דור ישרים יבורך. חתניו: רבי אלימלך פרנקל־תאומים, רב ביברוב; רבי אהרן שנעה, רב בטוסט; רבי פייבל באב"ד, רב בבודזנוב; רבי יהושע־העשיל באב"ד. בן אחיו, רבי לייביש, מילא את מקומו אחרי פטירתו.

בסיום תולדותיו נביא בזה קטעים בקיצור מההקדמה לספרו „חבצלת השרון" חלק ראשון — שהם מלאים דברי מוסר ויראת שמים:

„המעשה אשר יעשה האדם. באשר הוא אדם. וחי בהם חיי עולם. הוא אשר ידאוג לחיי נשמתו יתר מחיי גופו. כמאמר חז"ל במס' תמיד פ"ד מה יעביד איניש ויחי'. א"ל ימית את עצמו. מה יעביד איניש וימות יחי' א"ע. ופירש הרא"ש ימית א"ע לא ימשוך אחר תענוגים ויצטער את בשרו ללמוד תורה. ואז יחי' בעוה"ז ובעוה"ב. ויחי' א"ע הוא ההיפך מזה. כי הנשמה והגוף שהם החומר והצורה. המה הפכיים זמ"ז ומתנגדים זל"ז. הנשמה היא רוחניית חלק אלקי מהשמים ממעל והוכנה להיות נצחיית לחיי עולם. והגוף הוא היפוך מזה שהוא עפר מאדמה ועלול להיות נפסד ולשוב לאדמתו. וכשברא השי"ת את העולם

בחכמתו הרבה. וברא בו כמה בריאות ויצירות שונות ונפלאות בפליאות החכמה כאמור מה רבו מעשיך ד' כולם בחכמה עשית. ברא בו גם את הבריאה הנפלאה הזאת היא בריאת האדם שהוא מבחר היצורים ונראית בו פליאות חכמתו ביתר שאת שבראו מהעליונים והתחתונים. שני הפכיים ממש זה רוחני וזה גשמי זה מושך בטבעו למעלה וזה מושך למטה. ובפליאות חכמתו קשרם ואגדם והרכיבם יחד. וזה הנקרא בספרים זיווג ראשון שזיווגם הוא ית' יחד עד עת מצוא. ומהיות שנודע שטבע הטוב רק להטיב ולא להרע ח"ו כאמור מאתי לא תצא הרעה. וכאן נראה כפועל רע ח"ו נגד הנשמה שהורידה ממדריגתה העליונה. והביאה בעולם השפל הזה בסכנה עצומה. להתמשך ח"ו אחר טבע החומר ותאבד מדריגתה ויכהה מאור זהרה ח"ו. מזה נראה בעליל שרצונו הקדוש ית' הי' לזכות את הנשמה להרבות שכרה ולהאכילה מפרי מעשי'. שמעצמה תתגבר על חומרה להחיותו ולזככו ולהפכו לרוחניי שאז יוגדל שכרה מאד בהיותה מעצמה משתלמת ומנצחת את שכנגדה להפכה להיות כמותה שזה כל שעשועיו ית'. ולזה הי' כל תכלית יצירת האדם.

„כאשר ע"ז שמעתי בשם מרן הקדוש מהר"י מבעלזא זצוק"ל זי"ע ועכ"י שאמר שבהיותו כבר שית או כבר שבע שאל את אביו הקדוש מהר"ש זצוק"ל זי"ע ועכ"י במה שאנו אומרים בכל יום אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא. מי אומר זאת. אם הגוף וכי יש כח ודעת בהגוף שהוא חומר עכור לתת שבח והודי' ליוצרו. ואם הנשמה והלא אנו אומרים נשמה שנתת בי. משמע שאין הנשמה אומרת זאת. והשיב לו אביו הקדוש זצוק"ל בני אם האדם זוכה ללכת בדרכיו ית' ולשמור מצוותיו חוקותיו ותורותיו. אז הגוף בעצמו מזדכך ונהפך לצורה ויש בו דעת וחיות לשבח ולפאר ליוצרו על שנתן בו הנשמה הקדושה להביאהו למדריגה הזאת.

„ובזה פירשתי מאמר הש"ס ביומא (דכ"א) שחושב בין הנסים שנעשו במקדש שמקום הארון לא הי' מהמנין. ולכאורה

המעיין שם יראה שכל הנסים שחושב שם הי' בהם איזו צורך. וא"כ צריך להבין איזו צורך היה בנס זה שמקום הארון לא היה מהמנין. דבלא"ה הי' הארון יכול לעמוד שם דרוחב הק"ק הי' עשרים על עשרים והארון לא הי' ארכו רק אמתיים וכו'. אך ידוע בספרים הקדושים שענין המקדש וכליו הם מרומזים בצורת האדם ואבריו. והנה הארון הי' כלי שהלוחות שהם כלל התורה היו מונחים בו. נמצא שהארון הי' כלי ונרתק להתורה הקדושה שהיא מעשה ידיו ושעשועיו של הקב"ה. ואורייתא וקב"ה חד. כמו שהגוף הוא כלי ונרתק אל הנשמה שהיא חלק אלקי ממעל. ומרומז בזה שרצון השי"ת שיהפך האדם את גופו שהוא כלי ונרתק של הנשמה שיזדכך ויהי' כמו הנשמה שהיא רוחניית. ונתן בז הרמז בבית מקדשו שהארון נעשה גם הוא רוחניי כמו התורה הקדושה שבתוכו. ולכן לא הי' מקום הארון מהמנין שרוחני אינו תופס מקום.

„וא"כ איפא האדם בידו טובו. שהבורא ית' נתן כח והכנה לכ"א משני חלקיו להתחזק ולהחיות א"ע ולהכניע את חבירו תחתיו. שלצורך הנשמה נתן להם תורה ומצוות שהם מזון הנפש והנשמה. שהם מחזקים כח הנשמה ומזככים אותה. ולהגוף נתן מזונות גשמיים ממאכל ומשקה וכל צרכי הגוף שמחזקים כח הגוף ואבריו ונתן לו הבחירה והכח שיהי' בידו למאוס ברע ולבחור בטוב. דהיינו להגביר כח הנשמה על הגוף ולהכניע את כחות הגוף שישתעבדו להנשמה לסייע לה בעבודתה. ואז יזדככו להיות גם הם כמוה לזכות לחיים נצחיים.

„אמנם ידוע שכלל הוא בעניני מלחמה שנצחון המלחמה תלוי שכ"א מכתות הנלחמים מתאמצים לחזק את כח עצמו ולהחליש כח חבירו. שאם אינו מחליש כח חבירו לא יוכל לנצחו לעולם. וכן היא ג"כ בענין זה שאם האדם מחליש כוחות הגוף. דהיינו שאינו רודף אחר התענוגים ותאות גופניות. ולהיפך מחזק כוחות הנפש בתורה ומצוות ומנצח את הגוף ומכניעו תחתיו שיסייע לו לעבודתו במצוות מעשיות כמו לולב סוכה תפילין

ציצית וכדומה שמקיים אותם עם כלי הגוף. אז נעשה הגוף נטפל להנשמה ומחובר לטהור טהור. משא"כ להיפך אם מחזק כוחות הגוף בתאוות גופניות. ואדרבא משעבד כוחות הנשמה אל הגוף דהיינו שיעסוק בשכלו שהיא מכוחות של הנפש השכליי והנשמה ללמוד חכמות חיצוניות טבעיות. או לעשות תחבולות בעניני מו"מ. להשיג על ידם תאוות הגוף מכבוד ועושר וכדומה. אז נכנע הנשמה תחת הגוף ונעשה טפל לו. ובעת בוא חליפתו ושב הגוף אל אדמתו .גם הנפש כלה וירד שחת עמדו. ומיתתו מיתת עולם ר"ל. ומה יתרון לו בכל עמלו וכל תענוגיו שרדף אחריהם כל היום אם לא ירד אחריו כבודו ולקבר יובל ערום כיום הוולדו. וע"ז נוסד מאמר הנ"ל מה יעביד איניש ויחי' חיי עולם ימית א"ע חיי שעה. מה יעביד וימות מיתת עולם יחי' א"ע חיי שעה וילך אחר תענוגיו ותאוות נפשו. ואז ימשוך את נשמתו אחריו לשחת.

,,ויובן עפ"י מאמרינו הקדום. שעיקר תכלית בריאת האדם שהוא מורכב מחומר וצורה. גוף ונשמה. הי' שיגביר האדם כח הנשמה על הגוף ויכניעו וישעבדו אליו לסייע לו בעבודת יוצרו. ואז יהי' שכרו כי יזדכך גם הוא מחומרו ויחי לנצח לא יראה השחת. וזה יהיה ע"י לימוד התוה"ק וקיום מצוותי'. שלימוד התוה"ק שנאצלה מחכמה העליונה ומזיו כבודו ית' והיא מאורות העליונים הרוחניים. מעשה ידיו ושעשועיו של הקב"ה אלפיים שנה קודם לבריאת עולם. יחס גדול יש לה עם הנשמה שהיא גם היא חלק אלקי ממעל. וכח יש לה להאיר ולזכך את נשמתו ולהעלותה מעלה מעלה ולקשרה בשרשה העליון. וקיום המצוות הנעשים בפועל הגוף ומעשה ידי אדם. וכלי הגוף הם מזככים את כח הגוף ג"כ ומקשרים אותו עם נשמתו ומעלים אותו למדריגת נשמתו. ואז נעשה אורייתא וקב"ה וישראל חד. וזוכה לחיים נצחיים עדי עד. אך אם האדם עושה היפוך מזה ומשעבד כח שכל נשמתו לעשות בו צרכי הגוף כמו לימוד חכמות חיצוניות כדי למלאות תאוות גופו מכבוד והון ועושר וכדומה.

אז הוא מוריד מדריגת נשמתו ממעלה העליונה למדריגה תחתונה כמו הגוף שבא מן העפר ושב אל העפר וממיתה מיתת עולם. וזה שאמר הכתוב ומעץ הדעת טוב ורע שהדעת הוא הנפש השכליי שיש בו כח להבין ולהשכיל בחכמה העליונה והתורה הקדושה שהיא הטוב האמיתי. ויש בו כח ג"כ ללמוד ולהבין בחכמה התחתונה שהם חכמות חיצוניות וטבעיות שהם נקראים רע נגד חכמת התורה הקדושה. הזהיר אותו הקב"ה אל תאכל מעץ הדעת הזה. דהיינו שתשעבד הדעת שהיא נשמתך הקדושה לאכול ממנו שהוא עניני הגוף ותאוותיו שמתייחסים הכל אל האכילה אל תעשה כן. כי ביום אכלך ממנו מות תמות. שבזה אתה מוריד נשמתך ממדריגתה העליונה למדריגה התחתונה של הגוף ובמיתת הגוף ימות גם הוא כמוהו מיתת עולם.

„אמנם ביום שנתן הקב"ה תורה לישראל אחר שנחלש כח גופם בשעבוד מצרים ונתגבר והאיר אור נשמתם ע"י קבלת התורה הקדושה מפיו של הקב"ה ופסקה זוהמתן ונזדכך גם גופם ונתהפך מחומר לצורה וחי גם הוא כמוה. אז קרא הקב"ה למה"מ ואמר לו על כל האומות השלטתיך חוץ מזו שנתתי לה חירות ע"י הלוחות שחקוק בהם כלל התורה הקדושה. ולולי שחזרו לזוהמתן ע"י מעשה העגל אז לא הי' למה"מ שליטה בהם לעולם.

„ובדרך הזה פירשתי ג"כ ביאור המקרא פ' ואתחנן. היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי. ועתה למה נמות וכו' אם יוספים אנחנו לשמוע את קול ד' ומתנו. והדברים לכאורה סתורים כי אחר שכבר ראו כי ידבר ד' את האדם וחי למה יראו להוסיף לשמוע עוד שמא ימותו. אך עפ"י הנ"ל יובן. עפי"ד הש"ס עירובין (נ"ד ע"א) דא"ל שמואל לרב יהודא שיננא פתח פיך וכו' כי היכי דתוריך חיי שנאמר חיים הם למוצאיהם א"ת מוצאיהם אלא מוציאיהם בפה. ויובן עפי"ד הנ"ל שעיקר קיום הרכבת הגוף והנפש יחדיו. הוא ע"י לימוד התורה וקיום המצוות. דלימוד התורה שהוא חלק העיון זה הוא קיום ומזון

הנפש השכליי והנשמה הקדושה. שזה נעשה רק ע"י נפש השכליי והנשמה שבמוח. וקיום המצוות המעשיות יש בהם מעשה בכלי הגוף של האדם כמו לולב סוכה תפילין ציצית שופר וכדומה. אבל יש חלק גם להנשמה בהם דהא קיי"ל מצוות צריכות כוונה. וצריך לכוון בכל מצוה שהוא עושה לקיים מצוות הבורא באהבה ויראה. כמו שאנו אומרים לשיקב"ה בדחילו ורחימו. ויש בכל מצוה ומצוה כוונות נסתרות וסודות גבוהים הידועים רק ליודעי חן. אבל יען שאין כל אדם מסוגל לזה. ולאו כל מוחא סביל דא. הקב"ה מקבל ברחמים גם הכוונה פשוטה שאדם מכוון לקיים מצוות בוראו ועושה על דעת כל הצדיקים והחכמים שיודעים לכוון כל הכוונות. חשוב בעיני הקב"ה כאלו מכוון בעצמו. ועכ"פ זה מתייחס לחלק נפש השכליי והנשמה שבמוח שמשם מוצא כל המחשבות והכוונות. ונמצא לפי"ז שהפנימית ועיקר הכוונה של המצוה נעשה בכח הנשמה ומעשה המצוה שעושה בפועל נעשה ע"י כלי הגוף. ודומה זה לגוף האדם בעצמו. שהנשמה היא הפנימית שבקרבו. והגוף הוא הכלי הנושא אותה. לכן כשרצה הקב"ה להרכיב הגוף והנפש יחדיו ורצה לזכות אותו שיהי' בידו להגביר נשמתו על גופו. ולהפוך כחות הגוף ולתת לו חיים כהנשמה. ושיהי' להם התקשרות חזק זע"ז שלא יתפרדו נתן להם תורה ומצוות. שהגוף יהי' מסייע להנשמה בכל עניני' ועבד נאמן לה. ואז זה יהי' שכרו. שתאציל לו מחיות הרוחנית הנצחיית שלה ותזכך אותו להיות חי חיי חיים כמוה כאמרם עבד מלך מלך. ומחובר לטהור הרי הוא טהור כמוהו. כאמור למעלה שזה כל תכלית בריאת האדם.

„והנה בימי התנאים והאמוראים הי' נמצאים אותם שתורתם אומנתם. והיו עסוקין רק בתורה לבד כל היום והיו פטורין ממצוות. לכאורה הי' גרעון אצלם שחלק הלימוד מתייחס רק אל הנשמה לבד. ובמה הי' התקשרות להגוף עם הנשמה שיזכה גם הגוף לאורך ימים ושנות חיים ביחד עם הנשמה. אמנם שם בש"ס עירובין הנ"ל מביא הש"ס קודם למימרא הנ"ל.

ברוריא אשכחתי' להאי תלמידא דגריס בלחישה. בטשא בי' ואמרה לא כך כתיב ערוכה בכל ושמורה. אם ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת. ואם לאו אינה משתמרת. וכיון שע"י הלימוד בפה ושפתיים שהם כלי הגוף משתמרת תורתו נמצא שהגוף מסייע להנשמה ויש לו חלק גם בלימוד. וזה מביא חיות גם לגופו. ולכן קאמר אח"כ שפיר דא"ל שמואל לר"י שיננא פתח פיך כי היכי דתתקיים בידך ותוריך חיי. דכיון דע"י הדיבור בפה מתקיימת התורה בידו גורם חיים להגוף ג"כ ונותן קיום חזק להרכבתם לאורך ימים כאמור חיים הם למוצאיהם א"ת מוצאיהם אלא מוציאיהם בפה.

„ובזה נוכל להבין דברי הש"ס נדרים (דפ"א ע"א) מפני מה ת"ח אין יוצאים מבניהם ת"ח וכו' שאין מברכין בתורה תחילה דאמר ר"י אמר רב מה דכתיב מי איש החכם ויבן זאת על מה אבדה הארץ דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פירשוה עד שפירשה הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר ד' על עזבם את תורתי היינו לא שמעו בקולי ולא הלכו בה אמר ר"י א"ר שאין מברכין בתורה תחילה. והדבר מתמיה את הכל מה ענין חומרא דברכת התורה כ"כ משאר עבירות שעי"ז דוקא אבדה הארץ ואין ת"ח יוצאים מבניהם. אך עפ"י הנ"ל יובן. דהנה בענין תלמוד תורה יש טועין הרבה וסוברים דענין הלימוד הוא רק לידע מה לעשות. ולא שהלימוד עצמו הוא מצוה. וזה מביא מה שהרבה מההמון נמנעים מת"ת באמרם שלידע דיני ומשפטי התורה שידעו מה לעשות יוצאים מה שממנים ת"ח לרבנים ומורי הוראות בכל מקום ומקום שיורו את העם מה לעשות. ובזה פוטרים א"ע מלימוד התורה ועוסקים רק במו"מ וכדומה. אבל באמת זה טעות גדול כי לימוד התורה הקדושה בעצמו הוא מצוה. שהלימוד בעצמו הוא מזכך את הנשמה והגוף ומטהרים אותם מהקליפות וטומאות הנפש. כאמרם ז"ל למה נמשלו ד"ת למים. מה מים מטהרים את האדם מטומאתו אף ד"ת כן ולימוד התורה הקדושה מטהרת את הלב ואת המוח להתפלל כראוי תפלה זכה

ורצוי כאמרם אוטם אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה. ומבואר כ״ז הכל בספרים הקדושים. וכן אומרים בשם מרן הקדוש מהר״ש מבעלזא זצוק״ל זי״ע ועכ״י שפירש הקרא ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה. שכשצריך האדם לבוא לפני המלך מה״מ הקב״ה להתפלל אמר עם הספר אם אמירתו הוא עם הספר דהיינו שלמד קודם לכן תוה״ק. אז ישוב מחשבתו הרעה מזדככת ומתטהרת נפשו ממחשבות זרות ורעות. ויוכל להתפלל תפלה זכה כראוי. וכן שמעתי מפי נכדו מרן הקדוש מהרי״ד זצוק״ל זי״ע ועכ״י, שמכל עניני חסידות ופרישות וסיגופים שאדם רוצה להתנהג. היותר עיקר ומובחר הוא לשמח את הקב״ה בלימוד התוה״ק. והסימן לזה, שכל עניני סיגופים וחסידות שאדם רוצה להתנהג אין היצה״ר מוציא כ״כ כחו ע״ז לבטלו כמו שמוציא כל כחו לבטל את האדם מתלמוד תורה בתחבולות שונות. כן שמעתי מפי קדשו שאמר לי בעצמו הדברים האלה. והנה ידוע מספרים הקדמונים שלענין יחס האבות עם הבנים שמעשה אבות יירשו בנים. אין זה מצד הנפש והנשמה שאין התלות לנפש האב עם הבן וכל נשמה ונשמה יש לה מדור בפ״ע בג״ע. אך מצד הגוף מה שהוא בטבע הגוף מורשה היא מאבות לבנים. יען שגוף הבן נוצר מזרע האב והאם. וכשאדם זוכה שמזכך את גופו ומשבר תאוותיו והרגל נעשה טבע. שטבע גופו מתהפך מלהיות להוט אחר תאוותיו הבהמיות. אז גם הבנים שיוליד טבע גופם זך ונקי מחלאת התאוות. ואינם להוטים אחר זימה ותאוות רעות כמבואר בזוה״ק דחזי להני רווקי שפירי דעיילו ונפקו בין זונות ולא חטאו. ששאל ולא מסתפי הני מיצה״ר. והשיבו אנן מקדושתא דקדושתא אתגזרנא ואין ליצה״ר שליטה בנו. דהיינו שהתקדשו א״ע אבותיהם בקדושת גופם. ולכן גם הם נולדו בקדושה וחומרם זך ונקי. ואמנם כבר כתבתי שהזדככות הגוף בא רק כשהגוף ג״כ משתתף בעשיית המצוה. וכן בתלמוד תורה כשמוציא בפיו ובשפתיו. וזה רק אם נאמר דלימוד התורה הוא

מצוה מצד עצמה. אבל אם נאמר כהטועין הנ"ל. דלימוד התורה הוא רק לידע מה לעשות. א"כ אינו מקיים עם גופו עדיין שום מצוה כלל. וגם לידע הדין הוא רק ידיעה לבד בלי מעשה ואין לכלי הגוף חלק בזה שיזדכך על ידה. והנה מבואר במנחות (דמ"ב ע"ב) דכל מצוה שאין עשייתה גמר מצוותה אין מברכין עלי'. וא"כ מזה שתקנו חכמים לברך ברכת התורה קודם הלימוד מוכח שהלימוד הוא מצוה לעצמו שאם אינו אלא כדי לעשות אח"כ א"כ אין הלימוד גמר מצוותה והוי כמו עשיית סוכה ועשיית תפילין דאין מברכין עלי'. וכבר כתבתי דהא בהא תליא. דאם לימוד התורה היא מצוה לעצמה. וכשמוציא בפיו ושפתיו משתתף גם הגוף בזה ומזדכך חומרו. אז אחר טבע גופו נמשכים גם הבנים שיוליד ועלולים גם הם להיות ת"ח שטבע גופם מסייעם לזה.

„ולכן שפיר קאמר הש"ס מפני מה אין ת"ח מצוין לצאת מבניהם ת"ח. משום שאין מברכין בתורה תחילה. ובע"כ משום דאין מחזיקין לימוד התורה למצוה מצד עצמה. רק ידיעת הדינים ואין להגוף חלק בזה. א"כ אין להבנים שום הכנה להיות ת"ח. דמצד הנשמה כ"כ בשם הקדמונים דאין התלות לנפש האב עם הבן. ומצד הגוף הרי גם גוף האב אין לו חלק בלימוד התורה. ובמה יזכה את בנו אחריו אם גם טבע גופו לא נתהפך להיות נטפל להנשמה.

„וממילא יובן בזה ג"כ מה דקאמר אח"כ הש"ס דע"ז אבדה הארץ ג"כ מפני שלא בירכו בתורה תחילה. דהנה ידוע דהתייחסות ארץ ישראל והתקשרותה עם ישראל הוא כמו התייחסות והתקשרות הנשמה עם הגוף. ומהפרט אנו דנין על הכלל. כמו שהנשמה היא חלק אלקי ממעל. ומשכנה בגוף יחידי שהוא חלק מכלל ישראל כמו כן השכינה הקדושה היא כלליות נשמת ישראל והשראתה היא בארץ הקדושה שהיא כללות הגופים והחומר של כל ישראל שהשכינה שרוי' בתוכם. וע"ז

נאמר ארץ אשר ד' וכו' דורש אותה ועיני ד' וכו' בה תמיד. וכמו שביארנו שגוף וחומר האדם נזדכך ונתהפך מחומר לצורה שזה הי' תכלית וכוונת בריאת האדם. כמו כן ארץ ישראל גוף הארץ מזדככת ע"י השראת השכינה בתוכה. ומה"ט אוירא דא"י מחכים. ומה"ט פירות ארץ ישראל משונים ומסוגלים לי"ש כמבואר בס' אלי' רבא סי' ר"ח ס"ק ט"ז בשם הב"ח עיי"ש. ולתכלית זו נתן הקב"ה ארץ ישראל לישראל שמהפרט הם זוכים להכלל. דהיינו כמו שחיות הנצחיית של האדם תלוי כשמקשר הגוף עם הנשמה יחד ע"י לימוד התורה והמצוות. שהגוף משתתף עם הנשמה בעבודתה ואינה מניחתו להפרד ממנו. כמו כן אם כלל ישראל או רובם עוסקים בגופם בתורה ובמצוות ממשיכים השראת השכינה הקדושה שהיא כללית נשמתם על הארץ הקדושה שממנה נוצר גופם. ובהיפך ח"ו כמו אם הגוף אינו משתתף עם הנשמה בלימוד תורה ומצוות גורם שתתפרד נשמתו מגופו ותומשך אחר שרשה למעלה. והגוף ישוב אל העפר מטה מטה. כמו כן אם ח"ו כלל ישראל עוזבים תורה ומצוות נתפרד החבילה. ומסתלקת השכינה למעלה השמימה והארץ נתרוקנה מקדושתה. ונשארה מטה תחת הטבע. ואז מתגברים ח"ו אוה"ע על ישראל ונוטלים מהם הארץ. כי מצד הטבע הם חזקים מישראל כנאמר כי אתם המעט מכל העמים. והנה הר"ן כתב שם בשם הרבינו יונה. דישראל הי' אז עוסקין בתורה תמיד ולכן היו החכמים והנביאים תמהים על מה אבדה הארץ והשיב להם הקב"ה בעצמו על שלא בירכו בתורה תחילה. והיינו כמו שכתבתי למעלה שלא החזיקו לימוד התורה למצוה לעצמה שיהי' כדאי לברך עלי'. משום שאינה גמר מצוותה. וממילא אין להגוף חלק בה. ואינה מקשרת הגוף אל הנשמה. ומהפרט אנו באין להכלל שגרמו שיתבטל ההתקשרות שבין ארץ הקדושה להשכינה הקדושה וגרמו לשכינה שתסתלק מישראל. והארץ נתרוקנה מקדושה ונפלה תחת הטבע. וממילא שלטו בה אוה"ע ולקחוה מישראל בזרוע עד שירחם השי"ת במהרה ויתן בלבנו

להתחזק ולהתאמץ בלימוד תוה"ק והמצוות ואז נזכה לשוב לארצינו הקדושה אכי"ר בב"א.

„ואמנם אחת מטענות הפוטרים א"ע מתלמוד תורה ומלגדל את בניהם לתורה היא טענת הלחם והכלכלה. על עצמם אומרים שהם טרודים לרדוף אחר פרנסתם כל היום ועל בניהם אומרים שהם מחויבים לחשוב איזו תכלית בעבורם. ואין מוצאים להם תכלית אחר רק תיכף מתחילת לידתם מלמדים אותם לשונות וחכמות העמים ונותנים אותם לבתי־הספר שלהם לגמור שם חוק לימודם. כדי שיהי' פרנסתם מזומנת להם בריווח ובכבוד. אף שיודעים שבלימודים שלהם טמון סף רעל דיעות כוזבות הכופרים במציאות השי"ת ובהשגחתו ובתורתו הקדושה. כאשר אנו רואים בחוש שבניהם יוצאים לגמרי מדת ישראל ותורת ד' שכוח מלבם. ונעשים ככל הגוים בכל מעשיהם ומנהגיהם. והנה האבות והבנים האלה שכחו לגמרי שהם מורכבים מגוף ונשמה. והם בני אל חי מצד נשמתם ועבדים לו מצד גופם. שבראם ויצרם לתכלית זה לשרת את נשמתם ולעשות עבודתה שתוכל להתדבק ביוצרה ולשוב אליו כאשר נתנה. ושצריכים לדאוג ג"כ לנשמתם שלא יורידו אותה לבאר שחת. ושמו כל מעיינם רק לטובת גופם. שהיום כאן ולמחר לקבר יובל. ומה יענו ביום פקודתם. ובבוא המות לקחתם לא יועיל להם כל חכמתם וכל כבוד עשרם. ואיזו תכלית נצחיי יש להם ולכל מעשיהם והם כבהמה המה להם. שמפטמים אותה ומאכילים אותה ומורידים אותה אל בית השחיטה. והנה מאנשים האלה אין לנו לדבר מאומה. כי לא דיברה תורה במתים אשר בחייהם קרוים מתים ומיום הוולדם הולכים וצועדים בכל יום לקראת המות המתקרב בכל יום ויום מימי חייהם יותר. ולא נתן להם ד' לב לדעת לבקש עצה לברוח מהמות ולמלט עצמם ממנו. רק אדרבא רצים לנגדו בשמחה ופושטים צווארם אליו. ובעוה"ר גרם להם זאת יען שמנעו רגלם מבית הספר ללמוד בכל יום איזו שיעור בלימוד תוה"ק המאירים אור נשמתם. ולא שמרו א"ע מלהלכד ברשת היצר לעבור על

חוקי ד' ותורתו עד שהלכו בעוה"ר מדחי אל דחי. ונשכח תורת ד' ואמונתו לגמרי מלבם. ואין יודעים כלל לאיזו תכלית נבראו. ושיש עליהם חיוב ג"כ כעבדים נגד אדונם שמחויבים לעבוד עבודתו. ואין להם רשות לפרוק עולו מעל צווארם ולעבוד רק עבודת עצמם. אשר ממש כמורדים במלכות שמים ח"ו נחשבו. וחושבים כי הם ברשות עצמם ואין להם רק לדאוג מה לאכול ומה ללבוש ולאסוף הון ורכוש. ולאנשים כאלה אינו מועיל ג"כ מה שמזכירים להם יום המיתה. דידוע מאמרם ז"ל בברכות (דף ה') לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר שנאמר רגזו ואל תחטאו נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה נצחו מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם וכו' ואם לאו יזכיר לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. שתמהו הכל שאם ס"ל להש"ס שהזכרת יום המיתה וודאי יועיל למה לו עצות אחרות יזכיר לו תיכף יום המיתה.

„אך שידוע מה שפירש העקידה הפסוק כי עמך הסליחה למען תוורא. שמטבע האדם שיודע שעתיד לבוא עליו איזה צרה ר"ל. אבל אינו חושב כלל להמלט ממנה ואומר נואש אינו מתייירא עוד מזה שכבר הוא מוכן לזה. ויראה שייך רק בדבר שאפשר שלא תבוא הצרה או שיש לו עצה להמלט ממנה. בזה שייך לשון יראה שהוא מתייירא אולי לא יועיל לו עצה ותבוא עליו הצרה. ולכן אחר שעבר אדם וחטא אם אינו חושב שהשי"ת הוא טוב וסולח. ואם יתפלל לפניו יסלח לו לא הי' מתייירא עוד מזה שהי' כבר מתייאש ומוכן לקראת העונש העתיד לבוא עליו. ולכן אמר הכתוב כי עמך הסליחה למען תוורא. שגם אחר החטא יבקש עצה לעשות תשובה ותפלה וכו' מיראתו עבור העונש. משא"כ אם לא הי' עוד סליחה לחטאתו. לא הי' מתייירא עוד והי' אומר נואש. וכן גם האנשים שכבר נשקעו בהבלי עולם הזה ושכחו לגמרי כי יש גבוה מעל גבוה. ושנשמתם הוא חלק אלקי ממעל ושיכולת בידם לזכות לחיי עוה"ב. ואינם יודעים מאומה רק לאכול ולשתות ולאסוף הון. אין מועיל אם יזכירו

להם יום המיתה. כי הם יודעים בעצמם שימותו. אבל שכוח מהם כל עיקר שיש להם עצה להציל עצמם מזה. ושאפשר להם לזכות א"ע שיום המות יהי' טוב להם מיום הלידה. ושיזכו לחיות ליום שכולו ארוך. ולכן אחר שחושבים שאין שלטון ביום המות להציל עצמם ממנו אינם יראים עוד מיום המות ומתייאשים כבר מזה שיודעים בעצמם שימותו. רק אומרים לע"ע נחי' חיי שעה. כי ב"כ וב"כ למחר ימותו. ולכן לא נקט הש"ס תיכף העצה להזכיר יום המיתה. כי לא יועיל. ולכן מלמד הש"ס לאדם דעת איך להתנהג מיום עמדו על דעתו כי מעת שניתן בו יצ"ט ויצה"ר. כדי שיהי' לו בחירה על מעשיו מלמדים אותו חז"ל שתיכף מתחילה יראה להרגיז היצ"ט על היצה"ר ולהכניעו לבל יפגע בו פתאום. ואם רואה שלא יוכל לנצח אותו נתנו לו עצה שיעסוק בתורה שזה נותן התחזקות וחיות לחלק הטוב שבו שהוא נשמתו. וזה כלי זיין נגד היצה"ר ותאוות הגוף וכוחותיו. וגם בסגולה שהמאור שבה מחזירתו למוטב. ומחזק כח נשמתו. ולא יוכל היצה"ר לשלוט בו. ואם רואה שגם זה אינו מועיל שכל כך גבר עליו כח יצרו שאינו מתבטל גם מד"ת יקרא את שמע שנאמר על משכבכם. והכוונה הוא שבאמת הקב"ה ברא את האדם ישר דהיינו שנתן לו הבחירה להטות לטוב או לרע כדי שיקבל שכרו על בחירתו בטוב. ובע"כ שבשעה שברא אותו הי' שני כחותיו. היינו כח נשמתו שמושך למעלה. וכח תאוות גופו שמושך למטה שווים לגמרי. שאל"כ א"א שיהי' לו בחירה. וכמבואר בקרא. ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע ובחרת בחיים. משמע שנתן לפניו שני דרכים שווים. וזה לעומת זה עשה ד'. ואמנם אם בתחילת היותו לאיש מטה עצמו לצד אחד והכריע הכף וחיזק אחד משני כחותיו. לכאורה מכאן ולהבא אין לו עוד בחירה. ולריק יגיעתו עוד ח"ו. אך גדולים מעשה ד' שהכל ברא בחכמה ובתבונה. שמצינו בדברי חז"ל שאמרו כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו. ולכאורה הדבר תמוה מדוע יעשה כן השי"ת להצדיק הגדול מחברו. אך שהקב"ה

כל עיקר תכלית בריאתו את האדם הי' לכוונה זו שמעצמו ישלים א"ע ויאכל פרי מעלליו ושלא לאכול נהמא דכיסופא. לכן כל ימי חייו נותן לפניו שני דרכים כדי להרבות שכרו ולהראות שבחו בין צבא השמים כידוע מסה"ק שהקב"ה מתפאר עם בניו הקדושים בין חיילותיו של מעלה חזו במאי ברא קאתינא וכו'. ולכן הצדיק שהטה א"ע מתחילת דרכיו ונתחזק כח נשמתו הקב"ה רוצה לזכותו גם להלאה כל ימי חייו להגדיל שכרו ולכן מחזק כח יצרו הרע שיהי' כחו חזק ושוה לכח נשמתו וזלע"ז עשה ד' כדי שיהי' לו שוב בחירה חפשיית כמו בתחילה ויזכה א"ע בכל יום ויום בהטות א"ע בבחירתו לדרך הטוב ולכן כל הגדול מחבירו נותן לו הקב"ה יצה"ר גדול מחבירו כדי שיהי' לו בחירתו כבתחילה. ואמנם זה כשהטה א"ע מתחילה לצד הטוב. אבל אם ח"ו מתחילה הטה א"ע לצד הרע והכריע הכף לרעה ח"ו וחיזק כח הרע שבו מה יהי' עם בחירתו מכאן והלאה. וכי ח"ו אבדה תקוותו והלא מדה טובה מרובה וכו'.

„אך גם לזה מצינו פתרון בדברי חז"ל דאיתא במדרש הביאו הטור או"ח בסי' מ"ו חדשים לבקרים רבה אמונתך ב"ו מפקיד פקדון ביד חבירו ומחזירו לו בלוי ומקולקל אבל אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה והיא עייפה ומחזירה לו חדשה ורגועה. וכתב שם הטור שע"ז נתקן לברך בכל יום הנותן ליעף כח. שמפקיד נשמתו עייפה מעבודה קשה כל היום ומחזירה לו בבוקר שקיטה ושלוה. וכן הובא שם בטור בסי' ד' בשם הרשב"א בטעם דברכת ענט"י בבוקר משום דבכל יום נעשה אדם ברי' חדשה. וכוונת דבריהם עפ"י הנ"ל. דבכל היום שאדם מטריד עצמו בטרדות ותאוות והבלי עוה"ז נעשה נשמתו עייפה וחלושה כמו עייפה נפשי להורגים. רק בכל לילה כשנשמתו עולה למעלה ומתדבקת ביוצרה נותן לה הקב"ה חיות חדש ומחזירה לגופה זכוכה וברה כבראשונה ויש לה כסיפה ותשוקה לעשות רצון קונה. כאשר אנו רואין שעפ"י הרוב נקל לאדם יותר בקומו בבוקר ללמוד או להתפלל ולאמר תהלים בכוונה. כי הוא כברי'

חדשה ונתחזק כח נשמתו כבראשונה. וכ"ז רק כדי שיהי' לו תמיד בחירה חפשיית לבחור בטוב. ושיעמוד תמיד על משקל השוה. ולכוונה זאת תקנו חז"ל קריאת שמע על מטתו כמבואר בש"ס ברכות (ד"ו ע"א) עיי"ש במהרש"א בח"א ד"ה ובצפרא ובכל הספרים הקדושים שבלילה בעת שינה שהיא אחת ששים במיתה מתדבקים בו אז ביותר מזיקין ורוחות רעות כדקאמר הש"ס שם כל חד מינן אלפא משמאלי' ורבבתא מימיני'. וכשנשמתו רוצה לעלות למעלה להתדבק ביוצרה אין מניחין אותה ואוחזין בה לטמאותה. אך כשקורא את שמע קודם שינתו ואומר הני פסוקי דחושב הש"ס במס' שבועות (דט"ו ע"ב) בזה הורג את המזיקין ומגרשם מעליו כדקאמר בברכות (ד"ה ע"ב) כל הקורא ק"ש על מטתו מזיקין בדילין ממנו. וכאלו אוחז חרב פיפיות בידו להרוג אותם מסביב. ואז נשמתו בוקעת כל האוירים ועולית למעלה להתדבק ביוצרה ונעשית ברי' חדשה וכשהיא שבה אליו בבוקר כחה חזק כבראשונה להתחזק ולעמוד נגד יצה"ר המבקש להחטיאה. ולזה קאמר הש"ס אם נצחו בד"ת מוטב. ואם לאו דהיינו שכבר גבר עליו כח הרע והכריע הכף אף כנגד ד"ת אז יקרא את שמע על משכבו. ויזכה להיות ברי' חדשה. ויהי' לו בחירה חפשיית כבראשונה. אבל אם ח"ו גם זה לא יועיל, דהיינו שהוא להוט כ"כ אחר תאוות רעות ושב תיכף לסורו. אז יזכיר לו יום המיתה שאחריתו רמה ותולעה ולא יערב לו אכול ושתו ולרדוף אחר תענוגים אחר ידעו כי הכל יאכל עש ותצא רוחו ישוב לאדמתו אולי אז יכנע לבו הערל וישוב לעשות רצון קונו.

„באופן שעצה הנ"ל להזכיר יום המיתה הוא רק לאדם שעדיין רוח חיים בקרבו ורוצה לעשות רצון קונו. אלא ששאור שבעיסה מעכב שיש לו מלחמה כבידה עם יצרו הקשה והוא להוט אחר בולמוס תאוותיו. והוא עושה עצות נגדו דהיינו לעסוק בתורה ולקרות את שמע כנ"ל. אלא שעכ"ז יצרו מתגבר עליו יש עצה להזכיר יום המיתה. יען שהוא מאמין בהשי"ת

שיוכל להצילו ממות נצחי. לכן הוא ירא מזה כמש"ל בשם העקידה. אבל אלה רשעים שלוי עולם שאין עוד שום רוח חיים רוחני בקרבם ובחייהם קרויים מתים. ואמונת ד' שכוח לגמרי מלבם ואין מאמינים שיוכלו לחיות אחר נפלם ולחיות חיים ארוכים ליום שכולו ארוך. להם לא יועיל מאומה לזכור יום המיתה. כי לא יראו ולא יפחדו מזה באמרם נואש ואין עצה ותבונה לזה. ולכן לא ישובו מלרדוף אחר תאוותם הרעה ולחיות חיי שעה.

„ולכן אך אליכם אנשים כערכי אשים דברתי אמת היא כי מאד קשה כח הסבל מעול הגלות וכובד המסים וטורח הפרנסה המטרידים מאד את המוח ואין נותנים מרגוע לנפש שיתיישב אף כרגע מתי יעשה מאומה גם לנפשו העלובה. אך סוף כל סוף מוכרח כל אדם ליתן דין וחשבון לעצמו ומה יענה ליום פקודה. שראשית דינו של אדם על ד"ת כמאמרם ז"ל עסקת בתורה. ואם מחמת כובד טרדת הפרנסה לא תוכלו לקבוע עתים לתורה הלא למצער תגדלו בניכם לתלמוד תורה ליתן לכם אחרית ושם טוב בבנים וב"ב עוסקים בתורה וברא מזכה אבא. ויהי' נחשב לכם כאלו למדתם בעצמיכם. וגם יהי' עסקיכם במו"מ לצורך גבוה כדי להחזיק בניכם לת"ת. ויהי' תפלתכם על פרנסה יותר נשמעת שכל שאדם מתפלל לצורך גבוה תפלתו יותר מתקבלת. ואנו למדין זה מיעקב אבינו ע"ה שכאשר התפלל שיהי' ד' עמדו לשמרו בדרך אשר הוא הולך ויתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש סיים בתפלתו ושבתי בשלום אל בית אבי והי' ד' לי לאלקים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. שכוונתו שמתפלל על צרכי פרנסתו כדי שיהי' טובה גם לנשמתו שתוכל לשוב בשלום אל בית אביו שבשמים ע"י שיוכל לעבוד בלי מניעה עבודת השי"ת בתורה ובתפלה ועי"ז יהי' ד' לי וכו'. וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו וכו' דהיינו שיעשה מזה מצוות השי"ת כהחזקת בנים לת"ת וצדקה וכדומה. וזה מחסדי השי"ת שאינו מבקש מהאדם רק שמכל מעשיו וקניניו יתן מהם חלק מקצת לגבוה כנאמר

ראשית עריסותיכם וכו' ראשית דגנך וכו' ראשית בכורי אדמתך וכו' שזה יקדיש את הכל וכל מעשיו יהי' לצורך גבוה. וכ"פ שמעתי מפי מרן הקדוש מבעלזא זצוק"ל זי"ע ועכ"י שמקובל הוא שכל שאדם מתפלל לצורך גבוה תפלתו נשמעת. ואם הי' לאדם דעת שבכל מעשיו יהי' כוונתו לצורך הגבוה שיעשה בהם. והיתה תפלתו שישפיע לו השי"ת צרכיו אלה וודאי היתה מתקבלת.

„ועל הטענה שצריך לדאוג איזו תכלית פרנסה עבור בניו נאמנים עלינו דברי רבי נהוראי סוף קידושין שאמר מניח אני כל אומניות שבעולם ואיני מלמד את בני אלא תורה שאדם אוכל משכרה בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב עיי"ש ובפרט ללמדו לשונות וחכמות חיצוניות המביאים את האדם בסכנת הנפש. כדי שיהי' בטוח בפרנסת הגוף. מי נתן רשות להאב ע"ז. ומצינו בקרא ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' וכו' לא תבשל גדי בחלב אמו. שלכאורה אינו מובן סמיכת הפרשיות זל"ז. אך כשהאדם רוצה להתבונן באמת יוכל לראות שמה שניתן להאדם שיעשה בעצמו לצורך פרנסתו ופרנסת בניו הוא רק מטעם הבחירה שניתן להאדם על שני חלקיו שהורכב מהם החומר והצורה שהם הגוף והנשמה שבידו ניתן טובו אם להגביר הצורה על החומר ולהעלותם מעלה מעלה למקום שהנשמה נאצלה משם או להיפוך ח"ו להגביר החומר על הצורה ולהורידה מטה מטה להשיבה לעפרה למקום שהגוף נוצר משם. וניתן בידו פרנסת הנפש שהם התורה והמצוות. ופרנסת הגוף מכל צרכי ועניני עוה"ז כדי שיהי' הבחירה בידו אם להרבות בפרנסת הנפש ולצמצם בפרנסת הגוף כמו שאמרו עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי שאז יגביר חלק הנשמה על הגוף או להיפוך ח"ו. ואם לא לתכלית זה שרצה השי"ת שיהי' הבחירה בידו כדי לזכותו ולהרבות שכרו היתה פרנסתו מוכנת לו בידי שמים ולא הי' צריך לעמול ולעשות פעולות לצורך פרנסתו. והראי' לזה אנו רואין מהתינוק שנולד שאינו יכול להתפרנס מעצמו. ונולד עם פרנסתו

יחד שהיא חלב האם. והיא אחת מפלאות יוצר בראשית שכל זמן שלא נולד הוולד אין להאם להניק. ואין שום לחלוחית חלב בדדי' ולא בכל גופה. רק יש בקרבה דם נדות שממנה הוולד נוצר וזה זרע האם וכל אשה שדמי' מרובים בני' מרובים. וכשנולד הוולד נסתלק דם נדותה ומתהפך לחלב שמזה הוולד יונק וניזון וכל ימי הנקתה מסתלק דם נדתה ואינה רואית דם כלל אף בשעת ווסתה שהדם נתהפך לחלב, וכשגומלת את בנה נסתלק תיכף חלבה וחוזרת לראות דם נדות כבראשונה. הרי האדם רואה בחוש שכל יצירתו ומזונותיו הוכן לו מהשמים בהטבע שהטביע הקב"ה ביצירת אמו שנתן לה דם נדות שמזה הוולד נוצר. וכשנוצר וצריך למזונות נהפך אותו הדם בעצמו לחלב שממנה ניזון. וכ"ז הכינה הקב"ה לאות לאדם בתחילת יצירתו שאם ירצה לעשות תורתו אומנתו יוכל לבטוח בד' ולהשליך עליו יהבו. שיזון אותו ויכלכלהו כבתחילת יצירתו. וע"ז אולי נבנה מאמר חז"ל שעשה לה דדים במקום בינה. דהיינו שהדדים שיונק מהם משדי אמו המה לו במקום בינה להתבונן מזה פלאות יוצר בראשית שהכין לו מזונותיו עם לידתו שידע בכל ימי חלדו שיוכל להשליך על ד' יהבו והוא יכלכלהו. וכאות הזה עשה ד' גם לכלל ישראל שבתחילת היותם לו לעם נתן להם את המן. ולתכלית זה הניח למשמרת צנצנת המן להראות לדורות שבידו לכלכלם ולזונם בכ"ע שישימו עליו מבטחם. אך זה עשה רק לאות מתחילת יצירתם מבטן אל הפרט ומתחילת היות ישראל לו לעם אל הכלל. אבל אח"כ נמסר בידו בעצמו להשתדל על מזונותיו למען היות לו בחירה כאשר כתבנו למעלה. וכן הילדים הקטנים אחר ימי הנקתם הוטל על האב צורך פרנסתם. כי האדם נצטווה על מצוות פ"ו בלשון פרו ורבו שהוא ג"כ על שני ענינים לצורך קיום העולם הטבע שיתקיים ישוב העולם כ"ז רצון השי"ת. וכן שיולידו נשמות קדושות בעולם שיתרבה כבוד שמים על ידיהם. ולשון פרו הוא בכמות ובגשמיות. ולשון רבו הוא באיכות וברוחניות. וניתן לאדם בחירה ע"ז להרבות בנים

עוסקים בתורה ע"י שמגדל אותם על ברכי התורה והיראה. או להיפוך לגדלם על דרכי האומות. ושלא יהי' מהם צורך גבוה כלום. ולכן ניתן מזונותם ופרנסתם ביד אביהם. כדי לזכותו או לחייבו כי לזה הי' כל תכלית בריאת אדם לבחור מעצמו בטוב או ברע ח"ו.

„ומעתה נבין סמיכת המקראות הנ"ל. ראשית בכורי אדמתך תביא בית ד' וכו' היינו שתראה לגדל בניך שהם יוצאים מגופך שיש גם לגופך החומרי שנוצר מהאדמה חלק בהם תראה להביא אותם בית ד' וכו'. היינו לחנכם ולגדלם לתורה ולי"ש שיתהפכו מחומר לצורה. שאם תעשה להיפך כנהוג בעוה"ר ללמדם לימודים החיצוניים ולדאוג רק לצורך גופם ולהמית את נשמתם מיתת עולם כדי שיהי' להם פרנסת גופם בריווח. ע"ז נאמר לא תבשל גדי בחלב אמו. כי כפי שביארנו חלב האם נוצר לכך לזון את הוולד. וגם להבינו בינה בכל ימי חלדו. שיוכל לעסוק במושכלות לישב על התורה ועל העבודה ולבטוח בד' שיזמין לו מזונותיו כמו בתחילת בריאתו. וא"כ החלב נוצר לצורך קיום הגדי שהוא הוולד. ואם הוא עושה היפך מזה. וממית את הגדי שהוא הוולד מיתת עולם כדי שיהי' לו פרנסת שעה שהוא הגוף. א"כ הוא מבשל את הגדי לצורך החלב שהוא פרנסת שעה. וכעין שנאמר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהם והי' לברות למו. נמצא הוא עובר על ל"ת לא תבשל גדי בחלב אמו. שמבשל את הגדי כדי להטעים את החלב שיהי' לו תענוגים גשמיים ותאוות עולם הזה.

„וכן הוא האמת שהמלמד את בניו חכמות חיצוניות ממיתם מיתת הנפש ועובר על מעביר בניו באש למולך ומקיים ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהם. אך בזמנינו בעוה"ר פשתה מספחת אחרת שמטעים את עצמם ומסמים עיני הבריות. שלומדים החכמות החיצוניות במלבושי ישראל. ואומרים שלא יזיק להם לי"ש. אבל שקר בימינם כי כל באיהם לא ישובון ולא ישיגו אורחות חיים. כי חכמות הטבעיות וחכמת התורה הקדושה הם מתנגדים

זל״ז. וא״א לאדם להיות תורתו זכה ולבו נכון ונאמן לד׳ בלי סיג ודופי כשלומד חכמותיהם הטבעיות המטילים ספק באמונת ד׳ ותורתו. ופוק חזי מה שכתב בזה הקדוש מהרצ״א מדינאב בספריו הקדושים מעיין גנים ודרך פקודיך ובני יששכר ומעיד בשם הגאון ר׳ יוסף יעב״ץ שהי׳ בין גולי ספרד שאז בשעת הזעם של הגזירת שמד כל אלו החכמים שבישראל שעסקו בחכמת פילוסופיא לא עמדו באמונתם והמון העם שהי׳ להם אמונה פשוטה בד׳ מסרו נפשם על קדושת שמו ית׳.

„ואולי ימצאו איזו יחידים שלמדו חכמותיהם ועכ״ז הם שומרי תורה ומצוות. מלבד שמי יוכל לעמוד על סודם. ומה יש בפנימיות לבבם. אבל אפשר גם זאת הוא פעולת היצה״ר להטעות בהם את הבריות לאמר שאפשר לקיים שניהם ומזה וגם מזה אל תנח ידך. אבל רובם נלכדים ברשת הכפירה וסופם לצאת מן הדת הם או בניהם וב״ב. ושמעתי מאיש אחד זקן ואיש תם וישר שסיפר לי מה שאזניו שמעו מהרב הקדוש מהרצ״א הנ״ל מדינאב בהיותו אצלו בבחרותו על ש״ק. ובשעת הסעודה שלישית אמר תורה בהתלהבות מאד על הלומדים חכמותיהם ולשונותיהם והתחיל לדבר מראש המשכילים מענדעלזאהן שהפך את מדינת אשכנז למינות. ומגודל התלהבות עמד על רגליו ואמר בזה״ל רבש״ע יוכל להיות שאותו הרשע כבר סבל על כל עוונו. ועתה מגיע לו ג״ע על שהי׳ פריממע־דושא (שאמרו עליו שבפועל הי׳ מקיים כל המצוות) אנו מבקשים אותך שבכל מקום שהוא עכשיו תוריד אותו משם לשאול תחתית. יען שהחטיא את הרבים והיפך הרבה מישראל לאפיקורסים וכופרים. ועאכו״כ גדול מאד חטאת האבות שמגדלים ומחנכים את בניהם בדרך המסוכן הזה מצד כמה פנים. האחד שהמחטיא את בניו הפסידו כפול. שאם הי׳ מגדל אותם על ברכי התורה והיראה. ומסתמא יגדלו גם הם את בניהם בדרך הזה והי׳ זוכה לבנים וב״ב עוסקים בתורה ובמצוות והי׳ שכרו גדול מאד שהשכר הוא לפי ערך המצוה. וכיון שהמצוה היא נצחיית לדורות גם שכרו הוא נצחיי ליום

שכולו ארוך. ועכשיו לא די שהפסיד שכרו אלא שעונשו גדול מאד שהחטיא את בניו וגם את בני בניו. שכן הוא עיפ"ד הטבע שתלוי הכל בחינוך שבימי קטנותם וחנוך לנער וכו' גם כי יזקין וכו'. והעבירה היא נצחיית לדורות כמו כן ענשו נצחיי ח"ו הגיהנם כלה וכו'. וגם מחטיא את אחרים שאחרים לומדים ממנו ועושים גם הם ובניהם כן מקנאת איש מרעהו ותורה מה תהא עלי' ומרשל ידי עושי מצוה הרוצים לגדל בניהם לתורה באמרם לא טוב אתה מפלוני שהוא ג"כ יהודי ולפעמים גם חסיד והביא את בניו לתכלית שהם דקטורים או קרייז־ראבינער וכדומה ושבעים עושר וכבוד אף שלא יגעו את עצמם בדברי תורה. אוי לאלה שגרמו לזה. ונתנו כבוד והדר להאלילים האלה שהוציאו את עתותם ללא תורה שבאותם השעות שיגעו א"ע התלמידים בהוויות דאביי ורבא ומשא ומתן בדברי הש"ס ופוסקים באותם השעות למדו הם היסטאָריע געאָגראַפיע או חכמות הטבע שמלאים כפירה ולפעמים שירי עגבים המטמאים את הנפש מבית ומבחוץ. והרבה מהם כשגמרו שם חוק לימודם הם מקיימים אכלה ומחתה פיה ואומרים לא פעלתי און ולובשים אדרת שער למען כחש וכגרמיזא הבא באחרונה לומדים מעט איזו הלכות ויודעים שלהם מגיע הכהונות ומשרות היותר נכבדות בישראל ובעוה"ר ימצאו להם הרבה עוזרים. ולא עליהם תלונתי אך על אותם המכבדים ומנשאים אותם עד למעלה למעלה ומכניסים קנאה בלב התלמידים המיגעים עצמם על ד"ת ושוקדים על דלתותי' יום ולילה שיעשו גם הם כמותם לעזוב ד"ת ולעסוק במושכלות הם המה אצלי בכלל משניאי. השי"ת יכפר עוונם כי הם גורמים להשליך ד"ת לארץ ושפחה כי תירש גבירתה.

„ומלבד זה גורמים אלה האבות גם רעה לעצמם כי הרבה פעמים כשאדם בא לעת זקנתו יבוא לכלל ישוב הדעת ויפקחו עיניו קצת לראות נכוחות כי לא בחר בדרך הטוב ויתאמץ להטיב מעשיו ולתקן עוותתו. אבל מי שיש לו בנים כאלה א"א לו עוד למאס בדרך הזה כי מטבע האב שלא לראות חובה על בניו

וידמה לו תמיד שזה דרך הטוב והישר. באופן שיוצא לנו מזה שאם בניו של אדם מתנהגים שלא כשורה סכנה הוא גם לו שלא יגרור אחריהם ח"ו. ולכן מה מאד מחויב האדם להתאמץ בכל יכלתו לגדל בניו בדרכי התורה והיראה שיהי' טוב לו ולהם לעולם.

„וכן אני אומר לכם בני היקרים הם תלמידיי ושאר התלמידים שבדור שבחרתם בחיים לשקוד על דלתי התורה חזקו ואמצו ואחזו בדרככם זה ואל תעזבוהו ואל תקנאו בעושי עוולה שבתיהם מלאים טוב ונוחלים כבוד והדר כי כחציר מהרה ימלו וכירק דשא יבולו בטח בד' ועשה טוב וכו' גול על ד' דרכך וכו' ויתן לך משאלות לבך בטח עליו והוא יעשה ויתקיים בכם אורך ימים בימינה גם עושר וכבוד ותזכו להיות מדורו של משיח בב"א. והנה בעוה"ר פשתה עוד מספחת אחת בזמנינו שהיא ג"כ עצת יצה"ר לפרוש רשת על התלמידים בני תורה לבטלם משקידתם בתורה ולהטמין ברמז להטעימם סף רעל ממולח בנופת צופים נופת תטופנה שפתי זרה במה שנעשה חוב חדש שצריך כ"א להיות דברן ופטיט בלשונו כדרך המטיפים ובעוה"ר כבר משכו אח"ז את רוב ההמון ישראל שיוטעם לחיכם לשמוע רק דברי המטיפים האלה ובזה גורמים ביטול תורה גדול לתלמידים שמוכרחים להוציא זמן גדול לזה ללמוד ספרים כאלה שלא ממקור קדוש יהלכו ולקרות מכה"ע שמסייעים לזה. והנה בדורות שלפנינו כשהיו הדרשנים דולים דרשתם ממעיינות נאמנים וקדושים כמו ס' יערות דבש ערבי נחל בינה לעתים וכדומה שהם בעצמם היו אנשים קדושים גדולים בתורה וביראתם הקודמת לחכמתם דבריהם עשו רושם טוב בנפשות השומעים וגם בלומדים הספרים האלה והלימוד והעיון בהם הי' נחשב ללימוד בתוה"ק ממש כי כולם ממקור קדוש יהלכו ומלב טהור יצאו ונכנסים אל הלב. לא כן עכשיו שחוצבים להם בורות בורות נשברים מספרים חדשים ממתבוללים ששאבו ממים מרים ומאררים ספרי חיצונים ומתקיים בזה בעוה"ר נופת תטופנה שפתי זרה שמדברים

בשפתי חלקות ולבם רחוק מדיבורם כרחוק מזרח ממערב נאה דורש ואינו נאה מקיים ודיבורים כאלה הם סף רעל להאומרם ולהשומעם.

„אך גם אנו נאמר שהנה עיני ד' הם צופות מרחוק עד סוף כל הדורות וראה בעין קדשו שיהי' דור כזה שכל הדור בין אוה"ע בין ישראל לא יהי' דעתם חזקה להתחזק במעוז ומבצר האמת רק יהי' דעתם קלה ונוח להתפתות מחלקת שפתיים של בעלי לשון ויעמדו אנשים שונים שיש להם לשון מדברת גדולות ואומרים שפתינו אתנו מי אדון לנו ורוצים לבנות במה לעצמם להיות ראשים ומושלים ועושין שיטות חדשות ובנופת שפתותיהם מושכים אחריהם לב ההמון כידוע לכל שבזמנינו זה מושל רק הלשון ונעשה העולם שיטות שיטות. סאָציאַלים קאָמוניסטען. וכהנה אין שיעור וערך בין באוה"ע בין בישראל להבדיל והכל בכח אנשים אחדים בעלי לשון שההמון מתפתה מחלקת לשונם ועי"ז פרקו עול מלכות מצווארם ונתקיים בפשע הארץ רבים שרי' ומזה נמשך גם כפירה גדולה בכל העולם לכפור גם במלכות שמים ח"ו שאומרים מי אדון לנו. ולכן לתכלית זה הקדים השי"ת לתת לנו את תוה"ק ע"י איש לא בעל דברים וערל שפתיים להיות לנו לאות ולסימן שמי שבא אלינו בכח תוה"ק לא יבוא בדבר שפתיים כמ"ש הערבי נחל על פסוק כי יסיתך אחיך וכו' שאם רצונך לדעת את הדבר שמסיתין אותך לכך אם היא דבר מצוה ורצון השי"ת בכך או לאו. האות הוא אם בא אליך בדברי הסתה ופיתוי בדבר שפתיים תדע כי אין זה דבר מצוה. כי הבא בדבר מצוה א"צ לבוא רק בכח התורה לאמר כה דיבר ד' או כן כתוב בתורה או להביא מקראות או מדרשים וא"צ חלקת שפתיים לכך. ולכן אמר כי יסיתך אחיך כי הסתה הוא יותר מפיתוי. ענין הסתה היא בחוזק ובדברים מטעימים ביותר. ולכן אף שהוא אחיך או רעך כנפשך תדע שכוונתו בסתר לאמר נלכה נעבדה אלקים אחרים. שלכאורה איך יעלה על הדעת שאחיך או רעך כנפשך יסיתך בגלוי לעבוד ע"ז ובוודאי הוא

אומר שהוא מסיתך לדבר מצוה. אבל זה האות שנמסר לנו מאז שאם הוא מסית בדברי הסתה וחלקת שפתיים ושפתיו נופת תטופנה תדע כי תכלית הדבר וסופו שבסתר יעבוד ע"ז. וזאת הראנו השי"ת בתחילת נתינתו תוה"ק לנו שנתנה לנו ע"י איש ערל שפתיים. והדבר מובן ג"כ בשכל כי ד"ת נמשלו למים כמ"ש הוי כל צמא לכו למים. וידוע דטבע המים שאם באים ממקום גבוה אף בדרך ירידתם יכולים לחזור ולעלות ע"י צנורות למעלה עד גובה המקום שבאו משם שזה עניין הוואססער־לייטונג וכמפורש ג"כ ברש"י יומא (דל"א ע"א) ד"ה גובה. אבל אם באים ממקום נמוך אינם יכולים לעלות למעלה ממקום נביעתם. ולכן אם אדם בא להוכיח לחבירו ואומר לו מדברי תורה שכן כתוב בתורה או שמביא לו ראיות ממקראות או מדרשים של חז"ל שהם דברי אלקים חיים משמים ממעל ואומרם ג"כ מקרב לבו ובכח נשמתו הקדושה שהיא מגבהי מרומים הם נכנסים אל לב השומעם ומגביהים אותו למעלה עד שרשו העליון. משא"כ אם אומר רק בשפתיו ולא מלבו ומטעים דבריו בחלקת שפתיים כדרך המטיפים והרעדנער שבאומות העולם ואף אם מערב איזו גרגרים מד"ת בטלים ברוב בדבר שפתיים הבדויים מלבו. וא"כ כיון שהדברים האלה באים ממקום נמוך שהוא מגופו המשוקע בתאות עולם התחתון אינם יכולים לעלות למעלה להעלות את חבירו מאדמתו ולהשיב את נשמתו למעלה לשרשה בתשובה הראוי'. ולא עוד אלא שדרך האנשים האלה שנופת צוף שפתיים להם להתגאות במה שהוא נאה דורש ומכניס ג"כ בלב השומע להתגאות אם יקובל הדבר אצלו כדרך המים שממקום שבאו שם הם שבים וידוע שכל המתגאה כאלו עובד ע"ז. וזהו כפירושו של הערבי נחל הנ"ל כי יסיתך אחיך וכו' תדע שבסתר לילך לעבוד ע"ז. וכדברים האלה ממש נמצא בס' הקדוש נועם אלימלך פ' תצוה וז"ל האדם הרוצה להוכיח ב"א צריך להיות טהור בכל בחינותיו וכו' ואז הוכח תוכיח את עמיתך וכו' דאי לא"ה וכו' אז בלתי אפשר שתוכחתו יעלה כהוגן אף אם יצוה בטוב

לבני אדם ויעשו על פיו גם שניהם א"י שיהי' מעשיהם בשלימות וכו' זה יתפאר בלבו איך מעלתו גדולה שזיכה את חבירו וכו' ותועבת ד' כל גבה לב וזה יאמר בלבו ג"כ בהתפארות וכו' ולא יעשה המצוה בשלימות וכו' וכ"ז מחמת שהמצוה לו אין שלם בצדקו ע"כ.

„ולכן מה מאד החיוב על האנשים שיראת ד' בלבבם וחפצים לעשות רצונו שיתאמצו בכל יכלתם לגדל בניהם לתורה ולחזק ידי תלמידים לומדי תורה ולהשיא בנותיהם לת"ח. פוק חזי מ"ש בס' הקדוש מעבר יבוק בהוכיחו את בני דורו במדינתו מדינת איטאליען שכתב שעיקר ביטול ושכחת התורה שם הי' ע"י שלא היו משיאין בנותיהם לת"ח עיי"ש. ועתה בעוה"ר גם במדינתינו הדבר כן שיש בעזה"י הרבה בחורים לומדי תורה ויראי ד' ואין דורש ואין מבקש לתת לו את בתו. והנה ע"ז יתרצו א"ע לאמר כי בנותיהם אינם רוצים או שמוכרחים לדאוג להם לפרנסתם ורוצים ליתן להם בעל שיהי' בטוח עם פרנסה. אף שאין זו שום תירוץ כאשר כתבתי למעלה. אבל מה יענו עוד ואיזו תירוץ יאמרו על מה שבהגיע תור קבלת רב אב"ד בעיר לא יחפשו אחר רב שלמד ושנה הרבה וידיעתו גדולה בתורה ויראת שמים אך יתנו עיניהם במי שהוא בעל נאום יפה או מלומד בלשון העמים אף שאין בהם ריח תורה וי"ש. ואלה התלמידים שנדדו שנתם בשקידתם על דלתי תורה ויגעו א"ע להבין תורה בעוה"ר יושבים בדד ואין פונה להם ובזה מרשלים ידי לומדי תורה וגורמים ביטול תורה מישראל שע"ז אין שום תירוץ בעולם. השי"ת ירחם ויתן לעבדיו עינים לראות ולב להבין לתקן עוותתם ולהגדיל תורה ולהאדירה. והנה אנכי הצעיר בעוה"ר לא זכיתי לבנים זכרים אך אפריון נמטי' למרן הקדוש מבעלזא זצוק"ל שיעצני ללמוד עם תלמידים ובעזה"י זכיתי ללמוד עם תלמידים הרבה שחשובים אצלי כבנים. יזכם השי"ת שיצליחו בתורה וי"ש ויתרומם קרנם למעלה למעלה ויתרומם ויתנשא קרן התורה על ידיהם עד שנזכה לגאולה שלימה בב"א. ואמנם בידעי כי צבא

לאנוש על הארץ ולא לעולם יחי' האדם אמרתי להעלות בדפוס מה שחידשתי בעזה"י בלימוד גפ"ת אולי יזכיני השי"ת שהתלמידים הבאים אחרי ילמדו בו ויהי' להם לתועלת ויהי' חשוב כאלו למדתי אתם בעצמי ויהיו שפתי דובבות וכו'."

רבי אברהם יעקב הלוי הורוביץ
אב"ד פרוביזנא

בין הכוכבים המאירים, שהאירו את שמי יהדות גליציה בתקופת זוהרה ותור הזהב שלה, התנוסס שמו של רבי אברהם־יעקב. הוא היה אחד המאורות הגדולים שבשמי הרבנות ובשמי חסידות בעלז שבדורנו. גאון וחסיד, צדיק וקדוש, איש המעשה וההלכה. אישיות רמת מעלה, ענק הרוח, אשר זכה להערצתם של אדמו"רי בעלז ושל העולם התורני הרבני והחסידי גם יחד והפך לסמל בעודו בחייו. ככוכב לכת זוהר ומאיר ברקיע כן דרך הוא בשמי יהדות גליציה המרכזית והיה אחד מאנשי הסגולה שהיהדות נתברכה בהם בדור האחרון. רבי אברהם־יעקב היה סמל הפשטות והענווה, דמות נדירה של רב בישראל, אשר מסר את כל ישותו לשם שמים ופרש מכל תאוות העולם הזה. הוא לא רדף אחר כבוד או ממון וכל שאיפתו היתה התעלות רוחנית. שמו הלך לפניו כמי שיודע „לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא". הוא ידע לחתוך דין אמת עם היותו חסיד. עובד השם מופלג, שהתאבק בעפר רגליהם של צדיקי בעלז. גאונותו בהלכה הפליאה והדהימה את כל חכמי גליציה ורבניה. ביותר הפליאה גדולתו בעבודת ה'. גדולה היתה התלהבותו בתפילה. וכגדולתו בתורה ובעבודה כן היתה גדולתו בצדקתו, קדושתו וענוותנותו.

איש אשכולות. אין לך שטח ביהדות שלא היתה לו בו יד ושם. גאון היה בכל, בידיעת התורה ובשמירת מצוותיה, בצדקותו ובחסידותו.

גדולה היתה בקיאותו בש"ס ופוסקים. התורה כולה היתה פתוחה לפניו וכמו חיה ניצבת לפניו. לאיש רגיל כמעט שלא

היתה אפשרות לשׂוחח אתו בדברי תורה, כי תיכף התחיל לגולל לפניו את הסוגיא ולקשור בה ענין בענין, סברה בסברה.

נוסף לכל תכונותיו הנפשיות היה ר׳ אברהם־יעקב יפה־תואר ויפה־מראה, כולו הוד מלכות והדר. הוא הקפיד בנקיון לבושו, זקנו ירד על פי מידותיו וכל הופעתו אמרה אצילות. פניו מלאי הזיו הפיקו נוגה וזוהר ועיניו הגדולות להטו מחכמה. גם אלה שלא ידעוהו עצרו בדרכם בעברו על פניהם והתפעלו ממראהו ההדור. דמותו וקלסתר פניו — הוד היה נסוך עליהם, לבושו הרבני והחסידי היה מלא טעם וללא רבב. תיכף בפגישה הראשונה אתו הרגשת כי אדם גדול לפניך. פניו המפיקות חכמה — חוט של חן היה משוך עליהם. מבטו היה חודר כליות ולב ועם זאת היה שופע חום וידידות. כל תנועה מתנועותיו היתה מגבירה את התחושה הזאת, ולא רק יראת־הכבוד היתה מתעוררת לגבי האיש, אלא גם אהבה רבה. תענוג היה להימצא במחיצתו ולהיות בקירבתו. גם חילוניים היו עומדים בהדרת כבוד מול חזותו הבלתי־שכיחה. ואם כה עמוקה היתה התרשמותם של מבוגרים בהימצאם בקרבתו, לא כל שכן הצעירים עולי הימים.

למרות שהיה נחבא אל הכלים נתגלתה מדי פעם גדולתו בתורה, והתנהגותו הנפלאה היתה למופת. הוא יקד כולו מאש אהבת התורה ואהבת ישראל. רגשי ההערצה אליו מצד היהדות יש ליחסם לתכונה נוספת, שבה נתברך: עדין נפש ואציל רוח זה היה בורח מן השררה וההתהדרות כמטחווי קשת, והיה אהוב על הבריות בגלל נועם הליכותיו ויחסיו הלבביים עם כל אלה שבאו אתו במגע. על אף היותו צנוע בכל דרכיו התאמץ להיות מעורב בין הבריות, ללא התבלטות או יוהרה כלשהי.

תלמידו הרב ר׳ יוסף שטייכעל מבעלז מספר, שכ״ק מרן מהר״א אמר לו על הרב מפרוביזנא, שהוא אחד הגאונים הנעלים ביותר בדורנו. הוא שימש דוגמה חיה של דיין אמת ושופט צדק. שמו נמנה בין ענקי ההוראה בישראל של כל הדורות. הכל ראו בו חוליית פאר בשרשרת הזהב הקדושה. כל עיתותיו היו

הגה"צ רבי אברהם יעקב הלוי הורוביץ, אב"ד פרוביזנא (באמצע) במסיבת מצוה

מוקדשות לעמל התורה, הוא יגע בה ללא ליאות ולמד אותה ביסודיות והיו נהירין לו כל שביליה ונתיבותיה. עם זאת יש להדגיש את יראתו אשר הביאה אותו לפרישות מן החיים הגשמיים והינזרות מכל מותרות וחיי העולם הזה. ביראתו המופלגת הגיע לדרגה שאין אדם יכול להגיע אליה בלי מאמצים רוחניים כבירים. יראתו היתה מבוססת על אמונתו המוצקת שעמדה מעל לכל היסוס ופקפוק. יראתו לא היתה מתוך שיגרה ומצוות אנשים מלומדה, אלא היתה עמוקה ומושרשת בתוך־תוכו.

חייו של הגאון היו כמוסים עד שאי אפשר היה לחדור אל תוך חייו הפנימיים. אין בספר שלפנינו משום חשיפת דמותו, אלא נסיון לצייר את תדמיתו הברוכה של אחד מגדולי ישראל, מרביץ התורה הענק שבדור האחרון שלפני השואה.

השתדלתי לאסוף פרטים על חייו ולהעבירם בקוים כלליים לקורא, כדי לתת בידו מפתח לאוצרות מעשיו והתנהגותו של הצדיק. קשה להשיג בשכל אנוש את כל ישותו והליכותיו של הרב הקדוש מפרובּיזנא, כי רחוק הוא מן המציאות האנושית. אבל נקודות אחדות מדמותו יאירו לנו דרכינו בתורה ובחסידות.

רבי אברהם יעקב הלוי הורוביץ נולד בשנת תרכ"ד לאביו ר' שמואל בן ר' טודרוס זונדל הורוביץ, ראב"ד בברודי, אשר עבר אחר־כך לעיר בוסק. מצד אביו התייחס לבעל השל"ה ומצד אמו לר' טודרוס, מגדולי חכמי בית המדרש בברודי. בטרם מלאו לו שלוש שנים נתייתם מאביו. ומאז התמסרה אמו לחינוך בנה הכשרוני. בעודו רך בשנים עזב את מלמדיו והחל ללמוד יחד עם בחורים אחרים בבית־המדרש. שקידתו והתמדתו היו מפליאים. הוא נהג ללמוד בניגון ערב ובקול רם עד כדי כך שפועלים נכרים שעסקו בעבודת בניה סמוך לבית המדרש, התאוננו כי קולו החזק, הבוקע כל היום מבית המדרש ונשמע בחוץ מפריע להם בעבודתם. הוא נהג לקום אחר חצות והלך לבית המדרש לשנן את לימודו. לפי בקשתו היתה אמו מעוררת אותו בשעה קבועה. משאיחרה פעמים אחדות להעירו בשעה שנקבעה וגרמה לו צער — קיבלה על עצמה להיות ערה עד לאחר שעוררה אותו והוא הלך לבית המדרש.

כעבור שנים יצא את בית אמו והלך לעיר בוסק, מקום שם למד תורה מפי הגאון רבי זלקא ויינריב, בנו של רב יוסף יוזפא הגאון, בעל „יד יוסף", ושם עשה חיל בלימודו. רגיל היה לחזור על דברי תורה ששמע מפי רבו. משם עבר אל הרב דפודמקין, הנזכר בספרי רבי שלמה קלוגר מברודי. כאן קנה שלמות בתורה ובכל הסביבה יצאו לו מוניטין כעילוי.

בשנת תרל"ט בא בברית האירוסין עם בתו של הנגיד והחסיד רבי מרדכי שליט מסאסוב. אבי הכלה, שהיה בן בנו של הגאון רבי נחמיה, רבה של סאסוב, הבטיח לתת לבתו סכום ולספק להם כל צרכיהם כדי לאפשר לחתנו לשבת על התורה

ועל העבודה מתוך הרחבת הדעת. ברם המחותן לא זכה למלא את הבטחתו כחפצו, כי שבק חיים בטרם הגיע מועד הנישואין. ברם אמה של הכלה קיימה את הבטחת בעלה המנוח ומילאה אחרי כל התחייבויותיו. היא דאגה להוצאות החתונה, הכינה להם דירה ורהיטים ואף כילכלה אותם בכבוד ואיפשרה לחתנה במשך שנים אחדות אחרי הנישואין להקדיש עיתותיו לתורה ללא דאגת פרנסה. ואמנם הוא התמסר אז כולו ללימוד התורה והגה בה יומם ולילה. לא היה ישן יותר מארבע שעות ביממה, וכל יתר הזמן היה שוקד בבית־המדרש על לימודו וצולל במעמקי ים התלמוד. לביתו היה חוזר בשעה מאוחרת אחרי חצות כשהכל ישנים את שנתם.

תלמידו הרב צבי דומב, רבה של רמתיים, מספר, שהרב מפרוביזנא סיפר פעם לתלמידיו, שבנעוריו הניח אבן למראשותיו כדי שלא יישן הרבה. בבוקר השכם היה קם והולך לבית־המדרש כדי ללמוד עם תלמידיו שיעור אשר נמשך מעלות השחר עד תפילת שחרית. משסיים תפילתו שב לביתו וישב ולמד כשהוא עטור בתפילין דרבינו תם. באותה תקופה החל להעלות על הכתב את חידושיו בפלפול והלכה ובא בכתובים עם גאוני דורו, וכולם מילאו פיהם תהילתו. בתשובת מהרש"ם (ח"ד, י"א־י"ב), מאת רבי שלום מרדכי הכהן שבדרון מברז"ן, שנשלחה אליו בחודש אלול תרמ"ב בהיותו רק בן שמונה־עשרה, משבחהו המהרש"ם וכותב עליו: „לצורבא מרבנן, שכוחו גדול בתורה על אף מיעוט שנותיו".

כשנזדמנו גדולי תורה לסאסוב, היו באים אל ביתו ומתענגים להתפלפל עמו בדברי הלכה. פעם בא לעירו הגאון רבי חיים יהודה, בעל שו"ת „שערי דעה", שישב בברודי. לאחר שהשתעשע עמו בדברי תורה הפליג מאד בשבחו של האבדך הצעיר. באותם הימים כתב הרב חידושים ופלפולים על „ספר המצוות" לרמב"ם.

בהיות יראתו קודמת לחכמתו סירב לפסוק בעניני איסור והיתר. אף כאשר התעוררה שאלה בביתו היה מבקש שישאלו

את פי הדיין המקומי, למרות שידיעותיו בהלכה עלו בהרבה על אלה של הדיין. קרה גם שלא היה תמים־דעים עם פסקו של הדיין, ואז ישב וכתב בירור דברים כדי להעמידם על האמת. ואם קרה שמורה־ההוראה לא אבה להודות ולהכיר בטעותו, היה פונה אל המהרש"ם, רבה של ברז'ן, שיחווה דעתו ויפסוק בענין. אם כי בקי היה בכל חדרי התורה בכל זאת מיאן מחמת גודל ענוותנותו לקבל סמיכות להוראה. כל אותו הזמן שישב בסאסוב לא מש מתוך אהלה של תורה, שהיתה אומנותו ושיחתו כל היום, אך לא עשה את התורה קרדום לחפור בה ולא הפיק ממנה כל הנאה חמרית.

אשתו, שהיתה בעלת נסיון במקח־וממכר עוד מימי שבתה בבית אביה, שהיה סוחר גדול, ביקשה לשלוח ידה במסחר. היא באה אליו בהצעה להוציא מן הבנק את כסף הנדוניא שהופקד שם לפני נישואיהם ולהשקיעו בעסק בטוח שהיה לדעתה קרוב לשכר ורחוק מהפסד. אך הוא לא הסכים לדעתה מחשש שמא יגרום לו הדבר לביטול תורה. אף היא ביטלה רצונה מפני רצון בעלה.

גם לאחר זמן כשאותו בנק פשט את הרגל וכל כספו הלך לאיבוד, לא הצטער ביותר, אלא הרגיע עצמו בכך, כי מעתה מובטח לו שלא יתבטל מתלמוד תורה.

הוא נהג לנסוע מפקידה לפקידה להקביל את פני כ"ק מרן מהר"י. גם שם היה מצניע לכת ונחבא אל הכלים, עד שאפילו בניו של הרבי לא עמדו על טיבו וטבעו. הוא נסע לפעמים גם לאדמו"רים אחרים והסתופף בצילם. כשנודע לו כי האדמו"ר רבי דוד מטאלנה השתקע בברודי, נסע אליו לשבות אצלו ולשהות במחיצתו. הוא השתדל להרחיק פירוד בין הכיתות השונות של החסידים והצליח לקרבם ולהשכין שלום ויחסי ידידות ביניהם.

תלמידו ר' אליעזר רוזן מספר, שבעת שסעד פעם בשבת על שולחנו ושוחח עם חתנו של הרב על צדיק וקדוש מן הדור הקודם שהיתה לו מחלוקת, — פנו אל הרב ורצו לשמוע דעתו

על כל אותו ענין. אמר להם הרב: בודאי שמעתם על הריב שהיה בין רבי יהונתן אייבשיץ לבין רבי יעקב עמדין. לר' יהונתן היה בן שלא הלך בדרך הישר. לאחר שנפטר רבי יהונתן בא בחלום אל בנו ועוררו שיחזור בתשובה. הבן לא האמין בחלומות ולא שם לבו לכך. כעבור זמן בא אביו אליו שנית בחלום וביקש להחזירו למוטב. אך גם הפעם לא שעה הבן לדברי החלום. בפעם השלישית ראה בחלומו את אביו כשהוא מרים את תנור האבנים שהיה בחדר ומאיים על בנו שישליך עליו את התנור אם לא ישוב מדרכו הרעה. הבן נבהל מאד והבטיח לאביו לחזור בתשובה. לאחר מכן שאל: „אבא, הרי עברו כבר שתים־עשרה שנה מאז פטירתך, מדוע לא באת אלי עד היום?" ענה לו הרבי ר' יהונתן: „הייתי טרוד עם הבר־פלוגתא שלי בפני בית־הדין של מעלה". שאל הבן לפסק־הדין ונענה: „לרבי יעקב עמדין לא יכלו לעשות שום דבר, מפני שכל מה שעשה היה לשם שמים, ללא פניות אישיות, ואילו כל אלה שנטלו חלק בריב ירשו גיהנום". כאשר סיפר הרב את הסיפור הזה הגישו לו מרק עם „קאשי" (כוסמת). הוסיף הרב ואמר: „כל זמן שמרגישים טעם במאכל הזה אסור לדבר מענינים כאלה". הוא הירבה לעיין בספרי חסידות ויותר מכולם בספר „תולדות יעקב יוסף", שבו היה מעיין תמיד לפני התפילה ביחוד בדברי הבעש"ט המובאים בספר.

בשנת תרמ"ז נסע לברז'ן כדי להתייצב שם לפני הוועדה הרפואית ורוב הזמן שהיה עליו להישאר במקום עשה בבית הגאון המהרש"ם שחיבב אותו מאד, מאחר שעמד על טיבו עוד קודם לכן על פי כתביו. באותה עת צריך היה הרב לצאת מן העיר לזמן־מה וביקש מאת אורחו להתעכב בעיר עד שובו ויצטרף אל חתנו ר' שמעון באב"ד, אשר ישב אז בבית חותנו, ובצוותא יורו הלכה בזמן העדרו של הרב דמתא. משחזר הרב דברז'ן לביתו דרש מאת רבי אברהם יעקב כי יסכים להיסמך להוראה. רבי אברהם יעקב לא סירב עוד, והמהרש"ם נתן בידו תעודת סמיכות

שבה הפליג מאד בשבחו ותאר אותו כגדול בתורה. לאחר מכן הגיע אחד מנכדי הרבי מבעלז לבקש היתר הוראה מהמהרש"ם, הירבה הגאון דברז'ן להלל באזניו את האברך מסאסוב, אשר נמנה על חסידי בעלז. בבעלז היה נהוג עוד מימי כ"ק מרן מהר"י שכל הרבנים ותלמידי־חכמים שבאו לבעלז היו מבקרים אצל בנו כ"ק מרן מהרי"ד ומשוחחים ומתפלפלים אתו בתורה. האברך רבי אברהם יעקב לא הלך אף פעם בשל גודל ענוותנותו למרן מהרי"ד ובשל כך לא הכיר אותו מרן ואת גדולתו בתורה. ברם בשוב הנכד המוסמך של הרבי מבעלז סיפר למרן מהרי"ד כיצד הפליג הגאון מהרש"ם בשבח האברך מסאסוב, ואמר עליו שהוא גדול בתורה וראוי להיות מורה הוראה בישראל, — התפלא מרן מהרי"ד ואמר: „אברך כמותו בא אלינו ואנכי לא ידעתיו"? מיד ביקש ממקורוביו שבבוא האברך מסאסוב לבעלז יאמרו לו לבקר אצלו. כאשר בא רבי אברהם יעקב לבעלז ביקשוהו לקבל את פני מרן מהרי"ד ומרן שוחח עמו בתורה זמן רב. מאז התחבב עליו מאד ומרן שידלו להשיג את משרת הרבנות שבסאסוב אשר היתה פנויה באותה עת ונתן לו הבטחתו שיעמוד לימינו ואף יכתוב בשם אביו מרן מהר"י אל הצדיק רבי שלמה האדמו"ר מסאסוב ויבקש הסכמתו לכך. אולם רבי אברהם יעקב החזיק בשלו וסירב לקבל עליו משרת רב, כי ברח מן הכבוד. בחודש אב תרמ"ז נפלה דליקה גדולה בסאסוב והאש אחזה בבתי העיר ותאכל כל אשר בתוכם. רבי אברהם יעקב נעדר אז מהעיר, אך בני ביתו הצליחו להימלט ולמצוא מחסה באחד מן הכפרים הסמוכים. כששב לעירו וראה כי ספרייתו העשירה — שכללה ספרי ראשונים ואחרונים, שאלות ותשובות למכביר, ספרי חסידות, כתבי האר"י, וכן כתבי־היד של חידושיו בתורה — היתה כולה למאכולת אש, חלשה דעתו ונפל למשכב. רק כעבור חדשים מעטים התאושש ושב לאיתנו, אולם מצבו החמרי היה בכל רע. חותנתו איבדה את כל רכושה ולא היה עוד באפשרותה להמשיך ולפרנס את חתנה ומשפחתו. היא לא אמרה לחתנה

הגה"צ רבי אברהם יעקב, אב"ד פרוביזנא (השני מימין) מוקף רבנים במרינבאד

דבר, כי אם ביקשה מבתה שתספר לבעלה חומרת מצבם הכלכלי ותשפיע עליו שיתעניין בדבר משרה של רבנות.

באותו זמן התפנה כס הרבנות בעיירה פרוביזנא הסמוכה לטארנופול שבגליציה המזרחית. באחת השבתות נזדמן לשם הצדיק רבי שלמה מסאסוב ובשיחתו עם מנהיגי העדה גמר את ההלל על רבי אברהם יעקב הורוביץ והציע להם כי יבחרוהו לרב בעירם. אך מפאת המרחק בין פרוביזנא לסאסוב — בימים ההם טרם הלכה רכבת באותם המקומות — לא באו אנשי פרוביזנא בדברים עם הרב המוצע, וגם בשל התנגדות חסידי טשורטקוב והוסיאטין שרבם יהיה מחסידי בעלז, לא יצא הדבר לפועל. הדבר הגיע לאזנו של הצדיק רבי דוד משה מטשורטקוב שביקש לראותו והזמינו שיבוא אליו לשבת. לאחר אותה שבת שבילה עמו קרא רבי דוד משה לאנשי פרוביזנא וטען בפניהם: „מה רע מצאתם ברבי אברהם יעקב? הרי הוא למדן גדול וירא שמים!" אז קיבלו אותו אנשי פרוביזנא לרב בעירם וגם מתנגדיו השלימו

אתו, כי קנה לב כולם בהכירם במידת חכמתו ויראתו. מני אז כל שאלה שהתעוררה בבית הצדיק מטשורטקוב שלחו אל הרב מפרוביזנא לפתרו.

בימים הראשונים לבואו לפרוביזנא נתבקש ע"י ר' אהרן בארטפלד שהיה מעשירי העיר ותלמידו של הגאון רבי יעקב וויידנפלד מהרומלוב, שיבקר אצל רבו בהרומלוב. בפגישתם החלו תיכף לשוחח בדברי תורה והלכה ולא זזו משם עד אשר הגאון מהרומלוב הסמיך להוראה את הרב ועיטרו בתארי כבוד.

בנו הגאון רבי דוב בעריש וויידנפלד, הרב מטשעבין ז"ל, סיפר, שאביו הגאון רבי יעקב אמר עליו: „ש"ס ותוספות יודע הרב מפרוביזנא". והוסיף הרב מטשעבין: „כד הוינא טליא בא לפני אבי אברך צעיר (לימים הרב מפרוביזנא) ושוחח עמו בעניני תורה. כולם ידעו שאותו אברך הנו תלמיד־חכם גדול ומיוחד במינו. ואבי נתן לו סמיכה, שנוסחה בצורה שונה מסמיכתם שנתן לאחרים, כי בה כתב גדולות ונצורות על הרב המוסמך".

בנו של הרב מפרוביזנא, הרב ר' מרדכי אריה, סיפר על אביו הצדיק, שאת אותה סמיכה לא ראה איש מגודל ענוותנותו, כי ביקש להסתיר את השבחים שנכתבו עליו.

ידוע כי הגאון רבי אברהם יעקב למד בהתלהבות גדולה. כשנבחן רבי אברהם יעקב ע"י הגאון רבי יעקב, המטיר עליו הגאון מטר שאלות מש"ס ותוספות, ורבי אברהם יעקב השיב על הכל כהלכה, אך על שאלה אחת לא השיב מיד. אמר לו רבי יעקב: „אברך, אתה צריך עוד ללמוד". באותו רגע שכח רבי אברהם יעקב עם מי הוא מדבר והוא היה עוד צעיר לימים, לעומת הגאון, שהיה כבר אז מפורסם כגדול הדור, ושאל את רבי יעקב: „האם כבודו זוכר את כל התוספות שבש"ס?" ומיד שאלו על תוספות מסויים במסכת אחת מסדר קדשים ורבי יעקב הגאון לא זכרו. מיד הותקף הגאון בחולשת הדעת. ראתה זאת הרבנית ואמרה לרבי אברהם יעקב: „אברך, למה באת לצער

את בעלי ז״ל לבסוף נתקשרו באהבה גדולה ופעמים רבות נסע אליו להתפלפל בתורה.

בדברו על גדולתו של רבי יעקב ווידנפלד בתורה, סיפר רבי אברהם יעקב, שכאשר התפלפלו פעם ביניהם באחת הסוגיות הזכיר הרב תוספות אחד מפרק „בהמה המקשה״ ולא זכר רבי יעקב באותו רגע את התוספות, אך כעבור דקות אחדות נזכר ואמר שהתוספות עליו מדובר הוא הרביעי באותו עמוד.

בשנת תר״ץ, השתתף הגאון מפרוביזנא באסיפת הרבנים בוואַרשה. אחרי שמרן נסע לביתו נשאר הוא עד אחרי שבת בפקודת כ״ק מרן מהר״א ואני נשארתי לשמשו. אז סיפר רבי אברהם יעקב שעוד בצעירותו נסע פעמים רבות אל הגאון רבי יצחק שמעלקיס ללבוב לשוחח אתו בדברי תורה.

בפרוביזנא עסק רבי אברהם יעקב נוסף על התפקידים המוטלים על כל רב, בהרבצת תורה. בכל יום למד שני שיעורים בגפ״ת בפני בחורים שהתאספו סביבו. עד מהרה יצא שמו למרחקים כאחד מגדולי התורה, שהצטיין לא רק בבקיאותו הנפלאה בש״ס ופוסקים, אלא גם בשכלו הבהיר. שמו של הרב הצעיר נתפרסם כגאון ופוסק, ומערים שונות פנו אליו בשאלות מסובכות.

כאשר היה הגאון רבי יעקב מהרומלוב בהוסיאטין העלה על נס את למדנותו של הרב מפרוביזנא וציין את בקיאותו הרב בגמרא ובתוספות. מאז יצא שמעוֹ כגדול בתורה החלו פונים אליו חכמים רבים בשאלות הלכה ותלמוד והוא השיב להם בפלפול ובחריפות.

ברבות הימים היה רבי אברהם יעקב ל„משיב״ הגדול. תשובות למאות ולאלפים יצאו מתחת ידו לכל שואליו בכל רחבי תבל, ואולם התשובות נאבדו בתהום הנשיה, כיון שלא נהג להשאיר העתקים מתשובותיו, וכן לא רשם הרבה מחידושיו. גם כל החומר שהצטבר למן שנת תר״ן והיה שמור תחת ידו,

אבד בתקופת השואה. כאשר נשאל ע"י תלמידיו משום מה אינו רושם את חידושי התורה, ענה: „הזמן קצר וללמוד אני צריך". קשור היה ללימוד התורה מבלי לבטל אף רגע וביותר הקפיד על תלמוד תורה ברבים. ככל שגדל פרסומו, כן הלך וגדל מספר השאילתות שהופנו אליו ממקומות שונים, ועל אף מיעוט זמנו השתדל לענות תשובה כהלכה לכל דורש.

מנעוריו למד הרב במטרה להסיק מסקנות על פי ההלכה. משנתו היתה סדורה וערוכה תמיד. כאשר נשאל בדבר הלכה השיב תשובה ברורה. בחריפותו ובבקיאותו, בתפיסתו מהירה ובשכלו הישר הבין מיד את הענין הבנה עמוקה וחודרת. גם בעניני העולם התמצא מאד. לפיכך הפך לפוסק מובהק שהיה ביכלתו לפסוק דין ולחרוץ משפט אמת. תלמידו הרב ר' יוסף שטייכעל מספר, שפעם אמר לו: „להגיד חידושים ופתגמים בתורה יכול כל אברך בעל כשרון, אבל העיקר הוא להסיק מסקנות על פי ההלכה". עם תלמידים למד גמרא ותוספות, הלכות ודינים. הם היו לומדים גם בעצמם תחת השגחתו, ובכל מוצאי שבת־קודש בחן אותם. בהירותו בהלכה הפתיעה את כל הלמדנים. בדרך כלל השיב לשואליו כשהוא מציין את מקור התשובה הברורה כאילו זה עתה עיין באותה סוגיא. גם גדולי הדור השתוממו על המהירות והבהירות בהן חתך ופסק בדין. תשובותיו היו לפעמים ארוכות ומבוססות על בירור יסודי, מקיף ומעמיק ולפעמים היו דבריו קצרים וחותכים. לכל ענין ניגש בכובד־ראש תוך הכרת כובד האחריות כפוסק וכמורה הוראה. תמיד היה נכון להשיב לשואליו, לפסוק שאלות, לפתור בעיות ולהוציא לאור דין ומשפט. כנקודה בולטת בדרכי ההוראה יש לראות את חרדתו לכבוד הראשונים — ראשי ההוראה. לאור תורתם הלך והוראותיהם ואורחותיהם היו לו לציוני־דרך. את תשובותיו השיב כלאחר־יד. בהגיע אליו שאלה התיישב מיד ליד שולחנו וכתב תשובה מדוייקת בקלילות נפלאה ללא היסוס או חיפוש בספרים.

פעילותו כרב העיר היתה לברכה רבה. מכאן יצאה הוראה לישראל, על־ידי הקשרים שקשר הרב עם גדולי ישראל בעולם. פרוביזנא, העיירה הקטנה במזרח־גליציה, זכתה למה שלא זכו קהילות גדולות. שמה יצא לתהילה, לשם ולתפארת בכל הפזורה היהודית, בזכותו של אחד מגדולי הדור שכיהן פאר על כסא רבנותה והאציל מהודו על הקהילה היהודית, הלא הוא רבי אברהם יעקב. עיירה קטנה זו גדלה לאין שיעור ובזכותו נתפרסמה בעולם היהודי.

משכנו של רבי אברהם יעקב היה בעיירה קטנה, אבל תורתו פרשה לה כנפים על כל המדינות הקרובות ואף הרחוקות. גאוני הדור הזקנים פנו אליו כבר בשחר ימי כהונתו כרב וביקשו אותו להורות ולדון, או לחוות דעתו, ולעתים לפשר, והרב ענה לכולם ברצון. גם מנושאים מסובכים לא משך ידו, למרות האחריות הרבה שהיתה כרוכה בהם. זמן רב הקדיש לתקנת בנות ישראל שנתעגנו ובכך הציל מכבלי העיגון נשים רבות, שהיו אומללות במשך שנים. עגונות לרוב התדפקו על דלתו שיתיר אותן מכבלי העיגון, בתוכן נשים רבות שהיה בידיהן היתר מגאוני הזמן, בתנאי מפורש שאין כוח ההיתר יפה אלא אם כן יצטרף אליו הרב מפרוביזנא. תשובתו הצטיינה תמיד בקיצורה ובבהירותה. ענינים אחראיים מאד בשטח היהדות נחתכו על פיו בקיצור נמרץ. הוא נעשה לסמכות עליונה בענין זה וכמעט שלא היתה שאלה בנושא זה שלא הביאו לפניו.

רבנים גדולים פנו אליו בעניני עגונות וייחלו לשמוע את מוצא פיו. ועל פי רוב לא הירהרו אחר דבריו. אחרי מלחמת־העולם הראשונה, כאשר אלפי אלמנות עגונות היו צפויות לחיי צער ויסורים, עמד הוא בראש אותם הרבנים שטרחו ויגעו במלוא כוחם בענין כאוב זה. גדולי הוראה בגליציה ומחוצה לה היפנו אליו את כל השאלות הקשות וביקשו את חוות־דעתו. הוא נכנס לתוך עובי הקורה בכל מלוא שיעור קומתו. פסקיו היו קודש בעולם הרבני. הרבה רבנים לא רצו לפסוק בלי הסכמתו.

הדרישה שהגיעה אליו מאת הרבה חכמים ומאת תלמידיו המרובים, שיפרסם בדפוס את התשובות שהשיב לשואליו, נתקלו בסירוב מוחלט מצידו באמרו, שידוע לו מגדולים אחרים שהדפיסו את חידושיהם בצעירותם ולאחר זמן התחרטו על כך. ועוד נימק את סירובו, שאינו רוצה להטיל עול על תלמידי־חכמים שיצטרכו לקנות את ספרו. ברם משלא יכול עוד לעמוד בהפצרותיהם של תלמידיו, הסכים להוציא לאור, לתועלת הלומדים, חלק מתשובותיו. ובעת הופיע, בשנת תרצ"ב, ספרו שאלות ותשובות „צור יעקב", שהכיל חלק קטן מחידושיו — קיבלוהו באהבה וברצון כל גדולי התורה שבדור. הגאון ר' שמואל אנגל מקאשוי שיבח מאד את התשובות ואת מחברן, ואף גדולי ליטא, וביחוד הגאונים רבי חיים עוזר גרודזנסקי ורבי אליהו קלאצקין, הוקירוהו וחיבבוהו. מאחר שהרבה רבנים וראשי־ישיבות הזמינו כל אחד טפסים אחדים כדי לזכות בהם את תלמידיהם — אָזל הספר חדשים מספר אחרי הופעתו. בשנת תרצ"ט נמסר לדפוס חלק שני מהשאלות ותשובות. אולם בעקבות שעת החירום הלכו לאיבוד.

כיון ששמע בקול רבו הצדיק מבעלז והחל לשמש כרב בעדת ישראל, הכניס את עצמו בעול הרבנות בכל האחריות העצומה שמשרה כזו מטילה על שכם נושאה, יצא מהתבודדותו ועסק בכל משאם וטרחם של בני הקהילה. דאג לצרכי העיר והורה הוראה לקרוב ולרחוק. בתחילה היה קשה עליו מאד לצאת מתחום התבודדותו ולשנות ממנהגיו, אולם עניני הקהילה תכפו עליו ודרשו את סידורם בלי דיחוי, וכך נאלץ להיכנס לעובי הקורה. מעתה נדרש להקדיש מזמנו לעניני הקהל על אף רצונו, ומה גם כשהיו העניינים מטרידים אותו גורמים לו הרבה צער ועגמת נפש.

הרב, שחונך על ברכי חסידות בעלז, אשר לא ידעה פשרות ולא ויתורים ואף לא מורא וחנופה בפני תקיף — עמד על משמרתו באומץ־לב ולא נרתע מ„בעלי המאה" אשר דרשו לעצמם

גם את „הדעה" בעסקי הציבור. הלהט וישוב־הדעת, אומץ־הלב העשוי לבלי חת ובלי משוא פנים והאמת הבעלזאית — כל אלה שפעו מכל רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו. בשל כך היה בתחילה נרדף על־ידי התקיפים בעירו. תוך תקופה קצרה הצליח להתחבב על כל בני הקהילה ולכבוש את לב הכל. כאהבת אב לבנו כן היתה אהבתו לבני קהילתו בלי הבדל מעמד או חוג. גם אלה השיבו לו אהבה לאהבתו הגדולה. שיחו ושיגו עם כל אדם היתה מלאה אהבת ישראל כנה, שנבעה מעמקי הלב. גם התושבים המאופקים ביותר והרחוקים ביותר לא יכלו לעמוד מול האהבה שנבעה מלבו הפתוח. איש לא העיז לסרב לרב או לא לקבל את מרותו. ביתו של הרב היה תמיד פתוח לרווחה והפך לכתובת קבועה לכל דורש ומבקש, לכל מר־נפש, אם בשעות היום או בשעות הלילה. בני פרוביזנא ידעו שתמיד, בכל עת אפשר לפנות לרב, ואף פעם לא יסרב לייעץ לעשות הכל למען הכלל והפרט.

הרב הכניס אתו אל בין חומות העיר מטען רוחני עצום. אור תורתו ויראתו הקרין על כל אשר בתוכה. כל אבן ורגב עפר שבה ינקו ממעיין קדושתו. לא היה בית או משפחה שלא שאבה בעקיפין מקדושתו, או שלא ספגו מטהרתו של הרב הגדול אשר התהלך ביניהם.

עד מהרה נודע שמו של הרב כצדיק וחכם בכל הסביבה, והתחילו לפנות אליו בכל מקרה של ריב ומחלוקת גם מערים אחרות, והוא הצליח תמיד בנועם דבריו להשקיט את המחלוקת ולהשכין שלום בין הצדדים. יחד עם זאת היה גם תקיף בדעתו ולא נשא פנים בדין לשום איש.

עם כניסתו לתפקידו כמרא דאתרא תיקן בעירו את הדברים שהיו טעונים תיקון, ביחוד הכניס שיפורים בענין השחיטה, וכן קבע שיעורים בתורה לתלמידים, כך שבמשך זמן קצר נשתנו פניה הרוחניים של העיר תכלית שינוי לטובה.

בפרוביזנא היה נהוג, שבראש־השנה היה כל הקהל מכל בתי המדרשות בעיר מתכנס בבית־הכנסת הגדול כדי לשמוע לפני

תקיעת שופר דברי התעוררות מפי הרב, שהיה גם התוקע. משם היה הרב הולך לבית־המדרש ומברך על השופר ותוקע ואח״כ הלך לבית המדרש דחסידי אנטניא וטשורטקוב, מברך על השופר ותוקע. כך הלך לכל בתי־הכנסת וכולם חיכו לו. כשגמר לסובב בבתי־הכנסת הלך לביתו, שם היה לו בית־תפילה, והוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל תפילת מוסף בהתעוררות גדולה בנוסח בעלז. לעת זיקנתו לא תקע בעצמו רק בירך על השופר בכל אותם המקומות שנהג מקודם לעשות כן, ובזה שהוא הופיע בבתי־המדרש גרם להתעוררות גדולה בין המתפללים.

תלמידו ר׳ אליעזר רוזן מספר: בפרוביזנא היה יהודי אחד שתפקידו היה להשגיח על החליבה באחוזה הסמוכה לעיר באשמורת הבוקר. פעם יצא הרב לפנות בוקר בשעה ארבע וחצי בדרכו לבית־המדרש אל השיעור עם תלמידיו ופגע במשגיח ההולך לאחוזה. לפי חישוביו הגיע הרב לידי מסקנה שעד שיגיע המשגיח לאחוזה יאחר את זמן החליבה. קרא לו הרב ושאל אותו לסיבת איחורו, ומשהלה לא מצא תירוץ מספיק, קנס אותו שבמשך חודש ימים אסור לו לשמש בתפקידו כמשגיח ועליו להעמיד מכספו נאמן אחר בשעת החליבה. רק כעבור חודש יוכל לשוב אל תפקידו בתנאי, שבכל בוקר ידפוק שלוש פעמים על חלונו של הרב לסימן שהנה הוא יוצא אל האחוזה בזמן המתאים. הרב היה אז כבר קרוב לגבורות ונהג לשכב לישון בשעה שתים אחר חצות, והמשגיח היה יוצא לעבודתו בשעה שלוש וחצי, ואף־על־פי־כן לא היסס מלצוות על המשגיח לדפוק על חלונו ולהעיר אותו משנתו.

לעתים קרובות היה מאן־דהו נכנס לחדרו עם שאלת כשרות או ענין בשר וחלב, או אפילו בדבר טיפת־דם שנמצאה בחלמון של ביצה, הרב היה בוחן את טיפת הדם בעיון רב, ברצינות גמורה ובהסתכלות מאומצת לא פחות משהיה בודק סירכא של ריאה כשהובאה לפניו, וכל זה כדי לפסוק אם הביצה מותרת לאכילה או לאו.

באותו זמן התיידד עם הגאון רבי מאיר אריק, שהיה אז רבה של יאזלוביץ. הם נפגשו לראשונה בעת ביקורם אצל הרבי מטשורטקוב, שם שוחחו בדברי תורה והתווכחו בהלכה וקשרו קשרי ידידות עזה. הרב דפרוביזנא זכה ליחס של חיבה והתקרבות גם מצד הרבי הצדיק רבי דוד משה מטשורטקוב. ניתן לומר כי משעה שהושפע מן הרבי גדל שמו בכל הסביבה, בעוד שקודם לכן, בעת שהסתגר בד' אמות של הלכה, לא היה מוכר אף בחוג המצומצם של יודעיו. בדרך כלל היה חי בשלום ובידידות עם כל הרבנים והאדמו"רים וכולם העריצוהו בגלל יושר שכלו וחיבבוהו על מזג לבו הטוב, כי בו נתמזגו כל המידות המצויות אצל תלמיד חכם וחסיד, בו שכנה נשמה גדולה והרבה יראת־שמים ואהבת הבריות בלי גבול ובלי קץ.

משעלה על כס הרבנות ובא במגע עם הבריות, נודע טבעו בעולם וזכה לכבוד והערצה. מקרוב ומרחוק באו לקבל ממנו עצה ותושיה. אז נודעה חכמתו ברבים ואהבתו ונאמנותו האמיתית לעמו. מקרוב ומרחוק באו לקבל ממנו „סמיכה" לרבנות, בגלל שראשי קהל עדת ישראל דרשו זאת. וכיון שחרד לרמת הרבנות בישראל, דיקדק מאד בהסמכת המועמד. הוא קבע לעצמו גדרות וסייגים בדבר זה והיה קשה להזיזו מעמדתו. את המועמד ל„סמיכה" בחן ביסודיות ורק כשהלה עמד במבחן העניק לו את כתב הסמיכות. הרב שם לב ליראת־שמים של המועמד, בקוותו שבמקרה של ספק הלכה ישאל המועמד דעת גדולים ממנו ולא יסמוך על עצמו.

הרב ר' יוסף שטייכעל מספר, שהרב הצדיק ר' ועלויל, בנו של רבי פנחס הצדיק מאוסטילא הי"ד, שהיה חתנו של האדמו"ר מדולינא, בא לפרוביזנא לקבל „סמיכה" להוראה. שלושה ימים ישב בפרוביזנא ובכל יום היה הרב בוחנו בכל חלקי שולחן־ערוך מבלי משוא פנים לבן משפחת בעלז, ונתן לו „סמיכה" להוראה לפי שראה אותו ראוי להיות מורה הוראה בישראל. הרב אמר לר' יוסף, שהוא שמח מאד שבר־אבהן כמוהו יודע הרבה ולומד

היטב. ועיקר השמחה שלו היתה, שנכדו של מורו ורבו הקדוש מבעלז מלא וגדוש בגפ"ת ובהלכה.

הרב הצדיק רבי יוחנן טברסקי, אב"ד הרובישוב, פנה אליו פעם בכתב. שמח מאד שחתנו של מורו ורבו מבעלז כותב על הענין כמו אחד הלומדים המובהקים והמופלגים.

נכדו, הרב ר' שמואל הורוביץ, מספר, שפעם בא אברך תלמיד־חכם לקבל ממנו „סמיכה". כשניגש אל דלת חדרו של הרב תקף אותו פחד ואימה גדולה נפלה עליו. הלך ר' שמואל אל סבו וסיפר לו זאת. הצטער הרב על הפחד שהוא מטיל על תלמידי־חכמים ומיד שידל את האברך בדברים רכים ודיבר אתו כדבר אב אל בנו ואמר: „אין כוונתי לצער אותך, אלא להראותך דרך לימוד תורתנו הקדושה, לדעת כיצד להורות איסור והיתר, שלא תיכשל ח"ו בהוראה". לאט־לאט נרגע האברך והפחד פג ממנו.

מעולם לא קיבל תשלום בעד ה„סמיכה" שנתן לתלמידי־חכמים. לשאלה מדוע הוא מסרב לקחת כסף כמו יתר הרבנים, ענה, כי רוב תלמידי־חכמים הבאים לקבל „סמיכה" הם בני עניים, לכן אין להכביד עליהם בתשלום כזה. ועוד, כדי שלא יושפע על־ידי הכסף להסמיך את מי שאינו ראוי לכך.

גדולי ישראל אשר נאלצו לקבל עליהם את עול הרבנות, העדיפו להתקבל בקהילות קטנות, כדי שהרבנות לא תפריע להם מתורתם. אולם לא תמיד עלה הדבר בידם. אחד מגדולי הרבנים האלה היה רבי אברהם יעקב. למרות פרסומו הכביר ועמדתו כאחד מגדולי התורה המוכרים ביותר בדורו — נשאר בתחום העיירה הקטנה פרוביזנא, מקום שם כיהן ברבנות במשך כל שנותיו. בתחילה פנו אליו קהילות רבות גדולות בבקשות שיקבל את עטרת הרבנות בעירם. מאמצים רבים השקיעו עדות מפוארות מהגדולות בגליציה למשוך לעירם את הרב מפרוביזנא, אולם רבי אברהם יעקב סירב. הוא איוה לו למושב קהילתו הקטנה אשר הפכה לתל־תלפיות, אליה הפנו אלפים את שאלותיהם

וממנה יצאה הוראה לכל חלקי תבל, כי אכן נעשה לאחד מעמודי התווך בכל עניני דת ותורה בכל שטחי החיים, וכמעט שלא היתה שאלה חשובה בעולם הרבני שלא נשלחה לפרוביזנא ותמיד מצא זמן לענות על הכל.

בני קהילתו הוקירו והעריצו את רבם, שחרד בכל נימי נפשו לבני עדתו, אבל בפרוביזנא הקטנטונת צר היה לפני המצע מלהשתרע, כי הוא שאף להוסיף דעת ולהרחיב אופקיו, ולכן נטה לקבל אחר זמן את הצעתן של ערים גדולות אשר פנו אליו, כי שם ראה אפשרויות יותר גדולות לפעולתו בהרבצת תורה ויראת שמים.

שמעתי מכ"ק מרן מהר"א, שהרב מפרוביזנא סיפר לו, שעיר אחת גדולה ביקשה שיבוא לכהן אצלם כרב וריש־מתיבתא. נכנס אל אביו כ"ק מרן מהרי"ד לבקש הסכמתו. אמר לו מרן מהרי"ד: „מה חסר לך בפרוביזנא?" אמר הרב למרן מהר"א: „מהתשובה הזאת הבינותי שמפרוביזנא לא אצא כבר ולא יעזור לי שום דבר". וכך היה, מהרבה עיירות באו אליו והפצירו בו שיבוא אליהם ובכל פעם היו עיכובים והדבר לא יצא לפועל.

אחרי פטירת הגאון רבי מאיר אריק נתנו בו עיניהם פרנסי קהילת טארנוב וביקשו להכתירו אלוף לעדתם. שליחי הקהל הבטיחו לו משכורת ביד רחבה, קיבלו עליהם אחזקת הישיבה ועוד, גם קהילת לבוב ביקשה להכתירו כרב בעירם, אבל הדברים לא הגיעו לידי גמר והוא נשאר עד סוף ימיו בפרוביזנא. במקום לבוב וטארנוב נעשתה פרוביזנא הקטנה לבירת כלל ישראל. מצודתו היתה פרושה למרחקים, כי גדולתו של רבי אברהם יעקב ושמעו הולך בכל המדינות.

הוא לא היה עסקן ציבורי והעדיף את לימוד התורה על פני עניני הכלל. שמו הפך לסמל הגאונות הצרופה, והתמדתו ושקידתו בתורה עוררו רטט של יראת הכבוד בלב מאות אלפי יהודי גליציה ומחוצה לה. הוא היה מדבר בלעג ובשאט־נפש על אותם אנשים, ואף בעלי יראה ודעת שקורין עצמם חסידים,

מבלים את שנותיהם בהבל וריק והיה מביע תמהונו איך אדם מאבד בידיו מתנה יקרה כזו, שנתן לו הקב"ה — החיים, ואינו מנצל כל רגע להתעלות ולהשתלם.

עיקר מאווייו היה תלמוד תורה בהתמדה. והודות לשקדנותו הנדירה, תפיסתו הפלאית וכוח זכרונו הבלתי־מוגבל נעשה לבקי בכל מכמני התורה, בדברי חז"ל והבאים אחריהם בלשונם ממש, וכל רז לא אניס ליה. הוא דרש הרבה מעצמו וכן גם מתלמידיו. לא היה גבול למידת התמסרותו לתורה וזאת דרש גם מאחרים.

פעם אמר הרב לתלמידו, הרב יוסף שטייכעל: „כשהייתי בן עשרים וחמש שנה זכרתי את כל הש"ס". המוח הגדול שלו קלט בימי חלדו גם מאות ואלפים אמרות בדברי תורה וחסידות, ששמע בחצרותיהם של האדמו"רים שבצילם הסתופף. בשכלו הרב היה מקיף את כל מקצועות הש"ס שבהם הגה תדיר. הש"ס היה ערוך ומצולם במוחו דף על דף, וידעו ממש בעל פה וכן היה בקי בספרי קבלה, חסידות ודרוש. דרכו היתה ללמוד גמרא, אחר־כך עמל על התוספות ושינן וחזר ושינן עד שזכר הכל בע"פ. כוח זכרונו היה להפליא. פעם אמר לתלמידיו איזה חידוש שמצא בספר אחד, והוסיף, שזה שלושים וחמש שנה מאז שראה את החידוש הזה.

הרב גרס, כי חובתו של כל בן תורה לשים מעייניו בתורה ולהגות בה תדיר. הסחת הדעת מהתורה, זו פגיעה בכבוד התורה. ואמנם הרב שיעבד את כוחותיו וחושיו לתורה. תמיד הגה בתורה ותמיד חידש בה משהו. ככל שהחשיב את כוח החידוש בתורה, כן החשיב את עצם הלימוד והעיון בתורה כמטרה בפני עצמה. תנאי ראשון ויסודי להצלחה בלימוד התורה הוא השקידה והעמל בה, שהם האמצעי לרכישת בקיאות בה. אגדות רבות מהלכות בקרב אנשי עירו ובקרב תלמידיו בקשר לשקידתו העצומה ועמלו הרב בלימוד התורה. התורה היתה ספוגה בדמו והיתה חלק בלתי־נפרד מישותו. הוא היה כספר־תורה חי אשר ההלכה כיוונה את כל הליכותיו, תנועותיו והגיגיו. גם כשעול

העיר ומשפטה היו מוטלים על שכמו, מצא לו זמן לעסוק בתורה. לא פעם היה גוזל משעות מנוחתו כדי להגות בתורה. לימודו היה בקול נעים ובניגון ערב. עד זקנה היה לומד בהתלהבות נעורים כאילו הוא לומד את הסוגיא בפעם הראשונה לחייו.

בשנת תרס"א יצא הרב בקול־קורא לרבנים לעודד אותם לחזק את הדת ואחריו החרו־החזיקו גדולי הרבנים. וזה היה לשון ה„קול קורא" ככתבו וכלשונו:

בעזה"י, פראבוזנא ב' ואתחנן תרס"א לפ"ק.

אמרו חז"ל (ש"ס מ"ק ט') : כתיב פלס מעגל רגליך וכתוב אורח חיים פן תפלס, כאן במצוה שאפשר לקיים ע"י אחרים כאן במצוה שא"א ע"י אחרים. ע"ז תמכתי יתדותי בראותי בהעלה מחז"ה זה כמה קול מבשר איך התעוררו גדולי ארצינו לדבר על לב רבני מדינתנו לאסוף אסיפה כללית לחזק דת תוה"ק ולייסד אבן פנה בחומת תורתינו לבל ישלטו בה ידי זרים, להעמיד מהרבנים הנאורים אשר בילדי נכרים ישפיקו, וחכמת מה להם, כי עוד טרם ימלאו כרסם בש"ס ופוסקים יחבקו חיק נכרי' עד אשר לא מצאה עוד התורה קן לה בתוך לבבם המלא הוללות רעה. ביא ביא תותבא מפני למארי דביתא. ומה נעשה לאלה אשר לכתר הרבנות מטרתם אם מראש יסודם אשר בלתי התבולל בלשונות העמים לינק משדי נכרי', לא יזכו לכתר תורה אשר עי"ז ישן מפני חדש יוציאו. אוי לנו אם כך עלתה בימינו. אף כי כאש עצורה בעצמותי הי' הרגש הרעיון הזה, אמרת מי אשר רגשי אש דת התורה והיראה מרחפת בלבו לא יאמר האח ראיתי אור, אשר גדולי מדינתינו לרצונם לקבל על מעמסה על שכמם לצאת לקראת נשק במגן וצנה, להשיב דת אל־חי לנדנה לעת הזה אשר האניה סוערת ברוח סער ושאי' יוכת שער. שערי ציון המצוינים בהלכה כי באו בה פריצים וחללוה, ערו ערו

עד היסוד בה אנשים רק על שרשי נכרים פורה ראש ולענה יתחקו ות"ח בשער ידכאו. בודאי כל רבנינו יקראו מלא אחריהם לאמר קומו ונתחזקה בעד עמינו ובעד ערי אלקינו. חשבתי אם אחריש לא תמצאני עוון אחר שאפשר להתקיים ע"י אחרים. מי יקום „יעקב" כי קטן הוא ודל, לחוות דעת בדבר הנוגע לכלל, אחכה עד אשמע מה בפי רבנים ישישים נבוני לחשים. אמנם עצור במילין מי יוכל אחר אשר תקותי נשארה מעל ושרים כף ישימו לפיהם, לכן הנני בזה להביע רוחי אשר אחר שמתי אל לבי להבין מה זו שתיקה אשר לא יפה למי שיראת ה' בלבו חקוקה, ומה זה אשר הרבנים יראי ה' טמנו ידם בצלחת פקוקה להודיע דעתם בעצה עמוקה, אין זה רק מחמת כי עדן לא נודע הדבר בשער בת רבים, לאשר הדבר לא בא רק בעלה המחז"ה אשר הרבה מהרבנים לא תבא העלה לאהליהם, לכן עצתי אמונה בזה אשר מע"כ ידפיסו קול־קורא ולשלחו במחנה העברים להפיצו בכל הרבנים ממדינתנו, ובה יגלו דעתם בעליל אשר יש לאל ידם אחר אשר יתאספו גדולי ישראל לטכס עצה להפר מחשבת ערומים, ולגול אבן הטועים מעדת ישראל, אז בטח ינהו אחריהם כל הרבנים אשר יראת ה' נוגע בלבם, ואני על משמרתי אעמודה להיות מוכן ליום פקודה בהתאסף ראשי עם חבר אני לכל אשר יראים, עומד לשרת בכל המצטרך לדבר גדול כזה.

והנני בזה ידידם מצפה להרמת קרן ישראל במהרה,

הק' אברהם יעקב הלוי הורוויץ חופה"ק

בשנת תרס"ב התקיימה אסיפה גדולה בהשתתפות אדמו"רים ורבנים ושם התקינו תקנות חשובות לחיזוק הדת.

ב„מחזיקי הדת" שבט תרס"ג, יצא הרב בקול־קורא לייסד חברת „תפארת בחורים" ועיתון לעניני תורה ויעץ כיצד להקים את המפעל הזה.

ב„מחזיקי הדת" י"ט אדר תרס"ט מסופר, שהרב מפרוביזנא יצא ראשון במחאה גלויה ללחום את מלחמת התורה. לא כערים אחרות היתה העיר פרוביזנא, שבה היה הרגש היהודי עמוק ותוסס, ומסיים שם: „אשריך עיר פרוביזנא שזכית להיות למופת לערי גליציה".

בשנת תרס"א יצאו הרבנים הגאונים רבי בעריש רפפורט אבדק"ק ראווע, רבי שלום־מרדכי הכהן אבדק"ק ברעז'ן, רבי אברהם־מענדיל הלוי שטיינברג אז אבד"ק סניאטין, רבי לייביש הלוי איש הורוביץ אבדק"ק סטרי, החמישי ביניהם הוא הרב הגאון אבדק"ק פרוביזנא, וכן רבי יצחק שמעלקיס אבדק"ק לבוב, בקול־קורא מעורר לחיזוק הדת.

בשנת תרצ"ה יצאה גזירה מאת מלכות פולין הרשעה, שהעמידה את מיכסת הבהמות המותרות שחיטה רק בהתאם לאחוז היהודים היושבים בעיר. במכסה זו נכללו גם בהמות שנטרפו. גם בשר החלק האחורי שבבהמה נחשב בעיני השלטונות כראוי למאכל, למרות שהרבה עיירות נזהרו מלאכול בשר החלק האחורי גם אחרי הניקור. כ"ק מרן מהר"א היה בין המתנגדים לניקור, על סמך מאמר חז"ל (כתובות דף ג'): „גזירא עבידא דבטלא ותקנתא דרבנן מקמי גזירא לא עקרינן". כ"ק מרן קרא לאסיפה למחרת חג השבועות. כל הרבנים והחסידים שהיו בחג בבעלז נשארו לאותה אסיפה. האסיפה התקיימה בביהמ"ד בנוכחותו של כ"ק מרן, ומרן ביקש את הרב מפרוביזנא להגיד את דברו. בפתח דבריו אמר הרב: „בחולין דף קל"ט אמרו חז"ל: המן מן התורה מניין? שכתוב „המן העץ..."', במד"ר אסתר ז', י"ח, אמרו: מפני שנהנו ישראל מסעודת אחשורוש נגזרה עליהם גזירת המן. שאם אין שומרים חס ושלום על כשרות אכילה, באה מלכות הרשעה וגוזרת גזירות רעות חס ושלום. וזה פירוש „המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת?" עי"ז בא המן וגוזר גזירות. הרב הפליג בנאומו, שהיה רצוף

מאמרי חז"ל למכביר, תוך הטפת דברי מוסר ועל הצורך להזהר ממאכלים אסורים.

גדולתו של הרב היתה בתורה שהפכה לאומנותו. גם בשעה שהלך בדרך היה שקוע בהרהורי תורה. את מוקד חייו מצא בהלכה ולא היה דבר בעולם יקר עבורו יותר מלימוד התורה. עמלו הרב בתורה ובהלכה לא התישו את כוחו, כי אם להיפך — הם דירבנו אותו והלהיבו את נפשו בהתלהבות־יתר. לגאונותו הרבה זכה לא רק בשל כשרונותיו הגדולים, אלא בעיקר בשל יגיעתו ועמלו בלימוד. אישיות נדירה זו צמחה וחונכה על ברכי הצדיקים של בעלז. הוא דבק בחסידות בכל לבו ונפשו והיה עטור קדושה וטהרה יחד עם יראה. לאהבת התורה שלו לא היה גבול ודוגמה.

רבי אברהם־יעקב קבע לעצמו שיטה מיוחדת בלימוד. הוא לא בחר בפלפול ובחידושים מופלאים — דברים שהיו נהוגים באותם הימים — כי לא מצא טעם בפלפולים ארוכים ומסובכים, לשם „חידודא בעלמא", מבלי לכוון שמעתתא אליבא דהילכתא. כמו כן לא הלך בדרכי אלה שהיו עסוקים רק בפסקי הלכות, מבלי חקור ולחדור לעומקם של דברים במקורותיהם. שיטתו היתה הבנת הלימוד בכל עומקו והיקפו, לשם הסקת הלכה למעשה. את מטרת הלימוד ראה בהשתלמות האישית של האדם, בבחינת לימוד המביא לידי מעשה. הוא לא הצטמצם בלימוד ההלכות המקובלות, כי אם צלל לתוך ים התלמוד ולא השאיר מקור הלכה אחד שלא חקר אותו. כוח הריכוז שלו היה אדיר ובשעה שישב ולמד שכח עולם ומלואו. היה יושב שעות ארוכות ומתעמק בסוגיא שלפניו, מבלי לחוש באנשים שנכנסו אל חדרו. הרב הורה לתלמידיו כי כאשר לומדים סוגיא חדשה אין להתעכב על דברים הנראים תמוהים ומוקשים בתחילה, אלא יש להמשיך בלימוד ותוך כדי לימוד יתבררו ויתלבנו הדברים, כי על־ידי עצם הלימוד מגיעים להבנה.

הבנת התורה לגביו יסוד ועיקר. לימוד ללא חדירה עמוקה לא נחשב בעיניו. הוא נהג לבטא בשפתיו כל מלה שלמד. כאשר עיין בסוגיא הלכתית, תפס מיד את הנקודה המרכזית שבה, ואז היה בידו המפתח לפתרון הבעיה. למרות כל זאת היה רגיל לעיין ולבחון כל ענין בחינה מדוקדקת מבלי לסמוך על שיקולו הראשון. גישתו להבנת ההלכה היתה מוצקה. הוא לא סבל סברות מעורפלות והגיון רופף. אף לא אהב חידושים מופשטים ללא יסוד איתן. צעדו הראשון בכל ענין היתה ההבהרה המדוקדקת. תמיד שב לעומק הבנת הענינים וחתר אל שרשיהם. דרכו היתה למצוא את ההגדרה המדויקת וההסבר הישר. באיטיות ניתח במוחו החריף את כל צדדיה של הבעיה ומיצה את כל דיניה והחילוקים שבה. מטרתו היתה לגלות אמיתותה של תורה. הוא לא הסתפק בתירוץ שטחי או ביישוב דחוק אלא ייגע את עצמו בחקירה ובדיקה, עד אשר בא לידי מסקנה ברורה ומבוססת. את הפלפול בתשובות להלכה פסל משום שלא ראה בו את הדרך להסקת הלכה למעשה.

קיננה בו כמיהה עזה להרביץ תורה ברבים. לשם כך הקים ישיבה לצעירים וזו הפכה למקור משיכה לבעלי כשרונות. הוא היה אב רחמן לתלמידיו ונהג עמם כאח וכרע בפשטות טבעית. את אהבתו לתורה השריש גם בלבות תלמידיו הרכים. היתה לו גם ישיבה קטנה ואחד הבחורים הטובים של הישיבה הגדולה למד אתם שבוע תמים; בשבוע השני למד אתם בחור אחר, וכך היו הבחורים מחליפים ביניהם והוא היה בוחן את התלמידים מדי שבוע ושואל אותם שאלות חריפות כדי לחדד את מוחם.

מעולם לא פסקה ישיבה מביתו. כל בחור שנפשו חשקה בתורה בא אל בית הרב, שהיה בית ועד לחכמים, ושם נאספו צאן קדשי ישראל והוא הקדוש יגע עמם ולימדם עד שהצית בהם אש התורה והיראה.

לומדים מופלגים משומעי שיעוריו של הרב מספרים כיצד תמיהות רבות נתיישבו והרבה קושיות תורצו מאליהם בעת

האזנתם לשיעוריו, מפני שהיה מברר כל הלכתא ושמעתתא ממקורה הראשון — דברי חז"ל וראשונים.

ישיבתו הוציאה מחזורים של רבנים בעלי שיעור קומה, אשר נודעו אחר־כך כגדולי ישראל. העיירה פרוביזנא הפכה למקום תורה. בחורים צמאי תורה התחילו לזרום לישיבה, התדפקו על דלתותיה ונכספו להתקבל לתוכה.

לימוד התורה בפרוביזנא היה כעין השתפכות הנפש. הלימוד היה בבחינת תפילה מלאה דבקות וכיסופים לעולם שכולו טהור. הוא היה אומר, שכל עיקר החסידות היא היגיעה בתורה, שהלומד ישקיע בה כל חושיו ואבריו ובזה יתקדשו כל גופו ואבריו בתורה והיא שתורהו אורח חיים, צדק ומישרים. תלמידי הישיבה השתייכו לכל מיני זרמים ושולשלות בחסידות. חלק ניכר מהם נמנו עם חסידי בעלז ואילו היתר נסעו לאדמו"רים אחרים. לא פעם נתחדדו היחסים בין התלמידים, ובתבונתו הצליח הרב להתגבר גם על הבעיה הזאת. הרב נמנה עם חסידיו הנלהבים של הרבי מבעלז, אולם בתחומי הישיבה ידע להתעלות ולהעלות את התלמידים מעל להבדלי שיטות בחסידות. הוא גער בהם ולא נתן לדבר בישיבה על עניני חסידות ולימדם לכבד את מנהגי הזולת, והכל בשקט, בסבלנות מפליאה ובמסירות רבה.

הרב היה הממונה על כל בני הישיבה. הוא כיוון את צעדיהם ורוחו הטהורה והאבהית ריחפה עליהם. אלה ששמעו תורה מפיו או שנמנו עם תלמידיו היו מדברים עליו בהערצה ומזכירים אותו בחיבה. הוא העמיד תלמידים הרבה, ביניהם גדולי תורה ומעשה. אלה שעזבו את הישיבה ועברו לעולם המסחר או לעסקי ציבור היטיבו לזכור ולהזכיר את החינוך שנתן להם. חינוך לאהבת התורה וקיום המצוות, לחיי חסידות וטוהר המידות.

תלמידו ר' אליעזר רוזן, אחד מתלמידיו ששהה במחיצתו שנים רבות מתאר את אישיותו הדגולה של הרב ומספר על גדולתו בתורה ובקדושה כדלקמן:

בעיני התלמידים, שראו את רבם שקוע בתורה יומם ולילה, נראה היה ר' אברהם־יעקב לא כאיש בן דורם, אלא אחד הגאונים מהדורות הקודמים, כפי שאמר עליו כ"ק מרן מהר"א, שהוא כאחד הגדולים מלפני שלוש מאות שנה. הוא היה עושה רושם עז ועמוק על כל אדם, יען כי כל מה שהיה אומר היה טבעי, ישר ואמיתי, בלי שום מלאכותיות. בכל כוחו השתדל להשריש בלבות תלמידיו יראת ה' טהורה, לשמור ולעשות הכל על טהרת הקודש בענווה, בצניעות, באמונה ובתום. הוא השתדל לעשות מהם תלמידי־חכמים אמיתיים, אשר הלימוד והמעש יהיו אצלם אחוזים ושלובים זה בזה בקשר אמיץ וחזק.

ומה נהדר היה מראהו בעת השיעור. הרב ניחן בכשרון באותה שעה הפיקו פניו שלוה אצילית. היה מטה אוזן קשבת לדברי השואל, מתקן ומשפר את השאלה ומשיב כהלכה במתינות הסברה נפלא, בחוש מיוחד להטעים את דבריו לחיך מאזיניו. ובסבלנות, ולא נמנע מלחזור כמה פעמים על הסבריו כדי ללבן את הדברים, והכל מתוך מנוחה נפשית ומתוך אורך־רוח והבנה בלי גבול.

הרב האָציל על תלמידיו מהודו ומברק־תורתו לא רק במועדי שיעוריו. היה נוהג לקבל בחיבה כל תלמיד שנכנס אליו לשׂוחח בדברי־תורה. היה מסור בכל לב לעניניהם הרוחניים ופועל בדרכי נועם לעיצוב אישיותם. הרב התמסר בכל לבו ונפשו להורות לתלמידיו הליכות עולם, לחנכם לתפארת במוסר ובמידות ולעורר בהם שאיפות רמות ונשגבות. בהיותו מחונן בעין חודרת ובכושר הסתכלות מעמיקה בכוחות הנפש של האדם, הצליח חפצו בידו במידה מרובה.

דירת הרב היתה סמוכה לבית־המדרש, בו נהגו תלמידיו ללמוד בהשכמת הבוקר. הוא השגיח עליהם ופקח עין על כל הלומדים והשכים קום לראות מי מהתלמידים נעדר. הודות לאישיותו הצליח הרב להחדיר השפעה נוקבת לתוך לבות תלמידיו. בדרכיו המקוריות מילא את חלל האויר של הישיבה

ברוח של חסידות. כיון שהיה אדם קדוש הצליח להשפיע בעצם הווייתו, ללא הטפת מוסר וללא שיחות חסידים, על כל סביבתו. רוח תמימותו הזכה השפיעה פלאים, וכל תלמיד התקשר אליו קשר נפשי ושוב לא נטש את הישיבה. הלימוד בישיבה היה לשם התעלות וזו היתה המטרה העילאית, שלמענה הקדיש את כל ימיו.

ר' אליעזר רוזן מספר: הרב הקפיד מאוד על תלמידיו שיתנהגו בדרך החסידות, וביותר הזהיר את התלמידים שלא לקרוא ספרים חיצונים או עתונים, ואמר שבחדר שנמצא עתון חפשי אסור לומר דברי תורה.

פעם, לפני שהתחיל ללמד את השיעור, הטיף מוסר לתלמידיו בהתעוררות גדולה ואמר בשם ה„חוזה" מלובלין, שלפני לימוד התורה הקדושה צריך אדם לחזור בתשובה ואם לא, הוא נקרא ח"ו רשע, אשר עליו אמר ה': „מה לך לספר חוקי". לשמע דבריו אלה נפל פחד גדול על התלמידים. תוך כדי דבריו הגיעו שני חתניו, הרבנים ר' דוד־שלום ור' משה הי"ד. כשנכנסו אמר הרב, היות ששמע שיש תלמיד הקורא בספרים חיצוניים, הוא אינו מוכן להחזיקו בישיבה, ויותר נוח לו שלא היה נברא מאשר לראות חס ושלום, שאחד מתלמידיו אינו מתנהג כשורה. וכדי לעמוד על אמיתו של דבר ציוה על תלמידיו למסור לשני חתניו את מפתחות מזוודותיהם, כדי שיבדקו בהם למי יש עתונים וספרים חיצוניים. כל כך היתה עינו פקוחה על תלמידיו.

עוד מספר ר' אליעזר רוזן: פעם נכנסה אשה באמצע השיעור ובפיה שאלה על עוף שבידה. תוך בדיקת מעי העוף נתלכלך השולחן. פנה הרב אל אחד מתלמידיו, שישב סמוך לשולחנו, ושאל אותו אם יש לו נייר לנקות את השולחן, והלה השיב בשלילה. סיפר הרב, שענין כזה קרה אצל הצדיק רבי חיים מקוסוב זצ"ל. פעם בא אליו אברך אחד וביקש „קבלה" על שחיטה. כידוע היה רבי חיים מדקדק מאוד עם השוחטים. ביקש רבי חיים מהאברך נייר בכדי להדליק בו את מקטרתו ולא היה

בידו. ביקש ממנו הצדיק להראות לו את ה„קבלה" שלו, וכשמסרה להרבי לקחה והדליק בה את מקטרתו.

הרב, שהיה בעל נועם הליכות וסמל העדינות והאדיבות, לא פגע מעולם בכבודו של אדם והיה זהיר אפילו בכבודם של ילדים. כשם שהיה גדול בתורה, כך היה גדול במצוות ובמעשים. אף־על־פי שהיה שקוע בלימודים ובעבודת ה' ולמרות גדלותו הרוחנית, היה מעורב בין הבריות וחיוכו ולבביותו הפיגו כל מתח. בידידותו הפיל כל מחיצה בינו לבין אנשי קהילתו. ביתו ולבו היו פתוחים לכל דורש. רבים באו אליו כדי להשיח דאגות מלבותיהם והוא פתר להם בעיותיהם, למי בעצה ולמי בברכה, ולעתים קרובות בעזרה ממשית. מעולם לא השיב פני אדם ריקם. גם את פשוטי העם קירב אליו וזיכה אותם בידידות חמה. השתתף בדאגותיהם ושמח בשמחתם. במיוחד הראה חיבה להולכים בדרך הישרה והקובעים עתים לתורה, משכימים ומעריבים לבתי־מדרשות ומדקדקים במצוות. חיבה יתירה היתה נודעת לו למתרחקים מן המחלוקת. כיון שמטבעו היה רך כקנה, הסביר פנים לכל אחד, אך במלחמתו למען קדושת ה' ותורתו היה עז כנמר. על אף קשריו הרבים עם גאוני הדור ופסקיו הרבים אשר הופצו בשפע — היתה שיחתו עם הבריות ודיבורו עם בני־אדם המשכימים לפתחו בתכלית הצמצום. שיחה של מה־בכך לא עלתה אף פעם על שפתיו ואין חקר לטהרת לשונו.

רבי אברהם־יעקב נחשב לאחד האישים הבולטים ביותר בחסידות בעלז. את חינוכו האישי ינק מפיהם של צדיקי בעלז. במחיצתם ספג את תורת החסידות, ושם גובשו דמותו ואישיותו הרוחניים, והודות לכשרונותיו המבורכים וכוחותיו הכבירים צמח ועלה לאילן גדול בפרדס החסידות. יובל שנים ומעלה היה מתאבק בעפר רגליהם של אדמו"רי בעלז. מהיום הראשון לבואו לבעלז דבק ברבו בכל לבו ונפשו, ודבקותו זאת לא נתמעטה ועד יומו האחרון שמר אמונים לצדיקי בעלז. שלושה צדיקים גדולים, עמודי אור לבית ישראל ושרי־תורה, שימש רבי אברהם־יעקב

ואת דרכיהם ותורתם מיזג באישיותו הפלאית. הוא לא שכח אותם כל ימי חייו ושמר מכל משמר לא רק על דברי תורתם, אלא על כל אורח חייהם והתנהגותם. כל תנועותיהם היו קודש בעיניו. עוד בהיותו רך בשנים נתגלה לעיניו המאור הגדול אשר בקע מן העיירה הקטנה בעלז והוא נתבשם מריח הניחוח של תורת מרן מהר"י, ממנו ינק את ראשית ביכורי החסידות וממנו ליקט את היסודות של תורת החסידות. לכבוד גדול זכה הרב בקרב אדמו"רי בעלז. כבר בהיותו אברך צעיר הפליגו כ"ק מרן מהר"י ומרן מהרי"ד בשבחו. הם חזו בו גדולות ונצורות. מרן מהר"י חיבבו מאוד ומרן מהרי"ד נהג להזמינו לסעוד עמו ולשוחח אתו בעניני תורה. אז נתפרסם הרב לתהילה, כשהוא אפוף רחשי הערצה ויראת כבוד. מרן מהרי"ד, שהיה בעל עין חדה וחכמה עמוקה, הבחין בכשרונותיו ובסגולותיו של האברך בתורה ובחסידות ולפיכך קרבו מאוד ופתח לפניו אופקים חדשים בשבילי התורה והחסידות.

רבי אברהם יעקב נודע כבעל רגש גדול. הוא דבק בחסידות בכל להט נפשו וקבע לפי זה את הלך חייו. ר' אליעזר רוזן מספר, שהרב אמר לתלמידיו: „משנתמניתי לכהן פאר כרב בפרוביזנא לא יכולתי עוד לעזוב את עדתי בימים הנוראים, מפני עול הציבור. וזאת לאחר שנהגתי במשך שנים לנסוע לבעלז לשבת סליחות ונשארתי שם עד לאחר הימים הנוראים. הדבר הזה הציק לי מאוד, ובמשך עשרים שנה לא יכולתי להרדם בלילות באותם הימים, כי זכרתי את ימי שהותי בבעלז בעבר".

בנו הרב מבאנילא סיפר, שהיה פעם אצל כ"ק מרן מהרי"ד וסיפר לו שאביו נסע לעיר פעסט להיבדק אצל רופאים מומחים, כי הרופאים שבעירו אמרו שלבו נחלש. השיב לו מרן: „וכי מבינים הם בלב יהודי כמו של אביך? אני אומר לך שלאביך לב בריא, ואין לו צורך לדרוש ברופאים". ואכן, הרב חזר לאיתנו והיה לו לב בריא עד יומו האחרון.

בימי נעוריו קרה לו שנצטרד וגרונו ניחר, עד שלא היה יכול להוציא הגה מפיו, והרופאים שבעירו לא ידעו את פשר הדבר. בעזרתם הכספית של נכבדי העיר נסע הרב ללבוב אל רופא מומחה. הרופא הרגיעו והסביר לו, שכתוצאה מלימודו בקול נפגעו מיתרי הקול וזו מחלה התוקפת בעיקר אנשים המרבים לנאום. הרופא הציע לו להיכנס לבית־חולים לניתוח. לבקשת הרב, שלא רצה לאבד זמן, הסכים הרופא שהתפעל מאומץ לבו של הרב, לבצע את הניתוח מיד בבית הרופא. כעבור ימים אחדים חזר אליו דיבורו כמקודם ועל אף אזהרת הרופא שגזר עליו להימנע מדיבור במשך שבוע ימים, שוחח בתורה עם חכמי העיר שבאו לבקרו. הוא אמר שהוא בטוח כי השיחה בדברי תורה לא תזיק לו, כי התורה מרפא היא. ועל זה שהסכים לעשות את הניתוח מיד, אמר, כי לא רצה להפסיד זמן ולהיבטל מלימוד תורה.

כ״ק מרן מהרי״ד חיבבו מאוד והעריצו ללא גבול. בין השליחים ששלח מרן אל הצדיק רבי ישראל מטשורטקוב שהתגורר בוינה, בבקשה שיחזור לביתו לטשורטקוב ולא יעזוב את חסידיו מכל הסביבה לנפשם, היה גם הרב מפרוביזנא. וכן היה פעם בשליחות מרן בגור, אצל הצדיק רבי אברהם־מרדכי אלתר. גם מרן מהר״א העריצו מאוד.

ר׳ אליעזר רוזן מספר, שכאשר למד בפרוביזנא נסע לשבת סליחות לבעלז ושהה שם עד אחרי שבת בראשית. במוצ״ש כשנכנס למרן מהר״א להיפרד לפני שחזר לפרוביזנא, נתן לו מרן תפוח וחצי, מהפירות שהיו תלויים בסוכתו של מרן לנוי סוכה, בשביל רבו הגאון מפרוביזנא ואמר לו שיאמר לרבו שיאכל אותם צלויים. אחר־כך הוסיף: ,,הרב מפרוביזנא היה מתאים להיות גדול לפני שלוש מאות שנה; להסתובב אצלו זוהי סגולה ליראת שמים״.

עוד מספר ר׳ אליעזר רוזן, שבשנת תרצ״ח לא היו רבו הרב מפרוביזנא בקו הבריאות. עם כל זה הלך בכל יום לטבול במקוה,

גם בחורף כשהמים היו קרים, ובשום אופן אי־אפשר היה להשפיע עליו לדלג על מנהגו זה אפילו יום אחד. אחד מחתניו כתב לבעלז והתלונן על כך בפני מרן מהר״א. מרן מהר״א לא השתהה והריץ מיד מכתב אל הרב ויעץ לו להשתמש בתשעה קבים ושישמור על בריאותו ולא יטבול במים הקרים במקוה, כי הגשמיות שלו זקוקה לרוחניותו. מני אז השתמש הרב בתשעה קבים. ומוסיף ר׳ אליעזר רוזן, שהוא עצמו הלך עם הרב פעמים אחדות אל המקוה ושפך עליו תשעה קבים.

לאחר מלחמת־העולם הראשונה נתוספו ספסלים בבית מדרשו ורבו הפונים אליו לקבל ממנו היתר־הוראה. כמעט יום־יום ביקרו אצלו אורחים מן החוץ, אם זה רב שביקש ממנו לשמש שליש ודיין מכריע בין שני בוררים, אם בר־אוריין שנפשו חשקה לשוחח עם הגאון בדברי תורה. כתוצאה מכך הוטרד במשך כל שעות היום, ומתוך שנזהר מאוד שלא לבטל משיעוריו שהורה לתלמידיו, נאלץ לדחות עריכת התשובות לשואליו המרובים לשעות המאוחרות של הלילה, ויש אשר אכל ארוחת־ערב בחצות הלילה, ולאחריה — במקום לשכב לנוח — היה פונה לכתיבת תשובותיו, והמשכימים בבוקר לבית־המדרש כבר מצאוהו יושב ועוסק בשיעוריו. כך נהג כל ימיו, אפילו לעת זיקנתו.

לאחר שנתיתמה ישיבת חכמי לובלין בפטירת רבם הגאון רבי מאיר שפירא, פנה ועד הישיבה דהתם ובראשם הגה״צ רבי משה פרידמן מקראקא אל הרב מפרוביזנא שיבוא אליהם לחזק את הישיבה ולומדיה. לאחר הפצרות רבות בכתב ובעל־פה נתרצה הרב ונסע ללובלין בל״ג בעומר תרצ״ד, שם נתמנה לראש הישיבה וישב שם עד חודש אלול. אלא שהעבודה הרבה כבדה עליו — היה עליו להשיב תשובות לשואלים הרבים. מדי יום ביומו הצטברו על שולחנו ערימות של מכתבים והוא נאלץ להשיב על כולם. לבסוף החליט לשוב לפרוביזנא.

באלול שנת תרצ״ט פרצה מלחמת־העולם השניה, הגרמנים פלשו לפולין וכבשו בהתקפת־בזק עיר אחרי עיר. הסופה שהסתערה

בגלים אדירים גרפה אתה נחשול של פליטים, שנדדו בדרכים ימים ולילות, בברחם מפני אויב, מבלי לדעת כלל כי הוא בא לקראתם. לפליטים שהגיעו לפרוביזנא נתן הרב את כל מה שהיה לו, חילק ביניהם את כל צרכי האוכל שנמצאו בביתו וגם את המיטה שלו מסר להם. גם בימים אלה קיים הרב מצוות „והגית בו יומם ולילה" במסירות נפש.

הרב יוסף שטייכעל מספר, שבהיותו בסיביר קיבל מכתב מאת הרב, בו כתב, ששלח לו חבילה ובה גם מצות לחג הפסח.

על תקופת חייו האחרונה בימי השואה מספר אחד משרידי השואה, כי בקיץ תש"ב הצליח להימלט בנס מידי הנאצים והגיע ברגל לפרוביזנא. אותו זמן כבר היו הרבה קהילות ישראל במזרח־גליציה חרבות ושוממות וגדולה היתה חרדתם של יהודי המקום לקראת הבאות. נתקיים בהם הכתוב: „בבוקר תאמר מי יתן ערב וגו'". בהיכנסו לדירתו של הרב הורוביץ בפרוביזנא מצא את אנשי הבית סובלים מחסור ואחוזי פחד. אך מה השתומם עת ראו עיניו את הרב יורד מעל מיטתו באמצע הלילה, עורך תיקון חצות ואומר תהלים בבכיות על צרות ישראל ואחר כך יושב לכתוב חידושי תורה — למרות רעבונו וחולשת גופו.

עם מנוסת היהודים מגליציה המערבית אל גליציה המזרחית נתגלגלו ובאו לפרוביזנא כמה משפחות של פליטים. כאשר ממשלת רוסיה העבירה אותם לאחר־מכן לסיביר, היה הרב מחזקם ומעודדם ואף ממציא להם חבילות מזון, כל עוד היתה האפשרות לכך. אולם כעבור זמן פקד הרעב גם את נווהו ומתומך הפך לנתמך. כ"ק מרן ישב אז בפרמישלן ובשמעו כי הרב דפרוביזנא רעב ללחם, שלח לו מצרכי מזון. במכתב התודה על החבילה כתב הרב, שאם כי מקבל הוא באהבה את הסבל והיסורים, הרי מיצר לבו וכואב על „למה יאמרו הגויים".

כשנכנסו הנאצים הרשעים ימ"ש לפרוביזנא, לקחו את הרב ואת השו"בים ועוד אחדים מחשובי בעלי־הבתים לאמצע העיר סמוך לבית החסידים של אנטניא, הוציאו משם ספר תורה

ובמדורה שהדליקו בככר העיר שרפו את ספר התורה, הציתו את זקנו של הרב וציוו על העצורים לרקוד ולשיר סביב המדורה. אחד השוחטים שאל את הרב מה לשיר, אמר לו לשיר את הזמר „א־ל מסתתר". לאחר ששוחררו משם אמר הרב, שבעזרת ה' יהיה זה כפרה בשביל כל אנשי העיר ולא יהיה להם עוד כוח לרשעים להרע ליהודי העיר. ואמנם, כל הזמן שהרב היה בחיים היתה להם הרווחה והרשעים לא נגעו בהם לרעה.

באלול תש"ב נקרא רבי אברהם־יעקב הורוביץ לישיבה של מעלה כשהוא שבע ימים וצער. הוא נספד כהלכה ע"י חתניו וע"י תלמידו, רבה של הוסיאטין. מיד אחרי פטירתו החרימו הרשעים את ספריו ובתוכם כתבי־היד של שאלות ותשובות למאות וכן חיבורים בהלכה ואגדה והעבירום לגרמניה. מקץ שבועיים הועברו בני משפחתו, חתניו, בנותיו ונכדיו למחנה ההשמדה שבבלז'יץ.

עם פטירתו של הגאון מפרוביזנא נסתם הגולל על אחד מעמודי התווך העיקריים של גדולי חסידי בעלז. הוא השאיר אחריו תלמידים רבים, גדולי תורה ויראה, ודור ממשיך שולשלת התורה הולכים בדרכיו, בכל קצוות תבל. רבבות חסידים ומעריציו יזכירוהו תמיד תוך יראת הכבוד ודור לדור יספר על קדוש־עליון זה.

רבי אשר הלוי, אב"ד מדיניץ

גאון הדור, אחד מאדירי התורה הצנועים והנסתרים. בבעלז הונח היסוד להתפתחותו הרוחנית. שם צמח וגדל ושם למד שנים רבות והגיע לדרגת בקיאות מאין כמותה. לא ידעה גליציה התורנית כלל, כי אי־שם באחת העיירות זורח כוכב גדול ומאיר. הוא לא התמסר לעסקי ציבור ומדינה, אלא הסתגר בד' אמות של הלכה ושימש מופת בהתנהגותו בכלל וביראת־שמים שלו בפרט.

במשך השנים שישב בבעלז רכש לו ידיעות רבות בתורה ועלה במעלות היראה. הוא היה רחוק מהוויות העולם. בהיותו צנוע ועניו מטבעו, לא גילה ברבים את כשרונותיו העילאיים.

רבי אשר נתמנה לרב בעיירה קטנה בשם מדיניץ, שם ישב ושקד על התורה. את חסידות בעלז ספג לתוכו בתקופת צעירותו בעת לימודיו בבעלז והוא הפך לאחד החסידים הגדולים. כ"ק מרן מהר"י גילה אותו ועד מהרה נתפרסם בין החסידים כגאון וחריף ובקי בתורה מאין כמוהו. גם פשוטי העם במדיניץ ראו ברבם צדיק וקדוש אשר דיקדק במצוה קלה כבחמורה. אנשי העיירה ראו בו אדם קרוב, ולפניו שפכו את לבם על כל צרה שבאה אליהם.

רבי אשר הפליא במידותיו הנעלות ובכוחות־נפשו המזוככים, בהם שלט שליטה מלאה והגיע לשלמות נדירה. רבי אשר הרביץ תורה בעיירתו ועסק בגמילות חסדים ובעניני צדקה. בימי בחרותו שהה בבעלז אצל כ"ק מרן מהר"י ושם קיבל את חינוכו. מרן מהר"י דיבר עליו גדולות. פעם אמר: „כשהאברך הזה עומד לידי בשעה שאני מקבל פתקאות, קל לי יותר לקרוא אותם".

לאחר נישואיו נסע לבעלז לכ״ק מרן מהר״י, שם ישב במשך שנים רבות על התורה ועל העבודה ושם עלה במעלות התורה והיראה. לשקדנותו לא היתה גבול. הוא קבע לו עתים לתורה ולא שינה מהם גם בשעות הקשות ביותר. הוא היה חברו של הגה״צ רבי אברהם אב״ד סטרעליסק, יחד ישבו בבעלז ולמדו תורה וחסידות.

תפילתו היתה חדורה רגש עמוק, בבחינת אש עצורה בעצמותיו. לעתים השתפך תוך הרהורים עמוקים וכוונות נשגבות וקולו הערב והנרגש נשמע למרחקים והרעיד לבות שומעיו.

בסוף ימיו חלה במשך שנים ואף־על־פי־כן היה בא לכ״ק מרן מהר״א לחגים ולזמנים קבועים. יותר מיובל שנים התאבק בעפר רגליהם של צדיקי בעלז. הוא זכה להסתופף בחצרות כ״ק מרן מהר״י, כ״ק מרן מהרי״ד וכ״ק מרן מהר״א — אותם שימש ובדרכיהם הלך.

רבי מרדכי פרייליך, אב"ד ירטשובקה

כל הליכותיו ומעשיו של רבי מרדכי היו בהצנע, כי הסתתר מעיני רואים. שמו לא התפרסם מפני שלא רצה להתגלות בפני הבריות. אישיות זו הצליחה לעמוד בצל ולהתרחק מלעמוד במקום גדולים. בניגוד לרבנים גדולים אחרים, שרובם זכו לפירסום גדול, ברח רבי מרדכי מן הכבוד ומן הפירסום, בהיותו עניו ושפל־רוח. מעולם לא דיבר על עצמו ולא סיפר על חייו. הוא לא הבין טעמו של דבר להתפרסם או להיות מהולל על־ידי אחרים והדבר היה לו לטורח. לכן גם לא ההין איש לדבר בשבחו, מפני שכולם ידעו שהשבח הוא לזרא בעיני רבי מרדכי. הדבר הזה היה מושרש בו עד היסוד, ללא צל של מלאכותיות. הצניעות היתה נסוכה על פניו, והתבטאה בכל תנועותיו. אף את משרת הרבנות שלו לא נהג ברמה. לכל אחד היתה גישה חפשית אליו, בכל מקום ובכל זמן, ללא הכנות והקדמות. הוא לא התהדר במצנפת שיער ולא בפרווה יקרה או אדרת משי ארוכה כדרך רבנים אחרים המצויינים במלבושיהם. הוא היה לבוש ככל המון בית ישראל ועל כן בהיותו בדרך או במקום שאין מכירין אותו, לא היה ניכר עליו כלל כי הוא מאנשי המעלה. רק את אור פניו לא היה יכול להסתיר, כי תורתו ויראתו האירו פניו. הוא הירבה להסתגר ומיעט בדיבור. גם בשהותו בתוך מסיבת תלמידי־חכמים, לא היה בין ראשי המדברים. הגם שהיה גדול בתורה — העדיף להקשיב ולענות בקצרה. הוא נזהר מאוד בדיבורו, כדי שלא ייכשל בלשונו בדברים אסורים. רבי מרדכי לא היה ידוע ברבים, כי נחבא אל הכלים. לענוותנותו לא היה גבול. את מקומו מצא תמיד בשורות האחרונות והיה מתערב בין ההדיוטות, מתנהג

בפשטות ומתראה כאחד מהם. הוא לא נמנה בין המפורסמים בעולם הרבנות, ברם בחוגי חסידי בעלז נחשב בין גדולי הדעת. הוא שימש באישיותו כדוגמה חיה של טוהר וחסידות. ענוותנותו היתה מיוחדת במינה. התנהגותו היתה שונה משל שאר הרבנים. לא ביקש לזכות בהערכה כלשהי. בדרך זו שבחר לו הלך שנים רבות מבלי לסטות ממנה ימינה או שמאלה.

מעולם לא שלח ידו במסחר ולא יצא מד' אמותיהן של תורה ועבודה. הירבה ללמוד שולחן־ערוך ופוסקים, ואמרו עליו, ששולחן־ערוך אורח־חיים ויורה־דעה עם כל המפרשים שגורים בפיו. הוא זכר כל סעיף או הערה קטנה. למרות גדולתו בתורה סירב לדבר בפומבי על עניני הלכה, כדי שלא להראות ברבים את כוחו בלימוד.

למרות העובדה שהרב מירטשובקה התנהג בצורה שונה מדרך החסידות, הירבה בחומרות והוסיף עליהן, לא שינה מדרכו וממנהגו והחמיר בהלכה. דין או מנהג היו חשובים בעיניו במידה אחת. הוא היה מוכן למסור את נפשו וגופו למען התורה וההלכה המפורשת. תמיד התרחק מן ההקלות וההיתרים, ובערוב ימיו סירב להזדקק להיתרים כלשהם. כך שמר על אורח חייו כפי שקיבל על עצמו מנעוריו. אנשי עירו ירטשובקה רחשו לו הערצה נשגבה תוך יראת־כבוד בפניו. הם הכירו היטב את רבם ולמרות שהתנהג עמם בפשטות, הבינו שהוא מבקש להסתיר מהם את ישותו הנעלה. במשך כל ימות השנה לא הירבה בדיבור עם האנשים ולא נראה הרבה בחוץ, כי דרכו היתה לשבת בביתו בחדר צדדי או בבית־המדרש ולעסוק בתורה במשך רוב שעות היום והלילה. בשעת הלימוד לא הרים את קולו, אלא התרכז והתעמק בסוגיות החמורות ושקע בהרהורים בינו לבין עצמו.

הצדיק רבי שלום מאפט סיפר, שהיה פעם בבעלז אצל כ"ק מרן מהר"א. בשבת בשולחנו הטהור אמר מרן לגבאי ר' אהרן־יהושע, שיקרא לקבלת שיריים את הרב מירטשובקה. טעה ר' אהרן־יהושע וקרא את הרב מירטשוב, שגם הוא היה בבעלז

באותה שבת. אמר מרן: „ירטשוב זה לא ירטשובקה וירטשובקה זה לא ירטשוב". אמר הצדיק מאפט: „כששמעתי דברים אלה מפי מרן אחי, ראיתי שאנשים שעמדו על ידו צחקו. הם חשבו, כנראה, שאחי מתלוצץ. אבל אותי אחז חיל ורעדה והרבה זמן לא יכולתי לשלוט בעצמי לפי שנזכרתי בדברי אבי. „פעם קרא לי אבא ואמר לי: אספר לך מה שראיתי אצל אבי ז"ל. פעם הוא אמר לגבאי, שיקרא את הרב מירטשובקה לשיריים, טעה הגבאי וקרא לרב מירוטשוב, אמר אבי: ירוטשוב זה לא ירטשובקה וירטשובקה זה לא ירוטשוב. כשאמר אבי זאת צחקו האנשים שעמדו מסביבו. הם חשבו שאבא התלוצץ אבל אני ב"ה הבנתי את כוונתו". והצדיק מאפט סיים: „ימים רבים לא הבנתי לשם מה סיפר לי אבי את הסיפור הזה, עד שהתגלגלו הדברים ושמעתי ממרן אחי אותם הדיבורים. אז הבנתי שאבא סיפר לי זאת כדי שאם אשמע מכ"ק אחי דיבורים אלה, לא אחשוב שהיתה זו הלצה, אלא שכיוון לאותו היחוד שכיוון אבי זקני".

כשסיפרתי את הסיפור הזה להרה"צ מנארול, אמר, שזהו פלא, לפי ששמע מזקנו הצדיק מנארול שכדבר הזה אירע אצל החוזה מלובלין. הצדיק רבי יוסף מטומאשוב היה רב בירטשובקה וקראו לו רבי יוסף מירוטשוב. אמר החוזה: „ירוטשוב זו לא ירטשובקה וירטשובקה זה לא ירוטשוב".

רבי בן־ציון ורובעל, מבעלז

רבי בן־ציון נולד בשנת תרל"ב, בעיירה יאשניץ, לאביו הרב ר' דוד־אלימלך, ראב"ד ביאשניץ. בהיותו בן שבע שנים נתייתם מאביו וסבו הרב ר' אברהם גלר, אב"ד בקריפשץ, דאג לחינוכו. הוא היה נכדו של הרב הגאון רבי שלמה, אב"ד בקראקא, בעל ספר „מגיני שלמה". כיון שסבו ניהל ישיבה בעירו, הביא אותו אל הישיבה והכניסו לקבוצת בחורים מבוגרים. הנער בן־ציון למד בשקידה ועד מהרה התבלט בכשרונותיו. תפיסתו המהירה וזכרון הברזל שהיו לו העלוהו על כל הבחורים שמסביבו. כעבור שנתיים שלחו סבו אל ידידו הגאון רבי יצחק שמעלקיס, על ידו יצק בן־ציון מים במשך שנתיים וחצי והיה סמוך על שולחנו. גם שם למד בהתמדה גדולה ועלה בתורה ובחכמה. כאשר מלאו לו אחת־עשרה שנה עבר ללמוד בישיבת טארנוב.

לרוע מזלו התנסה הנער בנסיונות קשים. באותם הימים גברה בגליציה יד ה„השכלה" אשר פרשה רשתה על בחורי־ישיבה מצויינים ללכדם במצודתם ולהעבירם על תורתם ודתם. המשכילים שמו עין על העילוי מיאשניץ, כפי שכינוהו שם. הם ניסו פעמים אחדות להטותו מדרכיו על־ידי שיחות במשך שעות ארוכות, אבל בן־ציון לא שעה לדבריהם ונשאר בתמימותו. לימים סיפר לא פעם על מאבקיו באותו זמן.

בן־ציון השקיע בלימוד התורה את כל גופו ומוחו, כי בתורה ראה עתידו ועולמו. בגדלותו סיפר, שהיה ילד עני והתקיים בישיבה על לחם צר ומים לחץ, אך הוא היה שמח בחלקו וידע כי כך דרכה של תורה. בהגיעו לגיל שבע־עשרה התחילו לדבר בו נכבדות. סבו חיפש עבורו שידוך אשר ישחרר אותו מדאגות

פרנסה, כדי שיוכל להקדיש זמנו ללימוד תורה ולהתעלות בקדושה. שדכנים זריזים לא פסקו לפקוד את בית סבו הרב ר' אברהם וניסו לדבר בו נכבדות. הם העלו הרבה הצעות קוסמות ומושכות את הלב — אך כולן נדחו בפסקנות על־ידי הסבא וגם על־ידי הצעיר, שנפשו חשקה בתורה לשמה, כי לא ראה באף אחת מן ההצעות שתעניק לו את האפשרות להגשים את מאווייו.

עין בוחנת היתה לו לרבי מרדכי פעלץ. כשרונותיו הנדירים של העלם והליכותיו המעודנות, המקושטות בגינוני אצילות וענווה, קסמו ללבו ועל פי הצעתו נלקח אחר כבוד כחתן לבת אשתו. לפי שהבחור בן־ציון הביע את רצונו להתראות עם המדוברת — נסעו לבעלז. למיועדת להיות בת־זוגו הציג את השאלה, אם היא תהיה נכונה לאפשר לו לשבת על התורה במנוחה כל ימי חייהם ביחד. כאשר השיבה בחיוב והסכימה לשחררו כליל מעול הפרנסה — התקיימה חגיגת אירושיהם וכעבור זמן נישאו.

החתונה התקיימה בבעלז ברוב פאר והדר. תכנית חייו של רבי בן־ציון, שהיה עכשיו לאברך־משי, התחילה לרקום עור וגידים. דרכו בחיים היתה מעכשיו סלולה לפניו, כפי שקבע לעצמו. דאגות פרנסה לא הטרידוהו, שכן קיבל נדוניא מאֵם הכלה העשירה, אשר הבטיחה להם מזונות על שולחנה. בדמי הנדוניא שהעניקו להם היא שלחה ידיה במסחר. כאשת חיל עמלה קשה כדי להרוויח פרנסתם ובלבד שבעלה יוכל לשבת בבית־המדרש יומם ולילה על התורה והעבודה במנוחה נפשית. תוך זמן קצר עמדה על טיבו הנדיר של בעלה ולמדה להעריצו כערכו. במסירות נפלאה שקדה להרחיק ממנו כל דאגה, הזדרזה למלא כל מחסוריו וצרכיו ושמרה על בריאותו. היא לא חסה על כוחותיה ועל בריאותה, ונגד עיניה לא היתה שאיפת־חיים אחרת, מלבד תורתו של בעלה הגדול.

רבי בן־ציון נתקבל בחביבות בקרב עדת החסידים וכ״ק מרן מהרי״ד קרבו ביותר. הוא התחיל להעלות על הכתב את חידושי התורה של מרן מהרי״ד. אחרי זמן ביקשוהו מעיירות שונות שיבוא לכהן כרב אצלם, אבל אשתו לא הסכימה לכך והוא ישב בבעלז ולמד תורה עם תלמידים רבים.

כדרכם של גדולים וטובים בדור ההוא, לא שימש רבי בן־ציון בראשונה ברבנות, אלא עסק במסחר, אולם למעשה, ניהלה אשתו את המסחר והוא ישב על התורה והעבודה.

בתו של רבי בן־ציון, מרת אליאש, כותבת על סדר יומו של אביה. הוא היה קם כל יום בארבע לפנות בוקר ואומר פרקים אחדים מהספר ,,שערי ציון״ בעמידה. לאחר זאת הלך לטבול במקוה ובשובו הלך לבית־המדרש, בו שהה עד צהרי היום. רק אז נתפנה לאכול יחד ארוחת־בוקר וצהרים. כשנח קמעא חזר אל בית־המדרש ללימודו ולהוראות שיעורו הקבוע עם תלמידיו. בשעות הערב חזר הביתה והמשיך ללמוד עד חצות בעמידה, כדי שלא יירדם בישבו על כסא.

עוד בהיותו ילד הצטיין בכשרונות עילאיים. לבו ומוחו היו פתוחים לכל המתרחש סביבו, וכשהגיע לבעלז למד בהתמדה רבה ועלה בתורה וביראה מעלה מעלה. ידיו רב לו בחידושי תורה והקים תלמידים הרבה. הוא נשא חן בעיני הורים ומורים והכל חיבבוהו עד מאוד. במיוחד חיבבו כ״ק מרן מהר״י, אשר אל היכל קדשו הוא זכה להיכנס וכחמש שנים יצק מים על ידו. מאז נשאר קשור אל אדמו״רי בעלז, אשר האצילו מהודם עליו.

ידידים רבים רכש לו רבי בן־ציון. כל מי שבא במחיצתו השתומם להליכותיו. הוא היה יפה־תואר, בעל עינים טובות ולוהטות. מראהו קוסם, מעורר התפעלות וכולו אומר הדר וקדושה, אש להבה. גם מי שלא הכירו מעולם היה מוכרח להיעצר בעברו על פניו מתוך השתוממות. זיו דיוקנו קרן תמיד בחריפות של קדושה וחותם של בעלז טבוע היה על פניו. איש־אמת היה רבי בן־ציון, כל דיבור וכל תנועה וכל ניד עפעף שלו

היה מדוד ומחושב. פנים מאירות היו לו ולבושו נקי בקפדנות ללא כל רבב.

הוא היה סמל האדם השלם. אהבת ה' וחסידות שהיו בלבבו לא מנעו ממנו להיות איש רעים. בחן שפתיו ובאמרותיו הנעימות והמבריקות שימח את הבריות והיה למוסר חי עבורם. שפל־רוח ועניו אמיתי היה מאין כמותו. אחד מאנשי הסגולה הבולטים ביותר של בעלז התורנית והחסידית. היה זה טיפוס של אדם גדול, אב בחכמה ורך בשנים. הכל אהבו אותו. בכל מקום לשם הגיע היה הוא הדמות המרכזית. גיצים מופלאים שיצאו מתחת פטישו האירו עינים, הדליקו לבבות תלמידיו בדרכם בחיים. דלה היתה לשונם מלהביע את הרגשות שרחשו לו ושיחתם עליו היתה נפסקת לרוב בדומיית הערצה. אנשים טעוני דאגות, טרודים בבעיות חיים נכנסו אליו מדוכאים ויצאו ממנו מלאי תקוה ועידוד. הוא השתדל לעזור להם בפתרון בעיותיהם, וגם כשלא היה בידו להקל עליהם — התאמץ להסיח את הדאגה מן הלב על־ידי שיחה נעימה, מאור פנים ודברי עידוד. הוא ראה ביחסי אדם לחברו את היסוד העיקרי בעבודתו, שבו תלויות גם מעלותיו ביחס למקום. גמילות־חסדים עם הבריות, זהירות בכבודם ובממונם והשתתפות בצער הזולת — הם עקרונות היהדות. מתוך אהבת החסד יעץ והדריך בפיקחותו הרבה. רבים צבאו על פתח ביתו להיוועץ עמו, והוא היה עונה לכל אחד ברצון ובסבלנות רבה. גם אם היה הדבר מסובך מאוד, נהג ליטול על עצמו אחריות גדולה, אשר בה ראה חובה כלפי הזולת. גם בעניני ממון הקפיד מאוד ביחס לאחרים. היה מעמיק בהלכה ומחשב חשבונות שלא יגע בפרוטה של הזולת. שותפו סיפר לי עליו גדולות מעניני המשא־ומתן שלו באמונה ומזהירותו ביחסים בין אדם לחברו.

בבית־המדרש בבעלז התרכזה אז קבוצת תלמידי־חכמים מופלגים מסביב לכ"ק מרן מהרי"ד. גם רבי בן־ציון היה בתוכם. אולם דרכיו היו שונות משל חבריו. הוא התמיד יותר והיה

מלא יראה. כולו היה נתון לחיי טוהר ואצילות. כל שעה שהיה מצליח להתפנות מעסקיו ומטרדותיו היתה קודש לתורה ולעבודת השם. בכל רגע שהצליח להימלט לבית־המדרש ולשוב אל תורתו, חש מין אושר — שהרי בית־המדרש היה גן־עדן עבורו.

שיטת לימודו היתה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. ידיעת ההלכה למעשה היתה עיקר אצלו. הלימוד וההתעסקות היו הדרכים העיקריים שהוליכו אל המטרה המעשית. השולחן־ערוך היה שגור בפיו. הוא זכר כל ענין וכל סעיף ואת מקומם במקור. כשהיתה למרן מהרי"ד או למרן מהר"א איזו שהיא בעיה אמרו לשאול לדעתו של רבי בן־ציון, למרות שהיו שם רבנים מפורסמים.

כוחו של רבי בן־ציון היה רב בכל מקצועות התורה ופעל הרבה בעניני עגונות. נשים רבות שנשארו עגונות אחרי מלחמת־העולם הראשונה מצאו תיקון על ידיו. הוא השקיע ראשו ורובו בענין זה ונחשב על־ידי הפוסקים ובעלי ההוראה בדורו כאחד המומחים בשאלה קשה וסבוכה זו. ביתו המה מרוב מבקרים, ובפרט רבנים צעירים, אשר להם היה כאב וכמורה־דרך בכל מיני בירורים הלכתיים ובשאלות להלכה ולמעשה. בעניני עגונות הוא פעל יחד עם הגאון רבי לוי דיין מבעלז ויש להם תשובות בספר „חבצלת השרון" ח"ב סימן ל"ה וכן בספר „צור יעקב". היה ידוע גם כבורר ומפשר בסכסוכי הקהילות על רבנות וחזקה, ובסכסוך ציבורי כלל־ארצי ביקשו את רבי בן־ציון ואת רבי ישראל דיין מראווע לפשר בין הצדדים. בשל השכלתו החסידית הרחבה הגיע לדרגה רוחנית גבוהה הן מבחינת המעלות והן מבחינת המעשים. כל ימיו שקד לעבוד על השתלמותו האישית על־ידי אמצעים שבמחשבה ואמצעים שבמעשה. כל רעיון חסידי שבא למוחו היה מגשים קודם בו עצמו. הוא טיהר עצמו במידה מפליאה. נטיה מיוחדת היתה לו לרבי בן־ציון להיות זהיר בקיום כל מצוה בתכלית ההידור, להרבות בחומרות במידה מופלגת ולמסור את נפשו על כך. בה במידה שהתאמץ להחמיר ולהיזהר

בדקדוקי מצוות, נזהר עוד יותר לבל יוודע הדבר לאיש והצניע לכת, שמר על מנהגיו בסוד ולא התבלט מעולם.

באמונה ראה רבי בן־ציון את יסוד היסודות, אשר על פיה ישק כל אדם. הודות לעבודתו הנמרצת בענף החסידות הגיע לאמונה התמימה ולבטחון המופלא בו יתברך. על אמונתו ובטחונו מספרים נפלאות. בכל מה שאירע לו ראה את ההשגחה הפרטית. בכל ההתרחשויות בטבע ראה את יד ה' ואת גדולתו ותמיד חיפש סיבה רוחנית לכל מאורעות החיים.

רבי בן־ציון חונן בבהירות המחשבה. זאת חשו גם תלמידיו בשיחותיו עמהם. כל מלה שביטא היתה ברורה להם מבחינת הרעיון, ללא כל מליצה או עירפול. הוא נהג שלא להאריך בדבריו, כדי לא לסבכם. תמיד עורר את תלמידיו ללימוד התורה וליראת־שמים. את דבריו הסביר בהטעמה ובמאור פנים. יחד עם זאת התלהב מאוד, עד ששומעיו הרגישו כמו גיצי אש ניתזים ממנו. הוא הצית בלבותיהם התלהבות גדולה. בדרכיו המקוריות מילא רבי בן־ציון את חלל האויר של ישיבתו ברוח של הקרבה צרופה. לפיכך גם השפיע בכל הווייתו, ללא דברי מוסר ובלי שיחות־חסידים, על כל סביבתו. רוח תמימותו הזכה השפיעה פלאים. כל תלמיד התקשר אליו בלב ונפש. רבי בן־ציון הכניס בתלמידיו את אידיאל התורה. זו לא היתה בשבילם קרדום לחפור בה. לא למדו בה כדי להיות רבנים מושלמים ולא כדי להיות גאונים, כי אם כדי לשמור ולקיים ולשם התעלות ועליה בדעת התורה. זאת היתה המטרה העליונה. השפעתו על תלמידיו היתה כה עזה, עד ששלט על כוחות־הנפש שלהם וכיוון אותם כאוות נפשו. לא אחת היית מוצא בחורים משומעי לקחו והם ניצבים בפינה ומתפללים בהתעוררות מאין דוגמתה, ברגש עז ובהשתפכות הנפש שאין לתארה, וידעת שזה מכוחו. פעם שמע על אחד מתלמידיו, שהוא מחבב חזנות עד כדי כך, שבבוא חזן לעיר הוא נחפז מיד לשמוע את תפילתו. הזמין רבי בן־ציון את התלמיד אליו ואמר לו: „אילו שמעת את הצדיק מבעלז אומר

ברכת השחר — היית מרגיש תענוג כזה, עד שלא היית רץ יותר לשמוע חזנים... קולו הערב שקול כנגד קולם של הרבה חזנים...״

שיחותיו המוסריות הצטיינו בתוכן עמוק, בחריפות השכל, בניתוח המידות וכוחות הנפש ובהסברה בהירה. הוא היה גם מחונן בפה מפיק מרגליות, בכוח הבעה מעולה ובמתק שפתים. דבריו יצאו מן הלב ולפיכך נכנסו אל הלב. בעת שיחותיו ישבו תלמידיו כמרותקים למקומותיהם ובלעו בצמא את דבריו.

רבי בן־ציון היה עובר לפני התיבה בתפילת מוסף בשבתות שלפני החגים. בכל פעם שאחד האדמו״רים לא יכול היה לעבור לפני התיבה מאיזו סיבה שהיא, מילא הוא את מקומם. בכל פעם שנתכבד מרן בהגבהת הספר אחרי קריאת התורה, נתכבד רבי בן־ציון בגלילה. פעם שמע מרן מאן דהוא קורא ,,בן־ציון״ — הקפיד ושאל: ,,מדוע לא אמרת רבי בן־ציון?״

בשנת תרפ״ד היה רבי בן־ציון ריש מתיבתא בתלמוד־תורה בעיר קראקא. שם הישיבה היה ,,בית מאיר״, על שם ר׳ מאיר׳ל רפפורט, שכיהן שנים רבות בנשיאות בתלמוד־תורה ונפטר ללא בנים. כאשר הוסיפו קומה על בנין התלמוד־תורה שילם ר׳ מאירל סכום כסף גדול עבור חדר, אותו מילא בכל ספריו.

תלמידו החסיד ר׳ חיים־שלמה פרידמן מקראקא סיפר: ,,הייתי תלמידו של רבי בן־ציון בקראקא. לימודו היה בהתלהבות גדולה כזו, שלפעמים היה קופץ ממש ממקומו ועולה על השולחן. התלמידים נהנו מאוד מלימודו. הסבריו הברורים והעמוקים הקלו עליהם את הבנת הסוגיות החמורות ביותר. לעתים אחזו אותו כיסופים עילאיים, הפסיק לימודו והתחיל לומר לתלמידיו דברי התעוררות באותה נעימה של מרן בשעת אמירת מוסר, כשדמעות זולגות מעיניו״.

היתה לו שמחה נפשית עילאית כאשר היה ביכולתו לבשר לאחד ההורים כי בנם עושה חיל בלימודו. כאשר בחן תלמיד צעיר וקיבל ממנו תשובות כהלכה, היה מתרגש ביותר ושמח מאוד. דרכו היתה לעודד את החרוצים והמתמידים בלימודם.

ר׳ אהרן־שמואל הרצברג מציריך סיפר, שבשעה שלמד אצלו היתה ענוותנותו מתבלטת עד כדי כך, שנתן לתלמידיו להרגיש כי הם גדולים ממנו ועולים עליו במידותיהם. בין תלמידיו היה בחור יראי־שמים שהיה מתפלל בדביקות רבה. אמר רבי בן־ציון: ,,הלואי שאזכה פעם להתפלל כמוהו, כי מקנא אני בתפילתו״. פעם גם ביקש מאותו בחור, שיעלה אותו בזכרונו בעת תפילתו.

כעבור שלוש שנים להיותו בקראקא נקרא לבעלז לכהן שם כדיין ומו״צ. רבי בן־ציון היה חסיד בעלז בכל רמ״ח איבריו ושס״ה גידיו, ומהיום הראשון לבואו לבעלז דבק ברבו בכל לבו ונפשו. דביקותו זאת לא נתמעטה במאומה ברבות הימים ועד יומו האחרון שמר אמונים לצדיקי בעלז. שלושה צדיקים גדולים, עמודי אור לבית ישראל ושרי תורה, שימש רבי בן־ציון ואת דרכיהם ותורתם מיזג באישיותו הפלאית. הוא לא שכח אותם כל ימי חייו ושמר מכל משמר לא רק על דברי תורתם, אלא על כל אורח חייהם והתנהגותם; כל תנועותיהם היו קודש בעיניו.

בשנת תרפ״ח חלה וסבל יסורים גדולים. פעם פרץ בבכי ואמר: ,,אוי לי, במה אני עולה למעלה?״ אמר לו ר׳ שאול למברגר שיחזק עצמו בכ״ק מרן. כששמע זאת נחה דעתו. בשנת תרפ״ט גברה עליו מחלתו והעבירוהו לבית־חולים בקראקא, וביום י׳ מרחשון תרפ״ט נפטר שם בהיותו בן חמישים ושש בלבד. בעת שעברה הלווייתו ברחובות העיר נסגרו כל החנויות, וכעשרת אלפים מלווים הלכו אחר מיטתו. גדול היה הכאב וגדולה היתה הבכיה שהקיפה את בית ישראל. אבד חסיד מן הארץ.

הרה״צ רבי שמואל־שמעלקא גלאס,
אב״ד דק״ק לאשציוב

רבי שמואל־שמעלקא היה צדיק העיר ורב העיר כאחד. פניו האצילות, קומתו התמירה והגבוהה, עיניו החודרות וגבותיו העבות הטילו מורא ופחד ועוררו יראת־כבוד ותשובה בלב כל אחד שבא עמו במגע. הופעתו כולה אמרה כבוד.

רבים השתוממו והתפעלו ממנו, בראותם לפניהם תלמיד־חכם שהתורה היא שעשועיו וכל חיותו יונק הוא מן התורה. אחרים העריצו אותו תוך יראת־כבוד בגין קדושתו למופת, בגין חיי הטהרה שלו. היו גם אנשי לבב מסוג נוסף, שהרכינו ראש לעומתו בהכנעה כנה, משהבחינו כי לבו לב רגיש ועירני הכואב את כאֵבו של הזולת ופתוח לרווחה בפני כל אחד. ברם, כל יחיד כשלעצמו ראה רק שמץ מגדולתו ולא הבחין אלא בקוים בודדים של דיוקנו הרוחני. נדירים ומועטים היו האנשים, שהשכילו לתפוס את מלוא ההיקף של האור, אשר נגה מאותו איש פלאים.

בני עירו כיבדוהו כאיש המורם מעם, כאיש אמת וכליל השלמות. הם אהבוהו אהבת נפש ורבים מבני לאשציוב נפשם היתה קשורה בנפשו. למרות יראתו הגדולה לא נמנה עם הרבנים המחמירים. להיפך, לעתים עמל קשות כדי להקל ולא לגרום צער ונזק לקצב עני.

הוא חי בדורנו, אך הליכותיו — כשל חסיד קדמון, מבני היכלא, מופשט מהוויות העולם ומתביעות הגוף. דאגותיו היו רוחניות בלבד.

מיום שעמד על דעתו ועד יומו האחרון היה כשולחן־ערוך חי. כל תנועה קלה, כל הגה שיצא מפיו, כל מעשה שעשה — הכל היה לפי ההלכה. קיום ההלכה פשוטה כמשמעה היה אצלו יסוד

היסודות. הוא לא ידע שום התחכמות ולא גרס כל פשרה בהתנהגותו.

תלמידיו ר' משה רובינשטיין ור' יצחק קריגר מספרים על עבודתו בקודש: אורך יומו של רבי שמואל־שמעלקא היה בן עשרים שעות וכולן היו מוקדשות לתורה ולתפילה, ולעבודת הקודש בשמחה. היה מופיע לבית־המדרש דחסידי בעלז הקרוב לביתו בשעה 7 בבוקר, התפלל במנין שעיקרו היה מורכב מהבחורים שלמדו בבית־המדרש וכשהוא עטור בטלית ותפילין לא פסק פומיה מגירסא במשך רוב שעות היום. הוא היה חוזר לביתו בחורף בשעה 2.30 ובקיץ 3.30 ואוכל יחד ארוחת־בוקר וצהרים. לאחר מכן עסק בעניני הרבנות, פסק שאלות ועזר בפתרון בעיות שונות. לאחר שנח קמעא חזר לבית־המדרש לתפילת מנחה ומעריב ושוב לעבודת הרבנות ועבודת הקודש בביתו.

מדי יום ביומו שינן בעל־פה שמונה־עשרה פרקים משניות. שיעוריו בגמרא ופוסקים היו קבועים יום יום. הרב ישב על התורה ועל העבודה ועשה לילות כימים. בלילה למדו תלמידיו הנ"ל בבית־החסידים שהיה סמוך לביתו של הרב, וכשהתקשו באיזה ענין נכנסו אל הרב והוא הסביר להם ברצון ובטוב־טעם. פעם נכנסו אליו בשעה מאוחרת בלילה ומצאוהו שוכב על הרצפה, מול ארון הקודש, ועורך תיקון חצות בבכיות. פעם מצאו אותו אחרי עריכת תיקון חצות שוכב על הארץ כשהוא מעולף, ניסו לעוררו ולא יכלו. מיד הוזעקו אליו רופאים וגם הם לא יכלו לעוררו. והוסיפו, שרק ה' יכול לעזור לו. עד מהרה הודיעו על כך לכ"ק מרן מהרי"ד וראה זה פלא: מיד לאחר מכן התעורר. הרופאים שטיפלו בו לאחר מכן אמרו שמה שקרה אצל הרב הוא חוץ לדרך הטבע. לאחר חדשיים חזר לאיתנו והמשיך עבודתו כמקודם.

זרמים רבים ושונים התרוצצו בקהילת לאשצ'וב וכולם, גם החוגים האנטי־דתיים הקיצוניים, כיבדו את הרב בגלל יושרו ואישיותו הנדירה.

לא רק תושבי העיר והסביבה כיבדו אותו, אלא אף הגויים והכמרים הכירו בו כאיש קדוש. על אף התבדלותו המוחלטת שרתה עליו יראת־הכבוד ואף הגויים יראו ממנו. אצלו נתקיים הפסוק „וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". אחרי מלחמת־העולם הראשונה בעת התפרעותם של חיילי הצורר חמלניצקי ימ"ש, שלח הכומר להביא את הרב אל ביתו והוא שמר עליו כעל בבת עינו מפני הפורעים. כשעזב הכומר את לאשצ'וב ועבר למקום אחר נשא נאום פרידה בפני עדתו ואמר להם לשמור על הרב כי איש קדוש הוא וביקש מאת היהודים שהוא רוצה להיפרד מעם הרב ולקבל ברכתו. כשסיפרו לרב דבר בקשת הכומר אמר, שהוא מוכן ללכת אלי ובתנאי שיוציא את כל הצלבים מהחדר שהוא יהיה שם. הכומר הסכים לכך, והרב בא אליו ובירכו.

כאשר חלה בנו הצעיר, שהיה תלמיד־חכם ויראֿשמים, ונפטר בשבת — בכתה הרבנית מאד וכל בני הבית היו שרויים באֵבל. אך הוא עמד בגבורה על־יד בנו הגוסס, מבלי שנראו בו סימני עצבות. וכן כשנפטר בנו החביב עליו, הרב רבי יצחק, ששהה בעיר המרפא קריניצי. כשקיבל הרב את המברק, לקח את השולחן־ערוך יורה־דעה ולמד הלכות אבלות ולא נתן לבני ביתו לבכות יותר מדי והצדיק על עצמו את הדין.

רבות סבל הרב. פקדו אותו יסורים ללא ספור, שלא שברו את רוחו ולא פגעו בהתלהבות דקדושה שלו. באמונתו הלוהטת ובמאור פניו בשקעו בתורתו התאושש ממצוקתו. האסונות שפקדו את ביתו לא דיכאו את רוחו. אם כי רבות התאבל על מות בניו, קיים במלואו „כשם שמברך על הטובה כך יש לברך על הרעה". הרב קיבל את היסורים באהבה, נשא בנטל הכבד בדממה עד יומו האחרון והדבר לא השפיע כלל על תורתו ותפילתו. האסון הכבד זיעזע קרובים ורחוקים. בני משפחה וידידים מיררו בבכי ומיאנו להינחם. היחידי שלא נשבר מכובד המכה היה הרב האב, אשר קיבל עליו דין שמים באהבה ובדומיה. מקורביו ראו אז

אותו בשיא הגבורה הנפשית. הוא התאזר עוז להבליג על רגשותיו והמשיך לעמוד על משמר העניינים בעיר והשקיע את עצמו כולו בלימוד התורה.

לאחרונה, כשניבעו פרצים בחומת הדת והנוער יצא לתרבות רעה, היה מופיע בחתונות ולא נתן לצעירים לרקוד ריקודי תערובת. פעם שפכו עליו בריונים מים, אך הוא לא זז ממקומו עד שהפסיקו את הריקוד המעורב. בדרך כלל הצליח מאד על־ידי מסירות נפשו למנוע עבירות בפרהסיא. את עיקר תפקידו ראה בעמידה על משמר ההלכה, בשמירה על חומת היהדות. את מאבקו נגד החוגים המתקדמים ראה הרב כחלק בלתי־נפרד מתפקידו כמרא־דאתרא. הרב המתון ואוהב השלום לא נרתע מלצאת למאבק בלי פשרות למען התורה, למען כל תג ותג של התורה.

רבי שמעלקא היה מגדולי חסידי בעלז. בנעוריו ישב שנים רבות בבית־המדרש בבעלז ושקד על התורה ועל העבודה. כ״ק מרן מהרי״ד דיבר הרבה בשבחו. ב„פתקאותיו״ שנתן לצדיקי בעלז לא ביקש אף פעם על דבר שבגשמיות. פעם ביקש ב„פתקא״ שכתב שכל פעם שירצה לזכור צורת מרן — שיוכל לתאר לעצמו צורתו. כ״ק מהרי״ד שמר על ה„פתקא״ הזאת וכשבאו אדמו״רים לבעלז הראה להם את ה„פתקא״ והתפאר בה.

כמו כן היה רבי שמעלקא דבוק כל ימיו לכ״ק מרן מהר״א וגם הוא החשיבו מאד. הרב היה חסיד בעלז בכל עמקי נשמתו. כל הגה שיצא מפי הרבי היה בשבילו קודש ולא ניתן לערעור. הוא הירבה לעסוק בחסידות, דבק בחסידות וראה בה דרך־חיים ותוכן חייו. בהיותו חסיד נלהב של מרן היה נוסע לבעלז מפעם לפעם, ובהיותו שם היה נחבא אל הכלים ויושב תמיד בצד ומתפלל בשקט כשמורא רבו ומורא שמים נסוכים על פניו. בישבו לפני מרן היה אחוז כולו אימה ופחד ללא ניע. כאשר היה בא לבעלז היו פניו של הרב שטופי נהרה, הוא זרח מרוב אושר ולא הזכיר אף מלה בנוגע לצרכיו הגשמיים. לזוגתו הרבנית,

שבאה אליו בטרוניה על שלא השיח לבבו בהיותו בבעלז ולא סיפר על מצוקתם, אמר: „כל ענין הכסף נשכח מלבי. כשבאתי אל הרבי וראיתי את צורתו הקדושה; לא עלה כלל על דעתי שעוד יש צורך לדבר על גשמיות".

בשקט ובשלוה חי לו רבי שמעלקי את חייו הנעלים ובדומיה כבה נרו, יחד עם יתר חסידי בעלז הקדושים שנספו על קידוש השם. בשואה נכרת האילן הגדול על שרשיו וענפיו.

מי שרוצה לקנות את הספרים דלהלן מרבותינו הקדושים:

לקוטי תורות מכ"ק מרן מהר"ש זצ"ל
" " " " מהר"י "
" " " " מהרי"ד "
" " " " מהר"א "
וכן הגדה של פסח עם „אמרי קודש"
מרבותינו הקדושים זצ"ל
וכן ספר חסידות מתורות בעלז
וכן ספר אדמו"רי בעלז חלק א'

בקרוב יופיע חלק ב'

יפנה לפי הכתובת:

ישראל קלפהולץ, רח' בעלז 3, בני־ברק

BOX-LE
8 50
B-2 vol

בלז. בית־הכנסת
ובית־המדרש.